МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СТИЛЬ І ПЕРЕКЛАД

Збірник наукових праць

Випуск 1(4)

Засновано 2013 року

КИЇВСЬКИЙ ВГЛ УНІВЕРСИТЕТ 2017

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

STYLE AND TRANSLATION

Collection of scientific papers

Issue 1(4)

Founded in 2013

КИЇВський ВГЛ 2017 УНІВЕРСИТЕТ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Стиль и перевод

Сборник научных трудов

Выпуск 1(4)

Основан в 2013 году

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ 2017

У збірнику вміщено наукові розвідки відомих науковців, викладачів вищих навчальних закладів різних країн Європи й Америки, аспірантів, перекладачів, студентів, присвячені висвітленню актуальних питань стилістики романських, германських і слов'янських мов, а також найважливішим проблемам сучасного перекладознавства та порівняльного мовознавства. Крім того, представлено художні переклади, зроблені досвідченими та молодими перекладачами, і глосарії.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	**І. В. Смущинська, д-р філол. наук, проф. (Україна)**
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	**І. І. Нічаєнко, канд. філол. наук (відп. секр.) (Україна); Ріхард Бруннер, проф. (Німеччина); В. Б. Бурбело, д-р філол. наук, проф. (Україна); З. О. Гетьман, д-р філол. наук, проф. (Україна); В. І. Карабан, д-р філол. наук, проф. (Україна); Т. Р. Кияк, д-р філол. наук, проф. (Україна); Н. Ф. Клименко, д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна); Л. В. Коломієць, д-р філол. наук, проф. (Україна); Майкл Найдан, проф. (США); Н. П. Неборсіна, д-р філол. наук, доц. (Україна); Оксана Пахльовська, проф. (Італія); Жан-Марі Прійор, проф. (Франція), О. О. Соломарська, канд. філол. наук, проф. (Україна), Сімон Хосе Суарес Куадрос, доц. (Іспанія), Милосав Чаркіч, проф. (Сербія), О. І. Чередниченко, д-р філол. наук, проф. (Україна)**
Рецензенти	**О. С. Снитко, д-р філол. наук, проф.** **В. Я. Жалай, канд. філол. наук, доц.**
Адреса редколегії	**01601 Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14** **Інститут філології; ☎ (38044) 239-34-09** **E-mail: tprrm @ ukr.net**
Затверджено	**Вченою радою Інституту філології** **24.10.17 (протокол № 3)**
Зареєстровано	**Міністерством юстиції України.** **Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації видано Державною реєстраційною службою України** **серія КВ № 20108-9908 Р від 07.06.13**
	Включений до Переліку фахових видань України (Додаток 12 до наказу Міністерства освіти і науки України від 11.07.2016 № 820)
Засновник та видавець	**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".** **Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02**
Адреса видавця	**ВПЦ "Київський університет" (кімн. 43), б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, Україна, 01601, ☎ (38 044) 239 32 22; факс 239 31 28**

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та диски не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2017

This collection comprises scientific research papers of famous scholars, professors of higher education institutions of the European countries and the USA, postgraduates, translators, and students that highlight current issues on the stylistics of the Romance, Germanic, Slavic and other languages, and cover essential problems of modern translation studies in the context of intercultural communication. This issue also presents the translations of scientific research papers of famous scholars, performed by junior translators.

EDITOR-IN-CHIEF	**I. Smushchynska, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine)**
EDITORIAL BOARD	**I. Nichaenko, PhD, associate professor (executive secretary) (Ukraine); Richard Brunner, Prof. Dr. Dr. h. c. (Germany); V. Burbelo, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); Z. Hetman, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); V. Karaban, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); T. Kyiak, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); N. Klymenko, Doctor of Philological Sciences, Professor, Associate Member of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine); L. Kolomiyets, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); Dr. Michael Naydan (USA); N. Neborsina, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine); Dr. Oksana Pakhlyovska, Professor (Italy); Dr. Jean-Marie Prieur, Professor (France); O. Solomarska, PhD, professor (Ukraine); Dr. Simón José Suárez Cuadroz (Spain); Dr. Miroslav Charkich (Serbia); O. Cherednychenko, Doctor of Philological Sciences, Professor (Ukraine)**
Reviewers	**O. Snitko, Doctor of Philological Sciences, Professor** **V. Zhalai, PhD, assistant professor**
Editorial board address	**Taras Shevchenko blvd., 14, Kyiv-033, 01033** **Institute of Philology; tel.: (38044) 239-34-09** **E-mail: tpprm @ ukr.net**
Approved	**by the Academic Board of the Institute of Philology** **24.10.17 (meeting minutes № 3)**
Registered	**by the Ministry of Justice of Ukraine. Certificate of print media state registration issued by the State Registration Service of Ukraine, series number КВ № 20108-9908 Р from 07.06.13**
	Included in the list of professional editions of Ukraine (Annex 12 to the order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 11.07.2016 number 820)
Founder and publisher	**Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing house "Kyiv University". Certificate included in the State Register ДК № 1103 від 31.10.02**
Publisher adress	**Kyiv University Publishing and Printing Center (off. 43),** **14, Taras Shevchenka blv., Kiev, 01601, Ukraine,** **☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; fax 239 31 28**

Authors of published papers are responsible for the selection, accuracy of facts, quotations, statistics, proper names and other information. The Editorial Board reserves the right to shorten and edit submitted papers. Manuscripts and CDs will not be returned to authors.

© Taras Shevchenko National University of Kyiv
Publishing house "Kyiv University", 2017

В сборнике помещены научные статьи известных ученых, преподавателей высших учебных заведений разных стран Европы и Америки, аспирантов, переводчиков, студентов, посвященные актуальным вопросам стилистики романских, германских и славянских языков, а также важнейшим проблемам современного переводоведения и сравнительного языкознания. Кроме того, представленны художественные переводы опытных и молодых переводчиков, а также глоссарии.

Ответственный редактор	**И. В. Смущинская, д-р филол. наук, проф. (Украина)**
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ	**И. И. Ничаенко, канд. филол. наук (отв. секр.) (Украина); Рихард Бруннер, проф. (Германия); В. Б. Бурбело, д-р филол. наук, проф. (Украина); З. А. Гетьман, д-р филол. наук, проф. (Украина); В. И. Карабан, д-р филол. наук, проф. (Украина); Т. Р. Кияк, д-р филол. наук, проф. (Украина); Н. Ф. Клименко д-р филол. наук, проф., член-кор. НАН Украины (Украина); Л. В. Коломиец, д-р филол. наук, проф. (Украина); Майкл Найдан, проф. (США); Н. П. Неборсина, д-р филол. наук, доц. (Украина); Оксана Пахлевская, проф. (Италия); Жан-Мари Приёр, проф. (Франция), Е. А. Соломарская, канд. филол. наук, проф. (Украина), Симон Хосе Суарес Куадрос, доц. (Испания), Милосав Чаркич, проф. (Сербия), А. И. Чередниченко, д-р филол. наук, проф. (Украина)**
Рецензенты	**д-р филол. наук, проф. Е. С. Снитко** **канд. филол. наук, доц. В. Я. Жалай**
Адреса редколегии	**б-р Т. Шевченко, 14, Киев-033, 01033** **Институт филологии; ☎ (38044) 239-34-09** **E-mail: tprrm @ ukr.net**
Утверждено	**Учёным советом Института филологии** **24.10.17 (протокол № 3)**
Зарегистрировано	**Министерством юстиции Украины.** **Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации выдано Государственной регистрационной службой Украины** **серия КВ № 20108-9908 Р от 07.06.13**
	Включен в Перечень профессиональных изданий Украины (Приложение 12 к приказу Министерства образования и науки Украины от 11.07.2016 № 820)
Основатель и издатель	**Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,** **Издательско-полиграфический центр "Киевский университет". Свидетельство внесено в Государственный реестр ДК № 1103 від 31.10.02**
Адрес издателя	**ИПЦ "Киевский университет" (комн. 43),** **б-р Т. Шевченко, 14, г. Киев, Украина, 01601,** **☎ (38 044) 239 32 22; факс 239 31 28**

Авторы опубликованных материалов несут полную ответственность за подбор, точность приведенных фактов, цитат, статистических данных, имен собственных и других сведений. Редколлегия оставляет за собой право сокращать и редактировать представленные материалы. Рукописи и диски не возвращаются.

© Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, ИПЦ "Киевский университет", 2017

ВІД РЕДАКЦІЇ

Вихід четвертого випуску наукового журналу "**Стиль і переклад**" присвячено **110-річному ювілею** українського перекладача і літературознавця **Василя Мисика** (24.07.1907 – 3.03.1983), чий чималий доробок зробив великий внесок у розвиток української перекладної літератури.

Василь Олександрович Мисик народився 24 липня 1907 р. в с. Новопавлівці Межівського повіту на Катеринославщині (нині Дніпропетровська область). По закінченні у 1922 р. Підгороднянської семирічної школи дебютував у 1923 р. як поет у журналі "Червоний Шлях". У липні 1924 р., після переїзду до Харкова, почав працювати коректором у друкарні, згодом у 1927 р. отримав посаду бібліотекаря в Будинку літератури ім. В. Блакитного, поступово долучаючись до літературного життя Харкова. Цього ж 1927 р. вийшла друком його перша збірка "Трави", а протягом 1928–1929 рр. у журналі "Плуг" було опубліковано його перші переспіви та переклади німецького фольклору й англійської поезії. Окремими книгами виходять поетичні збірки "Блакитний міст" (1929), "Чотири вітри" і "Галаганів сон" (1930). Того ж 1930 р. вступив до Харківського технікуму сходознавства, одночасно розпочавши активну роботу над перекладами. 1932 р. – вихід книги перекладів поезій Роберта Бернса "Пісні та поеми" і книги нарисів "Тисячі кілометрів", "Казахстанська магістраль" за матеріалами поїздки на відкриття Туркестансько-Сибірської магістралі. Літні періоди 1932–1933 рр. він проводить у відрядженні в Таджикистані, де знайомиться з літературою та культурою Сходу. Цей досвід дає В. Мисикові змогу перекладати з таджицької і перської літератур. У 1933 р. виходить друком збірка "Будівельники", 1934 р. – "Турксиб". Однак 4 листопада 1934 р. Василя Мисика заарештовано, а 19 липня 1935 р. засуджено на 5 років виправно-трудових таборів на Соловках…

Життя відомого перекладача має й інші трагічні сторінки. Весною 1940 р. після відбуття терміну ув'язнення В. Мисик повертається в рідне село, однак спокійно працювати над перекладами йому не вдається. Розпочинається Друга світова війна, і він у червні 1941 р. приєднується до лав 675 окремого саперного батальйону, бере участь у боях за Крим, а 8 травня 1942 р. потрапляє в полон. Пройшовши поневіряння в нацистських концтаборах у Житомирі, Сяноку та Німеччині, у таборі для військовополонених у Загані, він у квітні 1945 р. разом із групою бранців німецького концтабору рятується від розстрілу втечею. Протягом літнього й осіннього періодів 1945 р. знову воює, повернувшись на фронт.

Після війни В. Мисик оселився на хуторі Миколаївка Межівського району на Дніпропетровщині, де жила його матір, починає працювати в місцевому колгоспі, у 1949 р. повертається до Харкова, де навчається на бухгалтерських курсах, після чого влаштовується на роботу за фахом на підшипниковому заводі. 16 жовтня 1956 р. його реабілітовано, і письменник та перекладач повертається до активної літературної праці. 60–80 рр. були дуже плідними: 1958 р. виходить друком збірка оригінальної поезії і перекладів "Вибране", вийшли друком книги творів і перекладів, зокрема "Борозни" (1962), "Верховіття" (1963), "Чорнотроп" (1966), "Біля криниці" (1967), "Лан" (1970), "Берег" (1972), "Планета" (1977), "Брянський ліс" (1978); окремими виданнями надруковано переклади: "Вибране" Роберта Бернса у співпраці з Миколою Лукашем (1959), "Вибране" Рудакі (1962), "Королі і капуста" О'Генрі (1962), "Тимон Афінський" Вільяма Шекспіра (1964), "Рубаї" Омара Хайяма (1965), "Вибрані поезії" Джона Кітса (1968) й ін. За вагомий внесок в український поетичний переклад у 1977 р. Василь Мисик був удостоєний літературної премії імені Максима Рильського. Помер 13 березня 1983 р., похований у Харкові.

Згадаємо разом ім'я цієї видатної й мужньої людини, талановитого перекладача, який багато зробив для розвитку українського художнього перекладу. Вшановуючи річницю з його народження, розпочинаємо цю збірку статтею про його життєвий і творчий шлях.

УДК 81'25-051Мисик:008(447)"19"

Наталія Гриців
Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ СВІТ ВАСИЛЯ МИСИКА (ДО 110-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Цьогоріч вшановуємо 110-ту річницю народження **Василя Олександровича Мисика** (24.07.1907–03.03.1983). Волею долі йому судилося відіграти важливу роль у розвитку української літератури, перекладної зокрема. Доробок В. Мисика – лауреата Премії імені Максима Рильського, поета, перекладача, орієнталіста, літературознавця, критика, редактора, рецензента – винятковий в історії українського художнього перекладу. Окрім багатої письменницької творчості, його спадщина налічує різночасові та різножанрові переклади творів вісімдесяти письменників, яких митець увів у національну естетосферу. Він уперше переклав українською мовою ряд творів: драму В. Шекспіра "Тимон Афінський", романи Дж. Дос Пассоса "1919" та О'Генрі "Королі і капуста", байку Дж. Ґея "Заяча дружба", збірки поезій Р. Бернса, Дж. Кітса, Рудакі, Хайяма. В. Мисик – перший перекладач з есперанто українською мовою, зокрема "Колискової" (Lulkanto) Є. Михальського.

Помітним набутком української культури стали окремі видання перекладів В. Мисика: Р. Бернс "Вибране"; Р. Бернс "Поезії"; Гафіз "Лірика"; Дж. Дос Пассос "1919"; Дж. Кітс "Поезії"; О'Генрі. "Королі і капуста"; Ф. Рудакі "Вибране"; О. Хайям "Рубаї"; В. Шекспір "Тимон Афінський"; В. Шекспір "Юлій Цезар"; В. Шекспір "Ромео і Джульєтта"; також збірки В. Мисика: "Захід і Схід"; "Серед сонячної повені"; "Твори в 2-х т." і літературно-критичні нариси "Зустрічі". Цінність його особистого внеску в українську літературу виявляється у введенні нових та вдосконаленні вже наявних віршових форм: бейту, елегії, епіграми, газелі, ідилії, касиди, рубаї, бармака і східного дастану. Зокрема, баладу – жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-

героїчного або соціально-побутового характеру з драматичним сюжетом – найширше у доробку В. Мисика представлено перекладами творів Р. Бернса. Завдяки В. Мисику, в українській поетиці глибше осмислено епіграми, епітафії та жартівливі вірші Р. Бернса. Оду, елегію і сонет великою мірою представлено перекладами поезій Дж. Кітса.

Літературне розмаїття оригінальних творів у В. Мисика представлено такими мовами: англійською, німецькою, французькою, російською, білоруською, грузинською, перською (охоплюючи два варіанти – фарсі і таджицький), арабською, румейською, есперанто, туркменською, азербайджанською, єврейською (їдиш), болгарською, бенгальською і словацькою.

Симетрію перекладної діяльності й оригінальної творчості можна представити збірками оригінальних творів: "Берег", "Казахстанська магістраль", "Біля криниці", "Борозни", "Брянський ліс", "Верховіття", "Вибране", "Лан", "Планета", "Чорнотроп".

Ураховуючи такий внесок В. Мисика в українську літературу, 1995 р. Національна спілка письменників України заснувала Літературну премію імені Василя Мисика, яку присуджують за оригінальні поетичні збірки та віршові переклади.

Наївно вважати, що появі цих здобутків сприяли умови життя і праці В. Мисика. Його було силоміць вилучено з творчого процесу 27-річним юнаком, далі він ніс тягар трагічного досвіду харківської тюрми, Соловків, німецького концтабору. У повоєнний період понад десятиліття перебував поза літературою. В історії української літератури його творча постать насамперед "прописана" у періоді 1920–1930-х рр., що його Юрій Лавріненко справедливо і символічно означив як "Розстріляне відродження", а тому була навмисне забута в літературознавстві радянської України.

Після творчої реабілітації 1956 р. (умови якої вивчити достеменно не маємо змоги) В. Мисик частково був доступний читачеві завдяки власній перекладацькій діяльності, про яку принагідно згадували у нормативному курсі з історії української літератури XX ст. 1960–1980-х рр.

Творчу біографію В. Мисика підсумовано у бібліографічному покажчику "Український письменник Василь Мисик" [Україн-

ський письменник Василь Мисик 2007]. Трагічні обставини арешту та ув'язнення задокументовано у статті Г. Костюка [Костюк 1983 (10), 5–20].

Тому в цій розвідці зупинимося на маловідомих штрихах життєпису В. Мисика, які можемо відтворити завдяки архівним матеріалам з Харківського літературного музею.

Народився і зростав В. Мисик у с. Новопавлівці Межівського району на Катеринославщині (тепер – Дніпропетровська область) у багатодітній сім'ї. Заповнюючи анкети та пишучи автобіографії в 1960-х рр., В. Мисик із різних причин вказував, що народився, як і обоє його батьків, у сім'ї селянина [Мисик 1962 (Автобіографія)]. У деяких джерелах аргументовано зазначено, що В. Мисик народився у сім'ї священика [Коломієць 2013, 471–476]. Серед іншого, недостовірність родоводу В. Мисика сягає 1923 р. А. Казка у листі до В. Мисика пише, що П. Тичина уміcтив неточну біографічну довідку про В. Мисика у журналі "Правобережний кооператор": "він [Тичина] трохи не зрозумів мене і написав, що Ви син незаможнього селянина, в той час як я казав тільки, що Ваш батько вийшов із селянства (хоча виконував функції дяка, а згодом священика), а через те, мовляв, Ви – селянин" [Віч-на-віч з Казкою 2005 (5), 158]. Доступні архівні фрагменти сімейної біографії засвідчують певні цікаві штрихи, зокрема, що батько В. Мисика – Олександр Якович Мисик (1870–1937), грав на скрипці, працював дяком, знав нотну грамоту та диригував церковним хором, з яким гастролював до Києва, став священиком 1922 р. на прохання односельців, оскільки після певних історично зумовлених подій місцевий священик був змушений покинути єпархію [Лист М. Таран: НДФ № 11283]. Олександр Якович закінчив початкову школу у Новопавлівці. Деякий час учителював у початкових класах.

Мати Феодора Мефодіївна Мисик, дівоче прізвище Балкова (1870–1948), народилася в с. Муравка на Донбасі. Мала непогані вокальні дані. Співала дітям народних пісень, згодом Василь Олександрович почав записувати слова цих пісень. "В. Мисик завжди з особливим теплом згадував про свою матір, говорив,

що в неї було дивовижне відчуття слова, що саме від матері він привозив багато виразних народних слів для своїх друзів-прозаїків", – ділиться спогадами харківська поетеса і перекладачка О. Ковальова [Ковальова].

Поведінка батьків вагомим чином вплинула на розвиток, світогляд та сприйняття навколишнього світу В. Мисика. Батьки заохочували дітей до науки. В. Мисик навчився читати у п'ятирічному віці, у шість років засвоїв письмо. Окрім цього, чудова природа рідного краю, пісенність матері та батьківські педагогічні здібності розвинули у В. Мисика почуття любові до українських народних пісень і дум. Інтерес до української народної творчості спонукатиме В. Мисика до пошуку культурних паралелей, зокрема в німецькій народній творчості.

Молоде подружжя Мисиків тривалий час працювало у заможних німців. У цей період В. Мисик заприятелював із Я. Рempелем, сином німецького роботодавця, із яким розмовляв німецькою мовою та читав німецькі газети, і в такий спосіб вивчив німецьку мову. Серед перших перекладацьких спроб В. Мисика – саме переклади з німецької мови. Зокрема у літературно-художньому часописі "Плуг", 1928 р. вміщено переклад німецької народної пісні "Спізнилась" [Мисик 1928, 33].

Поряд із віршуванням, юний Мисик цікавився живописом. Підлітком він із приятелем Ф. Решетніковим, художником, вихідцем з родини іконописців, розписував каплиці; окрім цього, малював пейзажі та портрети. Інтерес до малювання згодом дозволить В. Мисикові-перекладачеві на дивовижу вільно почуватися в палітрі кольорів. Експресію вислову, як в оригінальній творчості, так і в перекладі, В. Мисик забезпечує вдало схопленим візуальним образом та художньою деталлю, точним відтворенням колірної гами, як, скажімо, у перекладі вірша П. Б. Шеллі "The Cloud", що належить до зрілого періоду творчості.

Кмітливість і допитливість хлопчика формували світоглядно-естетичні основи поета. З автобіографії 1962 р. довідуємося, що перші вірші надруковано 1922 р. у газеті "Змичка" [Мисик 1962 (Автобіографія)]. Із 1923 р. почав друкуватися у фаховій літературі, періодиці.

Закінчив В. Мисик початкову школу, згодом – семирічну в селі Підгороднє, там зустрів Аркадія Казку – талановитого педагога, який увів В. Мисика у літературне середовище. Ще 1923 р. – у період зачатків становлення та творчого вдосконалення В. Мисика-поета, А. Казка його настановляв: "Праця, праця і праця. Оглядайтесь навкруги і "мучте" самі себе: аналізуйте, критикуйте, перевіряйте і порівнюйте"[Віч-на-віч з Казкою, 158]. Також наголошував на саморозвиткові, підкреслював, що "треба завше рости ізсередини", "працювати над мовою" і неодноразово рекомендував берегти чернетки творів. Такі поради вчителя А. Казки поету-початківцю В. Мисикові деякою мірою визначили його літературно-етичний характер.

За сприянням П. Тичини, 1926 р. В. Мисик переїжджає до Харкова і працює коректором у друкарні імені Г. Петровського, із 1927 р. – у бібліотеці Будинку літераторів імені В. Блакитного. Цей період вагомий у діяльності В. Мисика, оскільки, по-перше, у Будинку літераторів постійно відбувалися поетичні читання, обговорення літературних подій, що сприяло В. Мисикові перебувати в центрі літературного життя і, по-друге, він мав вільний доступ до друкованої літератури.

1929 р. В. Мисик разом із П. Тичиною вперше відвідав Вірменію. Літні періоди 1931–1933 рр. В. Мисик проводив у Таджикистані; подорожував також по Узбекистані. У 1930 р. поет вступив до Харківського технікуму сходознавства, де отримав потрібні мовні навики для подальшої роботи над перекладами з перської, таджицької та арабської мов.

Життєтворчість В. Мисика дозволяє визначити ще одну грань його творчої особистості: самостворення та самоутвердження як перекладача у позаакадемічному середовищі. Це, найперше, стосується англомовного та франкомовного перекладного доробку В. Мисика: ні англійську, ні французьку мови В. Мисик не вивчав у вищій школі. Цілеспрямована перекладацька діяльність В. Мисика поєднана з його оригінальною творчістю як поета, прозаїка, драматурга дала йому змогу змінити історичний образ української культури. Сьогодні постать В. Мисика характери-

зують міжлітературні контакти літератури Сходу та Заходу. Можна ствердити, що В. Мисик – єдиний (крім попередника І. Франка) перекладач ХХ ст., який якісно і кількісно представив українському читачеві дві цілком відмінні у різних культурних вимірах традиції – східну та західну. Саме ця особливість його естетичної програми, його внутрішньої, духовної біографії і вирізняла його серед сучасників.

Ще у 1928 р., у глибокій аналітичній статті "У справі віршованого перекладу", М. Зеров побіжно згадав В. Мисика словами: "Підкупає безпосередньою свіжістю ліризм у В. Мисика, але як хочеться часом побажати йому побільше темпераменту" [Зеров 1988, 128]. Із відстані часу, цю цитату можемо співвіднести зі своєрідним "літературним протегуванням", також, визначенням "робочого поля", у якому В. Мисику належало розвиватися. Згодом М. Зеров включить вірші В. Мисика до антології поезії видавництва "Сяйво", під назвою "Розвага", що вміщала народну творчість та взірці української поезії до 1928 р. понад вісімдесяти авторів. Серед них – поезія М. Зерова, П. Тичини, М. Рильського, Миколи Хвильового, Д. Загула, М. Бажана, Є. Плужника, О. Влизька й ін. В. Мисика представлено трьома віршами: "Минає літо", "Чорна галич кружля", "Осіннє" [Мисик 1928, 337–338]. Цей факт засвідчує схвалення літературної майстерності В. Мисика та сприйняття його поезії як значимої для художньої епохи.

Щоправда, нині прізвище В. Мисика годі шукати серед тих, хто інтенсифікував літературне життя. До 1956 р. його було штучно вилучено з історії літератури [Лавріненко 2008, 361–364], тому він не мав безпосереднього впливу на прийдешнє покоління.

Проте творчість В. Мисика мала суттєвий вплив на загальний розвиток української культури, найперше через художній переклад, до якого він звернеться уже як самодостатній поет. За словами В. Мисика: "треба невтомно вивчати техніку свого мистецтва, щоб не думати про неї у хвилини творчості" [Мисик 1987].

Серед перекладознавчих досліджень зокрема вартісні розвідки авторів, які знали В. Мисика особисто: Г. Кочура, М. Новикової і В. Брюггена. Науковці детально аналізують переклади – вдалі

і не дуже вдалі, підсумок яких дозволяє об'єктивніше представити риси поетичної особистості В. Мисика-перекладача.

Г. Кочур доклав чимало зусиль, щоб популяризувати переклади В. Мисика. Ідеться, зокрема про спільні масштабні проекти для видавництва "Дніпро" та започаткованої серії "Світова поезія", куди мали ввійти кілька збірок, що їх перекладав В. Мисик: поезії О. Хайяма, Р. Бернса, Дж. Кітса.

У дослідженнях Г. Кочура представлено історичну довідку про переклади В. Мисика та проведено їхній аналіз у зіставленні з оригіналами. Г. Кочуру завдячуємо згадці про два анонімно опубліковані переклади В. Мисика [Кочур 1988, 42–46], Г. Кочур вичерпно коментує внесок В. Мисика в українську шекспіріану [Кочур 1966, 26–59]. У статті "Майстри перекладу" автор зазначає, що українську бернсіану в широкому обсязі представив саме В. Мисик [Кочур 1966, 23], на сторінках періодики Г. Кочур публікує добірку перших оригінальних віршів В. Мисика [Кочур 1989, 65–68], які дають змогу простежити тематичну та стилістичну еволюцію творчості В. Мисика. Завдяки Г. Кочуру, опубліковано спогади В. Мисика про М. Зерова [Мисик 1987].

Щодо манери перекладу, то при намаганні – за словами М. Новикової – "бути об'єктивним – до самоусунення" [Новикова 1986, 112], В. Мисик все ж визнавав, що переклади у формі переказування змісту вірша "теж потрібні – для свого часу й для певного кола читачів" [Мисик 1982, 116].

Його активна діяльність як перекладача та популяризатора надбань інших літератур спиралася на переконання, що – цитуємо В. Мисика: "треба повернутись до поважнішої оцінки ролі перекладача, перекладу: саме в цьому жанрі (особливо в нас, де частенько нехтують мовними нормами) наша літературна мова має доводитись до кондиції, проходити випробування на міцність" [Мисик 1982, 116]. Саморедагування власних перекладів – невід'ємна складова творчої особистості В. Мисика, яка позначилася на якості перекладів із погляду їхньої комунікативної мети та функціональної дії, зокрема різночасові версії перекладу В. Мисика поезії Р. Бернса [Дика 2013, 6–7].

Вагомість доробку В. Мисика засвідчує намір видавництва "Дніпро" започаткувати серію "Майстри поетичного перекладу" книгою його перекладів "Захід і Схід" [Мисик 1990]. Водночас передбачали багатотомне видання творів В. Мисика [Лист видавництва…, Вст.15534 РП-1503]. Планували зібрання творів В. Мисика в семи томах до 80-ти річчя з дня його народження, над яким працювали В. Хитрук, О. Лупій, О. Шугай, М. Таран-Мисик під керівництвом І. Драча [Лист М. Таран-Мисик від 2.03.1990 р.]. Серед найновіших публікацій – збірка вибраних поезій "Чорнотроп" та епістолярій В. Мисика [Мисик 2007; Шугай 2016].

Окрім поетичного хисту, інтуїції і творчої уяви, перекладацькій та оригінальній творчості В. Мисика властиві досконале знання техніки віршування, ґрунтовне ознайомлення з позатекстовою дійсністю та зорієнтованість на читача. Поет супроводжував переклади докладними поясненнями, вступними статтями, коментарями, часом виступав популяризатором дитячої літератури. Для прикладу згадаймо переклад короткого оповідання "Ведмежа Джоні" Е. Сетона-Томпсона, канадського письменника шотландського походження. Як бачимо, дитяча література становила сферу професійного зацікавлення для В. Мисика, однак дещо губилася на тлі його мистецької панорами й літературної творчості. До виховання юного читача В. Мисик долучився як перекладач класичної поезії, зазначмо збірку поетичних перекладів "Співець. Із світової поезії кінця XVIII – першої половини XIX сторіччя" [Співець 1972]. У цій збірці в перекладі В. Мисика подані вірші Р. Бернса "До миші, вивернутої плугом з нори в листопаді 1785 року", П. Б. Шеллі "Озімандія", "Мужам Англії", "Рядки", "Хмара", "Світові мандрівники", Дж. Кітса "Про коника та цвіркуна", "До Костюшка", "Сонет про мир", "Сонет про море", "Сонет про славу".

"Антологія зарубіжної поезії другої половини XIX–XX сторіч" (укладач – Д. Наливайко) вміщає вірші В. Вітмена "О Капітане!" і Ґ. Лонгфелло "День відійшов" у перекладах В. Мисика [Антологія 2002].

2005 р. київське видавництво "Грамота" у серії "Шкільна бібліотека" опублікувало видання "Персько-таджицька література" [Персько-таджицька література 2005], де в перекладі В. Мисика

подані моралізаторські вірші А. Рудакі, Ф. Фірдоусі, О. Хайяма, Н. Ґянджеві, М. Сааді, Ш. Гафіза, А. Джамі. Поруч лірика та притчі Дж. Румі в перекладі М. Ільницького та Я. Полотнюка; свого часу, В. Мисик всебічно аналізував і дав схвальну рецензію на ці переклади.

У зрілому періоді творчості В. Мисика ключовим стає антропоцентризм, концепція філософії буття людини та проекція на себе стають чи не найвагомішими при виборі творів для перекладу. Через переклади та оригінальну творчість В. Мисик намагається збагнути призначення людини; особливу увагу В. Мисик приділяє тривалості життя, пошуку щастя, вічним цінностям, таким як дім, сім'я, душевний затишок.

Ілюстрацією до цього ствердження може слугувати переклад В. Мисика сонета Дж. Кітса "When I have fears that I may cease to be":

When I have fears that I may cease to be
Before my pen has glean'd my teeming brain,
Before high-piled books, in charact'ry,
Hold like rich garners the full-ripen'd grain;

When I behold, upon the night's starr'd face,
Huge cloudy symbols of a high romance,
And think that I may never live to trace
Their shadows, with the magic hand of chance;

And when I feel, fair creature of an hour!
That I shall never look upon thee more,
Never have relish in the faery power
Of unreflecting love! — then on the shore
Of the wide world I stand alone, and think
Till Love and Fame to nothingness do sink
[The Northon Anthology 1986, 804].

Як здумаю…
Як здумаю, що можу відійти,
Не вижавши пером свій плідний мозок,
Не склавши урожай в книжки й листи,
Як зерно, що в амбар несуть з повозок;

Коли дивлюсь, як знаки вогняні
У небі півночі встають жадано,
І раптом здумаю, що їх мені
Рукою випадку схопить не дано;

Коли помислю, вродо нетривка,
Що я на тебе більш не подивлюсь
Безумними очима юнака, –
Тоді спиняюсь, думаю, томлюся,
Аж поки перед поглядом моїм
Любов і Слава пропадуть, як дим [Мисик 1990, 477].

Ліричний вірш, написаний у 1818 р. за зразком Шекспірівського сонета, *When I have fears that I may cease to be* – це своєрідна кульмінація світоглядних тем Дж. Кітса: *слава, любов, час*. У ньому поет розкриває два змістові прошарки – висловлює страх, що покине світ молодим і занепокоєння, що не встигне повною мірою розкритися як поет.

Виняткової виразності поетиці Дж. Кітса надають образи, побудовані на несподіваних асоціаціях та зображальних новаціях: *Before my pen has glean'd my teeming brain, / Before high-piled books, in charactry, / Hold like rich garners the full-ripen'd grain.* У вдалому перекладі В. Мисика ці рядки відтворено так: *Не вижавши пером свій плідний мозок, / Не склавши урожай в книжки й листи / Як зерно, що в амбар несуть з повозок.* У цих рядках перекладу, з особливою повнотою розкривається намір "поетичної особистості" Дж. Кітса апелювати до творчого єства. Наскрізною ідеєю сонета є сприйняття людської уяви через метафоричну призму "жнив". Поет не мислить категоріями звичайних людей, а намагається подолати рамки буденного світосприйняття.

Для В. Мисика характерне взаємопроникнення мислеобразів з оригінального твору до перекладного і навпаки. У діяльності В. Мисика ця ознака увиразнюється в аспекті тематичної спрямованості творів, зокрема часу та людського буття. Приміром, завершальні рядки вірша "On Time" Дж. Мільтона: *Then all this earthly grossness quit, / Attired with stars, we shall for ever sit, / Triumphing*

over Death, and Chance, and thee, O Time! В. Мисик відтворив так: *Коли душа земний залишить плаз, / Ми сядемо у світлі невмирущім, / Зборовши Смерть, Судьбу й тебе, о Час!*, тобто час набуває кінцевої грані, коли людина вирушає у вічність. Суголосну концепцію В. Мисик передає у власному чотиривірші: *У людності / Є два крила могутності: / Життя і смерть, / Лет у майбутнє...*

У розумінні В. Мисика, для взірцевого мистецького перекладеного твору характерна довершеність форми, яка має поєднуватися з ідеєю оригінального тексту і водночас підпорядковуватися нормам цільової культури. Переклади В. Мисика зрілого періоду націлені на стилістичну, сюжетну і структурну близькість до першотвору.

Творча особистість В. Мисика як перекладача вписується в загальний контекст неокласичних ідей українського художнього перекладу, які передусім полягали в утвердженні традицій української школи перекладу.

З огляду на орієнтири неокласичної школи перекладу, В. Мисик мав певні пріоритети: вибір авторів, близьких за світобаченням (Р. Бернс, Дж. Кітс); ознайомлення з передісторією написання вірша та епохою автора; уміння вільно й нероздільно входити в інший життєвий, психологічний, художньо-чуттєвий світ; В. Мисик-поет прагне не нав'язувати рис власної поетики іншомовним і дуже відмінним авторам; виявлення й відтворення філософських та естетичних домінант вірша; уникання спокуси адаптації, чітке розрізнення перекладу й переспіву; робота безпосередньо з мовою оригіналу без підрядників; критичне ставлення до власних перекладів (перекладач постійно удосконалював усі без винятку переклади); переважаюче додержання першоджерела: чіткості головної думки, цілісності стилю та стилістичної поліфонії оригіналу; для В. Мисика характерна точність дрібниць і деталей; відтворення ритму та інтонації; мінімум пропусків і дописувань; для відтворення ідейно-образної канви оригіналу В. Мисик іноді відходить від композиції оригіналу та вдається до сміливих експериментів (твори Дж. Ґея, О. Хайяма).

Внесок В. Мисика в розвиток української культури, перекладу зокрема, дозволяє підсумувати, що, хоч і не позбавлений певних перекладацьких вад, В. Мисик постає творцем-інтелектуалом, поліглотом-перекладачем із широким діапазоном мовних і жанрових зацікавлень у світоглядно-естетичному контексті ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Northon Anthology of English Literature. – New York ; London, 1986. – Vol. 2.

2. Антологія зарубіжної поезії XIX–XX сторіччя / уклад. Д. С. Наливайко. – К. : "Навчальна книга", 2002.

3. Віч-на-віч з Казкою : листи Аркадія Казки до Василя Мисика // Березіль. – 2005. – № 5. – С. 151–162; № 6. – С. 182–191; № 7–8. – С. 180–191; № 9. – С. 176–184; № 10. – С. 188–191; – № 11. – С. 184–191; № 12. – С. 184–187; 2006. – № 1. – С. 185–191; № 2. – С. 183–190; № 3–4. – С. 179–188; № 5. – С. 185–191.

4. *Дика Г.* Василь Мисик: "Хочеться додому, до роботи, сняться книги і аркуші" / Г. Дика // Українська літературна газета. – 2013. – 13 груд. – С. 6–7.

5. *Зеров М.* У справі віршованого перекладу [передрук *Зеров М.* У справі віршованого перекладу // Життя й революція. – 1928. – № 9. – С. 133–146] / М. Зеров // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 128–135.

6. *Ковальова О.* Роздуми про сходження духу. Спогади про Василя Мисика / О. Ковальова. – Текст спогадів знаходиться в архіві автора.

7. *Коломієць Л.* Василь Мисик / Л. Коломієць // Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років : матеріали до курсу "Історія перекладу". – К. : ВПЦ "Київський університет", 2013. – С. 471–476. *Див. також:* ХХ сторіччя української поезії : антологія "Вітчизни". Василь Мисик (1907–1983) // Вітчизна. – 2007. – № 9–10. – С. 139–147.

8. *Костюк Г.* Василь Мисик: спогад / Г. Костюк // Сучасність. – 1983. – № 10. – С. 5–20.

9. *Кочур Г.* Василь Мисик: Перші кроки / Г. Кочур // Дніпро. – 1989. – № 1. – С. 65–68.

10. *Кочур Г.* Кілька уваг про Василя Мисика та його переклад "Ромео і Джульєтти" / Г. Кочур // Прапор. – 1988. – № 9. – С. 42–46.

11. *Кочур Г.* Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Г. Кочур. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 2.

12. *Кочур Г.* Майстри перекладу : [М. Зеров, М. Рильський, В. Підмогильний, М. Терещенко, Б. Тен, І. Стешенко, В. Мисик, М. Лукаш] / Г. Кочур // Всесвіт. – 1966. – №4. – С. 17–24.

13. *Кочур Г.* Шекспир на Украине / Г. Кочур // Мастерство перевода. – М., 1966. – С. 26–59.

14. *Лавріненко Ю.* Розстріляне відродження. Антологія 1917–1933 / Ю. Лавріненко. – К. : Смолоскип, 2008.

15. Лист М. Таран – Мисик родичам В. Мисика [фрагмент ; дату не зазначено] // Харківський літературний музей. – НДФ № 11283.

16. Лист видавництва художньої літератури "Дніпро" від Сергійчука Т. І., адресований Таран-Мисик М. І. // Харківський літературний музей. – Вст.15534 РП-1503.
17. Лист М. Таран-Мисик, датований 2.03.1990 р. // Харківський літературний музей. – Вст.15535 РП-1504.
18. *Мисик В.* "Життя вимагає новаторства...": із записників поета / В. Мисик // Літературна Україна. – 1987. – 23 лип.
19. *Мисик В.* Захід і Схід : переклади / В. Мисик. – К. : Дніпро, 1990.
20. *Мисик В.* Зустрічі : ст., нариси / В. Мисик. – Харків : Прапор, 1982.
21. *Мисик В.* Спізнилась : [переклад німецької народної пісні] / В. Мисик // Плуг. – 1928. – № 4. – С. 33.
22. *Мисик В.* Сторінка пам'яті : [про перебування на Соловках і знайомство з М. Зеровим] / В. Мисик // Літературна Україна. – 1987. – 13 серп.
23. *Мисик В.* Чорнотроп : вибране / В. Мисик. – Х. : Майдан, 2007.
24. *Мисик В.* Автобіографія [20 листопада 1962] / В. Мисик // Харківський літературний музей. – Вст. № 18474 РП-2457.
25. *Мисик В.* Поезії / В. Мисик // Розвага : Книга української поезії / упор. М. Лебединський. – К. : "Сяйво", 1928. – С. 337–338.
26. *Новикова М.* Прекрасен наш союз : Литература – переводчик – жизнь : лит.-крит. Очерки / М. Новикова. – К. : Рад. письменник, 1986.
27. Перcько-таджицька література : Твори Рудакі, Фірдоусі, Хайяма, Румі, Нізамі, Сааді, Гафіза, Джамі : навч. посіб. – К. : Грамота, 2005.
28. Співець: із світової поезії кінця XVIII – першої половини XIX сторіччя / упоряд. Г. Кочур. – К. : Веселка, 1972.
29. Український письменник Василь Мисик : бібліогр. покажч. – Х. : Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, 2007.
30. *Шугай О.* Цвіт Вишні, або Втрачене кохання Василя Мисиска : оповідь у листах і документах – з коментарями / О. Шугай. – К. : Ярославів Вал, 2016.

Надійшла до редколегії 30.01.17

Nataliya Hrytsiv
Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

The world of translation of Vassyl Myssyk (in commemoration of his 110th birth anniversary)

This paper examines selective aspects of the activity of Vassyl Myssyk (1907 – 1983) as a translator who played a significant role in the development of cultural and educational activities in Ukraine. His creativity is viewed through the prism of sociology of translation, which imposes the possibility to see 'beyond the text', to redress geo-political and social contexts of Myssyk's working conditions, to reconstruct the consequences of a sharpened 'sociological eye' on Myssyk as an agent involved in the translation process of 20th c. Ukraine.

It should therefore be clarified that the translator Vassyl Myssyk is considered the 'exile translator'. For his ideological beliefs he was kept imprisoned for 5 years.

A translator of world's paramount creative writings, Myssyk stands out against a background of the creativity of other activist translators in Ukraine – mainly due to his biography. His early translation career started in 1932 and lasted by the year 1934. In 1932 the first collection of translated verses entitled Robert Burns "Pisni ta Poemy"/ Robert Burns "Songs and Poems" was published. In 1934 an excerpt of the novel by John Roderigo Dos Passos "1919" ("Nineteen Nineteen") was published in Chervonyi Shliakh magazine with the indication to be continued. The same year, however, Myssyk was arrested and spent five years of exile in Solovky. In 1949 he was set free and in the year 1958 he was rehabilitated. It should be taken into consideration that his translations were monitored and shadowed ever since. Admittedly, his creativity – original writings and translation-related activity – was under peer supervision and censorship of power institutions.

Certain success in his after exile translations may be constituted. His collections of translations enlist R. Burns' poetry (1959); O'Henry novel "Cabbages and Kings" (1962, republished in 1980); W. Shakespeare's drama "Timon of Athens" (1964); J. Keats' poems (1968), and others. The following genres are presented by V. Myssyk in translation: poetry (J. Milton, R. Burns, G. G. Byron, P. B. Shelley, J. Keats, H. Longfellow, W. Whitman, etc.), fable (J. Gay), drama (W. Shakespeare), and prose (O. Henry, J. Dos Passos).

Listed above are the translations done from English. Numerous translations are done from the Persian language, namely the well-known writings by Abdurakhman Dzham, Muslikhadyn Saadi, Omar Khayam, Hafiz, Abul-Kasym Fibrdous, and others. Apart from his translations, Myssyk left enormous heritage of his original works, both poetic and prosaic.

The crucial point here is that some translations of Myssyk never occurred to be published during his lifetime. For example, he translated a drama "The tragedy of Romeo and Juliet" by Shakespeare in 1932, which turned to be published only in 1988 (posthumously). Taking into consideration these facts, it should be cleared that Myssyk never rose in rebellion against such injustice. Instead, he found his way to catharsis via poetry writing and translating.

Myssyk possesses unique values and understanding of the responsibility of a translator at different – early, interim and mature – stages of his biography. It becomes obvious that Myssyk was experimenting with genres and strategies. Apart from further masterly translations, this activity resulted in the multiple versions of the same source text, thus, constituting the potential for gradual re-contextualization and serving favourable corpus for researching the translator's style and taste. Thus, the interim stage allows regarding V. Myssyk's translations as a stage of improvement and self-editing.

At his mature stage, Myssyk concentrated on the all-embracing presentation of the original author (his biography, translations, and commentaries). The priorities in the translator's conception were: translating significant classical works; following the source text concerning the clarity of the motif and innovative poetic forms;

distinguishing between elevated and low style, working directly with the source language, without the mediation of other linear translations; refraining from adaptation, distinguishing between translation and transfusion; rendering tropes and figures of the original without an unnecessary overloading readers' perception with unusual images; rendering metrical peculiarities and euphony of the source text.

The distinguished feature of Myssyk as a translator is his enthusiasm and eagerness to focus on two prevailing languages – English and Persian.

In terms of translator's creativity, Myssyk understood translation as synthesis of form representation as connected with the idea of the original writing, which, at the same time, should correspond to the norms of the target culture. The reader awareness is another locus of Myssyk, i.e. the translated text is source-oriented, however, assimilated with the target reader's aesthetic sphere.

УДК 81'272

Benoît Delâtre, interprète de conférence
responsable de la Section Interprétation
ITIRI/UNISTRA, Université de Strasbourg (France)

LA PLACE DE LA TRADUCTION A VUE DANS L'ENSEIGNEMENT ET LA PRATIQUE DE L'INTERPRETATION SIMULTANEE

L'article est consacré à la traduction à vue en tant que pratique à part de l'interprète. Ce type de traduction est analysé ici du point de vue de son enseignement aussi que d'après son rôle dans la préparation de la traduction simultanée. Une attention particulière est prête aux contextes de son emploi et aux principes de l'interprétation.

Mots-clés: *traduction à vue, traduction simultanée, enseignement, principes de l'interprétation.*

1) Pratique de la traduction à vue

La traduction à vue peut se faire au lycée ou à l'université mais n'est pas pratiquée comme discipline à part entière. Les enseignants ne préparent pas leur public aux objectifs spécifiques de cette technique et elle n'est pas présentée en tant que telle. Les contextes sont les suivants : l'étudiant n'a pas préparé sa traduction et se lance en cours devant les autres. L'enseignant donne un nouveau texte et demande une traduction à brûle pourpoint car ses étudiants n'ont pas eu le temps de traduire le texte. Très souvent, un délai de lecture et de réflexion est accordé avant de formuler des propositions.

En revanche, certains cours de traduction ou d'initiation à l'interprétation permettent d'aborder la traduction à vue, surtout au niveau de Master 1, plus rarement au niveau de la Licence. Dans la plupart des cas, les enseignants ne sont pas des interprètes professionnels; ils conçoivent ce cours comme un cours de traduction. Dans de rares cas, le cours est un tremplin vers une formation plus poussée en interprétation.

2) Admissions

Selon une enquête réalisée chaque année auprès d'étudiants de traduction qui suivent un cours de présentation de l'interprétation à FITIRI/UdS, des étudiants de Ml Initiation à l'Interprétation et de M2 Interprétation de Conférence, le premier contact avec la traduction à vue s'opère au moment des examens d'admission. Le test comprend plusieurs épreuves dont les épreuves générales et les épreuves spécifiques. L'oral des épreuves général consiste en la traduction d'un texte d'une dizaine de lignes à l'oral. Toutefois, le candidat dispose de quelques minutes pour lire le texte, prendre des notes et formuler des propositions de traduction. Il peut lister des propositions afin d'argumenter sur les choix faits au moment de traduire. Il peut revenir sur sa traduction et prendre le temps nécessaire afin de formuler une proposition de traduction correcte.

Ce test est destiné à vérifier les compétences linguistiques du candidat : bonne compréhension de l'original et passage à la langue cible dans une langue correcte, adaptée à l'original, avec richesse syntaxique, maîtrise de la synonymie,... Il est réalisé par des traducteurs avec des supports propres à la traduction.

Le test spécifique d'admission en Section Interprétation est conçu pour les futurs interprètes. Pour l'entrée en Ml, le candidat doit traduire un texte court (article de journal) sur un sujet d'actualité. La durée de la traduction varie : de deux minutes pour une mauvaise prestation à quatre minutes pour une bonne traduction. Les candidats demandent souvent s'ils peuvent lire le texte avant alors que les consignes données sur notre site internet et avant l'épreuve sont claires. Cela prouve qu'ils ne sont pas habitués à ce genre d'exercice. Ils s'y mettent avec plus ou moins d'ardeur mais comprennent que le but recherché est de travailler dans l'immédiat.

L'objectif est bien sûr de détecter les qualités requises pour analyser rapidement, traduire correctement, contourner habilement les difficultés, rebondir et contrôler en permanence sa production. A ce stade, la communication est moins importante dans la mesure où cette technique fera l'objet d'une formation ultérieure et où il ne s'agit que de détecter des potentiels.

Les candidats au M2 doivent eux traduire un discours simple dans les sens de leur combinaison linguistique. La traduction à vue est un excellent exercice qui permet de tester les qualités requises pour le retour ; syntaxe, grammaire, vocabulaire, accent,... sont rapidement mis en valeur par cet exercice.

Ce n'est pas un exercice rédhibitoire mais il occupe une place importante lors du test ; il permet de poser des questions d'ordre plus général (lexique), d'actualité ou d'ordre personnel.

3) La traduction à vue pendant la formation

La traduction à vue occupe une part importante de l'apprentissage en Master 1 et en Master 2. Elle est d'abord enseignée dans le cadre du cours de Méthodologie de l'interprétation où principes et finalités sont clairement expliqués, commentés et testés en cours. Puis les enseignants l'introduisent dans leur cours en y appliquant les spécificités linguistiques. Car tous les grands principes de l'interprétation ne fonctionnent pas de la même façon et requièrent des adaptations en fonction des langues de travail...

Une évaluation intermédiaire a lieu en fin de semestre 1 et l'évaluation de fin de semestre 2 tient lieu d'examen d'entrée en Master 2. A ce stade de la formation, les étudiants sont censés traduire un article ou un discours de quatre minutes environ. Ils sont évalués sur la mise en place de stratégies révélant l'application des grands principes et sur les résultats obtenus. Il reste une place à la progression en Master 2 dans la mesure où l'endurance reste le principal problème en fin de Ml.

Cette technique d'interprétation est reprise dès la rentrée de Master 2 et fait l'objet d'une évaluation intermédiaire en fin de semestre 1 puis d'une évaluation finale lors de l'examen de fin de Master 2. Les étudiants sont censés traduire à vue un discours de cinq minutes environ dans tous les sens de leur combinaison linguistique. L'avantage est que cette épreuve permet souvent d'aider au diagnostique des points forts et des points faibles des candidats, voire de vérifier s'ils répondent aux critères de réussite aux examens.

4) Contextes de mise en œuvre de la traduction à vue

L'étape la plus importante de la formation est celle de la présentation de la traduction à vue. Peu de gens savent pourquoi elle est utilisée et dans quels contextes. Même certains interprètes et/ou enseignants doutent de l'intérêt de l'inclure dans la formation, surtout dans les épreuves d'examens.

Certains traducteurs la proposent dans les organisations internationales (Conseil de l'Europe par exemple) afin d'activer des réflexes et de travailler la rapidité. Mais tous reconnaissent qu'il faut ensuite revenir sur la traduction, la première version étant rarement idéale. Cette situation n'est pas sans rappeler un collègue interprète très critiqué dans le monde de la traduction : afin de gagner du temps, il traduisait ses documents à vue et une secrétaire tapait directement le texte lu. Il parvenait ainsi à traduire plus de pages chaque jour mais la qualité en souffrait et ses traductions n'étaient pas bonnes. Traduction et interprétation se rejoignent mais diffèrent sur bien des points...

Il arrive très fréquemment qu'un délégué ou un orateur nous demande de traduire directement un texte devant la salle (situation de conférence de presse, par exemple). Parfois sans temps de préparation : le texte est remis au dernier moment, ou il est projeté sur écran et l'interprète lit directement le texte dans l'autre langue. Avec un peu de chance, l'interprète reçoit le texte un peu avant l'intervention (d'où l'intérêt d'arriver en avance) et dispose donc de temps pour se préparer et pour poser des questions aux intervenants. Il est parfois demandé de faire une synthèse du document et non une traduction précise, ce qui sort du cadre qui nous intéresse.

Les interprètes reçoivent parfois en cabine des discours de "dernière minute" : l'orateur s'est lancé dans son discours et l'interprète repère le passage présenté puis suit ou non le texte. Certains collègues refusent obstinément de s'accrocher à ce morceau de papier pour ne pas se déconcentrer et tentent de suivre l'orateur au plus près. Mais eux-mêmes reconnaissent que le texte peut être utile pour les noms, chiffres, citations,... Les étudiants qui ont commencé l'apprentissage peuvent par la suite détecter les interprètes qui disposent du texte en cabine et dire s'il est lu ou traduit à vue. Un

interprète qui termine un peu avant l'orateur dispose certainement du texte... Mais cela montre également qu'il faut connaître la technique et qu'elle ne s'improvise pas.

Enfin, j'utilise personnellement la traduction à vue dans le cadre de la préparation de la conférence. J'oralise les discours ou les présentations en situation anticipée. J'essaie de faire vivre les documents en exécutant l'interprétation possible. La prestation peut être enregistrée puis commentée pour davantage de réalité et d'efficacité (endurance, contrôle de la diction). Ou les passages qui posent problème sont directement annotés, certains passages biffés et d'autres surlignés. Cette préparation du document par la traduction à vue permet de découvrir les failles éventuelles (terminologie) et de corriger sans le stress et l'immédiateté de la conférence. Le recul et la répétition permettront d'assimiler les connaissances à avoir le jour de l'événement. C'est un moyen très efficace de se préparer à une présentation en simultanée.

5) Grands principes d'interprétation (GPI)

Lorsque les étudiants ont compris la place de la traduction à vue dans le monde professionnel, il est temps de passer à l'enseignement de cette technique proprement dit. Il faut savoir que deux écoles existent à l'heure d'apprendre la traduction à vue : certains enseignants exigent une traduction parfaite, très proche de l'original, sans écarts et sans omissions. L'autre école, plus pragmatique, prône l'adaptation aux réalités professionnelles et mise plus sur le sens et l'adaptation au contexte de l'exercice. C'est à l'étudiant de s'adapter à ces deux styles dans la mesure où dans le monde professionnel, le client lui dictera la façon d'opérer.

Il existe des exercices préparatoires : mémorisation, traduction orale consécutive (phrase par phrase),... qui permettent de préparer le processus psycholinguistique activé. Ces exercices facilitent la compréhension et l'acquisition de la traduction à vue mais ils ne sont pas toujours pratiqués. Ils semblent en effet trop faciles ou prennent trop de temps sur celui imparti à la pratique pure de la traduction à vue.

Certains enseignants n'abordent pas ou très peu la théorie. Ils insistent sur le résultat et les progrès à faire. D'autres font faire

l'exercice puis donnent des explications ou montrent l'exemple. Pour ma part, j'explique le principe, ou plutôt les grands principes d'interprétation, puis je passe à l'illustration avec un texte qui requiert la mise en œuvre d'un certain nombre de principes. Lors des séances suivantes, je ne manque pas de rappeler le principe correspondant ou je vérifie simplement que les étudiants savent à quel principe je me réfère. Je propose la liste suivante.

Cette liste ne peut être appliquée à toutes les langues (langues à structures inversées par exemple) pour lesquelles les stratégies proposées doivent être affinées. Chaque enseignant (et étudiant) peut décliner cette liste en fonction de son propre mode d'analyse et de raisonnement, de son style et de sa langue de travail.

a) Brainstorming: cette étape permet de retrouver rapidement faits, chiffres, terminologie, ... sur le thème du texte à partir de mots clés. L'interprète peut l'effectuer tout en commençant son travail, le brainstorming lui permettant de retrouver les mots ou structures à utiliser. C'est le début du processus de travail "multi-tâches" caractéristique de la simultanée.

b) Lecture rapide (verticale ou diagonale) : une lecture horizontale ou linéaire requiert plus de temps. Ce balayage permet d'effectuer une analyse rapide du texte et des idées de l'orateur, de détecter les connecteurs logiques et la structure de la pensée puis d'anticiper les difficultés. Le même processus s'opère en cabine.

Un écueil apparaît à ce stade de la technique : certains étudiants ne "savent pas lire". La méthode globale a certes développé des automatismes de lecture mais les étudiants n'entrent pas dans l'analyse, l'anticipation et la mémorisation des informations lues. Ces défauts (entre autres conséquences de cette méthode) sont visibles dès le test d'admission mais ils sont difficiles à corriger par la suite.

L'étudiant peut annoter le document, biffer les passages inutiles, souligner, entourer, flécher,... ce qui l'aidera au moment de l'oralisation de sa traduction.

c) Anticipation: Il s'agit d'anticiper les idées développées par l'orateur mais aussi d'anticiper la construction de ses propres phrases pour éviter de bafouiller. Mais le plus important est de comprendre

qu'il faut procéder à une lecture, à une analyse, à une transposition (ou conversion) de l'idée dans l'autre langue et l'autre culture et à la construction de sa propre phrase alors que l'on prononce la phrase précédente. C'est vraiment l'étape la plus difficile à comprendre et à appliquer. Il faut en général plusieurs semaines pour voir des résultats tangibles mais ils sont indispensables car cette anticipation prépare au recul ou décalage en simultanée.

d) Adaptation: le traducteur à vue doit s'adapter à l'orateur, au ton du texte public pour coller le plus possible au sens.

e) Inversions: "Vos beaux yeux, belle marquise, me font mourir d'amour." La phrase, découpée en différentes unités de sens (US) ou unités de valeur linguistique (UVL) peut être retournée en tous sens à volonté.

f) Affirmatif/négatif ou contraires: ce principe permet d'éviter des lourdeurs, de faire passer plus clairement le message en fonction du contexte ou de nuancer des propos par exemple.

g) Synonymes: l'étudiant doit chercher et trouver le plus de synonymes possibles même si dans la pratique il n'en choisira qu'un. Cet exercice stimule la mémoire et les réflexes de sélection.

h) Registres de langues: il faut connaître les trois registres de langue et être capable d'évoluer dans ces registres car tout peut arriver...

i) Langage imagé: le langage métaphorique passe mieux et il convient donc d'utiliser des images afin de faciliter la compréhension.

j) Explication: certains acronymes ou certaines réalités méritent un développement ou une explication dans la mesure où l'on dispose de temps, bien sûr.

k) Concision: un maximum de sens avec un minimum de sons permet de s'économiser et d'être plus précis. Exercice très utile qui prépare directement à la simultanée.

l) Découpe: il est possible de couper des phrases longues en deux ou en trois... Les phrases trop longues ne sont pas compréhensibles et posent le problème de la cohérence qui se traduit par des fautes d'accord genre/nombre car le sujet est trop éloigné de la suite de la phrase.

m) Connecteurs logiques: il faut maîtriser les connecteurs pour rendre la structure du discours et en ajouter parfois pour faciliter la compréhension du message.

n) Rythme/fluidité: le rythme doit être soutenu sans être trop rapide ou l'étudiant ne pourra pas mettre en place de stratégie de traduction; les prestations trop lentes sont à proscrire!

o) Eviter les reprises et autocorrections: reprise quand l'étudiant améliore sa première version, autocorrection quand il comprend qu'il vient de dire une grosse bêtise. II est parfois préférable de se corriger afin d'éviter une faute grave. Ces hésitations trahissent un manque d'anticipation, d'assurance et de maîtrise ; d'où la nécessité d'anticiper la construction de sa phrase...

p) Eviter les répétitions: il est préférable d'éviter les répétitions de mots (sauf effet rhétorique voulu, bien sûr) et de sons (assonances et allitérations) surtout involontaires.

q) Eviter les calques: les calques sont une solution de facilité surtout quand langue source et langue cible se ressemblent. Ils n'encouragent pas à la recherche de synonymes et peuvent parfois conduire à un faux-sens dans le cas de faux amis.

r) Direct/indirect: il est parfaitement possible de passer de l'un à l'autre, surtout pour marquer son recul vis-à-vis de propos choquants par exemple.

s) Actif/passif: le complément devient sujet et inversement pour insister sur un aspect de l'action.

t) Conversions: le candidat peut convertir devises, pourcentages, dates... pour faciliter la compréhension du public avec des chiffres plus marquants. Chiffres pouvant être arrondis en simultanée simplement pour donner, dans le feu de l'action, un ordre de grandeur.

u) Omissions: l'étudiant peut omettre des répétions ou des idées inutiles pouvant entraver le bon déroulement de la traduction.

v) Oublis: comme en simultanée, le manque de recul peut conduire à l'oubli de mots ou de parties de phrases qu'il est possible de replacer ensuite dans la traduction (ou la simultanée), ce qui constitue de petites victoires personnelles sur la difficulté.

w) Endurance: l'intérêt reste de travailler sur cinq minutes le jour de l'examen car les épreuves sont nombreuses et il est facile d'évaluer la qualité de la prestation sur cette durée. Mais il n'est pas inutile de s'entraîner plus longtemps car la durée réelle de certaines prestations peut dépasser les cinq minutes...

x) Communication: certains enseignants demandent que le support traduit reste *posé à* plat sur la table. Je préfère pour ma part qu'il soit légèrement relevé pour faciliter le contact visuel donc la communication (présence de l'interprète parmi le public) et la vérification des informations rendues. Mais contrairement à la consécutive (ou à la simultanée), le manque de contact visuel n'est pas sanctionné. Par sa voix, l'interprète doit clairement indiquer qu'il est présent pour le cas échéant s'imposer.

y) Contrôle permanent: le contrôle de sa production doit être permanent, comme en simultanée quand une oreille reste dégagée afin de contrôler le rendu (ton, fluidité, cohérence,...). Nous exigeons un enregistrement puis une écoute (permettant de s'habituer au son de sa propre voix, étape indispensable au contrôle de la prestation en simultanée). La concentration permanente est indispensable.

z) ...

Tous les supports sont utilisés (articles de journaux, rapports, discours, notes,...) pour préparer les étudiants aux réalités professionnelles. Les discours sont privilégiés pour les examens de fin d'année de Master 2.

Il est possible de commencer par une phrase puis un paragraphe puis un texte complet de six minutes environ. L'idéal reste d'enregistrer la prestation puis de la faire écouter par le groupe. L'auto-évaluation est primordiale : l'étudiant doit apprendre à évaluer ses erreurs, à voir où, pourquoi et comment s'améliorer. Puis le groupe intervient pour compléter l'évaluation et formuler des propositions. Enfin, l'enseignant apporte les dernières précisions et explications.

Il n'est pas inutile de demander à l'étudiant de refaire la prestation si elle n'est pas satisfaisante. Cette technique en général peu appréciée permet de progresser plus vite car les étudiants, très exposés, veulent passer à autre chose. Attention à ne pas verser dans l'acharnement qui serait absolument dévastateur... Il n'est pas inutile de refaire le texte plusieurs semaines après le cours en groupe ou en cours: si les étudiants achoppent sur les mêmes difficultés, cela signifie que les obstacles n'ont pas été surmontés et qu'ils doivent activer les corrections une bonne fois pour toute pour pouvoir enfin travailler sur d'autres textes.

Afin de faciliter l'apprentissage et la lecture des textes le jour des examens en raison d'un stress élevé, il est préférable de penser à la

présentation du texte, ce qui peut considérablement aider les étudiants dans l'approche du texte. Times New Roman/caractère 14/interligne 1,5 est une police raisonnable même si certains collègues insistent sur les réalités professionnelles: petite police, texte illisible, notes ou brouillons remis à l'interprète juste avant son intervention.

6) Rôle dans l'apprentissage de la simultanée

La place de la traduction à vue dans l'acquisition et la pratique de la simultanée semble évidente.

La traduction à vue est le début du travail "multi-tâches "du cerveau: une partie recherche une information, une autre anticipe, une autre analyse,... Bref, les étudiants apprennent à penser à plusieurs choses en même temps, comme en simultanée. L'anticipation de la traduction à vue peut rester anticipation des idées. Mais attention à ne pas anticiper trop au risque de tomber à côté ou de toujours finir avant l'orateur... L'anticipation se transforme en fait en recul ou décalage pour mieux anticiper, analyser donc comprendre et construire sa proposition. Processus complexe qui mériterait d'être étudié plus en détail.

Le rôle de la traduction à vue est d'aiguiser les réflexes des étudiants pour qu ils trouvent plus facilement le vocabulaire 'travail de la mémoire), construisent mieux leurs phrases (choix des synonymes et de la structure).

Pratiquée avec enregistrement, la traduction à vue permet de s'écouter et donc de s'habituer au son de sa propre voix. Ce qui est essentiel en simultanée pour le contrôle permanent de sa production (répétitions, sons, lapsus,...). Travaillée sur une base régulière, elle permet aussi d'améliorer l'endurance de l'interprète.

L'intérêt est de s'habituer à de réelles situations professionnelles et de trouver rapidement des informations dans le texte grâce à l'analyse verticale ou diagonale pour trouver un passage intéressant quand une citation va être faite ou des chiffres vont être énumérés.

La traduction à vue apparaît comme l'exercice regroupant le plus de principes à mettre en œuvre lors d'interprétations. La liste ci-dessus mérite toutefois d'être étoffée et commentée... Lors des examens, les étudiants qui font de bonnes traductions à vue n'ont en général pas de problèmes en simultanée. Certains collègues font régulièrement cet exercice pour se préparer à une conférence ou pour se mettre en langue avant d'entrer en cabine.

Bien qu'elle reste mal connue, il s'agit d'un excellent exercice qui occupe une grande place dans toute la formation des jeunes interprètes. La réflexion et le recul sur cette discipline permettent de conceptualiser la traduction à vue et de transmettre son expérience professionnelle tout en l'enrichissant dans le cadre des cours.

Надійшла до редколегії 20.06.17

B. Delâtre, Conference Interpreter
ITIRI, University of Strasbourg (France)

Off-hand translation in the teaching and practice of simultaneous interpretation

The article is dedicated to the off-hand translation as a separate type of translator's activity. Given type of translation is considered through the practice of his studies, as well as his place in the training for simultaneous interpretation. Special attention is paid to the context of its use and ways of interpretation.

Key words: *off-hand interpretation, simultaneous interpretation, training, principles of translation.*

Б. Делатр, перекладач конференцій
Інститут перекладачів, Стразбурзький університет (Франція)

Місце перекладу з аркуша у навчанні і практиці синхронного перекладу

Присвячено перекладу з аркуша як окремому виду діяльності перекладача. Цей вид перекладу розглядається через практику його навчання, а також його місця і ролі у підготовці до роботи з синхронним перекладом. Особливу увагу зосереджено на контекстах його використання та принципах усного перекладу.

Ключові слова: *переклад з аркуша, синхронний переклад, навчання, принципи перекладу.*

Б. Делатр, переводчик конференций,
Институт переводчиков, Страсбургский университет (Франция)

Место перевода с листа в обучении и практике синхронного перевода

Посвящена переводу с листа как особому виду деятельности переводчика. Этот вид перевода рассматривается через практику обучения, а также его место и роль в подготовке к работе с синхронным переводом. Особое внимание уделяется контекстам его использования и принципам устного перевода.

Ключевые слова: *перевод с листа, синхронный перевод, обучение, принципы перевода.*

УДК 811.111:811.161.2]'25

В. І. Карабан, д-р філол. наук, проф.,
А. В. Карабан, канд. філол. наук, викл.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

УЗУСНИЙ ПРИНЦИП "БІЛЬШОЇ ВАГИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ РЕЧЕННЯ" В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ ТА УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Перевіряється гіпотеза про узусний принцип більшої ваги другої половини речення в англійському мовленні й українсько-англійському перекладі великих груп підмета та певні обмеження на його дію. Підтверджується, що цей принцип виконується у випадках можливості зменшення обсягу підмета та має обмежену дію в разі великих цільних підметів. У цьому відношенні також порівнюються переклади перекладачем-людиною та автоматичним перекладачем Google Translate для з'ясування того, наскільки в останньому дотримується цей узусний принцип. Обговорюються також імплікації знання його дії для підготовки професійних перекладачів із рідної мови.

Ключові слова: *англійське мовлення, принцип ваги другої половини речення, переклад з української мови англійською, трансформації великої групи присудка.*

Важливу роль у здійсненні адекватного перекладу відіграє, поряд із мовно-системною компетентністю, узусна компетентність – здатність перекладача вживати у переклади правильні та прийнятні і доречні мовленнєві акти відповідно узусним принципам і регулярностям цільової мови. Особливо це стосується перекладу з рідної мови іноземною мовою, оскільки звичайно узусна компетентність перекладача стосовно використання цільової мови поступається (іноді, доволі значно) узусній компетентності вживання рідної мови.

Слід зазначити, що узуси майже всіх мов вивчені зовсім недостатньо, зокрема, недослідженими залишається співвідношення узусних принципів і регулярностей, притаманних задіяним у перекладі двох мов. Оскільки у кінцевому рахунку саме від узусної компетентності залежить адекватність і природність

мовного аспекту перекладу, її вивчення та дослідження узусних принципів та регулярностей є наразі актуальним перекладознавчим завданням, вирішення якого дозволить покращити навчання перекладу, зокрема, іноземною мовою, та його адекватність.

Серед багатьох недостатньо досліджених у плані перекладу узусних принципів і регулярностей англійської мови особливий інтерес становить так званий "принцип більшої ваги другої частини словосполучення або речення (мовленнєвого акту)", відповідно якому друга половина словосполучення або речення за кількістю мовних елементів (слів або складів) повинна бути більшою (довшою) за першу половину (див. [*Francis E.J. 2010:46*], [*Timyam N., Bergen B. 2010:144*]).

Цей принцип визначає прийнятність мовленнєвих актів і застосовується вибірково тоді, коли це дозволяють узусні норми побудови речення, прийнятного для певного мовленнєвого акту. Спостереження над українсько-англійським перекладом засвідчують більшу кількість речень з великою групою підмета (5–6 та більше слів) у мовленні українською мовою, тому саме така мовна пара становить інтерес у дослідженні дії цього принципу під час перекладу. Відповідно, в українській мові з її відносно вільним порядком членів речень і нефіксованою позицією підмета дія принципу більшої ваги групи присудку порівняно з групою підмета значно менш помітна (нагадаємо, що англійська група підмета повинна бути на початку речення і передувати за нормального, неінвертованого порядку членів речення групі присудка). Варто зауважити, що зазначений узусний принцип "більшої ваги" недосліджений і у плані того, у яких випадках в англійському мовленні дозволяється порушення цього принципу, тобто, коли підметова група речення може переважати за кількістю мовних елементів (слів) присудкову групу.

Отже, **об'єктами дослідження** є великі групи підметів українських речень і їхні переклади англійською мовою, які в одних випадках зазнають трансформації зменшення обсягу української великої групи підмета, а в інших – ні (про трансформації присудків і невеликих груп присудків див., наприклад, [Федотова,

2008]. Усього було досліджено 500 українських речень із великою групою підмета та їхні переклади англійською мовою. Оскільки речення є відбитками ("слідами" мовленнєвих актів, які є, на нашу думку, одиницями перекладу), то саме вони піддавалися аналізу.

Предметом дослідження є те, за яких мовних характеристик велика група підмета українського речення може зазнавати в українсько-англійському перекладі трансформації компресії (скорочення), а за яких – ні, та чому.

Матеріалом дослідження слугували українські речення із великою групою підмета та їх переклади англійською мовою, вилучені методом випадкової вибірки з контекстуального українсько-англійського корпусного онлайнового словника Glosbe [Glosbe]. Усього проаналізовано 500 українських речень із великими групами підмета (обсягом 5 та більше слів або 10–16 складів і більше) та їх переклади англійською мовою. В ілюстративних прикладах, наведених нижче, спочатку наводиться переклад, виконаний перекладачем-людиною, а потім у круглих дужках переклад, виконаний автоматичним перекладачем Google Translate (зауважимо, що у його перекладах нас цікавило лише те, як він перекладає великі групи підмета, і тому ми просто ігнорували інші його помилки).

Метою дослідження є встановити, наскільки у перекладі людиною-перекладачем з української мови англійською мовою діє зазначений чинний в англійському мовленні принцип (зменшення) великої групи підмета (та, відповідно, збільшення групи присудка), а також чи спостерігається подібна трансформація зменшення групи підмета в українсько-англійському автоматичному перекладі, здійснюваному найкращим натепер онлайновим перекладачем Google Translate, заснованому на новітній перекладацькій моделі – нейронних мережах – та перекладі на основі прикладів із паралельних текстів. Порівняння в цьому випадку перекладу людини й автоматичного перекладача має на меті перевірити, наскільки останній враховує чинність принципу більшої ваги другої половини англійського мовленнєвого

акту. Крім того, на основі перекладів людиною перекладачем передбачається дослідження того, у яких випадках зазначений принцип не діє, тобто у перекладі англійською мовою не відбувається зменшення обсягу великої групи українського присудка і там залишається та сама група підмету, що була й в оригіналі.

Було попередньо сформульовано **дві гіпотези**. Суть **першої гіпотези** полягало в тому, що в англійському мовленні використовуються великі групи підмета у реченнях у тих випадках, коли вони не можуть бути зменшені без порушення смислу або граматичних (у першу чергу, синтаксичних) обмежень. Для цього потрібно було виявити великі групи підмета англійських речень, які не можуть зазнавати внутрішньомовної трансформації скорочення групи підмета.

Оскільки поки що немає досліджень про обмеження на дію зазначеного принципу в англійському мовленні (тобто, ніскільки універсальним є цей принцип), то **друга гіпотеза** формулюється так: у разі певних лексико-синтактичних і семантичних характеристик великої групи підмету українське речення зазнає трансформації її зменшення у перекладі англійською, а якщо такі групи підметів не мають відповідних характеристик, то вони перекладаються англійською мовою зі збереженням (майже) усього обсягу групи підмета українського речення.

Процедура перевірки гіпотез полягала у знаходженні англійських перекладів речень, де спостерігалося скорочення групи підмета українських речень, а також таких англійських перекладів, де такого скорочення не спостерігалося. Після цього аналізувалися структурно-семантичні характеристики підметів українських речень і визначалися ті види великих підметів, які зазнають трансформації компресії (скорочення), і виді підметів, які не зазнають такої трансформації. Результатом перевірки гіпотези стало визначення українських речень із тими видами великих груп підметів, до яких дозволяється застосовувати трансформацію скорочення (компресію) обсягу підмета, та українських речень із тими видами великих підметів, до яких ця трансформація не застосовується (не може бути застосована).

Результати дослідження. Проведений аналіз 500 перекладів речень із великою групою підмета з англійської мови українською показав, що зовсім не всі такі речення зазнавали трансформації скорочення, отже, принцип більшої довжини в англійських перекладав не діяв безумовно: у 231 випадку велика група підмету внаслідок її трансформації зменшувалася на 1–4 слова (і, відповідно, збільшувалася у перекладі присудкова група), тоді як у 269 випадках вона не зазнавала трансформації скорочення (і, відповідно, група присудка не збільшувалася). Таким чином, у перекладах з української мови англійською зазначений принцип не завжди витримувався, і це було приводом аналізу англійських перекладів, де залишалася велика група присудка, що була наявна в українських вихідних реченнях. У цьому зв'язку перевірялася друга сформульована вище гіпотеза про обмеженість дії принципу більшої групи присудка порівняно з групою підмета.

Розглянемо спочатку, у яких випадках у перекладі відбувається зменшення обсягу групи підмета англійського речення через дію принципу більшої ваги присудкової групи речення. Типовим способом зменшення великої групи підмета в англійському перекладі є **членування складної підметової групи, до якої входить описове означальне підрядне речення або описове словосполучення-означення**, коли означувана іменникова група ставиться перед присудковою групою, а саме підрядне речення або словосполучення-означення входить до складу останньої чи ж стає певною обставиною:

Колись у далекому минулому цю територію вкривало море, яке залишило по собі відкладення вапняку та доломіту. – At some time in the distant past, the sea covered this area and left deposits of limestone and dolomite. (Once in the distant past, this territory covered the sea, which left behind the deposits of limestone and dolomite.)

Тут міститься урок про те, як визначати пріоритети. – The lesson here is about setting priorities. (Here's a lesson on how to prioritize.)

Пошкодити перлину також можуть парфуми, миючі та косметичні засоби або кислота, яка міститься в поті людини. –

Acid, including that found in human perspiration, can cause damage, as can detergents, perfumes, and other cosmetics. (Damaging the pearl can also be perfumes, detergents and cosmetics or an acid that is contained in human sweat.)

У жовтні 1996 року на сході країни вибухнула війна, яка швидко охопила інші регіони. – In October 1996, a war broke out in the eastern part of the country and rapidly spread to other areas. (In October 1996, a war broke out in the east of the country, which quickly spread to other regions.)

У 1939 році почалася Друга світова війна, яка швидко розгорялася. – In 1939, World War II began, and it soon escalated. (In 1939, the Second World War, which quickly flared up, began.)

Будинки, які раніше були для них надійним захистом, тепер чаїли небезпеку. – Once havens of rest and safety, their own homes were menacing them. (Buildings that used to be reliable for them were now in danger.)

У село в Уганді приїхав юнак, який мав виконати в будинку цегляні роботи…– A young man came to a village in Uganda to do some masonry work on the house... (A young man, who had to perform in a house masonry works, came to Uganda.)

Автомобіль, що формою нагадує рибу-коробочку, легше долає опір повітря. – A concept car imitates the surprisingly low-drag and stable design of the boxfish. (A vehicle that resembles a box like fish shapes, overcoming air resistance more easily.)

У XVII–XVIII століттях у Німецькій лютеранській церкві виникла релігійна течія, яку називають пієтизмом. – Pietism was a religious movement that developed within the German Lutheran Church in the 17 th and 18 th centuries. (In the seventeenth and eighteenth centuries, the German Lutheran church arose in the religious movement called peitism.)

Виникло ще багато інших цікавих питань, які археологи, мабуть, намагатимуться вияснити в майбутньому. – Many other intriguing questions have been raised that archaeologists may be studying for years to come. (There are many other interesting issues that archaeologists will probably try to find out in the future.)

У цих випадках Google Translate для уникнення у перекладі великої групи підмета використовував конструкцію there is, скорочення групи підмета шляхом вилучення окремих слів, а також її членування, іноді перекладав такі групи підметів дослівно, а в деяких випадках зовсім не впорався зі зменшенням групи підмета у перекладі, неправильно проаналізувавши вихідне речення та застосувавши інверсію присудка.

Ще одним способом скоротити велику групу підмету в українсько-англійському перекладі є **використання в цільовому реченні формального підмета it** (у тому числі у складі емфатичної (підсилювальної) конструкції):

Дедалі частіше їхніми жертвами стають "не солдати, а звичайні громадяни", як повідомила радіопрограма ООН"Перспектива". – It is ordinary citizens, rather than soldiers," who are increasingly the victims, reported "Perspective," a program broadcast by UN Radio. (Increasingly, their victims are "not soldiers, but ordinary citizens", according to the UN radio program "Perspective".)

Прийшов час подивитися правді в очі. – It's time you faced reality. (Google Translate – It's time to look right at your eyes.)

Зазвичай вважається, що робити копії для інших, навіть коли ми даруємо їх безплатно, є порушенням закону про авторські права. – Usually it is a violation of the copyright law to make copies for others, even when we are giving them away free. (It is generally believed that copying for others, even when we donate them for free, is a violation of copyright law.)

У певних установах було б добре запитати, чи можна залишити літературу в кімнаті відпочинку. – At some businesses, it may be better to ask if you can leave some reading material in the break room. (In certain institutions, it would be good to ask if it is possible to leave the literature in the rest room.)

У цьому випадку Google translate також переважно використовував уведення формального підмету it (хоча не завжди там, де це робила людина-перекладач), але не використовував емфатизацію за допомогою конструкції it is.

Для зменшення групи підмета в ручному перекладі використовується й **конструкція there is**:

...коли сеанс мануальної терапії проводить досвідчений фахівець, то рідко спостерігаються якісь побічні явища. – ...there is a low incidence of side effects with chiropractic manipulation by a skilled practitioner (...when a session of manual therapy is carried out by an experienced specialist, then there are rarely observed any side effects.)

Спостерігається багато випадків вагітності серед дівчат-підлітків, і це є основною причиною того, що вони залишають школи. – In addition to economic woes, there is a high incidence of pregnancy among teenage girls, which is a major cause of their high dropout rate. (There are many cases of pregnancy among teenage girls, and this is the main reason that they leave school.)

У ті дні знову зібрався великий натовп людей. – There was again a large crowd. (In those days, a large crowd of people gathered again.)

Настане особливий час, коли народи почнуть бунтувати. – There would be a notable time when the nations would be in tumult. (There will be a special time when the people will rebel.)

Незабаром з'явилися дренажні канали, палі для фундаменту, а далі й вулиці з будинками, церквами, лікарнями і державними установами. – Soon there were drainage channels, piles for the foundation, and then the streets with houses, churches, hospitals and state institutions. (Drainage canals, foundation piles, streets, buildings, churches, hospitals, and government offices soon appeared.)

Автоматичний перекладач у цьому випадку використовував також конструкцію there is, хоча іноді й припускався вживання великої групи підмета.

Нерідко скорочення підметової групи в англійському перекладі досягається шляхом **використання у перекладі словосполучення зі складу української великої групи підмету**:

У 66 році н. е. римське військо на чолі з Цестієм Галлом підійшло до Єрусалима, щоб придушити затяжне повстання. – In order to put down prolonged revolt, Cestius Gallus led Roman forces against Jerusalem in 66 C.E. (In 66 AD e. the Roman army headed by Cestius Gall came to Jerusalem to suppress a protracted uprising).

У таких випадках Google Translate не застосовував зазначеної трансформації великої групи підмета і перекладав її дослівно.

Зменшення групи підмета у перекладі нерідко відбувається також за рахунок **використання типової для англійської мови моделі речення, де підмет виражено персоніфікованим іменником, а присудок – метафоричним дієсловом** (в українській мові така модель речення зовсім нечастотна). У такому разі українське речення зазнає у перекладі наступних трансформацій:

а) заміна додатку на підмет:

Цю місцевість колись вкривало тепле внутрішнє море. – The whole region was a warm inland sea. (This area once covered the warm inner sea.)

... у ній містяться дані, про які наука довідалась багато століть пізніше. – ...it contains statements that were centuries ahead of their time. (It contains data that science learned many centuries later.)

Психічно здорова, розсудлива людина ніколи не вчинить убивства. – Homicide is not the act of a sober, sane, individual. (Mentally healthy, prudent person will never commit murder.)

...шляхом селекції виводять різні квіти та тварини з бажаними ознаками. – ...various flowers and animals could acquire certain desirable qualities through selective breeding. (Through selection, they bring out different flowers and animals with the desired features.)

Тут Google Translate переважно не використовував зазначену трансформацію і перекладав велику групу підмета дослівно.

Зазначена вище трансформація може у перекладі супроводжуватися **трансформацією пасивизації**, коли український підмет стає в англійському перекладі додатком:

У 2001 році поліція, військові сили, повстанці та окремі особи по світі володіли 639 мільйонами одиниць ручної вогнепальної зброї. – In 2001 an estimated 639 million small firearms were held by the police, the military, rebel forces, and individuals worldwide, (In 2001, the police, military forces, rebels and individuals in the world owned 639 million pieces of hand firearms.

Згодом представляти в суді родину Ембралінаґ взявся адвокат Феліно Ґанал, який раніше працював в одній з найавторитетніших юридичних установ країни. – As events turned out, the family was represented by Felino Ganal, an attorney who had previously been employed by one of the most reputable law firms in the country. (Subsequently, the lawyer Felino Ghanal, who previously worked in one of the country's most authoritative legal institutions, took over the Imbralin family).

Довгий час Північний Льодовитий океан вкривала крига завтовшки близько 80 метрів. – The Arctic Ocean has long been covered by vast sheets of ice up to 260 feet [80 m] thick. (For a long time, the Arctic Ocean covered the ice about 80 meters thick).

Над школами, лікарнями та більшістю установ комунального обслуговування здійснювало управління або нагляд духівництво. – Schools, hospitals, and most public services were either run by the clergy or controlled by them. (Above schools, hospitals and most communal services was administered or supervised by the clergy).

Після цього настав період обміну, коли з вальденсами ділилися своїми поглядами протестантські громади. – This was followed by a period of exchange whereby Protestant communities shared ideas with the Waldenses. (After this, a period of exchange came when the Protestant communities shared their views with the Waldenses).

Тут автоматичний перекладач майже не впорався із застосуванням цієї трансформації і в цілому невдало переклав велику групу підмета.

б) трансформація різного роду обставин (часу, місця, причини) українського речення у підмет в англійському перекладі:

На такій конференції можна було б встановити розміри компенсацій тим країнам, які погодяться зберігати ліс. – Such a convention could determine the price tags for the environmental services provided by forests. (At such a conference, it would be possible to set the amount of compensation to those countries that agree to keep the forest.)

У наступній статті містяться відповіді на ці запитання. – The next article will take up these questions. (The next article contains answers to these questions).

У цьому журналі містяться деякі поради, як батькам навчати дітей про Бога. – This magazine gives some tips on how parents can teach their children about God. (This magazine contains some tips on how parents teach children about God).

У ньому описано те, що сталося першого дня місяця мархесвана, в шостий рік повстання євреїв проти Риму. – It stated what occurred on the first day of the month of Marheshvan, in the sixth year of the Jewish revolt against Rome. (It describes what happened on the first day of the month of Marhiswana, in the sixth year of the uprising of Jews against Rome.)

Результатом цього повстання було скинення царя Миколи II і встановлення комуністичного правління. – This revolt dethroned Czar Nicholas II and led to Communist rule. (The result of this uprising was the overthrow of Tsar Nicholas II and the establishment of communist rule).

Під час Першої світової війни, яка вибухнула менше ніж через 20 років після смерті Нобеля, почали застосовувати нову смертоносну зброю. – Less than 20 years after Nobel's death, World War I saw the use of new deadly weapons (During the First World War, which broke out less than 20 years after the death of Nobel, began to use a new deadly weapon).

Проте через навислу загрозу Великої війни, яку згодом назвали Першою світовою, не здійснились райдужні сподівання щодо майбутнього. – The impending Great War, later called World War I, would rob the world of its optimism. (However, due to the threat of the Great War, which was subsequently called the First World, raining hopes about the future were not fulfilled).

Отож, через дух суперництва у нас може виникнути заздрість, образа і неприхильність до тих, хто багатший, займає вище становище, має ліпшу репутацію чи ще в чомусь кращий від нас. – A competitive spirit thus provokes envy, resentment, and displeasure toward someone because of his belongings, prosperity, position, reputation, advantages, and so on. (So, because of the spirit of rivalry, we may have envy, insult and dislike for those who are richer, occupy a higher position, have a better reputation or something better than us.

На ній зображено знаменитий Фонтан молодості. – It shows the famous Fountain of Youth. (It features the famous Fountain of Youth).

Червоними крапочками зображено, де розташовані школи, які профінансовані донорами. – The red dots show where all the schools financed by donors. (The red dotted depicts where the schools are funded by donors).

У цьому ж будинку сьогодні розміщена бібліотека Куси, в якій налічується більше ніж 300 рукописів. – This same building now houses Cusa's library of more than 310 manuscripts. (In the same building today there is the Kusi library, which has more than 300 manuscripts).

Від вибуху закладеної в автомобілі бомби було зруйновано Посольство Ізраїлю. – A car bomb demolishes the Israeli Embassy. (The Israeli embassy was destroyed by the bombing of a car bomb.

Останнім часом про неї написано чимало книжок та їй присвячено ряд виставок. – Recent years saw a surge in books and exhibitions about her. (Recently, a lot of books have been written about her and a number of exhibitions are devoted to her).

Тож у цей вирішальний рік почалися дві війни: одна на землі, а інша на небі. – So the same pivotal year saw the outbreak of war on earth and war in heaven. (So in this decisive year began two wars: one on earth, and the other in heaven.

А втім, 1919 року відбулася надзвичайна зміна. – However, the year 1919 saw a dramatic change. (However, in 1919, a remarkable change took place.

У статті розглядаються запитання, які можуть вас цікавити. – This article considers questions you may have raised (The article deals with questions that may interest you).

Варто зазначити, що у своїх перекладах Google Translate лише частково використовує зазначену модель англійського речення, а переважно використовує інші прийнятні трансформації, хоча іноді робить при цьому помилки.

Іноді для зменшення великої групи підмета українського речення використовуються **комплексні трансформації більш цілісного перетворення**, що включають дві та більше трансформацій вихідного речення:

У сечі людей, які приймали кокаїн, міститься бензоілекгонін – речовина, яка виводиться з організму. – Cocaine users excrete benzoylecgonine in their urine. (In the urine of people who took cocaine, contains benzoylcogonine – a substance that is excreted from the body).

Стосовно перекладача Google Translate можна сказати, що він поки що не здатен на подібні трансформації.

Зменшеним в обсязі підметом у перекладі може ставати й **частина додаткового підрядного речення**:

Немає нічого поганого в тому, щоб працювати у приймальні якоїсь установи. – Working as a receptionist is not wrong in itself. (Google Translate – There is nothing wrong with working at an institution's reception desk).

Оскільки Google Translate намагається перекладати всі слова (перш за все смислові) речення, то поки що він не може здійснювати такі творчі трансформації,на які здатний перекладач-людина.

Поширеним способом зменшення великої групи підмета в українсько-англійському перекладі є **уведення в англійське речення доречного меншого контекстуально зумовленого смислового підмета**:

Ранньою осінню в нашій місцевості можна побачити кущоподібне дерево, обліплене ягодами, що схожі на намистини. Вони ростуть не гронами, а щільно вкривають кожнісіньку гілочку. – …in early autumn, visitors to the countryside may come across the sea buckthorn, a small shrub or tree, laden with small beadlike berries of a bright-orange hue. (In early autumn in our area you can see a cobblestone tree sprinkled with beads that are similar to beans. They grow not clusters, but densely cover each branch).

Нижче наводяться висловлювання людей, які вже певний час вивчають Біблію. – The following are the personal expressions of people who took time to learn from the Bible. (Below are the statements of people who have been studying the Bible for some time).

У багатьох країнах працівникам державних установ нічого не треба давати для того, щоб вони виконали свою роботу. – In many places, a member of the community does not have to give anything to public employees in order to obtain what he is entitled

to. (In many countries, employees of state institutions do not have to give anything to do their job).

Сюди можна ввести установу або групу, з якою користувач бажає себе асоціювати. – You can add the business or group that the user would like to be associated with. (You can enter here the institution or group with which the user wants to associate himself).

За такого отруєння спостерігається головний біль, сонливість, кволість, запаморочення, нудота і втрата свідомості, а при тяжкому ступені отруєння – слабий пульс, кома та порушення дихання. – Symptoms include headache, drowsiness, weakness, dizziness, nausea, and fainting – and in severe cases, weak pulse, coma, and respiratory failure. (For such poisoning there is a headache, drowsiness, slackness, dizziness, nausea and loss of consciousness, and with severe degree of poisoning – a weak pulse, a coma and a breathing disorder).

Настала ремісія, яка тривала три місяці, але потім хвороба повернулася у тяжчій формі. – My leukemia went into remission for three months, only to return with a vengeance. (There was a remission that lasted three months, but then the illness returned in a difficult form).

Звичайно, нелегко жити у світі, де люди прагнуть збагачуватися за будь-яку ціну. – Of course, we live amid an economic system in which selfishness rules and profits are all-important. (Of course, it's not easy to live in a world where people tend to be enriched at all costs)

Тут виводять нові сорти і розробляють способи поліпшення обробки цукрової тростини і підвищення її врожайності. – Here scientists develop new cane varieties and do research to improve sugarcane agriculture and production. (It breeds new varieties and develops ways to improve the processing of sugar cane and increase its yield).

Спостерігається зростання прихильників релігії і серед молоді, і серед чоловіків, і серед людей з вищою освітою. – However, data now shows a rise in religious affiliation among youths, men, and those with higher education, (There is an increase in supporters of religion among young people, among men and among people with higher education).

Зазначимо, що перекладач Google Translate поки що не здатний на кшталт людини здійснювати такі творчі трансформації у перекладі безособових і неозначено особових українських речень, проте перекладає він подібні українські речення переважно правильно, застосовуючи інші трансформації (використання конструкції there is та інверсії присудка, уведення формального підмета it тощо).

Дуже поширеним способом зменшення великої групи підмета у перекладі є різного роду її **спрощення, зокрема, заміна означального підрядного реченням у складі українського підмета на означальне словосполучення, заміна більшого словосполучення-підмета на менше словосполучення-підмет, заміна підрядного речення у складі великого підмета на частину присудкової групи у перекладаному реченні** тощо:

Міжнародна коаліція, яка складається з-понад 70 недержавних організацій, розпочала глобальну кампанію з метою позбавити Ватикан представництва в ООН. – An international coalition of more than 70 non-governmental organisations (NGOs) has launched a global campaign to oust the Vatican from the United Nations. (The international coalition, which consists of more than 70 non-governmental organizations, has launched a global campaign to deprive the Vatican of a UN presence.)

Сестра, яка живе в багатоквартирному будинку, що добре охороняється, складає, сидячи на майданчику для відпочинку, малюнки-мозаїки, на яких зображено мальовничі пейзажі. – A sister who lives in a high-security apartment building uses the facility's recreation area to put together jigsaw puzzles of beautiful nature scenes. (A sister who lives in a well-guarded multi-apartment house, while sitting on a playground, makes mosaic drawings featuring picturesque landscapes.)

За останні 20 років кількість зареєстрованих стихійних лих збільшилася удвічі: від 200 до понад 400 на рік. – Recorded disasters have doubled in number from 200 a year to more than 400 over the past two decades. (Over the past 20 years, the number of registered natural disasters has doubled: from 200 to over 400 per year).

У 2011 році в Італії кількість проданих велосипедів перевищила кількість проданих автомобілів. – In 2011 in Italy, the sale

of bicycles exceeded the sale of cars. (In 2011, in Italy, the number of bicycles sold exceeded the number of cars sold).

Протее були також мореплавці, котрі переборювали страх і виходили у відкрите море. – But other brave mariners cast off their fears and took to the open sea. (However, there were also sailors who overcame fear and went out into the open sea).

Відносно перекладача Google Translate тут можна сказати, що він поки що не вміє застосувати такі творчі трансформації, як вилучення слова або словосполучення з великої групи підмета, хоча у перекладі таких речень демонструє певні можливості, наприклад, замінюючи підрядне означальне речення "що добре охороняється" у першому прикладі на складне словоозначення well-guarded.

Для створення переваги обсягу другої частини речення в англійському мовленні може відбуватися **інверсія підметової групи**, яка ставиться у кінець речення, і тому в перекладі з української мови порядок головних членів речення може зберігатися. Таким чином в англійському мовленні стає можливим дотримання принципу більшої ваги кінця речення у мовленнєвому акті:

На борту було кілька досвідчених активістів. – Aboard were some experienced activists. (On board were several experienced activists).

Тепер настав час для кожного, хто покладається на світську освіту, матеріальні речі або людські установи, змінити своє мислення. – Now is the time for any who may be putting their trust in secular education, material things, or human institutions to adjust their thinking. (Now it's time for anyone who relies on secular education, material things or human institutions to change their thinking).

Також важливим є той факт, що це перший випадок, коли уряд Франції визнано винним у порушенні статті Європейської конвенції про свободу релігії. – Also significant is the fact that for the first time, the government of France has been found guilty of violating the European Convention's freedom of religion clause. (Also important is the fact that this is the first case when the French Government was found guilty of violating the European Convention on Freedom of Religion).

Під кам'яними плитами, покладеними вряд, наче у спальній кімнаті, поховані рештки деяких товаришів Тіраденті́са, що брали участь у повстанні. – Under masonry slabs, laid out in a row like beds in a dormitory, are buried the remains of some of Tiradentes' fellow conspirators. (Under the stone slabs placed in a row, as if in the bedroom, the remnants of some of Tiradentis's martyrs who were involved in the uprising were buried).

Перекладач Google Translate доволі легко справляється з перекладом таких українських речень, перекладаючи їх без жодних трансформацій із переважним застосуваням в англійських перекладах інверсії присудка і лише зрідка не застосовуючи інверсії там, де вона потрібна з огляду на принцип більшох ваги другої (присудкової) частини англійського речення.

Отже, у перекладах українських рчень із великою групою присудка принцип більшої ваги присудкової (другої) частини речення в англійському мовленні спостерігається приблизно у половині перекладених людиною-перекладачем речень, тоді як автоматичний перекладач Google Translate у двох третинах перекладів не дотримується зазначеного прикладу.

Проте, як показують наші дослідження великих груп підмета в англійських реченнях і перекладах з української мови, зовсім не в усіх випадках в англійському мовленні та в перекладах перекладачем-людиною англійською цільовою мовою велика група підмета українського речення скорочується в обсязі для дотримання принципу більшої ваги другої половини речення, тобто, цей принцип має винятки, які перекладачі повинні знати для виконання адекватного перекладу з української мови англійською мовою. Нижче наводиться попередня класифікація таких випадків, які ще не зазначеніта не описані дослідникми. Отже, принцип більшої ваги другої (присудкової) частини англійського речення не діє стосовно таких речень в англійському мовленні:

1) коли в англійському реченні або перекладі англійською мовою **можливе використання групи однорідних присудків** і, відповідно, в українському вихідному реченні наявна така група підмета:

Працівників різних установ найбільше дратує постійне нарікання колег на великий обсяг роботи чи голосні розмови

по телефону або через спікерфон у робочий час. – Loud phone conversations, use of speakerphones and constant complaints about workload top the list of our co-workers' most annoying work habits. (Employees of different institutions are most annoyed by the constant critiques of colleagues for a large amount of work or loud conversations on the phone or through a speakerphone during working hours.

Нерідко великою проблемою для них стає відвідування державних установ і медичних закладів, а також здійснення простих грошових операцій. – Communication in government offices and health-care facilities, as well as simple business transactions, often become major problems for them. (Often, a big problem for them is the visit to state institutions and medical institutions, as well as the implementation of simple money transactions.

Облави та напади, влаштовані з одного боку повстанцями, а з другого – урядовими військами, закінчувались кровопроллиттям і смертю. – Raids and attacks, both by the rebels and by the government troops, have resulted in bloodshed and death. (Battues and attacks, arranged on the one hand by rebels, and on the other – by government troops, ended in bloodshed and death).

У цей нестабільний період поліція, армія повстанців, а також грабіжники не раз організовували на дорогах засідки, тож уряд запровадив на ніч комендантську годину. – During that volatile period, the police and the rebel army as well as the robbers all set up roadblocks, and the government imposed a dusk-to-dawn curfew. (In this unstable period, the police, the army of rebels, as well as robbers organized more than once on the roads of ambush, so the government introduced a curfew for the night).

Слід зазначити, що у разі перекладу таких українських речень перекладач Google Translate все ж таки знаходить можливість скоротити у перекладі групу підмета (див. перший і другий переклади цього пункту).

2) коли в англійському реченні (або перекладі англійською) **можлива інверсія головних членів речення**, тобто, коли група присудка може передувати групі підмета:

На одному кінці шкали перебуває Оксфорд, про який недавно стало відомо, що у 2015 році у кожному коледжі з трьох не

зарахували жолного чорношкірого абітурієнта. – At one end of the scale lies Oxford, where it was recently revealed that one in three colleges failed to admit a single black student in 2015. (At one end of the scale is Oxford, which recently became known that in 2015 in each college out of three did not count the yellow black student).

На іншому кінці – багато лондонських вишів, де отримують освіту більшість студентів африканського та азійського походження та інших етнічних меншин. – At the other end are many institutions in London, which collectively educate the majority of BAME students. (At the other end, there are many London universities where most students of African and Asian origin and other ethnic minorities receive education).

Слід зазначити, що перекладач Google Translate у перекладі таких речень може використовувати не інверсію присудка, а конструкцію there is.

3) коли в англійському реченні або його перекладі англійською може **міститися прикладка до іменникової групи-підмета** і, відповідно, коли в українському вихідному реченні наявна така прикладка:

Грін, який рішуче спростовує будь-які порушення, потрапив у центр хвилі обвинувачень у домаганнях. Green – who vehemently denies any wrongdoing – has become the focus of a wave of allegations of abuse and harassment. (Green, who firmly refutes any violations, has fallen into the center of the wave of accusations of harassment).

Члени всіх релігій – п'ятдесятники, адвентисти, баптисти та інші – приєдналися до повстання. – Members of all faiths – Pentecostals, Adventists, Baptists, and everyone else – are joining the uprising. (Members of all religions – Pentecostals, Adventists, Baptists and others – joined the uprising).

Внесені поправки до Закону про альтернативну службу, який в березні 2012 року схвалив уряд Вірменії, все ще мають розглядатись парламентом. – Amendments to the Law on Alternative Service, approved by the government of Armenia in March 2012, have yet to be considered by parliament. (Amendments to the Law on

Alternative Service, approved by the Government of Armenia in March 2012, still have to be considered by the parliament).

Насправді ж у бочках перевозили оправлені шкірою книги – примірники першого повного перекладу Біблії словенською мовою. – Concealed inside were leather-bound volumes of the first complete Bible in the Slovenian language. (In fact, in the barrels, they transported book-printed books – copies of the first complete translation of the Bible into Slovenian).

За останні півсторіччя з'явилося чимало біблійних перекладів, деякі з них багатьма мовами. – In the past half century, many Bible translations (some of them printed in numerous languages) have been provided. (Over the past half-century, many Biblical translations have appeared, some of them in many languages).

У першому реченні цього пункту у ручному перекладі підрядне речення вихідного українського речення зроблене як прикладка, а у другому прикладі наявність прикладки в українському реченні є сигналом перекладачеві для збереження в англійському перекладі великої групи підмета.

Для перекладача Google Translate такі українські речення не становлять труднощів – він перекладає їх адекватно або дослівно, або ж (у разі неозначено-особового вихідного речення) із уведенням особового займенника-підмета.

4) коли в англійському реченні (або його перекладі англійською мовою) **можна вжити підрядне підметове речення**:

Залишається незрозумілим, як закінчиться ця судова справа. – How the court case will ultimately be disposed of remains unclear. (It remains unclear how this case will end).

Цікаво те, що ми можемо навіть адаптувати швидкість цих працівників. – What's interesting is we can even adapt the speed of theiy workers. (Interestingly, we can even adapt the speed of these workers).

Важливе те, що я тобі запропоную. – What is important is the offer I'd like to make. (What is important is what I will offer you).

Особливо прикро, що тропічні ліси часто нищаться задля тимчасової користі. – What makes this environmental loss especially sad is that tropical rain forests are often destroyed for

little permanent benefit. (Particularly sad that tropical forests are often eroded for temporary benefit.)

Автоматичний перекладач перекладає такі речення або із застосуванням підрядного підметового речення, або шляхом спрощення (компресії) частини речення чи ж за допомогою інверсії присудкової частини.

5) коли в англійському реченні можливе **використання у підметниковій групі обмежувального означення-словосполучення до підмета** і, відповідно, в українському вихідному реченні наявне таке означення до підмета:

Однак не всі встановлені законом платежі, розкриті у неділю, пов'язані із розслідуванням втручання Росії. – Not all the legal payments revealed on Sunday are related to the Russia investigations, though. (However, not all statutory payments, disclosed on Sunday, are related to the investigation into Russia's interference).

Такі Лютерові сучасники, як Еразм Роттердамський та англієць Тиндаль, закликали до реформи. – Luther's contemporaries Erasmus of Rotterdam and Tyndale of England urged reform. (Such Luther contemporaries as Erasmus of Rotterdam and Englishman Tyndal called for reform).

Минулого року від СНІДу, туберкульозу та малярії померло у 160 разів більше осіб, ніж загинуло від землетрусу в Туреччині, циклонів в Індії та повені у Венесуелі. – The death toll last year from infectious diseases like AIDS, tuberculosis and malaria is 160 times greater than the number of people killed in last year's earthquakes in Turkey, cyclones in India and floods in Venezuela. (Last year, deaths from AIDS, tuberculosis and malaria killed 160 times more people than died from an earthquake in Turkey, cyclones in India, and floods in Venezuela).

Викладач із певними дуже добрими ідеями щодо допомоги студентам у шидкому та ефективному вдосконаленні іхньої англійської мови є чудовим вчителем! – A teacher with some very good ideas for helping students improve their English quickly and efficiently is a great teacher! (Teacher with some very good ideas about helping students in the smooth and effective improvement of their English language is a great teacher!)

З 1944 по 1946 роки кількість судових справ, відкритих за уявні порушення місцевого законодавства, підскочила з 40 до 800! – From 1944 to 1946, the number of prosecutions for alleged bylaw violations soared from 40 to 800! (From 1944 to 1946, the number of court cases instituted for alleged violations of local laws jumped from 40 to 800!)

6) коли в англійському цільовому реченні можливе використання як групи підмета **іменникової групи з обмежувальним означальним підрядним реченням**:

Британський професор філософії, якого звикли називати "найвпливовішим у світі атеїстом", заявив, що вірить у Бога. – A British philosophy professor who has been called "the world's most influential atheist" now says that he believes in God. (The British professor of philosophy, who used to call "the most influential atheist in the world," said that he believed in God).

Понад 40 відсотків пар, які жили разом до одруження, розлучаються ще перед десятою річницею свого шлюб. – More than 40 percent of couples who live together before getting married divorce before their tenth anniversary. (More than 40 percent of couples living together before marriage divorce even before the tenth anniversary of their marriage).

Ветеран в'єтнамської війни, який виконав 284 бойових завдання і отримав 29 нагород, розповідає, як війна вплинула на його життя. – A U.S. navy veteran who flew 284 combat missions in Vietnam and received 29 medals describes how that war affected his life. (The veteran of the Vietnam War, who completed 284 combat missions and received 29 awards, tells how the war affected his life).

Друга світова війна, яка була набагато спустошливішою за попередню, також змусила мільйони осіб утікати з рідних домівок. – The second world war–much more devastating than its predecessor–sent millions more fleeing from their homes. (The Second World War, which was far more devastating than the previous one, has also forced millions of people to flee from their homes.

Будинок, дах якого ви бачите он там, належить моєму батькові. – The house whose roof you see over there is my father's. (The house, the roof of which you see there, belongs to my father).

Війна, яка почалася в серпні 1914 року і завершилась у листопаді 1918, не була звичайною. – The war that began in August 1914 and came to an end in November 1918 was a dramatic event. (The war, which began in August 1914 and ended in November 1918, was not normal).

7) коли в англійському цільовому реченні можливе **використання групи підмета, що складається з іменникової групи й кількох однорідних означень до нього**, і відповідно, в українському вихідному реченні наявна така група підмета:

Ворог, здатний запустити відповідний вірус або проникнути у потрібний йому термінал, може завдати величезної шкоди. – An adversary capable of implanting the right virus or accessing the right terminal can cause massive damage. (An enemy that is capable of launching the virus or penetrating the terminal it needs can cause great harm).

Обговорення результатів. Результати дослідження великих груп підметів в англійських реченнях та опублікованих перекладах англійською мовою українських речень загалом підтверджують обґрунтованість висловлених вище гіпотез про тенденцію в англійському мовленні та перекладах до зменшення групи підмета та про існування обмежень на таке зменшення у разі певних лексико-синтаксичних і комунікативно-семантичних обмежень на зменшення в англійському мовленні та перекладі англійською мовою групи підмету англійського речення. Група підмета англійського речення може (суттєво) скорочуватися у таких випадках мовлення, у тому числі перекладацького: 1) коли для побудови речення можна застосувати конструкцію there (here) is…(are…), формальний підмет it, смисловий підмет, представлений особовими або неозначеними займенниками (I, we, you, one тощо), "розщеплюваний" підмет (що складається з іменникової групи та правостороннього описового означення, вираженого применниково-іменниковим словосполученням, інфінітивним, дієприкметниковим, герундіальним або інфінітивним зворотом чи підрядним означальним описовим реченням), підрядне підметове речення, персоніфікований підмет із метафоричним дієсловом-присудком (характерна для англійського

мовлення модель речення, що рідко використовується в українському мовленні) та інвертовану модель речення, де велика група підмета розташована після дієслова-присудка (вона часто використовується у такому виді текстів, як анотація книги тощо).

Велика група підмета англійського речення звичайно не скорочується в мовленні (включно з перекладацьким) тоді, коли вона є цільною і нероздільною та представлена однорідними підметами, іменниковою групою-підметом з прикладкою або з обмежувальним означенням, вираженим словосполученням або підрядним реченням, іменниковою групою-підметом з однорідними означеннями або підрядним підметовим реченням, відповідно.

Обговорення перекладів Google Translate. Завдяки запровадженню у 2016 р. глибокого самонавчання із застосуванням штучних нейронних мереж автоматичний перекладач Google Translate демонструє значний прогрес у якості перекладів.

Висновки. Отримані результати дослідження потребують подальшого уточнення на основі ширшого аналізу більшого матеріалу англійського мовлення (у тому числі перекладацького) із метою повного виявлення сфер дії узусного принципу більшої ваги (довжини) другої, як правило, присудкової, частини речення та різного роду обмежень на його дію. Такий аналіз дозволить не тільки чіткіше сформулювати зазначений узусний принцип англійського мовлення, а й ефективніше навчати студентів адекватному перекладу англійською мовою на основі її узусу поширених в українському мовленні (на відміну від англійського) речень з великою групою підмета.

Аналіз тих перекладів англійською мовою українських речень із великими підметами, що залишаються незмінними за довжиною, показує, що в англійському узусі існують речення з великими групами підмета, які можна назвати цільними, оскільки вони не зазнають значних трансформацій у перекладі, на відміну від тих великих груп підметів, до яких можуть застосовуватися різні трансформації скорочення. Цей факт має значення для навчання студентів перекладу з української мови англійської мовою, адже чинний в англійському узусі принцип переважання за довжиною групи присудка речення над групою підмета

має певні обмеження на його дію, і студенти повинні знати всі випадки таких обмежень на дію зазначеного принципу: велику групу підмета українського речення можна залишати у перекладі англійською мовою тоді, коли: 1) велика група підмету в українському реченні виражена а) групою однорідних підметів, б) групою підметів, що мають у своєму складі іменник або займенник та обмежувальне означення, виражене підрядним реченням або словосполученням, 2) коли в англійському реченні а) можлива інверсія головних членів речення, б) міститися прикладка до іменникової групи-підмета, в) можливе використання у підметниковій групі обмежувального означення-словосполучення або іменникової групи з обмежувальним означальним підрядним реченням, в) можна вжити підрядне підметове речення та 3) можливе використання групи підмета, що складається з іменникової групи та кількох однорідних означень до нього.

Проведений аналіз, крім того, засвідчує, що переклад як прирівняння мовленнєвих актів і дискурсів вихідною та цільовою мовою є надійним інструментом виявлення особливостей будови двох задіяних у перекладі мов. Зокрема, це дослідження показує, що для української мови порівняно з англійською мовою в узусному плані характерне вживання великих груп присудків, що відбиває її особливості кодування важливої та неважливої, нової та старої, рематичної та тематичної інформації. Разом із тим, висновок про неможливість трансформації великої групи присудка з певними семантико-синтаксичними характеристики в українсько-англійському перекладі показує тотожність узусу двох мов у цьому плані і може бути певним індикатором тотожності або подібності мов у плані вживання окремих структурно-семантичних видів великих підметів, а це вже може сигналізувати про ту ділянку мов, де можливо шукати певну мовну фреквенталію, хоча, зрозуміло, для цього потрібно формулювання відповідної гіпотези та проведення універсологічного дослідження.

Серед **перспектив дослідження** можна назвати подальше уточнення мовних характеристик підметів українських речень, до яких можна або не можна застосовувати трансформацію членування або компресії (скорочення) в англійському перекладі,

чи таке явище послідовно спостерігається у всіх галузевих (художній, науковий, технічний, військовий, юридичний, економічний тощо) різновидах перекладу, і чим можуть пояснюватися частотність застосування такої трансформації у зазначених видах перекладу. І, зрозуміло, особливо перспективним видається дослідження (не)можливості та (не)обов'язковості застосування трансформації скорочення великої групи підмета речення в інших парах мов, задіяних у перекладі, зокрема, тих, де вихідна мова характеризується більшою частотністю речень з великою групою підмета у мовленні порівняно з цільовою мовою.

Стосовно перспектив автоматичного перекладача Google Translate можна вневнено сказати, що завдяки самонавчанню із використанням великого масиву паралельних (українських та англійських) газетних та художніх текстів він зможе навчитися перекладати українські речення з великими групами підмета із врахуванням принципу більшої ваги другої (присудкової) частини англійського речення, як їх перекладає перекладач-людина.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Федотова Н. О.* Суб'єктні трансформації в англо-українському перекладі : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Н. О. Федотова. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології, 2008.

2. *Glosbe* // Electronoc Resource. https://glosbe.com/en/uk

3. *Francis E.J.* 2010. Grammatical weight and relative clause extraposition in English. // Cognitive Linguistics. – 2010. – № 21. – P. 35–74.

4. *Timyam N.* A Contrastive Study of the Caused-Motion and Ditransitive Constructions in English and Thai: Semantic and Pragmatic Constraints / *N. Timyam, B. Bergen* // Contrastive Studies in Construction Grammar. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. – P. 137–169.

Надійшла до редколегії 11.12.17

V. I. Karaban, Dr. Of Philology, Prof.,
A. V. Karaban, PhD (Philology)
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

The Usage End-Weight Principle in English Speech and Ukrainian-English Translation

The article verifies the hypothesis about the English usage end-weight principle in speech and Ukrainian-English Translation as exemplified by translations of

extended subject groups, and uncovers some limitations on its validity. The principle is found to work in cases of the possibility to reduce the subject group length and to be violated in cases of English extended indivisible subject groups. In this respect, translations by human translators and the improved Google automatic translator are compared to determine whether and to what extent the latter observes this usage principle. Discussed also are implications of the study for training qualified translators from the mother tongue.

Keywords: *end-weight principle in English usage, English speech, translation from Ukrainian into English, extended subject group transformations.*

В. И. **Карабан**, д-р филол. наук, проф.,
А. В. Карабан, канд. филол. наук, преп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Узусний принцип "большего веса второй половины предложения" в английской речи и украинско-английском переводе

Верифицируется гипотеза об узусном принципе большего веса второй половины предложения в английской речи и украинско-английском переводе больших групп подлежащего, а также определенные ограничения на его действие. Показывается, что этот принцип соблюдается в случаях возможности уменьшения длины подлежащего и имеет ограниченное действие в случае больших нераздельных групп подлежащих. В этом плане сравниваются также переводы переводчиком-человеком и усовершенствованным переводчиком Google Translate для выяснения того, насколько последний придерживается данного узусного принципа. Обсуждаются импликации знания его действия для подготовки профессиональных переводчиком с родного языка.

Ключевые слова: *английская речь, принцип большего веса второй половины предложения, перевод с украинского языка на английский, трансформации большой группы подлежащего.*

УДК 81′255.4:821.111 (73)

T.P. Andrienko, PhD (Philology), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

HISTORICAL STYLIZATION OR ARCHAIZATION IN TRANSLATION?

This article studies the strategies of rendering chronological time and artistic time in translation based on the comparison of naturally aged and strategically archaized multiple translations. Archaization is studied in a

language (stylistic), cognitive and pragmatic aspects. The comparison exposes differences between naturally aged and strategically archaized translations, proving that archaization does not lie in mere imitation of the language features at its earlier stages, but in selective overuse of stylistically marked elements preserved in the modern language. Moderate archaization optimal for translation of a classical work is realized predominantly at the lingvo-stylistic level with inclusion of some historic concepts; however, basic cognitive and pragmatic structures are those of the modern time.

Key words: *literary-artistic translation, translation strategy, archaization, stylization, artistic time.*

Statement of the problem. The development of translation theory and translation practice opens new research perspectives and new problems to be studied. This article focuses on the problem of translation and time: chronological and artistic. The problem faced by the translators of historic texts involves the life of the text in chronological time and the qualitatively different (from the time of their creation) artistic time, specially created by the author, which results in the necessity to work out a strategy of dealing with the problem of rendering time and determines the **relevance** of studying the strategies of rendering the time distance. Our **aim** is to study translators' approaches to the artistic text depending on the temporal distance between the creation of the original and translation.

Materials and methods. Translations done a short time after the original may age over time, representing the natural state of language at the time of their creation, and may be used as a reference point for comparison with deliberately (strategically) archaized translations of later periods. Therefore, the research material is a series of translations of *A Christmas Carol in Prose* by Charles Dickens (1843) into Russian by L. Mei (supposedly before 1866 (the year of translator's death), published in 1898), by S. Dolgov (1891), S. Vrangel (1909), N. Pusheshnikov (1912) and T. Ozerskaya (1959). Our **hypothesis** is that differences between the texts of translations almost contemporary to the original and those distant in time will expose translation strategies, tactics and methods of recreating chronological or artistic time in translation. The research employs the

methods of linguo-stylistic, cognitive and pragmatic analyses, intralingual and interlingual comparison, and quantitative analysis.

Discussion of results. The the main attention of the researchers of historically distant text has so far been focused predominantly on their language features: archaic language or deliberate stylization [10; 24]. The solution of the problem of temporal distance is traced predominantly through the language features of the translated text: "… translations are deliberately, consciously archaic, full of such peculiarities of language that they are difficult to read and often obscure. No concessions are made to the reader, who is expected to deal with the work on its own term, meeting head-on, through the strangeness of the TL, the foreignness of the society that originally produced the text" [3, 73].

In communicative aspect, solution of the problem of bridging the time gap is seen in the choice between formal equivalence and dynamic equivalence [15; 24, 30–31], where formal equivalence means reproducing the style of the archaic text, while dynamic equivalence is approximating the text to the target audience, recreating it in a different culture, i.e. modernizing it, although E. Nida believes that "Between the two poles of translating (i.e. between strict formal equivalence and complete dynamic equivalence) there are a number of intervening grades, representing various acceptable standards of literary translation" [15, 130]. While for many authors the choice between archaizing and modernizing the text lies in the same plane as exoticizing (foreignizing) and familiarizing (domesticating), U. Eco describes these as two differing oppositions which may interact or complement one another and analyses an example of the translator at once foreignizing the text and making it archaic [6, p. 28].

We claim that the problem of archaizing and modernizing an artistic text is much deeper than just rendering the style; the category of time in belles-lettres in translation aspect may be analyzed as a part of chronotope, or artistic time. M.M. Bakhtin sees literary-artistic chronotope as a merging of space and time features in a meaningful integrity, where time is condensed, becoming artistic and

visible; and space is intensified, is drawn into the movement of time, plot and history. The signs of the time are revealed in space, and the space is interpreted and measured by time… <>. Chronotope also determines to a considerable degree human images in literature; these images are essentially chronotopic [21, 234].

The concept of time in artistic translation is to be considered in at least two aspects: real time (the time of making the translation related to the time of creation of the original) and artistic time (a complex image of historic epoch created by the author in integrity with the place of setting). These aspects have been studied so far in connection with the problem of 'aging' of the language and deliberate stylization [24], or dealing with archaisms in translation [10, 40–56].

Lingvo-stylistic dimension of archaization comprises the surface, observable level of historical markedness of the texts. Through the perspective of polysystems theory it is studied at lexical (historic and archaic words and idioms), morphological and syntactic (archaic word forms and structures, 'structural archaisms' [10]) levels. Not so conspicuous but nonetheless important are cognitive and pragmatic dimensions. These so far have not acquired enough scholarly attention as a specific research topic, but even existing findings show how important they are for translation.

Cognitive dimension includes mental representations: concepts, frames, etc. which underlie the narration in historic texts and often remain unnoticed or are improperly understood by contemporary readers. In our interpretation of events, we almost inevitably rely on our own system of ideas and values: "Striving to find the key to understanding of the ethos of other nations, researchers often proceed from their own mentality, i.e., describe it through the world view of their own nation" [26, 133].

Cognitive scenarios represented in archaic texts may be also misinterpreted against the background of contemporary cultures which offer different values, different motivations, different behavioral reactions. As R. Hoyle observes, "Sometimes we are given clues to understand why characters act the way they do, but we do not spot them. Instead, we infer our own reasons, from our own

viewpoint" [7, 2]. K.A. McElhanon believes that construal based on the wrong cognitive foundation may result in misinterpretation of the meaning: "It is… an inappropriate hermeneutical practice for contemporary interpreters to impose their Western inferential patterns upon the biblical texts. The result is a skewing of the meaning, not a discovery of a deeper meaning" [14, 42]. The studies of evolution of concepts over time indicate difference in the worldviews: not only the concept structures but even the ways of conceptualizing the world differed [13; 2]. Ancient concepts are imbedded in our contemporary view of the world as represented by metaphors, images and other symbolic representations [ibid.], but we do not always decode them as such.

The third aspect, in which translation through the time is studied, is ***pragmatic*** – the rules of communication, the norms of speech behaviour, politeness, methods of influencing the interlocutor that undergo changes over time [27; 22; 20]. Due to the differences in norms and rules of behaviour, politeness strategies, the freedom of expressing emotions in remote periods, today's audience cannot be expected to understand and respond in the same way: to experience immediate impacts, feelings or emotions, the reader should be 'placed in the familiar environment'. Although basic emotions are universal [8], conventions regulating their manifestation may be imposed by the society in a specific historic period, therefore, in choosing the strategy of rendering aspects of speech behaviour in translation, the determining factor will be either the focus on rules and social conventions of the time, or exposing the reader to the pragmatic effect, which is only possible on the basis of the reader's own conventional behavioral experience. Thus, studying the strategies of rendering emotions in the translations of the archaic text, Aila Malkki concludes that 'we do not need to cross the bridge to the past, because distance gives us an opportunity for deeper, universal reading' [12, p. 10], while in most cases, direct translations of dialogues in the texts of the past have familiarized us with the style of communication in those days.

The review of translatologists' opinions on the problem of translating historically distant texts proves that temporal distance,

either objectively existing or artificially simulated by the author as a part of the complex mega-concept of the original text, creates a translation problem which may be solved by working out and implementing a translation strategy. The strategy governing the translation of the whole text is termed as a global translation strategy, and strategies of translation of particular fragments comprising translation problems are referred to as local strategies.

The strategy of rendering the style of historically distant texts in translation has been described as a strategy of historical stylization in a specialized study by E. Meshalkina [24]. Dealing with cognitive and pragmatic temporal differences has not been specifically studied yet, however comprising theoretical as well as practical interest. The researches of translation of historically distant texts point out the factor which is determinant in developing a translation strategy: whether the text was created to be perceived as archaic or whether it aged over time [9; 24]. It is the translator's choice to let the reader communicate with the author as his/her contemporary or maintain a temporal distance in the case of aging of archaic texts, but when creating the effect of remoteness in time was the author's intention, it is the translator's responsibility to render it faithfully. The alternative strategies of translating the texts with temporal distance are archaizing / archaisation and modernizing / modernisation [6; 24; 9].

Jones and Turner claim that the 'translator's communicative context is not bipolar but diachronic' [9, 162], which implies a spectrum of translation decisions termed by the authors after R. Lefere [11] as 'hyperarchaisation', 'time-matched archaisation', 'updated archaisation', 'superficial archaisation', 'minimal modernisation', 'violent modernisation' [9, 163]. In congruence with the real or artistic time gap between the original and translation, E. Meshalkina offers the following solutions: adequate modernizing strategy for the archaic texts, adequate archaizing for modern archaized texts and combining adequate modernizing and adequate archaizing for archaized archaic texts [24, 129].

The material of actual translations of the same original made in different periods may reveal different translation strategies chosen with the account of the temporal distance between the author and the

target audience. Charles Dickens' *A Christmas Carol in Prose* created in 1843 has enjoyed numerous translations into Russian (which shows its unceasing relevance for the target audience). While the original reads natural and quite understandable for the modern English-speaking audience (its language perceived not as 'old' but rather as 'classical'), the first Russian translation done by L. Mei supposedly before 1866 (the year of translator's death), but published in 1898, and translations by S. Dolgov published in 1891 and baroness S. Vrangel in 1909 are perceived as markedly old, or even outdated.

The impression of obsolescence results from the use of functional words, grammar structures and idiomatic expressions which are no longer natural, as well as reference to the phenomena of the life of contemporary Russia which do not exist or have changed today – historic nominations: *метрическая книга, причетник, вития; почти осязательный воздух* (Мей); *причетник, законъ о бѣдныхъ въ полномъ ходу* (Долгов) / *всѣ эти заведенія въ ходу* (Врангель); *душеприказчикъ, праздные люди* (Долгов) / *тунеядцы* (Врангель); *газопроводныя трубы* (Мей)/ *газовыя трубы* (Долгов) / *газовые провода* (Врангель), *угодно / благоугодно было подписаться* (Врангель, Мей) etc.

On the other hand, translation by N. Pusheshnikov includes some words that mark the beginning of the 20th century: *народ, народонаселение*. In contrast to archaic nominations, 19th century translations include literalisms, which today will be perceived as undue modernisms or anachronisms:

*He carried his own **low temperature** always about with him; he iced his office in the dog-days; and didn't thaw it **one degree** at Christmas.*

*Всегда и повсюду вносилъ онъ съ собою **собственную свою температуру – ниже нуля**, леденилъ свою контору даже въ каникулы и, ради самыхъ святокъ, не возвышалъ **сердечнаго термометра ни на одинъ градусъ**.* (Мей)

***Свою собственную низкую температуру** онъ всюду приносилъ съ собою: замораживалъ свою контору въ праздничные, не трудовые дни и даже въ Рождество не давалъ ей нагрѣться **и на одинъ градусъ**.* (Долгов)

Онъ всюду вносилъ съ ***собой свою низкую температуру****, леденилъ воздухъ своей конторы въ лѣтнее время и* ***ни на Іоту не согрѣвалъ*** *его въ дни рождественскихъ святокъ.* (Врангель)

For comparison, later translations render this metaphor by a conventional Russian metaphor:

Он вносил с собой этот ***холод*** *повсюду;* ***холодом дышала*** *его контора – и такой же была она и в рождественские дни* (Пушешников)

Он всюду вносил с собой ***эту леденящую атмосферу****. Присутствие Скруджа замораживало его контору в летний зной, и он не позволял ей* ***оттаять ни на полградуса*** *даже на веселых святках.* (Озерская)

Some obsolescent expressions sound officialese, e.g.: ***въ качествѣ адвоката*** *святокъ* (Мей): *не желаю* ***содѣйствовать*** *радости тунеядцевъ* (Врангель), which makes the text stylistically incongruent.

The translation by T. Ozerskaya, which has become classical in modern Russian literature, appeared more than a hundred years later; it reads natural and fluent today. However, the translation does not produce an impression of a modern text.

Analyzing archaization of translation at the lingvo-stylistic level, we focused on the translators' use of the words which do not name historic facts or refer to culture specific concepts – pronouns, conjunctions or prepositions etc., – to distinguish this level of analysis from the cognitive level. Where the modern Russian language offers oppositions of neutral (modern) and stylistically marked (archaic) elements, e.g.: *весьма/очень; сей/этот; посему/поэтому; столь/так* etc., T. Ozerskaya often gives preference to the marked element. It would be natural to expect such elements in the earlier translations, but the quantitative analysis shows the opposite tendency: in translation by T. Ozerskaya (1959) *весьма* is used 7 times, while in translation by L. Mei (1866/1898) – it does not occur, S. Dolgov (1891) uses it 2 times, S. Vrangel (1909) – 2 times, N. Pusheshnikov (1912) – 3 times. The same tendency is observed with other oppositions: *столь* is not used in the oldest transaltion by Mei, is used 6 times by Dolgov, 1 by Pusheshnikov and 17 times by Ozerskaya; *сей* instead of *этот* is used only in the oldest transaltion by Mei and the newest by Ozerskaya; *посему* – by Pusheshnikov and

by Ozerskaya, while older translations use *поэтому (потому)* – the words existing in the modern Russian without any specific stylistic colouring. Older translations do not make use of a word with a notable archaic connotations – *дабы*, using neutral *чтобы*, while later translations give preference to the archaic word – Pusheshnikov (once) and Ozerskaya (9 times).

Table 1

The use of stylistically marked words in translations

Translator, year ***Archaic/modern***	Mei (1866)	Dolgov (1891)	Vrangel (1909)	Pusheshnikov (1912)	Ozerskaya (1959)
весьма/очень	0 / 22	2 / 48	2/46	3 / 48	7 / 28
сей / этот; посему/ поэтому (потому)	1 / 188; 0/1/12	0 / 180; 0/0/18	0 / 340 0 / 5/12	0 / 134; 1/2/4	1 / 235; 1/1/5
столь / так (такой)	0 / 101	6 / 243	17 / 190	1 / 115	17 / 128
дабы / чтобы	0 / 32	0 / 39	0 / 84	1 / 49	9 / 41

This comparison of the use of pronouns and functional words (which do not name concepts) shows a difference between archaic and deliberately archaized translations. Translators of *A Christmas Carol* working in the 19th – early 20th centuries did not perceive the original text as archaic. They attempted to create a text contemporary to their audience, sometimes modernizing it; their choices of functional words show the tendencies of usual usage at the time. A 1912 translation by Pusheshnikov and especially 1959 translation by Ozerskaya, so far unsurpassed, make much wider use of obsolescent words with connotations of solemnity creating a 'classical' style and atmosphere of spirituality. The comparison proves that stylistic means of archaization do not lie in imitating the language or style of the epoch, but rather in overusing elements characteristic of some distant state of the target language, which are perceived by the target audience as such because in the modern language they have neutral counterparts.

Cognitive level (as represented by some notional words referring to historical concepts as well as frames, scenarios, metaphorical mappings) also comprises certain differences in the compared translations. Although all of them faithfully represent the valorative (axiological) and evaluative layer of the text concept (its main moral essence), their conceptual structures differ in associative and sometimes even in denotative aspects. The earliest translations sometimes misinterpret facts:

Что касается собственно Скруджа, ему и въ голову не приходило вычеркнуть ***изъ счетныхъ книгъ*** *имя своего* ***товарища по торговлѣ****: много лѣтъ послѣ смерти Мэрлея, надъ входомъ въ ихъ общий магазинъ красовалась еще вывѣска съ надписью: "Скруджъ и Мэрлей". Фирма торговаго дома была все та же: "Скруджъ и Мэрлей". Случалось иногда, что нѣкоторые господа, плохо знакомые съ торговыми оборотами, называли* ***этотъ домъ****:* ***Скруджъ – Скруджъ****, а иногда и просто: Мерлей;* ***но фирма всегда готова была откликнуться*** *одинаково на то, или на другое имя.* (Чарльз Диккенс "Скряга Скрудж: Святочная песня в прозе" Пер. Л. Мей, 1898)

Фирма его дома была извѣстна подъ двойнымъ именемъ: Марли и Скруджъ. Нѣкоторые же люди, новички въ торговомъ домѣ ***называли ее иногда "Скруджъ и Скруджъ"****, а иногда и* ***просто "Марли"****. Но ему и то и другое имя было безразлично и онъ охотно отзывался на оба.* (Чарльз Диккенс "Рождественская пѣснь въ прозѣ" Пер. С. Врангель, 1909)

Sometimes it results in incongruence, as in the second translation (compare with the original: *The firm was known as Scrooge and Marley. Sometimes people new to the business called* ***Scrooge Scrooge, and sometimes Marley****, but* ***he answered to both names.*** *It was all the same to him*.)

Considerable differences are observed in interpreting *'to astonish his son's weak mind*': *окончательно разстроить* ***поврежденные умственные способности*** *своего возлюбленного сына* (Мей), *перепугать своего* ***трусливаго*** *сына* (Долгов), *поразить и безъ того* ***слабый умъ*** *своего сына* (Врангель), *поразить своего* ***сла-***

боумного *сына* (Пушешников), *поразить и без того* ***расстроенное воображение*** *сына* (Озерская). As this fragment of the original contains an allusion to Shakespeare's *Hamlet*, differences in translations also refer to another cognitive entity – the image of Hamlet in the Russian literature and culture.

In all translations we observe some facts of socio-political life of Russia of the time: *сочельник, святки, фирма торгового дома, причетник, конторщик / писец, полушка, грош.* Some metaphors added by earlier translators are evidently domesticated: *Старикъ Мэрлей* ***вбитъ былъ въ могилу, какъ осиновый колъ*** (Мей) (Cf., the original: *Old Marley was* ***as dead as a door-nail***); ***Такъ человѣколюбивый жерновъ все еще мелетъ на основаніи закона****?* (Мей) (Cf., the original: *Are they* ***still in operation****?*). Once Mei adds a vivid Biblicism not used in the original: *Не мое дѣло! ...* Довлѣетъ дневи злоба его. *А у меня собственныхъ дѣлъ больше, чѣмъ дней* (Мей). All these features make the text archaic at the cognitive level, however, this archaization cannot be considered a strategy chosen by the translator – it is a result of natural aging of language and cognitive structures. A translation by T. Ozerskaya which is strategically moderately archaized, represents cognitive structures of the past through the use of historicisms – the names of objects of the past historic epochs, such as: *конторка, перо, острог, работный дом.* At the same time, more complex and abstract cognitive structures are quite in line with the modern worldview, which makes them easy for the target audience to perceive.

On the other hand, English culture-specific concepts in earlier translations are supplied with explanations in the text: *pudding, holly {Пудингъ – необходимое рождественское блюдо англичанъ, какъ остролистникъ – обязательное украшеніе ихъ комнатъ на святочныхъ вечерахъ.}*. (Долгов); *{Падубъ, остролистникъ (flex aquifolium) обрядовое рождественское дерево въ Англіи.}* (Врангель). These explanations show the need to familiarize the target audience with culture-specific phenomena at that time unknown to them. In later translations no explanations are given, as the Russian audience is already familiarized, through cultural contacts, with the most common English Christmas traditions. This lets us conclude

that the aging of translations results not only from language evolution, but also from changes in competence and cognitive needs of the target audience. Strategic archaization bases predominantly on the modern cognitive structures, introducing only some historical concepts to maintain the atmosphere of the past, natural for communication with the author who lived more than a century ago.

Studying the pragmatic level of archaic and archaized translations, we observe some differences in translators' approaches where norms of communication differ in the source and target cultures, in space or over time. Thus, the first translation by L. Mei tends to literalism thus turning the original Christmas greeting into a blessing which in the Russian culture was normally used after a farewell:

"A merry Christmas, uncle! ***God save you****!" cried a cheerful voice.*

– Съ праздникомъ, дядюшка, ***и да хранитъ васъ Богъ****!* (Мей)

S. Dolgov and S. Vrangel substitute it with a wish normally accompanying a greeting. These domesticated translations seem archaic today because of the change of norms of communication in the Russian culture:

– Съ праздникомъ, дядюшка! ***Богъ вамъ на помощъ****!* (Долгов)

– ***Богъ помощь дядя****! Съ праздникомъ!* (Врангель)

Later translations (Pusheshnikov 1912; Ozerskaya 1959) modernize and domesticate it at the same time, using typical Christmas or New Year wishes:

– С праздником, дядя, ***с радостью! Дай вам Бог всех благ земных!*** (Пушешников)

– С наступающим праздником, дядюшка! ***Желаю вам хорошенько повеселиться на святках****!* (Озерская)

Another problem – representing an invective and euphemism in translation – reveals a similar tendency in translator's approaches. 19th century translations tend to euphemism and literalism or explication:

Scrooge said that he would see ***him – yes, indeed he did. He went the whole length of the expression, and said that he would see him in that extremity first****.*

Скруджъ ему отвѣтилъ, ***чтобы онъ пошелъ къ… Право: такъ и сказалъ, все слово выговорилъ, – такъ-таки и сказалъ: пошелъ… (Читатель, можетъ, если заблагоразсудитъ, договорить слово)****.* (Мей)

Тутъ Скруджъ, ***не стѣсняясь****, предложилъ ему* ***убраться подальше****.* (Долгов)

На это милое приглашеніе Скруджъ ***послалъ племянника къ... Представьте, онъ дѣйствительно произнесъ это пожеланіе все цѣликомъ, нимало не стѣсняясь****.* (Врангель)

Later translations are modernized and appear to be more dysphemistic, in line with less demanding rules of communication in the modern time:

Скрудж, в ответ на это, ***послал его к чёрту****.* (Пушешников)

Скрудж отвечал, что ***скорее он наведается к... Да, так и сказал, без всякого стеснения, и в заключение добавил еще несколько крепких словечек****.* (Озерская)

Thus, at the pragmatic level we observe a consistent tendency to adaptation to the contemporary norms of speech behaviuor; with only some confusing literalisms at the earlier stages of translation, all translators appear to modernize the text. The explanation may be the fact that the readers will understand implicatures, intentions and motivations in the speech behaviour of the characters only on the basis of their experience, their internalized communication principles and rules. In interactional communication theory [1; 4; 5] the reader is viewed as a co-creator, not a recipient of the message; thus, the translation should be a sufficient basis for the reader to complete the artistic image of the original.

The research leads to the following **conclusions**:

The problem of temporal distance in translation exists where a translation is done a considerable time later than the original, or where the artistic time of the original is past, and should be re-created as an integral part of the chronotope. To solve this problem, the translator develops a translation strategy, the most typical choice being between archaizing and modernizing.

The texts may be archaized or modernized at the lingvo-stylistic, cognitive and pragmatic levels. The strategic archaization is not a simple imitation of the style, worldview or manners of the respective period in the target culture, but rather a creation of a new artistic image which will be perceived by a modern audience as the 'chronotopic past'.

At the level of language style, strategic archaization is realized through the use of lexical means (inter alia, functional words and pronouns) and grammar structures, which are perceived as archaic and have neutral counterparts in the modern language, more frequently than in the translations of approximately the same time as the original; keeping a common literary vocabulary with some inclusion of historic nominations.

At the cognitive level archaized translations base mostly on the worldview of the modern audience; only simple concepts comprising historic phenomena and material objects are introduced to maintain the historic atmosphere. Relying on the present-day worldview gives the audience a key to understanding the characters and events appropriately.

At the pragmatic level translations represent the rules and norms of communication in the target culture at its modern stage of development. Comparison with earlier translations into the same language show the tendency to simplification and dysphemization of the Russian-language communication, which is also manifested in translations into this language.

Archaization in translation aims at the truthful representation of chronotope of the original work and maintaining an illusion of real communication with the author who is not the reader's contemporary. Thus archaization strategy may be described as a means of optimizing communication across time and cultural borders.

The **prospect** for further research is unveiling differences in strategic archaization vs. modernization in translation at the stylistic, cognitive and pragmatic levels.

REFERENCES

1. *Bangerter A.* Interactional theories of communication. In P. Cobley & P. J. Schulz (Eds.), Theories and Models of Communication: Handbooks of Communication Science [HoCS] / *A. Bangerter, E. Mayor*. – Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2013. – P. 257–272.

2. *Baryshnikov P*. Metaphorical cognition and actualization of archaic concepts in the daily discourse / P. Baryshnikov. In Journal of International Scientific Publication: Language, Individual & Society. – Vol. 4, part 1. – P. 152–159.

3. *Bassnett S.* Translation Studies, third ed. – New York and London : Routledge, 2002.

4. *Clark H. H.* Using language. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

5. *Clark H. H., & Schaefer E. F.* Contributing to Discourse. In Cognitive Science 13 / *H. H. Clark, E. F. Schaefer*, 1989. – P. 259–294.

6. *Eco U.* Experiences in Translation / U. Eco. – Toronto : University of Toronto Press, 2000.

7. *Hoyle R. A*. Scenarios, Discourse, and Translation: The scenario theory of Cognitive Linguistics, its relevance for analysing New Testament Greek and modern Parkari texts, and its implications for translation theory / Richard A. Hoyle. – SIL International : SIL e-Books, 2008.

8. *Izard C. E*. The Psychology of Emotions / Carroll Ellis Izard. – New York : Plenum Press, 1991.

9. *Jones F. R.* Archaisation, Modernisation and Reference in the Translation of Older Texts / Jones Francis R, Turner Allan. Across Languages and Cultures. – 2004. – № 5(2). – P. 159–185.

10. *Kharmandar M. A.* Exploring archaism in translation theory and modern Persian poetics: Towards a Persian translation paradigm / *M. A. Kharmandar* In Iranian Journal of Translation Studies. – 2014. – № 12(46). – P. 40–56.

11. *Lefere R.* La Traduction Archaïsante: Cervantes D'Après M. Molho. Meta / R. Lefere. – 1994. – Vol. 39. – № 1. – P. 241–249.

12. *Malkki A.* Translating Emotions Across Time: Lewis Carroll's Alice's Adventures in Wonderland / Aila Malkki. In The Electronic Journal of the Department of English at the University of Helsinki, 2009. – Vol. 5.

13. *MacDonald P. S.* Palaeo-Philosophy: Complex and Concept in Archaic Patterns of Thought / MacDonald Paul S. In Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy https://www.questia.com/read/1G1-170414880 /palaeo-philosophy-complex-and-concept-in-archaic.

14 *McElhanon K. A.* (2005). From Word to Scenario: The Influence of Linguistic Theories Upon Models of Translation / Kenneth A. McElhanon. In Journal of Translation. – 2005. – Vol. 1. – № 3. – P. 29–67.

15. *Nida E.* Principles of Correspondence. First published 1964. In: Venuti, L. (ed.) The Translation Studies Reader / E. Nida. – London : Routledge, 2000. – P. 126–140.

16. *Schleiermacher F.* On the different methods of translating. In Translation /History/Culture: a sourcebook/[tr. and ed.] André Lefevere / *F. Schleiermacher*. – London ; New York : Routledge, 1992. – P. 141–166.

17. *Steiner G.* After Babel: Aspects of language and translation / *G. Steiner*. – London ; Oxford : Oxford University Press, 1998.

18. *Venuti L.* The translator's invisibility: A history of translation / L. Venuti. – London ; New York : Routledge, 1995.

19. *Wilkes-Gibbs D.* Coordinating Beliefs in Conversation / *D. Wilkes-Gibbs, H. H. Clark* In Journal of Memory and Language. – 1992. – № 31. – P. 183–194.

20. *Андриенко Т. П.* Речевой акт иронии в английском языке (на материале художественной литературы XVI и XX веков) : дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т. П. Андриенко. – Х., 2002.

21. *Бахтин М. М.* Формы времени и хронотопа в романе: Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Худ. лит., 1975. – С. 234–407.

22. *Безуглая Л. Р.* Историческая динамика речевого акта квеситива в немецком и английском языках : дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. Р. Безуглая. – Х., 1998.

23. *Ланчиков В. К.* Китайцы на маскараде, или Худло от Настика / *В. К. Ланчиков, Е. Н. Мешалкина* // Журнал переводчиков Мосты. – 2008. – № 3 (19). – С. 12–23.

24. *Мешалкина Е. Н.* Стратегии исторической стилизации в художественном переводе (на материале англоязычной художественной литературы XVIII–XX вв.) : дис. … канд. филол. наук: 10.02.20 / Е. Н. Мешалкина. – М., 2008.

25. *Некряч Т. Є.* Стилізація як перекладацька проблема ("Саломея" Оскара Уайльда в українському перекладі) / Т. Є. Некряч, Т. Л. Гуртова // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2002. – С. 65–62.

26. *Приходько А. М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008.

27. *Шевченко И. С.* Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение XVI–XX вв. : монография / И. С. Шевченко. – Харьков : Константа, 1998.

Надійшла до редколегії 17.05.16

Т. П. Андрієнко, канд. філол. наук, доц.
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (Україна)

Історична стилізація чи архаїзація в перекладі?

Досліджуються стратегії передачі хронологічного й художнього часу в перекладі на основі зіставлення застарілих і стратегічно архаїзованих множинних переказів. Архаїзація вивчається в мовному (стилістичному), когнітивному та прагматичному аспектах. Порівняння виявляє відмінності між застарілими і стратегічно архаїзованими перекладами, доводячи, що архаїзація полягає не в імітації мовних особливостей більш раннього періоду, а у вибірковому використанні стилістично маркованих елементів, що збереглися в сучасній мові. Оптимальна для перекладу класичного твору помірна архаїзація реалізується переважно на лінгво-стилістичному рівні з включенням деяких історичних реалій; проте основні когнітивні та прагматичні структури є сучасними.

Ключові слова: *художній переклад, стратегія перекладу, архаїзація, стилізація, художній час.*

Т. П. Андриенко, канд. филол. наук, доц.
Институт международных отношений
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Украина)

Историческая стилизация или архаизация в переводе?

Исследуются стратегии передачи хронологического и художественного времени в переводе на основе сопоставления устаревших и стратегически архаизированных множественных переводов. Архаизация изучается в языковом (стилистическом), когнитивном и прагматическом аспектах. Сравнение выявляет различия между устаревшими и стратегически архаизированными переводами, доказывая, что архаизация заключается не в имитации языковых особенностей более раннего периода, а в избирательном использовании стилистически маркированных элементов, сохранившихся в современном языке. Оптимальная для перевода классического произведения умеренная архаизация реализуется преимущественно на лингво-стилистическом уровне с включением некоторых исторических реалий; однако основные когнитивные и прагматические структуры являются современными.

Ключевые слова: *художественный перевод, стратегия перевода, архаизация, стилизация, художественное время.*

УДК 81'25

М. С. Дорофеєва, канд. філол. наук, доц.
Інститут філології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ У СИНЕРГЕТИЦІ ПЕРЕКЛАДУ (ДОСВІД ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ)

Представлено синергетично-інформаційну методику виконання порівняльно-перекладацького аналізу спеціального тексту на базі синергетично-інформаційної моделі системи спеціального перекладу. На матеріалі фрагмента німецького науково-технічного тексту, його множинних перекладів та перекладу-еталона українською мовою продемонстровано механізм аналізу та доведено ефективність останнього. Виявлено, що послідовне виконання етапів синергетичного аналізу сприяє об'єктивності оцінювання результатів перекладу та мінімізації власних перекладацьких помилок.

Ключові слова: *система спеціального перекладу, синергетично-інформаційна модель, порівняльно-перекладацький аналіз, синергетично-інформаційна методика перекладацького аналізу, семантична інформація, дискурсивно-фахова інформація, фонова інформація, інформаційний дефіцит.*

Суттєвими розрізняльними ознаками перекладу як синергетичної системи є когерентна взаємодія елементів, самоорганізація, а також динамічна ієрархія перекладацьких рішень. У межах синергетики перекладу система спеціального перекладу становить надскладний об'єкт двох рівнів самоорганізації: внутрішнього й зовнішнього. Взаємодія названих рівнів детермінується принципом подвійного входження, спільним для синергетичних систем мови і перекладу.

Система спеціального перекладу містить дві фази розвитку: 1) фазу Буття; 2) фазу Становлення. Фаза Буття відповідає результату перекладацької діяльності, фаза Становлення, у свою чергу, маркує процес перекладу. Натепер в українському перекладознавстві не існує цілісної синергетичної методології перекладацького аналізу, принаймні для спеціальних текстів. Цей факт обумовлює актуальність нашої розвідки.

Основою методології дослідження перекладу спеціальних текстів можуть слугувати принципи синергетики, які наразі успішно розробляються в гуманітарних науках, зокрема у синергетичній лінгвістиці, дискурсології та жанрології [Пиотровский 2006; Домброван 2013; Єнікєєва 2011; Пихтовникова 2009, 48–52; Синергетика 2015]. Ключовий елемент синергетичної методології формує авторська модель системи спеціального перекладу (ССП).

Основою синергетично-інформаційної моделі ССП є критерій домінанти перекладу як інформації, призначеної для передачі. ССП побудована за принципом подвійного входження, охоплюючи два незамкнені рівні самоорганізації: внутрішній і зовнішній. Модель представляє систему спеціального перекладу на чотирьох рівнях її Буття і Становлення: мікрорівень1, мікрорівень 2, макрорівень і мегарівень.

Центр системи утворює системний конфігуратор у вигляді домінанти перекладу. Мікрорівень системи 1 становить зміст

вихідного тексту (ВТ), вербалізований за допомогою системи лексичних і граматичних значень мови оригіналу. Мікрорівень системи 2 охоплює фактори комунікативної ситуації ВТ у вербальному вираженні. Обидва рівні формують внутрішній рівень самоорганізації ССП. Мікрорівню 1 відповідає семантична інформація, представлена у ВТ; мікрорівень 2 маркує експліцитну комунікативно-прагматичну інформацію ВТ.

Макрорівень ССП містить тип фахового дискурсу, до якого належить текст оригіналу. Макрорівню ССП відповідають два типи імпліцитної інформації: 1) дискурсивно-комунікативна інформація, що маркує категорії дискурсу; 2) дискурсивно-фахова інформація, тобто спеціальні знання, імпліковані в оригіналі.

Мегарівень ССП становить ноосфера, що утворюється сукупністю колективних когнітивних фреймів та трьома типами наукової раціональності [Дорофєєва 2016, 287–289; Дорофєєва 2016, 51–56]. Мегарівень містить фонову (енциклопедичну) інформацію, імпліковану у вихідному тексті.

Глобальною метою створення моделі стало підвищення якості спеціального перекладу через виявлення синергетичних механізмів перекладацької діяльності як системи самоорганізації. До локальних завдань моделі належить її використання як основи синергетичної методики порівняльно-перекладацького аналізу (ППА) спеціальних текстів.

Пропонована стаття має на меті представлення практичних аспектів авторської методики ППА на прикладі спеціального тексту, його множинних перекладів та перекладу-еталона. Об'єктом дослідження виступає синергетично-інформаційна методика ППА спеціального тексту. Предмет розвідки складають особливості реалізації авторської методики на кожному етапі ППА оригіналу і варіантів його перекладу.

Авторська синергетично-інформаційна методика ППА на базі моделі охоплює дев'ять етапів: 1) аналіз цільового тексту (ЦТ); 2) розгляд ВТ за критерієм атрактора, функції та домінанти перекладу; 3) порівняння ВТ і ЦТ за виявленими точками біфуркації; 4) представлення розходжень ВТ і ЦТ за графами: а) ієрархія перекладацьких рішень; б) відношення перекладацької рів-

новаги; 5) класифікація розходжень між ВТ і ЦТ за типами інформації, що становлять домінанту перекладу ВТ; 6) усунення інформаційного дефіциту ЦТ з боку суб'єкта ППА; 7) виправлення хибних перекладацьких рішень суб'єктом ППА; 8) обґрунтування рішень виконавця перекладу і суб'єкта ППА; 9) моніторинг і оцінка результатів перекладу.

Розглянемо практичне застосування кожного етапу аналізу. Прикладом для демонстрації механізму дії ППА було обрано фрагмент науково-технічного тексту німецькою мовою, наведений у підручнику з аграрної економіки [Agrarwirtschaft 2007, 14–15], а також його множинні переклади українською мовою, виконані студентами-магістрами Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Користуючись алгоритмом синергетично-інформаційної методики ППА, на етапі аналізу **(1)** проаналізуємо перший варіант перекладу (див. 1.1):

1.1. *Атом*[1]*

Будова: Атом (від грец. atomos= неподільний) – найменша частинка хімічного елементу; однак вчені вже давно довели, ***що і його****[2]* *можна поділити на ще менші частинки.*

Атом складається з ядра (що у свою чергу складається з ***матеріальних частинок)****[3]* *та з оболонки.* ***Матеріальні частинки**** ***складають за своєю кількістю у більше ніж 99%**** *всю атомну масу.* ***Деякі з них протони**** *– позитивно заряджені, інші – нейтрони –* ***негативно****.*

Протони та нейтрони утворюють нуклони. Вони визначають масове число ***в атомній масі****. Кількість протонів в атомному ядрі показує атомний номер, що і є визначальним фактором для* ***відмінності**** *окремих елементів.*

Атомні ядра елементу мають однакову кількість протонів, проте часто різну кількість нейтронів, тому їх маса може бути різною. Атоми з однаковими зарядами ядра, але з різними масовими числами називаються ізотопами. Хімічні елементи є здебільшого ***ізотопно-геохімічними****.*

---

[1] Орфографія, пунктуація та стиль виконавця перекладу збережені.

[2] Потенційне порушення міжкультурної фахової комунікації.

У наведеному варіанті перекладу жирним шрифтом виділені місця потенційного порушення міжкультурної фахової комунікації. Із погляду адресата перекладу в особі виконавця ППА відмічені рішення характеризуються нечіткістю термінології, тобто невідповідністю цільовому дискурсу, невдалими стилістичними формулюваннями, а у деяких випадках – семантичною двозначністю.

Так, до невідповідності цільовому дискурсу, яке, очевидно, пов'язано з викривленням дискурсивно-фахової інформації, відносимо хибне уживання термінів *матеріальні частинки*[4], атомна маса*[5], ізотопно-геохімічні елементи**. Невдалі формулювання, що не відповідають стилістичним нормам цільової мови, знаходимо у таких реченнях і частинах пропозицій: (а) *Матеріальні частинки* **складають за своєю кількістю у більше ніж 99 %*** *всю атомну масу.* (б) ***Деякі з них протони**** *-позитивно заряджені, інші – нейтрони –* ***негативно**.* (в) <…> *що і є визначальним фактором для* ***відмінності**** *окремих елементів.*

Зрештою, семантична двозначність прослідковується у першому реченні: ***Атом*** *(від гр. atomos= неподільний) – найменша частинка хімічного* ***елементу****; однак вчені вже давно довели,* ***що і його**** *можна поділити на ще менші частинки.* У цьому випадку за синтаксичною структурою незрозуміло, до якого члена головного речення належить корелят *і його*: до *атома* чи до *хімічного елемента*. Безумовно, зміст речення знімає дану двозначність, однак у науковому тексті варто було б формулювати висловлення більш чітко.

На другому етапі ППА **(2)** розглянемо фрагмент оригіналу (див. прикл. 1) [Agrarwirtschaft 2007, 14] з метою встановлення атрактора системи вихідного тексту, функції оригіналу й домінанти його перекладу.

1. Atom

Aufbau *– Ein Atom (von griech. Atomos=unteilbar) ist zwar das kleinste Teilchen eines chemischen Grundstoffes oder Elements; es kann aber – wie die Wissenschaft längst bewiesen hat – sehr wohl geteilt werden.*

---

[3] Так само (див. вище).

[4] Неправильне перекладацьке рішення.

[5] Так само (див. вище).

Es besteht aus einem Atomkern mit Massenteilchen und aus einer Hülle. Die Massenteilchen bestimmen mit einem Anteil von mehr als 99 % das Atomgewicht. Einige davon, die Protonen sind elektrisch positiv (+) geladen, andere sind elektrisch neutral (Neutronen).

Protonen und Neutronen bilden zusammen die Nukleonen. Sie bestimmen die Massenzahl im Atomkern. Die Anzahl der Protonen im Atomkern ergibt die Kernladungszahl oder Ordnungszahl. Sie ist für die Unterschiedlichkeit der einzelnen Grundstoffe (Elemente) maßgeblich.

Die Atomkerne eines Elements besitzen zwar alle die gleiche Zahl von Protonen, haben aber häufig unterschiedlich viele Neutronen, so dass auch ihre Masse verschieden ist. Atome mit gleicher Kernladungszahl, aber verschiedener Massenzahl werden als Isotope bezeichnet. Chemische Elemente sind meist Isotopengemische.

Для визначення атрактора ВТ, тобто мети створення і застосування оригіналу, спочатку розглянемо мікрорівень останнього. Відповідно до синергетично-інформаційної моделі ССП, мікрорівень містить мовні дані, тобто зміст тексту, актуалізований у семантичній інформації. Крім того, до мікрорівня ССП належать комунікативно-прагматичні дані про фактори комунікативної ситуації, до якої входить текст оригіналу: адресанта, адресата і предмет повідомлення.

Розгляд семантичної інформації дозволяє зробити висновок, що текст оригіналу належить до наукового стилю. На рівні мови про це свідчать лексичні, текстуальні та стилістичні маркери тексту, зокрема, терміни, іншомовні слова, експліцитні займенникові або іменникові когезійні зв'язки між реченнями, конструкції процесуального пасиву (*Vorgangspassiv*) і результативного пасиву (*Stativ*).

Показником наукового стилю слугує також аргументативне та класифікаційно-розділове представлення пропозиційної інформації у конструкціях деяких речень: ***einige davon****... sind –* ***andere*** *sind <...>; die Atomkerne* ***besitzen zwar*** *...* ***haben aber*** *<...>,* ***so dass****... <...>*. Крім того, на рівні цілого фрагмента спостерігається логіка тематичної прогресії тексту, тобто послідовна зміна тема-рематичної інформації в комунікативній перспективі ВТ. Тематична прогресія реалізується через граматичну когезію. Так, терміни-іменники "вводять" рему попереднього

речення, а повтори іменників і займенники-кореляти, у свою чергу, маркують тему в кожному наступному реченні ВТ.

На смисловому рівні оригіналу показниками атрактора стають заголовок ***Atom*** і маркер першого абзацу ***Aufbau***, а також когерентні зв'язки тексту, тобто ключові слова, що маркують домінантний смисл тексту. Когерентні зв'язки формують семантичну мережу ВТ: *Atom – das kleinste Teilchen – der chemische Grundstoff – der Atomkern – die Massenteilchen – die Hülle – die Protonen – die Neutronen – die Nukleonen – die Massenzahl – die Kernladungszahl – das Element – die Masse – Isotope.*

Уже на рівні значень лексем із семантичної мережі можна встановити, що ВТ належить до природознавчих текстів на перетині галузей хімії та фізики. Утім, для остаточного формулювання атрактора, визначення функції й домінанти перекладу слід звернутись до другого мікрорівня ВТ, який містить комунікативно-прагматичні дані. Як бачимо, зміст ВТ не надає повної інформації про фактори комунікативної ситуації, до якої належить текст оригіналу. У межах ВТ ми не знаходимо прямих вказівок щодо адресанта й адресата оригіналу. Експлікується лише предмет повідомлення ВТ: *інформація про структуру атома*.

У такому випадку можна звернутись до метаданих, якщо такі дані доступні для суб'єкта ППА. Відповідно до знайдених метаданих ВТ було встановлено, що першоджерелом фрагмента оригіналу, призначеного для перекладу, є розділ *Naturwissenschaftliche Grundlagen (Основи природознавства)* із першого тому підручника з аграрної економіки для професійно-освітніх закладів [Agrarwirtschaft 2007, 14–15].

Обраний фрагмент складає окремий підрозділ першоджерела під назвою *Atom,* який включено до теоретичної теми розділу *Chemische Grundlagen (Основні поняття хімії)* [там само, див. *Inhalt*, 6]. За жанром ВТ належить до навчальних посібників із фахової підготовки й підвищення кваліфікації спеціалістів і менеджерів у галузі сільського господарства (див. передмову до підручника) [там само, 5].

Серед авторського колективу вказані провідні фахівці даної галузі, що працюють у ФРН, зокрема, др. агр. наук Гайнріх Гамрінгер, Технічний університет Мюнхена / м. Вайєнштефан; др. мед.-вет. наук Андреас Дітц, м. Бракель; Дітер Карг, директор профучилищ м. Шенбрунн; а також два редактори і співавтори ВТ: Горст Лохнер, керівник Державного професійного навчального центру Ансбах/Тріздорф; Йоганнес Бреккер, викладач коледжу Вільгельма Норманна, м. Херфорд [там само, 3].

Отже, за отриманою комунікативно-прагматичною інформацією про учасників комунікативної ситуації можна визначити мету створення й застосування ВТ: надання знань про структуру та будову атома для майбутніх спеціалістів у галузі аграрної економіки. Ця мета і є атрактором тексту оригіналу. Функція ВТ походить від мети і безпосередньо пов'язується як із типом тексту, так і з комунікативною ситуацією. Отже, за типом тексту оригінал належить до інформативних текстів, тобто має основну інформативну функцію, а додатковими функціями є загальноосвітня й дидактична.

Що стосується інформаційної структури ВТ, за атрактором і функцією можна стверджувати, що домінантні типи інформації ВТ складають семантична й дискурсивно-фахова інформація, представлені в експліцитному вигляді. Зважаючи на функцію ВТ, варто також ураховувати фонову інформацію, яка імпліцитно присутня в оригіналі. Названі типи інформації утворюють домінанту перекладу фрагмента (1).

На третьому етапі ППА **(3)** порівняємо фрагмент оригіналу (1) і варіант перекладу (1.1) за точками біфуркації, тобто розходженнями у представленні домінантних видів інформації ВТ і ЦТ.

На підставі порівняння фрагмента ВТ (1) і варіанту його перекладу (1.1) можна побачити, що всі потенційні порушення міжкультурної фахової комунікації, зафіксовані на першому етапі аналізу ЦТ (див. вище), виявились місцями розходження між оригіналом і перекладом. Крім того, під час порівняльного аналізу було встановлено додаткове порушення міжкультурної фахової комунікації (МФК) в тексті перекладу: ***Die Atomkerne***

eines Elements *besitzen zwar alle die gleiche Zahl von Protonen <…> –* ***Атомні ядра елементу****[6] *мають однакову кількість протонів <…>.*

Варто зауважити, що всі виявлені розходження не входять до категорії відсутності рівноваги, тобто не призводять до руйнації домінанти перекладу. Утім, наведені неправильні рішення утворюють відношення нестійкої рівноваги ССП, ускладнюючи розуміння цільового тексту з боку адресатів. Отже, перейдемо до четвертого етапу ППА **(4)**, який передбачає представлення отриманих даних у таблиці (див. табл. 1). За браком місця ми обмежимось лише розглядом найнижчого рівня перекладацьких рішень – рівня колокації:

Таблиця 1

Ієрархія перекладацьких рішень
у ЦТ за критерієм нестійкої рівноваги

мовні рівні ВТ	відтворення рівнів у ЦТ за відношенням нестійкої рівноваги
(I) рівень колокації ВТ	(Ia) рівень колокації ЦТ
*<Es besteht aus einem>****Atomkern mit Massenteilchen*** *<…>*	*<Атом складається> з ядра <…> <і>* ***матеріальних частинок****[7]
<…> ***elektrisch neutral*** *(Neutronen)*	*<…>– нейтрони –****негативно****[8]
<…> die Massenzahl ***im Atomkern***	*<…> масове число* ***в атомній масі****.**
Isotopengemische	*<…>* ***ізотопно-геохімічними****

У табл. 1 представлені відношення нестійкої рівноваги, вербалізовані у варіанті перекладу 1.1, поряд з пропозиціями оригіналу (1). Таблиця дозволяє отримати уявлення про всі випадки

[6] Порушення міжкультурної фахової комунікації, виявлене на етапі (3) ППА оригіналу і перекладу.
[7] Нестійка рівновага ССП на рівні колокації.
[8] Так само (див. вище).

порушення міжкультурної фахової комунікації у ЦТ на рівні колокації. Фактично в наведених прикладах відбувається викривлення тих видів інформації, що є домінантою перекладу.

Наступний етап здійснення процедури ППА **(5)** передбачає створення таблиці представлення даних 2. Таблиця презентуватиме кожен випадок нестійкої рівноваги у ЦТ, класифікований за видами інформації, що становлять домінанту перекладу аналізованого фрагмента. Крім того, види інформації оригіналу марковано за їхньою належністю до відповідного рівня ССП (див. табл. 2):

Таблиця 2

Відношення нестійкої рівноваги у перекладі за видами інформації та рівнями синергетично-інформаційної моделі ССП

випадки нестійкої рівноваги на мовних рівнях цільового тексту	види інформації як домінанта перекладу ВТ		
	семантична інформація *мікрорівень ССП*	дискурсивно-фахова інформація *макрорівень ССП*	фонова інформація *мега-рівень ССП*
(Іа) рівень колокації ЦТ			
Атом складається> з ядра <…> <і> ***матеріальних частинок****		+	
<…>– нейтрони – ***негативно****	+		(+)
<..>масове число ***в атомній масі****	+		(+)
<…> ***ізотопно-геохімічними****	+		(+)

Прокоментуємо дані, наведені в табл. 2. У лівій частині таблиці представлено випадки нестійкої рівноваги ЦТ на рівні колокації, зареєстровані на попередніх етапах ППА (етапи 1, 3). У правій частині таблиці розміщені три типи інформації, які становлять домінанту перекладу вихідного тексту, визначену на другому етапі ППА. Наведені інформаційні типи включають семантичну

інформацію (СІ), дискурсивно-фахову інформацію (ДФІ) і фонову інформацію (ФІ). У свою чергу, кожен із названих типів відповідає певному рівню синергетично-інформаційної моделі ССП.

Так, семантична інформація належить до мікрорівня ССП, тобто системи мовних значень, актуалізованих у змісті ВТ, і відтворених у змісті ЦТ через систему значень мови перекладу. Дискурсивно-фахова інформація входить до макрорівня, який формується конкретним типом фахового дискурсу. Зрештою, фонова інформація становить складову частину мегарівня – ноосфери.

Отже, за даними таблиці спостерігаємо, що на рівні колокації ЦТ (Іа) три випадки нестійкої рівноваги пов'язано з дефіцитом семантичної інформації, а один випадок стосується нестачі ДФІ. Дефіцит СІ свідчить про недостатній рівень сформованості мовної компетенції перекладача й потребує звернення до лексикографічних артефактів.

Пробіли ДФІ усуваються, як правило, за допомогою терміносистем відповідних галузей знання. За змістом фрагмент оригіналу належить до фахового дискурсу хімії. Утім, у цьому випадку не йдеться про вузькофахову спеціалізацію, оскільки, як уже було згадано, ВТ має загальноосвітню функцію, а цільовою аудиторією виступають студенти і учні професійних училищ за спеціальністю "аграрна економіка". Відтак, достатньо скористатись паралельними текстами одного й того самого жанру і дискурсу цільової мови.

На сьомому етапі **(7)** суб'єкт ППА розміщує свій варіант перекладу, встановлюючи відношення стійкої рівноваги на місці неправильних перекладацьких рішень у ЦТ.

Тут необхідно зробити важливе застереження. Виконання етапів ППА (6) – усунення інформаційного дефіциту та (7) – "відновлення" тексту перекладу за рахунок виправлень суб'єкта ППА – напряму залежить від завдання, поставленого перед початком аналізу. На наш погляд, такі завдання можуть бути двох видів: 1) оцінити ступінь перекладацької компетенції виконавця ЦТ у порівнянні перекладу з оригіналом, тобто оцінка результатів перекладу; 2) визначити особливості реалізації особистості перекладача в тексті перекладу, зокрема, стиль, методи, способи

і прийоми перекладу, властиві конкретному виконавцю. Очевидно, стратегії усунення дефіциту інформації ЦТ і "виправлення" неправильних місць перекладу мають бути різними відповідно до характеру завдання ППА.

Так, у першому випадку маємо справу переважно з практично-дидактичним завданням, яке часто зустрічається в навчанні перекладу та під час проведення дослідницького експерименту в наукових роботах. Стратегія ППА для цього виду завдання полягає у порівнянні аналізованого варіанта перекладу з перекладом-еталоном (процедурні етапи 6,7).

У другому випадку завдання ППА стосується не оцінки якості продукту, а дослідження можливостей перекладу того чи того тексту, які залежать від творчої особистості перекладача. Стратегія ППА для цього виду завдання містить порівняння ЦТ з перекладами інших колег одного професійного статусу, а також надання власного варіанта перекладу за умови втрати перекладацької рівноваги у ССП.

Таким чином, усунення інформаційного дефіциту та виправлення неправильного перекладу може відбуватися шляхом звернення до паралельних перекладів: 1) перекладу-еталона; 2) перекладів партнерів одного експертного статусу; 3) власного перекладу суб'єкта ППА.

У контексті нашої роботи завдання ППА полягає в оцінці продукту перекладу, виявленні синергетичного механізму виникнення перекладацьких помилок і стратегій їхнього виправлення. Таким чином, кінцевою метою застосування синергетично-інформаційної методики ППА стає підвищення якості спеціального перекладу за напрямом "німецька-українська" мови.

Тому стратегія проходження етапів ППА (6), (7) для варіанта перекладу 1.1 полягатиме насамперед у зверненні до перекладу-еталона. Отже, розглянемо випадки нестійкої рівноваги ЦТ (приклад 1.1) у порівнянні з авторизованим перекладом фрагмента оригіналу [Аграрна економіка 2013, 14–15] (див. приклад 1.0):

1.1. *Атом*	1.0. *Атом*
*Будова: **Атом** (від гр. atomos= неподільний) – найменша частинка хімічного **елементу**; однак вчені вже давно довели, що **і його*** [9] можна поділити на ще менші частинки.*	*Будова. **Атом** (від грецької atomos – неподільний), хоча і **є** найменшою частинкою хімічного елемента, проте, як уже давно довели науковці, дуже добре **може** ділитися.*
*Атом складається з ядра (що у свою чергу складається з **матеріальних частинок**)** [10] та з оболонки.*	*Він складається з атомного ядра, маса якого складається із мас **мікрочастинок**: позитивно заряджених протонів (+), **електронейтральних** нейтронів та **електронної** оболонки.*
Матеріальні частинки складають за своєю кількістю в більше ніж 99 % *всю атомну масу.*	
*Деякі з них протони -позитивно заряджені, інші – нейтрони –**негативно**.*	
*Протони та нейтрони утворюють нуклони. Вони визначають масове число **в атомній масі**.**	*Число нуклонів (спільна назва протонів і нейтронів) **в ядрі атома** визначає його масове число.*
*Кількість протонів в атомному ядрі показує атомний номер, що і є визначальним фактором для **відмінності*** *окремих елементів.*	*За кількістю протонів визначається атомний номер **або порядковий номер елемента в періодичній системі**.*
Атомні ядра елементу* *мають однакову кількість протонів, проте часто різну кількість нейтронів, тому їх маса може бути різною.*	*Всі ядра атомів **одного і того ж елемента** мають однакову кількість протонів, проте кількість нейтронів у них досить часто є різною, тому їх маса також відрізняється.*
*Атоми з однаковими зарядами ядра, але з різним масовими числами називаються ізотопами. Хімічні елементи є здебільшого **ізотопно-геохімічними**.*	*Атоми з однаковим порядковим номером, але з різним масовим числом називаються ізотопами. Хімічні елементи здебільшого являють собою **суміші ізотопів**.*

[9] Порушення міжкультурної фахової комунікації у перекладі (інформаційний дефіцит).

[10] Тут і далі на сторінці так само (див. вище).

Як бачимо, навіть на рівні обсягу тексту варіант перекладу 1.1. і переклад-еталон 1.0 значно відрізняються один від одного. Спостерігаються також значні відхилення від еталона в місцях інформаційних дефіцитів перекладу 1.1. Із метою узагальненого представлення цих обох варіантів на рівні колокації скористаємось таблицею (див. табл. 3):

Таблиця 3

Усунення інформаційних дефіцитів ЦТ 1.1. у перекладі-еталоні 1.0 за критерієм стійкої рівноваги

інформаційні дефіцити ЦТ 1.1 на рівні колокації	усунення дефіцитів у перекладі-еталоні 1.0 через встановлення стійкої рівноваги
Атом складається з ядра (що у свою чергу складається з ***матеріальних частинок)****[11] *та з оболонки.*	*Він складається з атомного ядра, маса якого складається із мас* ***мікрочастинок****[12] <…>
*Деякі з них протони – позитивно заряджені, інші – нейтрони –****негативно****[13]	*Він складається з атомного ядра, маса якого складається із мас мікрочастинок: позитивно заряджених протонів (+),* ***електронейтральних****[14] *нейтронів та* ***електронної****[15] *оболонки.*
Протони та нейтрони утворюють нуклони. Вони визначають масове число ***в атомній масі****.**	*Число нуклонів (спільна назва протонів і нейтронів)* ***в ядрі атома**** *визначає його масове число.*
Хімічні елементи є здебільшого ***ізотопно-геохімічними****.*	*Хімічні елементи здебільшого являються собою* ***суміші ізотопів****.*

[11] Порушення МФК на рівні колокації у варіанті перекладу 1.1.

[12] Усунення інформаційного дефіциту варіанта 1.1. на рівні колокації у перекладі-еталоні 1.0.

[13] Тут і далі у таблиці так само, як 11.

[14] Тут і далі у таблиці так само, як 12.

[15] Експлікація дискурсивно-фахової інформації (ДФІ) у перекладі-еталоні 1.0.

Прокоментуємо усунення інформаційних дефіцитів за допомогою перекладу-еталона і власної когнітивної реконструкції рішень перекладача. У першому випадку нестійкої рівноваги варіанта 1.1.: *Атом складається з ядра (що у свою чергу складається з* ***матеріальних частинок****[16])* термін *Massenteilchen* було відтворено як *матеріальні частинки.* Наведене хибне рішення пов'язано з дефіцитом дискурсивно-фахової інформації на макрорівні ССП. Очевидно, перекладач класифікує лексему *Massenteilchen* як термін фізики. Наше припущення підтверджують дані багатомовного онлайн-словника *Multitran,* де для німецько-російського напряму перекладу знаходимо відповідник лексичної одиниці з позначкою "фізичний термін": *материальная частица* [див. Электронный словарь Мультитран].

Утім, як суб'єкт ППА ми не погоджуємось з відповідником, обраним перекладачем. Якщо застосувати стратегію подолання дефіциту дискурсивно-фахової інформації, можна знайти вірне рішення. Для цього слід звернутись до відповідних артефактів, тобто спеціалізованих термінологічних баз даних, розміщених, зокрема, у фахових словниках. Скористаємось даними українсько-англійсько-німецько-російського словника фізичної лексики обсягом біля 30 тисяч лексем з усіх розділів сучасної фізики та дотичних галузей знань. Наш вибір артефакта зумовлено тим, що словник було видано за сприяння Українського Науково-технічного центру та української діаспори у Канаді для професійної цільової аудиторії: науковців, аспірантів, студентів, інженерів, *перекладачів з природничих і технічних дисциплін* [Українсько-англійсько-німецько-російський словник фізичної лексики 1996]. Так, термін *Massenteilchen* відсутній у німецькій частині словника. Названу лексему не представлено також у офіційному виданні Універсального тлумачного словника німецької мови DUDEN [DUDEN 2003] та в онлайн-форматі словника [Duden Online-Wörterbuch]. Еквівалент терміносполучення "матеріальна частинка", за даними словника фізичної лексики, ста-

[16] Неправильне перекладацьке рішення (дефіцит ДФІ).

новить одиниця *das Materieteilchen* [Українсько-англійсько-німецько-російський словник фізичної лексики 1996, 477]. Для гіпонімічних понять "елементарна частинка" і "ядрова частинка" у одному й тому самому джерелі спостерігаємо еквіваленти *das Elementarteilchen* і *das Kernteilchen* відповідно [там само, 478].

Із цього випливає, що аналізована лексична одиниця має нетермінологічний характер і становить композит описового характеру: *Massenteilchen = Teilchen als Teile einer Masse von etw. (частинки як складові частини маси чогось).* У контексті фрагмента йдеться про ядро атома, тому маються на увазі складові ядра – протони і нейтрони.

Відтворення лексеми *Massenteilchen* у перекладі-еталоні підтверджує наші міркування: *Він <атом> складається з атомного ядра, маса якого складається із мас* ***мікрочастинок****[17] [Аграрна економіка 2013, 14]. Як бачимо, у авторизованому перекладі для відтворення лексеми обрано прийом нейтралізації, оскільки перекладач відчуває нетермінологічність одиниці оригіналу. Таким чином, варто погодитись із варіантом передачі колокації у перекладі-еталоні. Якщо звернутися до паралельних перекладів партнерів одного експертного статусу (в нашому випадку студентів), можна побачити варіанти відтворення, схожі з еталоном, зокрема варіант 1.2: *Він <атом> складається з ядра і його* ***складових частинок****[18] *та з електронної оболонки. В* ***складових частинках****[19] *ядра зосереджується основна частина маси атома (більш ніж 99%)**[20].

Що стосується відтворення лексеми у варіанті перекладу 1.1., вважаємо його невмотивованою генералізацією, оскільки *матеріальні частинки* становлять позначення-гіперонім для складових частин всіх матеріальних систем, у тому числі атомів, молекул, макроскопічних тіл різного розміру, живих організмів. Крім того, термін *матеріальні частинки* стосується іншого підходу

[17] Усунення дефіциту ДФІ на рівні колокації в перекладі-еталоні 1.0.
[18] Усунення дефіциту ДФІ варіанта 1.1. у варіанті 1.2.
[19] Так само (див. вище).
[20] Орфографія, пунктуація і стиль виконавця варіанта 1.2. збережені.

в галузі фізики, який використовується для пояснення закономірностей буття матерії у класичній механіці І.Ньютона. Зважаючи на зміст тексту оригіналу, можна побачити, що у ВТ ідеться про сучасний атомарний підхід до пояснення структури атома, який ґрунтується на здобутках квантової механіки середини ХХ ст. У цьому зв'язку варто зауважити, що в контексті ВТ для передачі лексеми *Massenteilchen* можна застосувати термінологічне словосполучення *елементарні частинки,* оскільки у сучасному фаховому дискурсі фізики та хімії протони і нейтрони належать саме до категорії елементарних частинок [Физический энциклопедический словарь 1983, 896].

Це підтверджують паралельні переклади партнерів, зокрема варіант 1.3: *Атом складається з атомного ядра, що містить* ***елементарні частинки****[21], та оболонки.* ***Елементарні частинки*** *складають більш від 99 % атомної маси.**[22]. У такому випадку можна говорити при прийом експлікації дискурсивно-фахової інформації у перекладі.

Розглянемо інший випадок нестійкої рівноваги у варіанті 1.1: *Деякі з них <складових частинок ядра> протони – позитивно заряджені, інші – нейтрони –* ***негативно****[23]. Цей приклад неправильного рішення перекладача зумовлено дефіцитом семантичної інформації. У складі речення оригіналу наведена лексема відтворюється так: *Einige davon, die Protonen sind elektrisch positiv (+) geladen, andere sind* ***elektrisch neutral*** *(Neutronen*) [Agrarwirtschaft 2007, 14]. Отже, на рівні експліцитної СІ слід було б перекласти колокацію дослівно, що і було зроблено у перекладі-еталоні: *<…> маса <ядра> складається із мас мікрочастинок: позитивно заряджених протонів (+),* ***електронейтральних****[24] нейтронів та електронної оболонки* [Аграрна економіка 2013, 14]. Очевидно, виконавець перекладу 1.1. припускається асоціативної помилки

[21] Усунення дефіциту ДФІ варіанта 1.1. у варіанті 1.3.

[22] Орфографія, пунктуація і стиль виконавця варіанта 1.3. збережені.

[23] Неправильне перекладацьке рішення через дефіцит семантичної інформації (СІ).

[24] Усунення дефіциту СІ варіанта 1.1. у перекладі-еталоні 1.0.

на підставі неправильної асоціації понять "позитивний-негативний", не звертаючи увагу на експліцитну СІ оригіналу.

У паралельних перекладах партнерів спостерігаємо відсутність дефіциту СІ для цього випадку, зокрема у варіанті 1.2: *До них <мікрочастинок> належать: протони (частинки з позитивним зарядом) та нейтрони* ***(електрично нейтральні*[25]*** *частинки).* Схожа ситуація має місце у варіанті 1.3: *Деякі з них <елементарних частинок> мають позитивний електричний заряд і називаються протони, інші є* ***електрично нейтральними*[26]*** *і мають назву нейтрони.* Отже, у перекладі-еталоні, а також у паралельних перекладах партнерів 1.2, 1.3 не відбувається порушення міжкультурної фахової комунікації, пов'язаного з дефіцитом семантичної інформації.

Наступний випадок інформаційного дефіциту має характер, подібний до прикладу, представленого вище. Виконавець варіанта 1.1. невмотивовано відтворює лексему оригіналу *der Atomkern* через колокацію *атомна маса: Sie bestimmen die Massenzahl* ***im Atomkern*** *– Вони визначають масове число* ***в атомній масі*[27].*** Можна припустити, що рішення перекладача грунтується на феномені негативного зворотного зв'язку.

Очевидно, виконавець робить помилку на текстуальному рівні, повертаючись під час перекладу до ключової одиниці у семантичній мережі цілого фрагмента, що знаходиться у попередньому абзаці. Такою одиницею, імовірно, виступає лексема *das Atomgewicht* у складі речення: *Die Massenteilchen bestimmen mit einem Anteil von mehr als 99 %* ***das Atomgewicht*** [Agrarwirtschaft 2007, 14]. Отже, перекладач, спираючись на цю точку мережі, встановлює хибну семантичну когерентність у тексті перекладу: *Матеріальні частинки складають за своєю кількістю у більше ніж 99 % всю* ***атомну масу*[28]<…>*** *Протони та нейтрони утворюють нуклони. Вони визначають масове число* ***в атомній масі*[29].***

---

[25] Усунення дефіциту СІ у варіанті 1.2.
[26] Усунення дефіциту СІ у варіанті 1.3.
[27] Неправильне перекладацьке рішення (дефіцит СІ).
[28] Одиниця семантичної мережі[1].
[29] Одиниця семантичної мережі[2].

Як бачимо, виконавець вважає повтор словосполучення змістово-семантичним корелятом референта попереднього абзацу. Утім, вважаємо наведене рішення невмотивованим, оскільки в оригіналі локатив експліцитно представлено за допомогою словосполучення *im Atomkern,* яке варто було відтворити еквівалентом – *ядро атома.*

У перекладі-еталоні спостерігаємо відсутність негативного зворотного зв'язку: (1.0) *Число нуклонів (спільна назва протонів і нейтронів)* ***в ядрі атома*** *визначає його масове число* [Аграрна економіка 2013, 14].

Паралельні переклади партнерів також не демонструють відхилень від первинної пропозиції: (1.2) *Вони <нуклони> визначають масове число* ***в ядрі атома***; (1.3) *Разом протони та нейтрони називають нуклонами. Їх кількість визначає масове число* ***ядра атома***. Отже, можна зробити висновок, що в цьому випадку варто дотримуватись домінанти ВТ, яка в першу чергу полягає в незмінній передачі експліцитної СІ оригіналу в перекладі.

Розглянемо останній випадок інформаційного дефіциту на рівні колокації та його усунення у перекладі-еталоні. Він стосується відтворення лексеми *Isotopengemische* через невмотивований композит у складі речення: (1) *Chemische Elemente sind meist* ***Isotopengemische*** – (1.1.) *Хімічні елементи є здебільшого* ***ізотопно-геохімічними****[30]**.* На нашу думку, перекладач так само, як і у другому випадку нестійкої рівноваги (див. вище), припускається асоціативної помилки. Можливо, це відбувається навіть на рівні фонетично-орфоепічних асоціацій: *Gemisch – геохімічний.* Якби виконавець скористався традиційним засобом усунення дефіциту СІ, звернувшись до словника або пам'яті перекладів [див. Німецько-український словник Glosbe], такої помилки можна було б легко уникнути.

Це підтверджують також дані перекладу-еталона і паралельних перекладів, виконаних партнерами одного статусу: (1.0) *Хімічні елементи здебільшого являються собою* ***суміші ізотопів****[31]; (1.2) *Хімічні елементи є здебільшого* ***сумішшю двох***

[30] Так само, як 27.

[31] Усунення дефіциту СІ варіанта 1.1. у перекладі-еталоні 1.0.

***і більше ізотопів**[32]*; (1.3) *Більшість хімічних елементів існують як **ізотопні суміші.**[33]*

Проведений аналіз дозволяє ідентифікувати його з восьмим процедурним етапом ППА **(8)**, який полягає в обґрунтуванні перекладацьких рішень як виконавця перекладу, так і суб'єкта ППА, у тому числі рішень, добраних із перекладу-еталона та паралельних партнерських перекладів.

Підсумовуючи викладене вище, перейдемо до останнього етапу моніторингу й оцінки результатів перекладу **(9)**. Результати аналізу підтверджують ефективність запропонованої синергетично-інформаційної методики ППА. По-перше, розгляд ЦТ на початковому етапі аналізу дозволяє виявити потенційні місця порушення міжкультурної фахової комунікації у тексті перекладу. По-друге, дані мікрорівня моделі надають змогу визначити атрактор, функцію та домінанту перекладу вихідного тексту, вирішальні для адекватного перекладу.

По-третє, порівняльний аналіз ВТ і ЦТ за критерієм розходження у відтворенні домінантних видів інформації стає підготовчим етапом для обґрунтування перекладацьких рішень і відновлення ССП, а також стає базою для виявлення додаткових порушень міжкультурної фахової комунікації в перекладі.

По-четверте, представлення даних у таблиці за відношеннями рівноваги дозволяють отримати цілісне уявлення про особливості відтворення окремих рівнів ієрархії перекладацьких рішень у перекладі. По-п'яте, класифікація випадків нестійкої рівноваги за видами інформації надає змогу визначити причини виникнення інформаційного дефіциту й окреслити стратегії поповнення інформації.

По-шосте, звернення до перекладу-еталона і до паралельних перекладів партнерів одного експертного статусу дозволяють об'єктивно оцінити якість перекладацького продукту і визначити шляхи виправлення неправильних перекладацьких рішень. Зрештою, когнітивна реконструкція хибних рішень перекладача надає змогу виявити синергетичні механізми здійснення пере-

[32] Усунення дефіциту СІ варіанта 1.1. у варіанті 1.2.
[33] Усунення дефіциту СІ варіанта 1.1. у варіанті 1.3.

кладацького процесу і встановити закономірності фази Становлення системи спеціального перекладу.

Отже, унаслідок проведеного порівняльно-перекладацького аналізу фрагмента (1) і варіанта його перекладу (1.1) можна зробити такі **висновки**. Було виявлено вісім випадків нестійкої рівноваги в перекладі. Встановлені відношення нестійкої рівноваги можна віднести до часткових порушень міжкультурної фахової комунікації, оскільки вони не призвели до руйнації ССП, а домінанту перекладу в цілому було відтворено.

Більшість інформаційних дефіцитів на рівні колокації (три) стосувались пробілів у семантичній інформації. З одного боку, це означає, що уважний аналіз мовної структури і метаданих оригіналу з боку перекладача дозволив би уникнути більшості хибних перекладацьких рішень. З іншого боку – наведений результат свідчить про недостатній рівень сформованості мовної та комунікативно-прагматичної компетенції виконавця.

Один випадок інформаційного дефіциту на рівні колокації було віднесено до категорії дискурсивно-фахової інформації. Це свідчить про меншу залученість даних макрорівня ССП у перекладі. Утім, саме такі випадки, на наш погляд, становлять найбільш критичні порушення міжкультурної фахової комунікації.

Варто окремо зазначити, що три зафіксовані приклади дефіциту семантичної інформації на рівні колокацій перетинаються з мегарівнем фонової інформації оригіналу (див. позначки (+) у табл. 2). Цей факт означає, що навіть за відсутності мовної компетенції дефіцит семантичної інформації поповнюється за рахунок референційної компетенції, тобто фонових знань виконавця перекладу. Виявлена залежність між дефіцитом семантичної та фонової інформації свідчить про незамкненість системи спеціального перекладу й необхідність переходу від мікро- до мегарівня моделі для досягнення адекватності трнаслята.

Зрештою, встановлені збіги між мікро- та мегарівнем системи спеціального перекладу на матеріалі окремих випадків нестійкої рівноваги у трансляті доводять справедливість формули Становлення системи: МІКРО+МЕГА=МАКРО$_{new.}$ Іншими словами, нестача інформації на мікрорівні тексту усувається на

мегарівні системи спеціального перекладу, а результатом стає новий макрорівень, тобто адекватний текст перекладу як частина цільового фахового дискурсу.

Перспективою подальших досліджень у галузі синергетики перекладу вважаємо створення синергетично-когнітивної моделі ССП, орієнтованої на особистість перекладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Домброван Т. И.* Синергетическая модель развития английского языка : дисс. … д-ра филол. наук: 10.02.04 "Германские языки"/ Т. И. Домброван. – О., 2013.

2. *Дорофєєва М.* Класичний тип наукової раціональності у синергетиці перекладу / М. Дорофєєва // Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы: сборник материалов I-й Международной научно-практической конференции. – Баку ; Ужгород ; Дрогобыч : Посвит, 2016. – С. 287–289.

3. *Дорофєєва М. С.* Некласичний тип наукової раціональності у синергетиці перекладу / М. С. Дорофєєва // Science And Education a New Dimension. – Philology, IV (21), Issue: 98, 2016. – P. 51–56.

4. *Єнікєєва С. М.* Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект : автореф. дис… д-ра філол. наук: 10.02.04 – германські мови / С. М. Єнікєєва; Київський нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2011.

5. *Німецько-український словник Glosbe* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://uk.glosbe.com.

6. *Пиотровский Р. Г.* Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы / Р. Г. Пиотровский. – СПб. : Изд-во СПб. гос. ун-та, 2006.

7. *Пихтовникова Л. С.* Синергетический метод для исследования дискурса в прагмастилистическом аспекте / Л. С. Пихтовникова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2009. – № 848.– С. 48–52.

8. *Синергетика* в филологических исследованиях : монография / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова, А. Н. Приходько [и др.] / под общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015.

9. *Українсько-англійсько-німецько-російський словник фізичної лексики* / В. Козирський, В. Шендеровський. – К. : Вид-во "Рада", 1996.

10. *Физический энциклопедический словарь*. – М. : Сов. энциклопедия, 1983.

11. *Электронный словарь* Мультитран [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://multitran.ru

12. *DUDEN*. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2003. – 1892 S.

13. *Duden Online-Wörterbuch* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://duden.de

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Аграрна економіка*. – Фермер: базовий рівень : підручник. – К. : ПП "ІНТАС", 2013. – Т. 1.

2. *Agrarwirtschaft* – Grundstufe Landwirt. Lehr-und Arbeitsbuch für berufsbildende Schulen in 2 Bänden. – Bd. 1. – BLV Buchverlag GmbH, München, 2007.

Надійшла до редколегії 6.12.16

M. S. Dorofeyeva, PhD, Associate Professor
Institute of Philology
Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine)

Comparative Translation Analysis in The Translation Synergetics (operational experience)

The study presents a synergetic informational technique of the comparative analysis in the specialized translation on the basis of the synergetic specialized translation system model. The realization mechanism of the comparative translation analysis was on examples of the German scientific-technical source text, its multiple translations into Ukrainian and the authorized target text presented. The analysis proved successful in the objective evaluating the translation results and minimizing the one's own translation mistakes.

Key words: *specialized translation system, the synergetic informational model, comparative translation analysis, the synergetic informational technique of comparative translation analysis, semantic information, special discourse information, background information, information deficit.*

М. С. Дорофеева, канд. филол. наук, доц.
Институт филологии
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Сравнительно-переводческий анализ в синергетике перевода (опыт практического применения)

Представлено синергетико-информационную методику выполнения сравнительно-переводческого анализа специального текста на основе синергетико-информационной модели системы специального перевод. На материале фрагмента немецкого научно-технического текста, его множественных переводов и перевода-эталона на украинский язык продемонстрирован механизм анализа и доказана его эффективность. Обнаружено, что последовательное выполнение этапов синергетического анализа способствует объективности оценки результатов перевода и минимизации собственных переводческих ошибок.

Ключевые слова: *система специального перевода, синергетико-информационная модель, сравнительно-переводческий анализ, синергетико-информационная методика переводческого анализа, семантическая информация, дискурсивно-специальная информация, фоновая информация, информационный дефицит.*

УДК 811.163.41=161.2:821.163.41Кіш

О. К. Антонова
провідний спеціаліст Відділу міжнародного співробітництва
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ДАНИЛА КІША В УКРАЇНІ

Присвячено комплексній систематизації рецепції сербського письменника-постмодерніста Данила Кіша в Україні і, зокрема, перекладацькій рецепції. Окреслено основні напрями сприйняття творчості автора в українському літературному та науковому просторі, закцентована перекладацька хронологія, а також рецепція читачів.

Ключові слова: *Данило Кіш, рецепція, сербська література, переклад.*

Потужні глобалізаційні процеси, які охопили сучасний світ, стали характерною рисою сьогодення. Важливість перекладної література та якісного художнього перекладу важко переоцінити і, незважаючи на можливість користуватись англійською мовою як однією зі світових мов комунікації, читачі все ж віддають перевагу перекладним текстам художньої літератури.

Актуальність розвідки зумовлена відсутністю комплексної систематизації перекладацької рецепції відомого сербського письменика-постмодерніста Данила Кіша в Україні. За мету ми ставимо простежити хронологію появи прекладів українською мовою творів Данила Кіша і спробувати проаналізувати причини, передумови та наслідки їхньої появи в українському літературному й культурному просторі.

Важливість художнього перекладу не втрачає своїх позицій уже понад 2000 років від часу появи перших перекладних творів. Художній переклад є одним із найпродуктивніших засобів міжкультурної та міжлітературної комунікації, адже, з одного боку, художній переклад є відтворенням літературного твору засобами іншої мови зі збереженням його мистецької цінності, а з іншого – бездонним джерелом матеріалу для порівняльного вивчення літератур світу. Переклади стають містком, який по-

єднує між собою літератури й культури, відкриває безліч можливостей для ґрунтовного взаємозбагачення. Шляхом перекладу літератури комунікують одна з одною, доповнюють одна одну, і провідна роль у цьому процесі належить перекладачу. Від якості його роботи залежить, чи стане перекладний твір надбанням культури, що приймає його, чи ні. Фактично переклад є важливою частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті. Важливим у процесі перекладу є також вибір оригіналу, який найчастіше обумовлений внутрішніми потребами літератури, яка приймає іншомовний твір, її здатністю повно засвоїти "іноземне" літературне явище, її можливістю в певний спосіб (інтеграційно чи диференційно) зреагувати на його художні особливості [Дюришин 1993, 129].

Однією з базових категорій порівняльного літературознавства є категорія рецепції, що є формою генетико-контактних зв'язків літератур. У центрі цього поняття – текст і його трансформація в неоригінальному середовищі. Рецепція, за визначенням В. Будного, "це синтетична форма генетично-контактних зв'язків, яка полягає у сприйманні ідей, мотивів, образів, сюжетів із творів інших письменників та літератур і їхньому творчому переосмисленні в національному письменстві чи творчості митця" [Будний 2008, 70]. Компаративістика, як і класичне літературознавство, трактують рецепію як невід'ємну частину комунікації, що спричинена літературним текстом. Досліджуючи природу взаємодії двох літератур, неможливо оминути дослідження характеру процесу рецепції однієї літератури іншою. Серед різних форм міжкультурної взаємодії, як от: наукова рецепція, творча рецепція, – нас цікавитиме передусім рецепція перекладацька, а саме – позатекстова комунікація двох літератур.

Постать Данила Кіша є знаковою не лише для сербської (а й югославської) літератури, він належить до загальноєвропейського контексту. Народився письменник у маленькому містечку Суботиця, що на кордоні з Угорщиною, у родині мадярського

єврея та чорногорки 1935 р. Саме рідна мова матері – сербська стала для Данила Кіша мовою його творчості. Після того, як батько майбутнього письменника був відправлений до Аушвіцу, його разом із родиною репатріювали на батьківщину матері – історичну столицю Чорногорії – місто Цетиньє, де він закінчив середню школу. Вищу освіту здобув на кафедрі загального літературознавства Філософського факультету Белградського університету. Життєвий шлях письменника був пов'язаний із Західною Європою, адже більше частину свого життя він прожив у Франції. Спочатку працював лектором сербохорватської мови в університетах Страсбургу та Бордо, а з 1979 р. постійно оселився у Парижі, де й закінчив свій життєвий шлях 1989 р.

Незважаючи на відносно невеликий обсяг, творчий доробок письменника потужно збагатив не лише сербську (в широкому сенсі югославську), а й світову літературу загалом. Свій перший роман "Псалом 44" ("Psalam 44") Данило Кіш написав ще у 1962 р.; згодом з'являється роман "Мансарда: сатирична поема" ("Mansarda: satična poema", 1962), потім виходять друком романи так званого "Сімейного циклу" ("Porodični ciklus"): "Сад, попіл" ("Bašta, pepeo", 1965), "Ранні скорботи" ("Rani jadi: za decu i osetljive" 1970), "Піщаний годинник" ("Peščanik" 1972). Найвідоміші твори Кіша "Гробниця для Бориса Давидовича: Сім глав однієї спільної повісті" ("Grobnica za Borisa Davidoviča: sedam poglavlja jedne zajedničke povesti") та "Енциклопедія мертвих" ("Enciklopedija mrtvih") побачили світ 1976 і 1983 р. Варто зазначити, що Данило Кіш належить до тих сербських письменників, твори якого перекладалися найчастіше. Його доробок вийшов у перекладах більш ніж на 40 мов світу [8]. Перше повне зібрання творів було видане ще за життя письменника, у 1983 р., одночасно – у Загребі й Белграді (тодішня Югославія).

Культурні взаємозв'язки сербів і чорногорців з українцями розвивалися хвилеподібно, зміцнюючись і послаблюючись залежно від конкретних історичних обставин [Айдачич 2005, 1]. У той же час літературні зв'язки між Україною та Сербією мають давню та плідну історію (окремим періодам і аспектам укра-

їнсько-сербських літературних контактів, у тому числі ролі перекладацького компоненту, присвячені наукові розвідки М. Гольберга, Ю. Гуця, І. Лучука, Д. Айдачича, Л. Попович та інших дослідників). У контексті нашого дослідження перекладацької рецепції Данила Кіша вважаємо необхідним зупинитись детальніше саме на новітній історії України, від часу здобуття незалежності (1991) дотепер. Після розпаду Югославії у 90-х рр. ХХ ст. у Сербії та Чорногорії державною мовою стала сербська, а в Хорватії – хорватська. Відтак, на зміну такому явищу, як югославська література, прийшли вже національні літератури – сербська та хорватська, відповідно.

Варто зауважити, що перекладами з сербохорватської мови українською ще за радянських часів займалися такі відомі письменники, як М. Рильський, Л. Первомайський, І. Ющук, Д. Павличко, Р. Лубківський та ін. Літератури країн соціалістичної Югославії досить активно перекладали, звісно, зважаючи на певне комуністичне цензурування. Перекладались у тому числі і знакові для сербської літератури автори, зокрема, класики сербської літератури (югославського періоду) – Бранислав Нушич, Десанка Максимович, Іво Андрич, Меша Селімович та ін.

У той час флагманом перекладної іноземної літератури і плацдармом нових імен для радянського читача був, звичайно, журнал "Всесвіт". Із появою незалежної України в авангарді опиняється нова генерація перекладачів і видавців. Саме вони стали формувати смаки незалежних українців та обирати для перекладів нові імена та твори, часто тих, кого раніше перекладати було не прийнято.

У 90-ті рр. ХХ ст. у Києві та Львові сформувалися два центри українсько-сербської перекладацької та видавничої співпраці. До київського осередку належать такі науковці та перекладачі, як Олена Дзюба-Погребняк, Оксана Микитенко, Надія Непорожня, Юрій Лисенко й інші знакові імена. Львівське коло перекладачів представлене постатями Івана Лучука, Ольги Рось, Наталії Чорпити, Алли Татаренко й іншими. Безперечно, існують свої особливості розвитку українсько-сербського пере-

кладу. На думку проф. Деяна Айдачича, "сербська література в українському культурному просторі репрезентована доволі великою кількістю авторів, проте не систематично. Особливу увагу старше покоління приділяло фольклору, Десанці Максимович та Іво Андричу, а нове – Мілораду Павичу" [Айдачич 2005, 31].

Коли ми говоримо про новітній етап розвитку сербсько-української перекладацької співпраці, то серед імен сучасних сербських письменників постать Данила Кіша представлена доволі часто. Першим перекладом Д.Кіша українською мовою став переклад роману "Мансарда: сатирична поема" ("Mansarda: satična poema", 1962), вдало зроблений Оленою Дзюбою-Погребняк (відомим літературознавцем, перекладачем, спеціалістом з історії сербської, хорватської, словенської літератур та міжслов'янських літературних зв'язків) і опублікований у журналі "Слов'янське віче – XXI ст." 1997 р., через 35 років після публіцації у тодішній Югославії. Переклад одного з найбільш знакових творів Кіша "Енциклопедія мертвих" ("Enciklopedija mrtvih", 1983) був виконаний у 1998 р. Аллою Татаренко. Вона також переклала вибрані новели зі збірки "Гробниця для Бориса Давидовича: сім глав однієї спільної повісті" ("Grobnica za Borisa Davidoviča: sedam poglavlja jedne zajedničke povesti"), зокрема – "Ніж із держаком з трояндового дерева" ("Nož sa drškom od ružinog drveta") і "Механічні леви" ("Mehanički lavovi"), що були опубліковані в інтернет-журналі "Ї" 1999 р.

Того ж року Юрій Лучук перекладає новелу "Homo poeticus, наперекір усьому" ("Homo poeticus, uprkos svemu", 1980) зі збірки "Homo poeticus"; Андрій Боднар переклав есе письменника "Цензура-автоцензура" ("Cenzura/autocenzura", 1985). Незакінчене оповідання "Борг" ("Dug") зі збірки "Лютня та шрами" ("Lauta i ožiljci", 1994) у перекладі Алли Татаренко опубліковане на порталі "Ї". Тож можемо вважати, що флагманом у популярізації творчості Данила Кіша в Україні є саме вона.

На порозі міленіуму, у 2000 р. видавництво "Класика" публікує повний переклад Алли Татаренко "Гробниця для Бориса Давидовича: сім глав однієї спільної повісті" ("Grobnica za Borisa

Davidoviča: sedam poglavlja jedne zajedničke povesti", 1976). А через вісім років після появи першого перекладу український читач отримав змогу знову насолодитись прозою Данила Кіша у повному об'ємі: Літературна агенція "Піраміда" видає трикнижжя оповідань Данила Кіша під назвою "Книга любові і смерті" накладом у 1000 примірників. У "Книзі" перевидаються "Енциклопедія мертвих" ("Enciklopedija mrtvih") і "Гробниця для Бориса Давидовича: Сім глав однієї спільної повісті" ("Grobnica za Borisa Davidoviča: sedam poglavlja jedne zajedničke povesti") і вперше публікується український переклад збірки "Лютня та шрами" ("Lauta i oživljci", 1994).

Цікаво, що інтерес до новелістики Данила Кіша у світі можна прослідкувати саме за появою перекладів книги "Лютня та шрами" до якої увійшли твори, які не були опубліковані за життя автора. В останні роки майже синхронно з'явилися переклади англійською мовою (у США), італійською, іспанською та болгарською мовами [9]. Характерно, що у цьому переліку знаходимо й український переклад.

2004 р. у збірнику "Антологія сербської постмодерної фантастики" публікується переклад новели "Легенда про сплячих" ("Legenda o spavačima", 1995) із книги "Енциклопедія мертвих" у перекладі Алли Татаренко.

Новели зі збірки "Ранні скорботи" ("Rani jadi: za decu i osetljive" 1970) в різний час з'являлися у перекладах відомої дослідниці творчості письменника Марини Гогулі. Журнал "Всесвіт" у 2011 р. на своїх сторінках опублікував переклад новели "Хлопчик і пес" ("Dečak i pas"), пізніше цього ж року переклад ще однієї новели Данила Кіша "Замок, освітлений сонцем" ("Zamak osvetljen suncem") публікується в особистому блозі перекладачки, а у 2012 р. інтернет-проект "Бібліотека сербської культури "Projekat Rastko" оприлюднює переклад новели "Серенада для Анни" ("Serenada za Anu"). Варто зауважити, що функціонування глобального інтернет-простору дозволяє практично в режимі реального часу з'являтись перекладам абсолютно різного ґатунку та характеру.

У 2016 р. виходить друком "Хрестоматія сербської літератури XX ст." (упорядники Деян Айдачич та Алла Татаренко), до якої було включене оповідання "Механічні леви" зі збірки "Гробниця для Бориса Давидовича".

"Данило Кіш – письменник, у якого є не лише перекладачі, а й читачі. І він постійно знаходить нових у прийдешніх поколіннях. Саме тому необхідно, щоб твори Данила Кіша були у постійному доступі" – наголосив головний редактор сербського видавництва "Arhipelag" Гойко Божович, коментуючи видання повного зібрання творів Данила Кіша у 10 т. [10].

Що ж власне зумовило появу перекладів Данила Кіша українською мовою та якою саме була їх рецепція у сучасного українського читача? Як уже зазначалось, провідна роль у популяризації Кіша в Україні належить Аллі Татаренко. Знаковим видається те, що саме твір "Енциклопедія мертвих" став для неї першим досвідом художнього перекладу [11]. Зважаючи на значний перекладацький доробок Алли Татаренко, нині ми можемо сміливо стверджувати, що провідна роль у формуванні картини сербської літератури для українського читача належить саме їй.

Про рецепцію сербської літератури в Україні свідчать і рецензії на появу перекладів. Так, після виходу друком "Книги любові і смерті" у грудні 2008 р. у газеті "Дзеркало тижня" від 6 березня 2009 р. опублікована рецензія "Данило Кіш. Книга любові і смерті. Літературна агенція "Піраміда": "Усе своє життя сербський письменник Данило Кіш доводив, що належить передусім до клану Homo Poeticus. Водночас майже уся його творча спадщина – доказ того, чого він так прагнув зректися – приналежності до Homo Politicus. Народжений за кілька років до Другої світової війни в родині єврея та чорногорки, він не міг не обрати глобальні на той час теми сталінського терору, концтаборів, антисемітизму. Найповніша збірка його оповідань "Книга любові і смерті" у перекладі майстра своєї справи Алли Татаренко – тому підтвердження" [4]. Знаходимо й інші відгуки на "Книги любові і смерті", так, блогер Тетяна Пронь пише: "Якщо Ви прагнете легкої, ненапряжної, зі смаком еротики прози, то "Книга любові і смерті" Данила Кіша – не такий випадок. Це не

банальне дитя маскультури, яке можна нашвидкоруч прочитати у метро і так само з легкістю забутися. Бо вона з таких, що змушують мізки постійно бути у напруженні, рефлексувати й аналізувати, повертатися до вже прочитаного і самому робити висновки, які автор не піднесе Вам на тарілочці" [5].

У 2011 р. газета "Українська правда" в розділі "Життя" публікує статтю Ірини Славінської "Найкращі книжки світу, або Що має прочитати кожен". У ній міститься загальний рейтинг творів та індивідуальні топ-списки, складені відомими українськими письменниками і видавцями. Є там і Данило Кіш, його включив до свого рейтингу письменик Анатолій Дністровий. Цікавим видається той факт, що один із найпопулярніших представників сербської літератури Мілорад Павич і його "Хазарський словник" ("Hazarski rečnik") увійшов до іншого – додаткового списку кращих. Двічі зазначений у рейтингу і такий класик сербської літератури, як Меша Селімович з романом "Дервіш та смерть". Перекладач і літературознавець Ірина Славінська зазначає: "Можна припустити, що частина опитаних експертів із названими текстами знайомилися саме в перекладах. Цю думку підтверджують численні уточнення про те, чий саме переклад читати" [Славінська, 7]. Художні переклади виконують дуже важливу функцію, завдяки їм світові літератури комунікують не лише одна з одною, а зі своїми читачами, а якісні переклади сприяють появі нових шанувальників.

Наукова рецепція Данила Кіша в Україні також досить значна. Вищезгадана Алла Татаренко досліджує передусім сербську літературу XX ст., у центрі її уваги – творчість Мілоша Црнянського, Мілорада Павича та Данила Кіша. У 2010 р. А. Татаренко захистила докторську дисертацію на тему "Поетика форми у літературі постмодернізму (досвід сербської літератури)", у тому ж році вийшла друком монографія дослідниці з тією ж назвою, відтак не лише вузьке коло фахівців-славістів, а й широкий загал отримали змогу дізнатись більше про сербську літературу й культуру епохи постмодернізму.

Про зацікавленість і обізнаність читачів із перекладацьким доробком Алли Татаренко свідчать численні інтерв'ю у різнома-

нітних виданнях, здебільшого, інтернет-часописах. Це засвідчує і стаття О. Галети у інтернет-виданні "Критика" під назвою "Антрополог прибуває на місце зустрічі", що вийшла у відповідь на публікацію монографії А. Татаренко. У ній О. Галета пише про важливість монографії і особистості А. Татаренко в річищі сербсько-українських літературно-культурних зв'язків, називаючи її "будівничим мостів чи перевізником на обидва береги: з сербського (а також хорватського та польського) на український та з українського на сербський" [Галета, 3]. Авторка детально аналізує монографію, акцентуючи увагу на знакових для сербського літературного постмодерну постатях – Данила Кіша й Мілорада Павича: "Монографія Алли Татаренко також має неповторну текстуру, у яку вплетено нитки розповідей про окремих авторів та їхні твори <…>. Посеред решти виділяються дві чільні постаті, довкола яких снується розповідь: Даніло Кіш і Мілорад Павич. Попри всі закони постмодерну, розповідь про інших авторів кружляє довкола цих двох, вони переформатовують сербську літературу спочатку від протопостмодернізму до постмодернізму (Кіш), а тоді від постмодернізму до постпостмодернізму (Павич)" [Галета, 3].

У 2013 р. у Києві було захищено дисертацію Марини Гогулі "Проза Данила Кіша: парадигматика і поетика", ще однієї перекладачки Данила Кіша українською мовою. Це, безперечно, свідчить про великий інтерес до творчості письменника.

Таким чином, перекладацька рецепція творчості автора у нерідній літературі – питання об'ємне і багатоаспектне. Нами було здійснено спробу, хоча б частково, окреслити її форми, простежити хронологічні межі та зв'язок української перекладацької рецепції з історією світового визнання автора. Наведені приклади можуть засвідчити, що рецепція не лише сербської літератури загалом, але й творчості Данила Кіша, зокрема, є дуже вагомою проблемою українського літературознавства.

Аналіз перекладацької та наукової рецепції творчості Данила Кіша дає змогу зробити такі висновки: 1. Тексти автора представлені в українських перекладах у досить великому об'ємі; 2. Нау-

кове сприйняття Данила Кіша відобразилось у двох великих наукових роботах – докторській та кандидатській дисертаціях; 3. Поява перекладів спровокувало критичну рецепцію й активність сучасної української блогосфери; 4. Перекладацька рецепція відбувається у річищі загальносвітових тенденцій, що свідчить про органічну єдність українського літературного процесу зі світовим.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Айдачич Д.* Передмова // Сербські фольклор і література в українських перекладах і дослідженнях. 1837–2004: Матеріали до бібліографії / Д. Айдачич. – К. : Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2005. – С. 12.

2. *Будний В.* Порівняльне літературознавство / В. Будний, М. М. Ільницький. – К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2008.

3. *Галета О.* Антрополог прибуває на місце зустрічі [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: krytyka.com/ua/articles/antropoloh-prybuvaie-na-mistse-zustrichi. Назва з екрану.

4. Данило Кіш. Книга любові і смерті. Літературна агенція "Піраміда" [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: gazeta.dt.ua/CULTURE/danilo_kish_kniga_lyubovi_i_smerti_literaturna_agentsiya_piramida.html. Назва з екрану.

5. Данило Кіш: Книга про любов у смерті та смерть у любові [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: http://sumno.com/2z2

6. *Дюришин Д.* Художественный перевод в межлитературном процессе // Проблемы особых межлитературных общностей / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1993.

7. *Славінська І.* Найкращі книжки світу, або що має прочитати кожен [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: life.pravda.com.ua/culture/2011/08/15/83692/. Назва з екрану.

8. Danilo Kiš – Homo poeticus [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: www.danilokis.org/ua.htm. Назва з екрану.

9. Novi prevodi dela Danila Kiša [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу: www.arhipelag.rs/vesti/novi-prevodi-dela-danila-kisa / Назва з екрану.

10. "Arhipelag" objavljuje dela Danila Kiša u 10 knjiga [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу www.blic.rs/kultura/vesti/arhipelag-objavljuje-dela-danila-kisa-u-10-knjiga/x7jwe5j Назва з екрану.

11. *Савченко Т.* Алла Татаренко: "Побачити волосинку під особливим кутом" [Електронний ресурс]: Інформаційний портал. – Режим доступу litakcent.com/2016/03/16/alla-tatarenko-pobachyty-volosynku-pid-duzhe-osoblyvym-kutom / Назва з екрану.

Надійшла до редколегії 06.10.17

O. Antonova
Leading Specialist of the Office for International Cooperation
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Translation Reception of Danilo Kiš Oeuvre in Ukraine

This article is dedicated to the complex systematization of the reception of the Serbian postmodernist writer Danilo Kiš oeuvre in Ukraine, and in particular – the translation reception. The main fields of perception of the author's creativity in the Ukrainian literary and scientific space were singled out, the chronology of translation was emphasized, as well as the reader's reception.
Key words: *Danilo Kiš, reception, Serbian literature, translation*

О. К. Антонова
Ведущий специалист отдела международного сотрудничества
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Переводческая рецепция творчества Данила Киша в Украине

Посвящена комплексной систематизации рецепции творчества сербского писателя-постмодерниста Данила Киша в Украине, и в частности – переводческой рецепции. Были выделены основные направления восприятия творчества автора в украинском литературном и научном пространстве, акцентирована переводческая хронология, а также читательская рецепция.
Ключевые слова: *Данило Киш, рецепция, сербская литература, перевод.*

УДК 81'25

В. Ю. Скиба, магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІСПАНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Присвячено дослідженню особливостей перекладу іспанської спортивної лексики в мас-медійному дискурсі українською мовою. Проаналізовано основні ознаки спортивного мас-медійного дискурсу, специфіку спортивної лексики і термінології, особливості її перекладу з іспанської українською мовою, ключові лексико-семантичні трансформації, що використовуються та важливість обізнаності перекладача у даній сфері.
Ключові слова: *мас-медійний дискурс, медіатекст, спортивна лексика, спортивній терміни, перекладацькі трансформації.*

Лексикологія є одним із тих розділів мовознавства, що розвиваються швидким темпом. Лексика, особливо спеціальна (зокрема спортивна), швидко поповнюється новими термінами, відбувається активний процес взаємних запозичень між різними мовами. Особливість спортивної лексики полягає в тому, що вона є доступною для великої кількості носіїв мови й тому часом виходить за межі терміносистем.

У свою чергу, мас-медійний дискурс теж швидко розвивається і є багатовимірним явищем. Нині журналістика завдяки розвитку інтернету та інноваційних технологій охоплює більше тем і висвітлює їх по-новому. Із появою і поширенням різних соціальних мереж медіатизується спілкування між уболівальниками та спортсменами. Набуває популярності феномен інтернет-журналістики.

Сучасний спорт – це не лише індивідуальні або командні змагання. Комерціалізація та невпинний прогрес сучасних технологій виводять його на рівень соціально-економічних явищ.

А відтак, спорт проникає у сфери життя все більшої кількості людей по всьому світу. Разом із цим поширюється застосування спортивної лексики, її взаємодія з іншими семантичними полями, взаємне проникнення спортивної лексики і політичної, економічної тощо. Специфіка дослідження даного матеріалу полягає в тому, що походження й особливості функціонування спортивної лексики і термінів мають не лише інтралінгвальні, а й екстралінгвальні аспекти, що викликає безумовний інтерес.

Стосовно визначення поняття мас-медійного дискурсу у сучасній лінгвістиці існує два підходи. Відповідно до першого, мас-медійний дискурс постає специфічним мовленнєво-мисленнєвим видом діяльності, характерним виключно для інформаційного мас-медійного простору. З огляду на це розуміння слід відрізняти мас-медійний дискурс від таких інших типів дискурсу, як політичний, релігійний, науковий тощо. Різниця між ними визначається модифікацією параметрів дискурсу – використанням різних мовних практик і комунікативними ситуаціями його реалізації.

Другий підхід трактує медіадискурс (мас-медійний дискурс) як будь-який вид дискурсу, що реалізується в медіапросторі та

продукується ЗМІ. Таким чином, можна говорити про політичний, релігійний, науковий, спортивний медіадискурси, і вважати, що для своєї реалізації ці типи дискурсу потребують наявності набору відносно стійких правил формування, інтерпретації та трансляції масової інформації [Кожемякин 2010, с. 15].

Другий підхід нам видається більш логічним, інтерпретуючи мас-медійний дискурс як тематично сфокусовану, обумовлену соціокультурно мовленнєво-мисленнєву діяльність у мас-медійному просторі.

Спортивний мас-медійний дискурс є підвидом мас-медійного дискурсу, охоплюючи спортивну тематику у ЗМІ. Не дарма за останні десятиліття у всьому світі набули популярності саме окремі галузеві спортивні (а в особливості, футбольні) засоби масової інформації, зокрема Marca (Іспанія), AS (Іспанія), Mundo deportivo (Іспанія), Футбол 24 (Україна), Трибуна (Україна), Skysports (Великобританія), Kicker (Німеччина).

Спортивний дискурс у мас-медійному просторі є динамічним утворенням, що формується під впливом технічних, соціальних, гендерних, національних та інших факторів. Найважливішим наслідком взаємодії спорту і ЗМІ є відродження й розвиток аматорського спорту як повноцінної субкультури під впливом комунікативних зв'язків в Інтернеті [Дубчак 2004, с. 123].

Спортивна лексика має ряд особливостей. Перш за все, вона є професійною. Відтак, їй притаманна термінологічність. З іншого боку – вона доступна для широкого кола носіїв мови, що дозволяє їй виходити за межі терміносистеми. Це спричиняє той факт, що спортивним термінам притаманні експресивність, синонімія, сполучуваність тощо. А ці характеристики не властиві будь-яким термінам взагалі. І в цьому полягає головна своєрідність спортивної лексики. Іншим важливим фактором у спортивній лексиці є запозичення. При цьому треба враховувати те, що переважна кількість спортивних термінів є іншомовними і в українській, і в іспанській мовах. Значна кількість спортивних термінів є іншомовними, як в українській, так і в іспанській мові. Це пояснюється тим, що найчастіше лексика запозичується з тієї мови, де

було започатковано певний вид спорту. Запозичення зумовлюється різними інтра- та екстралінгвальними причинами. Однією з причин запозичення слугує потреба уточнити чи деталізувати відповідне поняття, розмежувати деякі відтінки у значенні.

Українська спортивна лексика, разом з утвердженням англійської як провідної мови міжнародного спілкування, налічувала велику кількість англіцизмів та американізмів, які швидко й надійно закріпилися у ній. Це вплинуло на те, що питомо українських (автентичних, національних) термінів у спортивній лексиці значно менше, ніж інтернаціоналізмів.

Ситуація в іспанській мові дещо краща. Яскравим прикладом буде назва такого виду спорту, як баскетбол. В українській мові це слово є запозиченим з англійської, в той час як в іспанській мові простежується частіше вживання терміна baloncesto, ніж basketball.

Спорт усе частіше проникає в нові сфери життя суспільства. Він так чи інакше пов'язаний з економікою, політикою, телебаченням тощо. Відповідно і спортивна лексика взаємодіє з новими семантичними полями.

Спортивні терміни можуть вживатися в нових значеннях уже в інших сферах. У той же час багато слів, що мають не спортивне походження та першочергово формували інші семантичні поля, усе частіше отримують нові значення саме у спортивній лексиці. Така тенденція характерна для обох досліджуваних мов: української та іспанської.

Таким чином, різноманітність слів і висловів інтегрувалися у спортивну лексику з [El léxico deportivo en la prensa española, 7]:

- Морської лексики:

"Tras esta lesion, el libre culturalista tendra que estar al menos tres meses en el dique seco" (La Crónica 16, 11.XI.1993).

Визначення ж цього слова у DRAE наступне – dique: 'muro o reparo artificial hecho para contener las aguas'. seco. dique. 'cavidad revestida de fabrica'.

Фактично ж, це означає бути поза грою, наприклад, через травму.

- Військової лексики:

"Otro choque interesante es el que dirimen Atlético de Murcia y Mar Menor" (La Verdad, 2.1.1994).

"El estadio Olímpico de Atenas,..., va a ser sede de un choque espectacular..." (La Crónica 16, 18.5.1994).

"...y con ello disputaron su trascendental choque de permanencia en la Segunda División B..." (La Crónica 16, 19.5.1994).

Визначення цієї лексеми у DRAE наступне – choque: 'encuentro violento de una cosa con otra', 'contienda, disputa, rica o desazon con una o más personas', 'reencuentro, combate o pelea que, por el corto nъmero de tropas o por su corta duración, no se puede llamar batalla'.

Фактично ж, це означає гра, матч, зустріч (команд, суперників).

- Кулінарної лексики:

"En un ataque inicialmente pastoso por la lentitud de Butragueco" (La Crónica 16, 12.11.1993).

У DRAE ця лексема має наступне значення – pastoso: 'aplacase a las cosas que al tacto son suaves y blandas a semejanza de la masa'. Фактично ж, це означає повільно.

- Лексики з інших семантичних полів:

"El blaugrana Nadal volverá al redil" (La Verdad, 2.1.1994).

Визначення ж цього слова у DRAE таке – redil (de red): 'aprisco cercado con un vallado de estacas y redes, o de trozos de barrera armados con listones'.

Фактично ж, це означає гравця, який підтримує дисципліну в команді.

"Todos los técnicos saben perfectamente cómo maniatar al Huesca" (Heraldo de Aragón, 20.XII.1993).

Визначення у DRAE наступне – maniatar: 'atar las manos'. Фактично ж, це означає стримати якогось гравця, команду, справитися з його (її) діями.

Усі вищезазначені приклади свідчать про значну кількість лексики не спортивного походження, яка проникає у спортивну лексику і стає її частиною. Це спричинено різними факторами, і має як лінгвістичну причину (високий рівень синонімії та сполучуваності спортивних термінів і понять), так і суспільно-

економічні підстави (популяризація спорту, доступність спортивних телетрансляцій, залучення зірок спорту до реклами різноманітної продукції з різних сфер діяльності тощо).

Найважливішим чинником для перекладача при роботі з текстами спортивної та, зокрема, футбольної тематики у масмедійному дискурсі, є обізнаність у даній сфері. При чому, не на поверхневому чи початковому, а доволі глибокому рівні. Це обумовлено багатьма різними факторами. І саме на них хотілося б закцентувати увагу.

- Це ілюструє приклад, узятий із матеріалу іспанського порталу El Desmarque "Konoplyanka, El Diamante del Este" [Gratacos, Aguado, 2015]. Спортивний журналіст Анхель Агуадо пише таке речення: ***Una de las personas que mejor lo conoce es Jordi Gratacos, que fue hasta el pasado verano coordinador de las categorías inferiores del club de Dnipropetrovsk.*** В українському ж перекладі на спортивному сайті Трибуна це речення виглядає так: *Одним з тих, хто найкраще його знає, є Жорді Гратакос, який до минулого літа був директором Академії "Дніпра"* [Гратакос, Агуадо, 2015].

Як бачимо, перш за все словосполучення, яке позначає посаду ***coordinador de las categorías inferiores del club de Dnipropetrovsk*** перекладене як *директор Академії "Дніпра"*. І це правильно використаний контекстуальний відповідник, адже в Іспанії людина, яка обіймає головну посаду у клубній академії та в обов'язки якої входить контроль роботи команд різних вікових категорій (від дитячих – до юнацьких і молодіжних) називають саме ***coordinador de las categorías inferiores***. Українською мовою це словосполучення не можна перекладати дослівно, адже ця посада в українських футбольних клубах – директор академії. Таким є аналіз із погляду лексико-семантичних трансформацій. Проте якщо перекладач справді розуміється на футбольній тематиці, то він має знати той факт, що іспанець Жорді Гратакос дійсно обіймав вищезазначену посаду у футбольному клубі "Дніпро", адже він неодноразово давав інтерв'ю українським ЗМІ, про нього робили сюжети в таких футбольних телепрограмах, як "Профутбол" і "Великий футбол".

Також при перекладі цього речення було використано логічний розвиток понять або модуляцію. ***Club de Dnipropetrovsk*** перекладено як *"Дніпро"*. Суть такого перекладу полягає в тому, що відбувається заміна слова або словосполучення мови-оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться зі значення вихідної одиниці. Так, у цій статті йдеться саме про футбольний клуб "Дніпро", а дослівний переклад був би недоречний у словосполученні *був директором Академії клубу з Дніпропетровська.* Адже посади в українській спортивній журналістиці найчастіше використовуються саме з назвою клубу: *тренер "Шахтаря" Мірча Луческу, президент "Динамо" Ігор Суркіс* тощо.

- Корисними будуть такі фонові знання, як, наприклад, назви стадіонів, прізвиська спортсменів, головні історичні події, які впливали на розвиток того чи іншого виду спорту, актуальні новини тощо. Крім того, треба усвідомлювати різницю між багатьма видами спорту: літніми й зимовими, індивідуальними чи командними. Адже якщо перекладач добре розуміється на зимових видах спорту (біатлон, хокей, стрибки на лижах із трампліна), але майже нічого не знає з футбольної теми, то йому буде складно перекладати, наприклад, аналітичну статтю про футболіста. Тому варто розуміти, що кожен вид спорту має свою специфіку, і перекладати матеріали про баскетбол і хокей – це, за великим рахунком, завдання перекласти тексти двох різних тематик, зі своїми термінами, сленгом тощо. Так, у матеріалі Goal.com вжито словосполучення ***estadio viola*** [Lamela, 2015]. Фактично, ми бачимо два підряд іменники без жодного сполучника, які українською мовою перекладаються як "стадіон" і "фіалка". В українському ж перекладі вжито *"Артеміо Франкі"*. І саме тут важливу роль відіграли фонові знання перекладача, адже "Артеміо Франкі" – це стадіон футбольного клубу "Фіорентина" з міста Флоренція, що в Італії. Прізвисько цієї команди – фіалки, а їхній стадіон саме в іспанській мові так і називають, *estadio viola*. Ця назва стала контекстуальним відповідником офіційної назви стадіону "Estadio Comunal Artemio Franchi".

• Важливу роль відіграє розуміння правил, процесів гри, індивідуальних характеристик спортсменів і стилю й манери гри гравців, якщо це командний вид спорту. Так, у матеріалі іспанського порталу El Desmarque у статті про гравця "Севільї" Євгена Коноплянку є речення ***Se iba por dentro y por fuera, con mucha facilidad, del adversario*** [Gratacos, Aguado, 2015]. На перший погляд, у ньому немає термінологічних сполук, специфічної лексики, сленгізмів та інших особливостей. Проте для адекватного перекладу, по перше, треба розумітися на принципах гри у футбол і специфіці флангових гравців і, по друге, володіти інформацією про особливості стилю конкретного футболіста. Якщо дотримуватися всього вищезазначеного, то переклад має бути успішним. ***Por dentro*** і ***por fuera*** у цьому разі означають, відповідно, гру (переміщення гравця) у центральній частині поля та – на фланзі. Так, в українському варіанті це речення переклали наступним чином: *Він з легкістю проходив опонентів по флангу і зміщувався у центр* [Гратакос, Агуадо, 2015]. Для того, щоб переклад був якомога більш наближений до адекватного і навіть еквівалентного була використана також така лексико-стилістична трансформація, як перестановка кількох елементів речення.

• Особливість публіцистичного стилю. Усе вищезазначене допомагає правильно розуміти і, відповідно, відтворювати в мові, на яку виконується переклад, різноманітні порівняння, епітети, метафори тощо. Адже художні засоби часто використовуються у публіцистичному стилі в текстах спортивної тематики. Публіцистичний стиль виконує не лише функцію повідомлення (як у науковому стилі), а і функцію впливу. Відповідно, це впливає на стилістичні прийоми спортивних журналістів, які намагаються надавати позитивну чи негативну конотацію спортивним термінам за допомогою різних художніх засобів (найчастіше – епітетів), використовувати при написанні матеріалів експресивно забарвлену лексику, ненормативні розмовні терміни. Адже їхня цільова аудиторія – це вболівальники, яким, перш за все, властиве емоційне сприйняття спорту, адже в ньому закладений принцип боротьби. Відтак, статті спортивних журналістів орієнтовані не на науко-

вців-лінгвістів, де треба було б чітко й регламентовано вживати спортивні терміни, а на пересічних вболівальників. Наприклад, іспанський термін ***disparo***, який у футболі означає "удар по воротах", зустрічається в іспанських ЗМІ у словосполученні ***disparo letal*** [Gratacos, Aguado, 2015]. Прикметник ***letal*** українською перекладається як смертельний, смертоносний або летальний. А закладена сема позначає небезпеку. В українському перекладі це звучить як *різкий і потужний удар по воротах* [Гратакос, Агуадо, 2015]. Отож, в українському варіанті ми бачимо описовий варіант перекладу, де сенс семи "небезпечний" розкривається типовими характеристиками удару по воротах у футболі, які використовуються в українських ЗМІ.

Також часто при перекладі текстів спортивної тематики застосовують компресію (вилучення), яка економить мовні засоби, щоб виразити один і той же зміст. Це робиться з метою надання тексту більш лаконічної та стислої форми, і спрощує складні структури.

Прикладом може слугувати речення з матеріалу найпопулярнішого іспанського спортивного видання Marca [Fdez, 2016]: ***El destino le tenía deparado recalar en ese conjunto que le había amargado una de las noches más importantes de su vida deportiva.*** Українською це переклали наступним чином: *Того вечора доля не підготувала щасливий кінець в одному з найбільш важливих матчів у його спортивній кар'єрі* [Фдес, 2016].

Так, частина речення іспанською ***El destino le tenía deparado recalar en ese conjunto que le había amargado*** завдяки компресії в перекладеному українському варіанти має такий вигляд: *доля не підготувала щасливий кінець.* Фактично, один і той же зміст був виражений значно меншою кількістю мовних засобів.

Проте, це речення є цікавим із погляду лексико-семантичних трансформацій, оскільки тут також було використано компресію, і на початку речення в українському перекладі з'явилося словосполучення *Того вечора.* Можна припустити, що таким чином перекладач використав елемент компенсації для створення стилістично-образного аспекту, адже *noches* у даному контексті було перекладено як *матчів*. Автор же вів мову про конкретний матч –

фінал Ліги Європи "Севілья" – "Дніпро", який відбувся 27 травня 2015 р. у стандартний для фіналів єврокубкових турнірів час, о 21:45. Саме тому не в останню чергу далась взнаки обізнаність перекладача, який свідомо пішов на такі зміни.

Яскравим прикладом відразу кількох трансформацій є речення ***Un jugador que jugaba muy bien al espacio, que tenía una conducción endiablada, carrera muy veloz y el balón pegado al pie*** [Gratacos, Aguado, 2015], яке у перекладі виглядає так: *Футболіст, який чудово грав, маючи простір і вільні зони. Він демонстрував шалений дриблінг і швидкість, а м'яч був немов приклеєний до його ніг* [Гратакос, Агуадо, 2015]. Перш за все, ми бачимо, що у перекладі одне речення розділили на два окремих. Відтак, вжито прийом членування речення.

Наступними трансформаціями є конкретизація й додавання. Так, прямим значенням слова ***espacio*** є *простір*. При перекладі бачимо варіант *простір і вільні зони*. Додавання (декомпресія) зроблене для того, щоб читач краще розумів про що йдеться. Адже простір у футболі означає вільні зони, які можуть використовувати гравці атакувального плану. Фактично, крім додавання тут наявний елемент конкретизації, адже в перекладі з'являється лексичний елемент, який традиційно більше притаманний для текстів спортивної тематики.

Наступною трансформацією є вилучення. В оригіналі ми бачимо словосполучення ***una conducción endiablada, carrera muy veloz.*** А в перекладі маємо варіант *шалений дриблінг і швидкість.* Доволі типова структура, два іменники, кожен з яких має прикметник. І якщо першу частину можна перекласти без особливих ускладнень, то при перекладі другої могли б виникнути певні труднощі. Так, при перекладі першого іменника слід проявити обізнаність у футбольній тематиці, адже пряме значення ***conducción*** – *водіння*. Для цього потрібно розуміти специфіку футбольних характеристик, які може мати гравець, особливо, з групи атаки (про що можна зробити логічний висновок із контексту). Сему руху, яка закладена в цю лексему, розкриває слово *дриблінг*. Можна стверджувати, що був знайдений правильний контекстуальний відповідник.

У другій же частині маємо словосполучення ***carrera muy veloz***. Якщо перекладати суто за прямими відповідниками, то ми б отримали варіант *дуже швидкий біг*. Проте це не є вдало описаною характеристикою футболіста. Ця фраза зазвичай вживається в іншому сенсі. У гравців же одне із провідних умінь – швидкість. Перекладач знайшов правильний контекстуальний відповідник і використав прийом конкретизації. Проте *швидка швидкість* – це тавтологія. Тому було вилучено прикметник і залишено просто іменник *швидкість*.

Далі у цьому ж реченні є приклад такої трансформації – розширення. В оригіналі ***el balón pegado al pie*** в українському перекладі – *м'яч був немов приклеєний до його ніг.* Іспанська форма Participio (в нашому випадку *pegado*) зазвичай перекладається за допомогою прикметника (*приклеєний*). Проте задля коректної граматичної форми перекладач додав дієслово був. А модальна частка *немов* вжита для підсилення значення.

Було досліджено й проілюстровано прикладами, що головним чинником для перекладача медіатекстів спортивної тематики є обізнаність у цій сфері, зокрема в тому виді спорту, про який написаний вихідний текст. Це спричинено такими факторами як наявність термінів, які виходять за межі терміносистем, необхідністю мати фонові знання, розуміти правила і процеси у виді спорту, індивідуальний стиль і характеристики спортсменів, усвідомлювати особливість публіцистичного стилю. Основними засадами для адекватного перекладу спортивних термінів і лексики в медіатекстах з іспанської мови українською, потрібно, перш за все, бути глибоко обізнаним у цій темі, володіти широким словниковим запасом спортивної лексики, орієнтуватися в контекстах і конотації, яку закладає автор, вдало знаходити контекстуальні відповідники та володіти низкою основних лексико-семантичних перекладацьких трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. "Він створений, щоб тягнути команду". Як Marca оцінює сезон Конопляни [Електронний ресурс] / А. Фдес // Marca, Tribuna.com – 2016. – Режим доступу: http://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/kraynash/921707.html (30.03.2016)

2. "Діамант зі Сходу". Колонка Жорді Гратакоса про Коноплянку [Електронний ресурс] / *Ж. Гратакос, А. Агуадо* // El Desmarque, Tribuna.com – 2016. – Режим доступу: http://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/kraynash/855767.html (08.11.2015)

3. *Дубчак І. Є*. Особливості термінологічної номінації в області спорту / І. Є. Дубчак // Мовні і концептуальні картини світу : Збірник наукових праць. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 14, кн. 1. – С. 123–126.

4. *Кожемякин Е. А*. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования / Е. А. Кожемякин // Научные ведомости 10 Белгородского государственного университета. – 2010. – № 2 (73). – Вып. 11. – С. 13–21.

5. *Серажим К. С.* Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [На матеріалах сучасної газетної публіцистики] : монографія / за ред. В. В. Різуна / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Либідь, 2002. – С. 8–10.

7. *Федоров А. В*. Основы общей теории перевода. – М. : "Высшая школа", 1968.

8. *Antoni Nomdedeu Rull*. La terminología del deporte en los diccionarios generales del español.

9. El léxico deportivo en la prensa española [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cvc.cervantes.es/obref/congresos/zacatecas/prensa/comunicaciones/diezsua.htm

10. El 'sprint' de Konoplyanka Alberto Fdez // Marca – 2016. – Режим доступу: http://www.marca.com/futbol/sevilla/2016/03/24/56f3a9fde2704ef7 338b460d.html (24.03.2016)

11. Fiorentina – Milan: Estreno de lujo para el Artemio Franchi [Електронний ресурс] / *Á. Lamela* // Goal.com – 2015. – Режим доступу: http://www.goal.com /es/match/fiorentina-vs-milan/2120377/preview (22.08.2015)

12. *Jose Castañón Rodríguez.* El lenguaje deportivo del nuevo siglo – 2002.

13. Konoplyanka, 'El Diamante del Este' [Електронний ресурс] / *Jordi Gratacos – Ángel Aguado* // El Desmarque – 2016. – Режим доступу: http://sevilla. eldesmarque. com/sevilla-futbol-club/76421-konoplyanka-el- diamante-del-este (27.10.2015).

Надійшла до редколегії 12.10.17

V. Skyba, Master's student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Characteristics of the Spanish sports lexicon' translation into Ukrainian in the Mass media discourse

The article is dedicated to the analysis of the characteristics of the Spanish sports lexicon' translation into Ukrainian in the Mass media discourse. The article treats the main features of sports mass-media discourse, the specificities of sports lexicon and terminology, what is the specificities of its translation from the Spanish into Ukrainian, which main lexical-semantic transformations are used and the importance of the translator's knowledge of the subject.

Key-words: *mass-media discourse, media text, sports lexicon, sports terms, translation transformations.*

В. Ю. Скиба, магистр
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Особенности перевода испанской спортивной лексики в масс-медийном дискурсе на украинский язык

Посвящена исследованию особенностей перевода испанской спортивной лексики в масс-медийном дискурсе на украинский язык. Проанализированы основные признаки спортивного масс-медийного дискурса, специфику спортивной лексики и терминологии, в чем заключается особенность ее перевода с испанского на украинский язык, какие основные лексико-семантические трансформации используются при этом и важность осведомленности переводчика в данной сфере.

Ключевые слова: *масс-медийный дискурс, медиатекст, спортивная лексика, спортивные термины, переводческие трансформации.*

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА, ЛІНГВОПОЕТИКА, ТЕОРІЯ ФІГУР. СТИЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ, ГРАМАТИКИ ТА ФОНОЛОГІЇ

UDC 82.08.81

I. Smouchtchynska, docteur d'Etat, professeur titulaire
Université nationale Taras Chevtchenko de Kyïv (Ukraine)

ÉNANTIOSÉMIE COMME PHÉNOMÈNE SÉMANTIQUE SPÉCIFIQUE

L'article est consacré à un tel phénomène spécifique de la langue comme l'énantiosémie. On analyse ses types et son fonctionnement dans le langage français. On prête aussi l'attention aux approches différentes envers ce phénomène linguistique et aux problèmes de son interprétation.

Mots-clés: *énantiosémie, polysémie, antonymie, sémantique, connotation.*

Plusieurs problèmes qui concernent la sémantique des unités de langue continuent à attirer l'attention des chercheurs au XXIe siècle. Parmi eux on peut mentionner avant tout la connotation, l'implicite, les valeurs stylistique et pragmatique, les actes indirects, la force argumentative, etc. Nombre de termes attendent leur introduction dans l'usage scientifique commun comme *éponyme, méronyme, holonyme*, etc. Parmi eux il faut aussi nommer ***l'énantiosémie***, le cas quand la structure sémantique d'un lexème possède deux (ou quelques) sens opposés. Même aujourd'hui ce phénomène de langue reste négligé par les spécialistes, il n'est pas souvent mentionné dans des ouvrages lexicologiques spécialisés. Parmi les travaux modernes qui y prêtent attention on peut nommer avant tout la thèse de J. Larue-Tondeur [2009] et notre "Lexicologie française" [2015]. Il est temps de remplir cette lacune, donc, c'est à elle et à ses particularités que notre article est consacré.

1) Le terme ***'énantiosémie'*** vient du grec ***enantios, "inverse, opposé"***. Il a été proposé par le comparatiste tchèque V. Chertsl

[Шерцль 1973] qui considérait ce phénomène en tant que ***vestige de la sémantique des racines anciennes*** et comme "***défaut de langue***". Plusieurs cas ont été remarqués dans le latin et dans des langues de la période du passage du latin aux langues romanes. Par exemple:

le mot latin *fortuna* avait le sens "*доля, талан, щастя, успіх"* ayant, en même temps, le sens supplémentaire "*нещастя, прикрощі"* [à consulter: Литвинов 1998, 274],

en latin *altus* signifiait "*haut"* et "*bas"* selon le point de vue du locuteur [Ullmann 1965, 207]: *altus mons – висока гора, alta arbor – високе дерево,* mais *altum flumen – глибока річка, altus putens – глибокий колодязь,*

les mots de Cicéron "*Tollendum esse Octavium"* pouvaient signifier "*exalter, préconiser*" ou le "*détrôner*",

le mot français *monstre* avec son sens actuel "*être terrible"* vient du mot latin *monstrum "prodige, chose incroyable"*, etc.

De nos jours toutes les langues modernes possèdent ce phénomène langagier spécifique, y compris le français. Charles Bally par exemple note dans son "Traité de stylistique française" que le verbe français *jurer* peut signifier en même temps "*promettre par un serment"* (comme *"je jure que je suis innocent"* (l'exemple de Bally)) et *"proférer des jurons"* [Балли 2009, 80].

C'est pourquoi, à notre avis, ***on peut inclure l'énantiosémie au groupe d'universaux de langue*** qui peuvent se réaliser sur des niveaux de langue différents mais avant tout il s'agit du niveau lexico-sémantique. Ce n'est pas un ‘défaut', mais "***elle est liée à la plasticité de la langue*** qui peut dire à la fois quelque chose et son inverse" [Larue-Tondeur 2009]. Comme par exemple l'expression française *"Ah ! la vache!",* qui peut exprimer l'admiration ou le dépit [à consulter: DEI 2016, 403]. C'est la première thèse de notre article.

2) Au cours du XIXe et du XXe siècles l'énantiosémie attirait l'attention de plusieurs scientifiques qui essayaient de définir ce phénomène sémantique et de préciser ses types. Avant tout il faut mentionner les noms de Sigmund Freud et de Carl Abel qui l'interprétaient du point de vue psychologique (la thèse de J. Larue-Tondeur [2009] mentionnée plus haut soutient aussi cette approche).

D'après eux, il s'agit de ***l'ambivalence psychique***, de la co-présence de tendances et de désirs opposés, ce qui se reflète dans la langue par ***la co-présence des contraires***. Par exemple:

salut! peut être interprété comme une formule brève d'*accueil* ou d'*adieu*,

le mot *grippe* était interprété comme "*sympathie ou hostilité inattendue*",

fair le tour (de la ville) peut signifier "*aller autour*", "*visiter*" et "*éviter*", etc.

Donc, la co-présence des sens contraires forme l'énantiosémie linguistique, dont les racines, d'après les spécialistes, sont psychologiques. C'est la deuxième thèse qui concerne ses origines.

3) Plusieurs interprétations ont été plus tard proposées. Les scientifiques français comme Claude Hagège la définissait comme la "***co-présence de deux sens contraires"***. D'après Roland Barthes, qui a introduit ce mot comme terme dans l'usage scientifique, il s'agit plutôt d' ***"un signifié contradictoire"*** [L'esprit de la lettre 1982, 95]. Même aujourd'hui ce problème n'est pas résolu définitivement par les lexicologues et les lexicographes. Par exemple, il est difficile parfois de comprendre pourquoi dans un cas deux sens opposés sont donnés ***comme deux acceptions différentes*** de la signification:

louer – 1) здавати в найми, напрокат, в оренду;

2) брати в найми, в оренду, орендувати, наймати, знімати,

dans un autre, ***comme une seule acception*** ambivalente:

saluer – 1) кланятися, вітатися, вітати, зустрічати, проводжати, прощатися [à consulter: Бусел 2010].

Tout de même, il s'agit vraiment d'un signifié contradictoire, comme par exemple: *prix incroyables – неймовірні ціни* (високі чи низкі?), c'est notre troisième thèse.

4) Pour les scientifiques russes comme R. Boudagov, c'est plutôt un type d'***antonymie***; pour M. Chansky, un type d'***homonymie*** [à consulter notre article: Смущинська 2012]. L'académicien V. Vinogradov a créé pour ces mots son propre terme ***homoantonyme*** en réunissant ces deux approches [à voir l'aperçu du problème dans notre article: Смущинська, Бойко 2012].

Quoique il s'agisse d'un seul lexème avec deux sens opposés au sein de sa structure sémantique (qui peut être beaucoup plus compliquée), il faut parler, à notre avis, d'un des types de la ***polysémie.*** Par exemple, le mot *départ* a plusieurs acceptions, plus de deux, pourtant parmi eux il y a des sens opposés:

départ – 1) від'їзд, відправлення,
2) старт,
3) невдалий початок.

Ou les acceptions de l'adjectif *volontaire:*

Volontaire – 1) вольовий,
2) добровільний, охочий,
3) свавільний, умисний.

Donc, notre thèse suivante: ***l'énantiosémie présente le quatrième type de polysémie*** à côté de la métaphore, de la métonymie et de la synecdoque. C'est cette approche qu'on propose dans notre "Lexicologie française" [2015]. Et cette 'plasticité' énantiosémique permet à la langue de ne pas créer un mot spécial mais comme chaque phénomène polysémique à utiliser un mot déjà existant en élargissant sa structure sémantique.

5) De cette façon nous proposons de résoudre le problème ***la polysémie – l'antonymie – l'homonymie.*** Primo, puisque il s'agit, comme on vient de le dire, d'un seul mot et de sa structure sémantique, secundo, on s'appuie sur la thèse de l'unité de cette structure où les acceptions différentes du mot polysémique sont liées entre elles. Dans le cas d'énantiosémie, ***les acceptions opposées ne compromettent pas l'unité du mot***. P. ex., pour le verbe *louer* (déjà analysé plus haut), c'est le sème commun "*location"*:

louer – 1) donner ***en location****,*
2) prendre ***en location****.*

En même temps, les acceptions du verbe *voler* n'ont pas de sème commun, dans ce cas on parle donc de l'homonymie.

Ainsi, ***l'énantiosémie prévoit en même temps:***
– *la polarité* et
– *la corrélation*
ce qui souligne son caractère polysémique, c'est notre cinquième thèse.

6) Notre analyse montre que ***le français moderne a une quantité considérable de cas de l'énantiosémie*** quoique ce phénomène, comme on vient de le dire, soit envisagé comme trait spécifique des langues anciennes. On le trouve ***parmi les substantifs (énantiosémie nominative)*** comme:

affection – любов, ніжність, прихильність,
– хвороба, захворювання, недуга,
consigne – інструкція,
– заборона, etc.

L'énantiosémie verbale est largement représentée :

blaguer – жартувати, насміхатися,

(à consulter aussi les verbes *saluer, louer, jurer* cités avant).

On peut *brandiller* pour saluer une personne et pour prendre congé d'elle,

défendre une chose peut dire, selon le contexte, "*l'interdire"* et "*prendre sa défense*", etc.

Comme le montrent les exemples, ce sont les ***buts*** ou les ***directions*** de l'action qui diffèrent, c'est pourquoi on peut y parler de ***l'énantiosémie vectorielle*** ou ***de conversion.***

Mentionnons aussi plusieurs cas de ***l'énantiosémie adjectivale:***

profane – світський,
– невіглас,
proscrit – відмінений, скасований,
– заборонений,
agaçant – докучливий,
– звабливий,
occasionnel – випадково,
– за нагодою, спеціально,
(des gens) décontractés – упевнені у собі,
– безтурботні тощо.

L'existence de plusieurs adjectifs énantiosémiques s'explique le plus souvent par leur ***valeur appréciative*** qui varie sur l'échelle "positif – négatif" comme par exemple:

inappréciable – безцінний (неоціненний, коштовний / малоартісний).

C'est-à-dire plusieurs adjectifs ont le sens ambigu et suivant le contexte peuvent être interprétés différemment.

On peut aussi citer certains exemples parmi ***les adverbes*** et ***les pronoms***:

certainement – безсумнівно,
– можливо, напевно,
assez – трохи,
– достатньо,
personne – хтось,
– ніхто.

Le contexte peut faire naître la sémantique différente des ***interjections****: Ah! Oh!,*
Mince! – Чудово! (гнів / захоплення),
Tiens! – Добре! / Погано!

Plusieurs formules de politesse, de salutation jouent aussi le rôle de celles d'adieu comme par exemple: *Bon soir! Bonjour!*

Même les mots et les expressions plutôt ***spécialisés*** ne sont pas dépourvus de cette caractéristique:

articulation – 1) членування,
2) з'єднання, взаємозв'язок;
être à l'antenne – транслювати передачу,
– слухати передачу тощо.

7) Presque tous les exemples donnés plus haut montrent ***l'énantiosémie dénotative.*** Et le problème suivant se pose : ***est-ce que cette ambiguïté de langue ne dérange pas la compréhension discursive***.

Par exemple, comment distinguer *hôte (хазяїн)* et *hôte (гість)?* Analysons quelques exemples pris dans des contextes différents:

"Il posa une main sur l'épaule de son ***hôte****, sans quitter des yeux le ciel au-dessus de la forêt" (Ian Manouk, Yeruldelgger, 2013, p. 252).*

L'ambiguïté est détruite par le contexte suivant qui précise le sens du mot:

"– Une voiture et un fusil chargé avec des munitions. Tout de suite. Que le majordome s'occupe de mes ***invités****" (p. 252).*

Un autre contexte, non littéraire mais médiatique, montre le même cas:

"Autre souci majeur: quid de l'équipe ministérielle? Avec, en premier choix, ***l'hôte*** *de Matignon. Qui désigner comme* ***chef du gouvernement****?" (G. Davet, F.Lhomme, Un président ne devrait pas dire ça…, 2017, p. 48).*

Donc, on peut constater que les contextes linguistique et extra-linguistique précisent le sens du mot et dérangent la création de l'ambiguïté en introduisant souvent ***le synonyme*** en tant d'explication.

Parfois le co-texte très proche, la distribution du mot précisent aussi le sens:

"On ***chasse le gibier*** *pour s'en emparer, on* ***chasse un domestique*** *pour s'en débarrasser"*, a précisé autrefois S. Ullmann [Ullmann 1965, 207–208].

Ou au contraire, la situation décrite (contexte extralinguistique) ajoute une précision nécessaire:

"Il se força pourtant à prononcer quelques phrases banales, tout en conduisant ***son hôte*** *jusqu'à l'automobile, dans laquelle il monta derrière lui" (A. Christie, Rendez-vous à Bagdad (traduction), 1996, p. 69).*

Parfois la compréhension exige un contexte beaucoup plus large. Dans les exemples suivants la question de la compréhension adéquate reste:

"La vie étant comme suspendue durant les heures chaudes de la journée, Victoria et Edward quittèrent ***leurs hôtes*** *après le déjeuner pour aller faire une petite promenade…" (A. Christie, Rendez-vous à Bagdad (traduction), 1996, p. 124).*

"… il était incontestablement ***un hôte parfait*** *et méritait une réponse polie" (Henry Porter, Une vie d'espion, 2005, p. 329).*

Donc, l'énantiosémie est un phénomène de langue lié étroitement au contexte verbal et non-verbal.

8) Il est temps de préciser qu'il existe un autre grand groupe de mots qui montrent un autre type d'énantiosémie, il s'agit d'énantiosémie non dénotative, mais ***connotative, axiologique*** ou/et ***émotionnelle*** comme par exemple:

Tu es un monstre! – Ти супер!

Quel talent! – Який нездара!

C'est l'enfer! – Це жахливо / це геніально!

Cette connotation peut être langagière, fixée dans un dictionnaire, ou purement ***discursive***.

Elle se rencontre le plus souvent ***dans le langage parlé***, c'est pourquoi on l'appelle ***l'énantiosémie langagière (ou connotative, ou stylistique)***. S. Ullmann [1965] a remarqué que les adjectifs et les adverbes comme *bon, mauvais, beau, jolie, terrible, méchant, sacré, formidable* acquièrent souvent dans le discours le sens opposé qui contredit ce qui est prévu par le système de langue. A comparer:

devoir sacré, livre sacré / sacré menteur, avoir une sacrée patience, etc.

L'adjectif *sacré* dans *sacré menteur* est à l'antipode de la signification favorable du mot, sans que la dualité prête à équivoque. Par exemple:

"C'est ce ***sacré*** *moteur qui ronfle…" (А. Боннесурс, Говорите вместе с нами, 1996, с. 9).*

"C'est du ***beau*** *travail!"* a le sens ironique "mauvais, vilain" (P. Robert).

Avoir une ***bonne*** *grippe* signifie avoir une grippe 'forte', être très malade et ce n'est pas 'bon'.

D'autres exemples:

Tu as une bonne mine! (= у тебе дурний вигляд)

Une belle affaire!

Un joli coup!

Bon vent!

Un type terrible – (розм.) міцний парубок.

Donc, dans une expression un tel adjectif peut changer radicalement l'axe axiologique.

9) Un autre type d'énantiosémie connotative se crée par ***l'image*** quand un mot neutre au sens figuré acquiert une connotation positive ou négative. Un des exemples les plus connus présents dans plusieurs langues est le mot *perle:*

perle – 1) petite bille de nacre,

2) personne remarquable dans un domaine,

3) par antiphr. (1935) erreur grossière et ridicule.

A titre d'exemple prenons aussi le mot neutre *pied* avec lequel sont créées plusieurs locutions non-neutres:

bête comme ses pieds – повний дурень,

comme un pied – жахливо //

prendre son pied – насолоджуватися,

c'est le pied! quel pied! – красота! От насолода! От здорово! //
haut de pied! – геть! Забирайтеся!
faire haut de pied – накивати п'ятами тощо.

Avant tout il faut mentionner ***les zoonymes*** et ***la création phraséologique:***

*C'est le **bouquet**! (= c'est le comble!),*
*une mémoire d'**éléphant** – 1) гарна, феноменальна пам'ять,*
2) злопам'ятність,
vache – чудовий,
– підлий, поганий,
chien: un temps de chien (= un mauvais temps),
– avoir du chien pour (= avoir du charme),
cochon: film cochon, histoire cochonne / c'est pas cochon, amis comme cochons (= bons amis), etc.

10) Donc, sauf l'énantiosémie ***lexico-sémantique*** on peut mentionner avant tout ***l'énantiosémie phraséologique*** (à consulter la thèse précédente):

faire le tour – об'їхати (обминути / відвідати),
rendre hommage – вшановувати (на похоронах, померлому / на честь когось),
coup de pouce – підтримка / обман,
cela crève les yeux – псувати собі очі / це очевидно,

et même ***morphologique*** quand par exemple un suffixe peut avoir des sens opposés. Comme l'écrit A. Andrievska [1958, 49], le suffixe ***'-on'*** est très bizarre avec sa plasticité polysémique embrassant à la fois trois sens, dont deux opposés:

– diminutif : *ourson, aiglon,*
– augmentatif : *caisson, ballon.*

Ainsi, ***l'énantiosémie est non seulement un phénomène lexical***, elle se manifeste aussi dans la syntaxe, en particulier dans le domaine de la négation, dans la prosodie et la phonétique, la morphologie, ainsi que dans les figures de style, dans les connotations symboliques, etc. On peut mentionner aussi l'énantiosémie ***lexico-grammaticale*** quand, par exemple, le *Futur antérieur* joue le rôle du *Passé simple.*

L'énantiosémie phraséologique joue le plus souvent sur l'aspect axiologique et émotionnel:

se gonfler comme un ballon – 1) бути пихатим, чваньковитим,
2) наповнитися почуттям радості,

gros sac – 1) багач,
2) дурний аж світиться,

être gai comme une porte de prison / être triste comme une porte de prison, etc.

11) Plusieurs exemples de l'énantiosémie ***stylistico-fonctionnelle*** sont créés ***par l'argot*** et ***le langage populaire***:

C'est foutu – приречений, пропащий, кінчений //

être foutu de – бути пропащим, кінченим // бути здатним на щось, мати шанси: "Comme je le connais, ***il est foutu*** *d'arriver le premier" (E. Griniova, T. Gromova, Dictionnaire du français familier et populaire, 1997);*

Bath! – красивий, шикарний,

– страшний, жахливий;

Vachement ! – грубо, злісно, по-свинськи,
– приголомшливо, здорово: elle est vachement bien – вона неймовірно гарна.

Un type à part, quand le sens neutre et le sens stylistique sont opposés comme:

sacre – коронування, посвята (в сан) // (розм.) лайка, прокляття.

Ou l'opposition 'le sens neutre – le sens poétique':

passer au bleu – 1) приховати,
2) (поет.) піти у забуття.

12) Un des grands problèmes représente l'énantiosémie dite ***pragmatique*** ou ***contextuelle***, liée étroitement au contexte. Son sens est souvent purement fortuit lié à la situation communicative. Par exemple:

"Bonjour, les vacances!" peut signifier parfois "*j'ai perdu mon billet";*

"Il est 8 heures" peut signifier "*dépêche-toi! il est tard",* mais aussi "*prends ton temps, tu as du temps, il est encore tôt", etc.*

13) Les types dénotatifs et connotatifs peuvent faire naître ***l'énantiosémie de conversion et vectorielle*** déjà mentionnée par nous:

pitoyable – жалісливий (той, що викликає жалість / той, що виявляє співчуття),

consulter – радити, консультувати когось / радитися, звертатися за порадою самому,

apprendre – вчити самому / вчити когось,

déclencher – включати /виключати,

tirer les rideaux – відкрити штори / закрити штори,

narco-analyse – аналіз під наркозом / наркоаналіз,

au nom de – від імені когось / в ім'я когось тощо.

"Je lis la critique de Chomsky" peut signifier la critique faite de la part de Chomsky ou inversement c'est Chomsky qui est critiqué.

Le même concerne les expressions idiomatiques:

avaler un crapaud – 1) терпіти неприємності,
2) робити щось неприємне.

14) La dépendance contextuelle crée plusieurs types énantiosémiques, parmi lesquels on peut mentionner aussi l'énantiosémie ***graduelle*** comme:

entrer comme dans du beurre – 1) увійти легко, без перешкод,
2) безцеремонно ввалитися.

15) L'énantiosémie peut aussi être ***incomplète*** si une des acceptions opposées est modifiée par le mode analytique, le sens syntaxiquement déterminé, p. ex.:

obliger qn ("робити послугу комусь") // obliger qn à faire qch ("змушувати когось щось робити").

16) Si ses acceptions sont définies par leurs environnements, leur distribution, on appelle cette énantiosémie ***relative***, par exemple, les sens du mot *sanction:*

sanction : recevoir la sanction ("отримати схвалення"),
sanction pénale ("кримінальне покарання"),
prendre des sanctions ("вжити санкцій"),

mince – 1) тонкий, сухорлявий (про людину) / 2) незначний, убогий (прибуток),

avec éclat – 1) (провалитися) з тріском, 2) (відсвяткувати) з розмахом, з блиском тощо.

17) Il faut dire qu'avec le temps, comme polysémie de n'importe quel type, l'énantiosémie peut apparaître et disparaître. Dans ce cas on peut parler de ***l'énantiosémie diachronique, historique*** [Ullmann 1965]. Comme on vient de le dire au début, le français a emprunté ce

phénomène au latin. Le changement du sens du mot provenant du latin est très caractéristique au français, donc, le français peut créer une acception opposée au sens premier venu du latin.

P. ex., l'adjectif *formidable* qui provient du latin *formidare ("craindre, redouter")* avait autrefois le sens "*qui inspire ou est de nature à inspirer une grande crainte"*, qui est reconnu aujourd'hui comme vieilli:

"Rien de sinistre et ***formidable*** *comme cette côte de Brest" (Michelet).*

Aujourd'hui le langage parlé exploite plutôt le sens "*avec une valeur de superlatif exprimant l'admiration": un film formidable, avoir une idée formidable, etc.*

Non pas tous soutiennent cette opposition diachronie / synchronie car le lexème énantiosémique doit obligatoirement avoir ***deux acceptions opposées actuelles (et non pas historiques).*** C'est pourquoi on propose de parler de la transposition historique au sein d'une même catégorie sémantique (généralisation / spécialisation, péjoration / mélioration, etc) [à consulter aussi notre article: Смущинська 2012].

Ajoutons que le même mot ancien peut donner naissance aux mots antonymiques ce que a fait la racine slavon ayant créé *уродливый* en russe et *вродливий* en ukrainien.

Avec le temps le mot ou l'expression peut changer sa connotation positive contre négative ou inversement. Par exemple, l'expression *boire comme un Polonais* qui signifie aujourd'hui "boire beaucoup" et a une connotation négative aux temps de Napoléon avait une connotation positive "boire sans devenir ivre".

Le mot *génie* qui vient du latin avait dans cette langue le sens de "démon tutélaire", etc.

18) Enfin, on peut contester l'existence de l'énantiosémie ***externe, interlangagière*** (par opposition à tous les types précédents qui appartiennent à l'énantiosémie ***interne***), pourtant l'analyse comparative du français et de l'ukrainien montre plusieurs exemples quand le même phénomène est transmis par des lexèmes aux sens opposés, pleins ou vectoriels. Par exemple:

пізня *година – heure* ***avancée,***

мати ***перед*** *очима – avoir* ***sous*** *les yeux,*

снігова ***баба*** *–* ***bonhomme*** *de neige,*

*semi-****consonnes*** *– напів****голосні****.*

Les lexèmes opposés ne sont parfois que des antonymes relatifs comme:

coude *d'un tuyau –* ***коліно*** *труби,*

ou même contextuels:

beauté du ***diable*** *– принади* ***молодості****.*

Cette analyse est liée directement au problème traductologique de la ***traduction antonymique*** en particulier quand il s'agit de la traduction des locutions stables, des dictons et des proverbes:

aux ***innocents*** *les mains pleins –* ***дурням*** *щастя,*

la ***nuit*** *porte conseil –* ***ранок*** *покаже,*

marqué au livre ***rouge*** *– потрапити до* ***чорних*** *списків,*

c'est un pauvre ***saint*** *–* ***нікчемна*** *людина.*

Un type à part est représenté par ***le sens linguoculturel fixé dans des locutions stables.*** Par exemple, le sens de l'expression française *filer à l'anglaise* dans la langue anglaise est transmis respectivement comme *"à la française",*

montagne ***russe*** *–* ***американські*** *гірки,*

mouton ***noir*** *–* ***біла*** *ворона.*

Le mot étant énantiosémique dans une langue peut perdre dans une autre un de ses sens et devenir monosémique. P. ex., le mot français *profane* a les sens *"світський, мирський", "профан, невіглас, неук"*, l'ukrainien conserve seulement le sens négatif.

En français il y a toute une série de synonyme pour Vénus *étoile du matin, du soir, du berger*, en ukrainien on fixe le poétisme *вечірня зірка*.

Donc, l'énantiosémie est ***au fondement de la pensée et de l'imaginaire***. Comme le note S. Ullmann [p. 208], il paraît que la langue s'offre à bon marché l'énorme économie lexicale que permet la polysémie. Le français utilise à fond ces possibilités. Langue abstraite, il abonde en termes généraux, se prêtant à des emplois multiples qui donnent naissance à des nuances et des acceptions toujours nouvelles.

L'énantiosémie française montre plusieurs oppositions du type de langue / de parole, interne / externe, diachronique / synchronique,

lexicale / grammaticale, lexicale / phraséologique, dénotative /connotative, nominative / affective, neutre / axiologique, neutre / stylistique, pleine / partielle, nominative / adjectivale / verbale, etc. qui attendent leur étude approfondie.

LITTÉRATURE

1. *Andrievska A.* Cours de lexicologie française / A. Andrievska. – Kiev : Editions de l'Université de Kiev, 1958.

2. *Barthes R.* L'Obvie et l'obtus / Roland Barthes. – P. : Seuil, 1982.

3. *DEI :* Dictionnaire des expressions idiomatiques / M. Ashraf, D. Miannay. – P. : Livre de poche, 2016. – Ed. 7.

4. *Larue-Tondeur J.* Ambivalence et énantiosémie : thèse de doctorat / Josette Larue-Tondeur [Електронний ресурс]. – Paris X : Université de Nanterre, 2009.

5. *Smouchtchynska I.* Lexicologie française / Iryna Smouchtchynska. – K. : Editions Dmitry Burago, 2015.

6. *Ullmann S.* Précis de sémantique française / S. Ullmann. – Berne : Editions A. Francke, 1965.

7. *Балли Ш.* Французская стилистика: пер. с фр. / Шарль Балли. – 3 изд. – М. : URSS, 2009.

8. *Бусел 2010:* Французько-український словник. Українсько-французький словник / за заг. ред. В. Бусела. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2010.

9. *Литвинов В.* Латинсько-український словник / В. Литвинов. – К. : Українські пропілеї, 1998.

10. *Смущинська І. В.* Енантіосемія у сучасній французькій мові: основні проблеми / І. В. Смущинська, О. О. Бойко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – Вип. 21. – С. 441–453.

11. *Смущинська І. В.* Мовна і контекстуальна енантіосемія: синхронний і діахронний аспекти / І. В. Смущинська // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – Вип. 42, ч. 2. – С. 195–202.

12. *Шерцль В. И.* О словах с противоположными значениями (или о так называемой энантиосемии) / В. И. Шерцль // Хрестоматия по истории русского языкознания / под ред. Ф. П. Филина. – М. : Высшая школа, 1973. – С. 259–264.

Надійшла до редколегії 01.09.17

I. Smushchynska, Doctor of Philology, prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Enantiosemy as peculiar semantic phenomenon

The following article analyses the problems of enantiosemy, the way of representation in the modern French. An attention is paid to different classifications

and functions. A special attention is devoted to different approaches concerning the analysis and interpretation of above-mentioned language phenomenon.
Key words: *enantiosemy, polysemy, antonymy, semantics, connotation.*

І. В. Смущинська, д-р філол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Енантіосемія як особливе семантичне явище

Присвячено енантіосемії як особливому мовному явищу. Проаналізовано її види та функціонування у французькому мовленні. Особливу увагу приділено різним підходам, існуючим у сучасній лінгвістиці, а також проблемам інтерпретації.
Ключові слова: *енантіосемія, полісемія, антонімія, семантика, конотація.*

И. В. Смущинская, д-р филол. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Энантиосемия как особое семантическое явление

Посвящена энантиосемии как особому языковому явлению. Анализируются ее виды и функционирование во французской речи. Особенное внимание уделяется разным подходам, существующим в современной лингвистике, а также проблемам ее интерпретации.
Ключевые слова: *энантиосемия, полисемия, антонимия, семантика, коннотация.*

UDC 81'42 :82

O. Solomarska, docteur d'Etat
Université nationale Taras Chevtchenko de Kyïv (Ukraine)

LA SYMBOLIQUE DES COULEURS DANS LA POESIE DE CHARLES BAUDELAIRE

Le présent article pose le problème de l'interprétation de la symbolique des couleurs dans la poésie de Charles Baudelaire. L'analyse contextuelle des deux gammes opposées: sombre et claire – montre que la poésie de Charles Baudelaire, complexe, à plusieurs couches, est bénéfique pour son lecteur. Elle ne le jette pas dans un état d'abattement, de consternation, ne l'accule pas dans une impasse sans issue, mais après l'avoir mené à travers tous les méandres de la vie réelle, sans fard, sans une auréole 'poétique', lui offre un espoir.

Mots-clés: *Fleurs du Mal, couleurs formant la gamme sombre; couleur formant la gamme claire; antinomie du bien et du mal; combinaison harmonieuse des deux gammes.*

On dit que Baudelaire est le poète de la nuit et des ténèbres. Cependant, un autre poète de son époque, Alfred de Vigny, lui écrivait: "… je vous ai lu et relu et j'ai besoin de vous dire combien ces *fleurs du mal* sont pour moi des *fleurs du bien* et me charment" [Pages Jean-Pierre Jossua, 169].

Les personnes ayant étudié l'emploi des couleurs dans "les Fleurs du Mal" [p.ex., Barrdahl Myrto Ingrid, 12] soulignent que la couleur noire y domine. Ce n'est pas faux, et pourtant ce n'est pas complètement vrai.

Divisons tous les adjectifs de couleurs dans ses poésies[34] en deux groupes:

I groupe – gamme sombre:

noir (52), ténébreux, ténèbres (24), obscur (9) – **85** emplois de lexèmes correspondants au total.

II groupe – gamme claire:

azur +bleu (16 + 18 = 34), Clair + clarté (18+12 = 30), Blanc (20), Vert+ verdâtre (14 + 1 = 15), Rouge (13), rose (12), jaune (7), vermeil (5), irisé (2) – **138** emplois au total!

Ce n'est qu'un calcul arithmétique, mais il en dit déjà long sur la répartition des couleurs et, donc, sur leur "poids" dans la poésie de Charles Baudelaire.

Commençons par la **gamme sombre**.

Noir

Dans "Don Juan aux enfers", lorsque le protagoniste arrive dans cet endroit néfaste, il est naturel que le ciel et l'eau y soient noirs: le noir firmament, le flot noir, mais même là-bas la noirceur n'est pas exclusive:

...la chaste et maigre Elvire,
Près de l'époux perfide et qui fut son amant,
Semblait lui réclamer un suprême sourire
Où brillât la douceur de son premier serment,

[34] On analyse ici: Les Fleurs du Mal; Tableaux parisiens; Pièces condamnées

Le Poète aujourd'hui, quand il veut concevoir
Ces natives grandeurs, aux lieux où se font voir
La nudité de l'homme et celle de la femme,
Sent un froid ténébreux envelopper son âme
Devant ce *noir tableau* plein d'épouvantement…

Ce *noir tableau*, avec la préposition expressive de l'adjectif de couleur – c'est l'image du paradis perdu, lequel le poète plaçait dans la Grèce antique avec son culte de la "nudité de l'homme et celle de la femme". Or, la noirceur du moment présent recèle l'éclat du passé. Baudelaire y chante un hymne à la beauté de la jeunesse, où la noirceur est effacée par l'azur des cieux:

– À la sainte jeunesse, à l'air simple, au doux front,
À l'œil limpide et clair ainsi qu'une eau courante,
Et qui va répandant sur tout, insouciante
Comme *l'azur du ciel*, les oiseaux et les fleurs,
Ses parfums, ses chansons et ses douces chaleurs!

On observe le même procédé dans "La Muse vénale" où *les noirs ennuis des neigeuses soirées* sont opposés à *l'or des voûtes azurées*.

Dans la poésie "Châtiment et orgueil" est châtié l'homme qui s'était élevé jusqu'au ciel et en tentant d'humilier Jésus pour attirer l'attention des indifférents:

Après avoir forcé les cœurs indifférents;
Les avoir remués dans leurs *profondeurs noires*,
il perd la raison et c'est alors que:
L'éclat de ce soleil d'un crêpe se voila.

Or, on y constate l'opposition de la raison pure et claire à l'orgueil noir satanique.

Cette antinomie permanente du bien et du mal: des ténèbres et de la lumière – se laisse voir avec éclat dans la poésie "Hymne à la beauté":

Sors-tu du gouffre noir ou descends-tu des astres?

C'est pareil dans "Mœsta et errabunda", avec son opposition du noir océan et d'un autre océan, plein de clarté:

Dis-moi, ton cœur parfois s'envole-t-il, Agathe,
Loin du *noir océan* de l'immonde cité,
Vers un *autre océan* où la splendeur éclate,

Bleu, clair, profond, ainsi que la virginité?

Un éloquent point d'interrogation dans les deux extraits témoigne des doutes permanents du poète, mais non de son attachement obstiné aux côtés sombres de la vie.

Le noir peut aussi marquer tout simplement sa couleur préférée des cheveux de la femme (on rencontre dans ses poèmes des femmes aux cheveux noirs ou roux, mais pas de blondes):

Je plongerai ma tête amoureuse d'ivresse
Dans *ce noir océan* où l'autre est enfermé (*La chevelure*)

Dans cet hymne à la beauté féminine exotique tous les mots de la gamme obscure prennent le sens de volupté:

Extase ! Pour peupler ce soir l'alcôve obscure
Des souvenirs dormant dans cette chevelure,
Je la veux agiter dans l'air comme un mouchoir!
La langoureuse Asie et la brûlante Afrique,
Tout un monde lointain, absent, presque défunt,
Vit dans tes profondeurs, forêt aromatique !
... Tu contiens, *mer d'ébène*, un éblouissant rêve
De voiles, de rameurs, de flammes et de mâts...

Mais miraculeusement cette toison noire, presque bleue, évoque l'azur des cieux:

Cheveux bleus, *pavillon de ténèbres tendues*,
Vous me rendez *l'azur du ciel* immense et rond.

De même dans *Sed non satiata* où Baudelaire chante les yeux noirs:

Je préfère au constance, à l'opium, aux nuits,
L'élixir de ta bouche où l'amour se pavane;
Quand vers toi mes désirs partent en caravane,
Tes yeux sont la citerne où boivent mes ennuis.
Par ces deux grands *yeux noirs*, soupiraux de ton âme,
Ô démon sans pitié! verse-moi moins de flamme.

A côté de la couleur noire y surgit la couleur (rouge) de la flamme. D'ailleurs, chez Baudelaire la couleur noire est souvent associée à la couleur rouge (comme dans la symbolique ukrainienne où le noir symbolise le chagrin et le rouge l'amour):

Sois ce que tu voudras, *nuit noire, rouge aurore*... (*Le possédé*)

L'obscurité reposante de la nuit se marie avec l'Aurore dans la description du corps féminin où la clarté triomphe et où la nuit perd son caractère symbolique de l'agressivité:

Elle éblouit comme l'Aurore

Et console comme la Nuit

Dans *Harmonie du soir* poète exprime sans équivoque ses préférences:

Un cœur tendre, *qui hait le néant vaste et noir*!

Proprement dit, dans aucun poème de Baudelaire on ne trouve de couleur noire sans évoquation, au moins implicite, d'une couleur de la gamme claire. Même dans "Le poison" les plaisirs noirs de l'opium s'effacent devant le poison bienfaisant des yeux verts de l'amante:

L'opium agrandit ce qui n'a pas de bornes,

Allonge l'illimité,

Approfondit le temps, creuse la volupté,

Et de *plaisirs noirs* et mornes

Remplit l'âme au delà de sa capacité.

Tout cela ne vaut pas le poison qui découle

De tes yeux, de tes *yeux verts*.

Dans le poème "L'irréparable" plein de remords et, songerait-on, sans aucune perspective, l'angoisse ne prend quand même pas la forme d'une constation définitive, mais celle d'une question:

Peut-on illuminer un *ciel bourbeux et noir*?

Peut-on *déchirer des ténèbres*

Plus denses que la poix, sans matin et sans soir,

Sans astres, sans éclairs funèbres?

Peut-on illuminer *un ciel bourbeux et noir*?

Des questions "maudites", des formules désespérées foisonnent dans ce poème. Et pourtant la désespérance s'accompagne de l'attente éperdue d'un mystère qui illuminerait la vie:

– J'ai vu parfois, au fond d'un théâtre banal

Qu'enflammait l'orchestre sonore,

Une fée allumer dans un ciel infernal

Une miraculeuse aurore;

J'ai vu parfois au fond d'un théâtre banal

Un être, qui n'était que lumière, or et gaze,
Terrasser l'énorme Satan;
Mais mon cœur, que jamais ne visite l'extase,
Est un théâtre où l'on attend
Toujours, toujours en vain,
L'Être aux ailes de gaze!

On peut donc affirmer que Baudelaire est avant tout le poète des doutes, des questions, mais paradoxalement, pas de l'Irréparable, pas de "noir tableau plein d'épouvantement".

Après l'adjectif *noir*, généralisant, passons à celui aux connotations ouvertement négatives: *ténébreux* (et le nom correspondant – *les ténèbres*).

Pour commencer, citons ces vers classiques de "L'ennemi":

Ma jeunesse ne fut qu'un *ténébreux orage*,
Traversé çà et là par de brillants soleils;
Le tonnerre et la pluie ont fait un tel ravage,
Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils.

Si *ténébreux* (= menaçant, ravageur) que soit l'orage de la jeunesse pour Baudelaire, il y reste néanmoins quelques taches éclatantes. Le lecteur sent que le poète cumule les malheurs de façon romantique tout en s'y opposant intérieurement.

L'union des couleurs claires et sombres – du chagrin et de l'espérance – se laisse voir de façon spectaculaire dans le célèbre poème *Correspondances:*

Comme de longs échos qui de loin se confondent
Dans une *ténébreuse* et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme *la clarté*,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

Un autre adjectif de cette gamme – *obscur* – a des sens variés. Le plus souvent il ne marque pas la couleur, mais s'emploie au figuré signifiant inconnu ou vague:

Et l'*obscur* Ennemi qui nous ronge le cœur
Du sang que nous perdons croît et se fortifie! (L'Ennemi)
Tes nobles jambes, sous les volants qu'elles chassent,
Tourmentent les désirs *obscurs* et les agacent (*Le beau navire)*

Ce rêveur que l'horreur de son logis réveille,
Voilà bien ton emblème, Âme aux *songes obscurs*,
Que le Réel étouffe entre ses quatre murs!
(*Sur le Tasse en prison d'Eugène Delacroix)*

Et c'est en accompagnant les noms *nuit* ou *yeux* qu'il désigne une couleur sombre:

Nuit sans étoiles, *Nuit obscure*
Lisons *Les yeux de Berthe*
Vous pouvez mépriser les yeux les plus célèbres,
Beaux yeux de mon enfant, par où filtre et s'enfuit
Je ne sais quoi de bon, de doux comme la Nuit !
Beaux yeux, versez sur moi *vos charmantes ténèbres*!
Grands yeux de mon enfant, arcanes adorés,
Vous ressemblez beaucoup à ces grottes magiques
Où, derrière l'amas des ombres léthargiques,
Scintillent vaguement des trésors ignorés!
Mon enfant a des *yeux obscurs*, profonds et vastes
Comme toi, Nuit immense, éclairés comme toi !
Leurs feux sont ces pensers d'Amour, mêlés de Foi,
Qui pétillent au fond, voluptueux ou chastes.

Ce petit poème se base sur la comparaison des yeux de femme avec la nuit. Faisons attention aux épithètes qui les accompagnent: *Je ne sais quoi de bon, de doux*, *charmantes ténèbres*. Appeler les ténèbres "charmantes" est naturel car la nuit ne symbolise pas pour le poète la détresse et le chagrin: tout comme les yeux de l'amante, elle apaise et est éclairée d'une lueur interne, lueur de l'Amour et de la Foi que Baudelaire voit s'associer, comme les ténèbres et la clarté, à l'instar de l'innocence et de la pureté, intimement liées dans son imaginaire avec la volupté.

En conclusion de cette gamme obscure qui devrait symboliser le mal, citons ces mots de Sartre:

"Notons ici le rapport du mal et de la poésie: lorsque, par-dessus le marché, la poésie prend le mal pour objet, les deux espèces de création à responsabilité limitée se rejoignent et se fondent, nous possédons, pour le coup, une fleur du mal. Mais la création délibérée

du Mal, c'est-à-dire la faute, est acceptation et reconnaissance du Bien; elle lui rend hommage et, en se baptisant elle-même mauvaise, elle avoue qu'elle est relative et dérivée, que, sans le Bien, elle n'existerait pas" [Sartre Jean-Paul, 89–90].

Gamme claire

Rouge

Cette couleur sert de trait d'union entre les couleurs sombres et claires. La plupart des combinaisons de mots avec l'adjectif *rouge* sont chez Baudelaire parfaitement réalistes: sang rouge, coeur rouge, oeil rouge des hiboux...

Mais il y existe aussi des exceptions. Citons en entier le poème "L'Idéal":

Ce ne seront jamais ces beautés de vignettes,
Produits avariés, nés d'un siècle vaurien,
Ces pieds à brodequins, ces doigts à castagnettes,
Qui sauront satisfaire un cœur comme le mien.
Je laisse à Gavarni, poète des chloroses,
Son troupeau gazouillant de beautés d'hôpital,
Car je ne puis trouver parmi ces *pâles roses*
Une fleur qui ressemble à *mon rouge idéal*.
Ce qu'il faut à ce cœur profond comme un abîme,
C'est vous, Lady Macbeth, âme puissante au crime,
Rêve d'Eschyle éclos au climat des autans,
Ou bien toi, grande Nuit, fille de Michel-Ange,
Qui tors paisiblement dans une pose étrange
Tes appas façonnés aux bouches des Titans.

Le poète oppose son rouge idéal au pâles roses de Gavarni, peintre en vogue de cette époque. Bien que l'adjectif *noir* n'y figure pas, il est implicite dans la grande Nuit de Michel Ange, et dans le nom de Lady Macbeth, la personnification classique du crime, ainsi que dans celui d'Eschyle, auteur des tragédies. Ces énumérations font entrer Baudelaire lui-même dans le rang des Eternels tout en donnant à l'adjectif *rouge* dans le groupe *rouge idéal* un ton tragique, mais aussi celui de révolte ignifère.

La couleur rouge est agrémentée de ses nuances: *vermeil* et *pourpré*. Leur intensité rehausse encore l'expressivité de l'image:

à l'heure où le soleil tombant
Ensanglante le ciel de *blessures vermeilles*

Ou encore:

Quand chez les débauchés *l'aube blanche et vermeille*
Entre en société de l'Idéal rongeur,
Par l'opération d'un mystère vengeur
Dans la brute assoupie un ange se réveille. (*L'Aube spirituelle*)

Les unes, cœurs épris des longues confidences,
Dans le fond des bosquets où jasent les ruisseaux,
Vont épelant l'amour des craintives enfances
Et creusent le bois vert des jeunes arbrisseaux;
D'autres, comme des sœurs, marchent lentes et graves
À travers les rochers pleins d'apparitions,
Où saint Antoine a vu surgir comme des laves
Les *seins nus et pourprés* de ses tentations (*Femmes damnées*)

Rose

Baudelaire proclame que les *pâles roses* ne correspondent pas à son idéal, cependant, la couleur rose est assez représentative dans sa poésie.

Quel compliment pourrait égaler la comparaison de la beauté de la femme avec celle du ciel au soleil couchant:

Vous êtes un beau ciel d'automne, *clair et rose*! (*Causerie)*

Ce sonnet, dédié à l'actrice Marie Daubrun et inclus dans le cycle Spleen et Idéal, respire une tristesse noble. Dans d'autres poèmes baudelairiens également la couleur rose se marie souvent avec des couleurs de la gamme claire:

Ton souvenir plus clair, plus rose, plus charmant; ton corps blanc et rose; des nappes d'eau s'épanchaient, bleues, entre des quais roses et verts; l'aurore grelottante en robe rose et verte...

Et lorsque le rose s'associe avec la couleur sombre, il l'éclaircit en enlevant ce voile de tristesse:

Frémissant doucement dans les lourdes ténèbres,
Qui dégagent leur aile et prennent leur essor,
Teintés d'azur, glacés *de rose*, lamés d'or.

Ce poème porte bien son nom: "*Harmonie du soir*".

Bleu, azur(é)

Les couleurs *bleue et azurée* sont les favorites de la gamme claire, tout comme les noms correspondants: *le bleu et* l'azur.

La couleur noire des cheveux de femme peut être si foncée qu'elle en devient bleue:

Cheveux bleus, pavillon de ténèbres tendues,

Vous me rendez *l'azur du ciel* immense et rond

Cette association des cheveux bleus avec les ténèbres et avec l'azur du ciel forme un saisissant tableau impressionniste.

Le ciel de couleur *azurée* est toujours un symbole de béatitude, de calme:

Comme vous êtes loin, paradis parfumé,

Où sous un *clair azur* tout n'est qu'amour et joie

Mais le ciel *bleu* peut devenir menaçant entouré de lexèmes ironique et cruellement:

Je vois ce malheureux, mythe étrange et fatal,

Vers le ciel quelquefois, comme l'homme d'Ovide,

Vers le ciel ironique et *cruellement bleu*,

Sur son cou convulsif tendant sa tête avide,

Comme s'il adressait des reproches à Dieu!

Différentes parties de la journée: matin, soir et nuit – peuvent aussi prendre des nuances bleues et calmes:

Si, par *une nuit bleue* et froide de décembre,

Je la trouvais tapie en un coin de ma chambre

Comme deux anges que torture

Une implacable calenture…

Dans *le bleu cristal du mat*in

Suivons le mirage lointain !

…Soir fait de rose et de bleu mystique

L'azur, tout comme le bleu, peut être mystique:

Des *Cieux Spirituels* l'inaccessible azur

Blanc

Cette couleur s'emploie souvent au sens propre, surtout appliquée au corps de la femme:

Ô ma si blanche, ô ma si froide Marguerite ...

Désir qui monte et qui descend,
Aux pointes se balance, aux vallons se repose,
Et revêt d'un baiser tout ton corps blanc et rose… (*Sonnet d'automne*)

La couleur blanche caractérise aussi la beauté des oiseaux, ainsi les ailes blanches de l'Albatros, roi de l'azur:

À peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces *rois de l'azur*, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes *ailes blanches*
Comme des avirons traîner à côté d'eux.

Le cygne est aussi traditionnellement blanc:

J'unis un cœur de neige à la blancheur des cygnes
Ainsi qu'un rayon de la lune:
Le regard singulier d'une femme galante
Qui se glisse vers nous comme *le rayon blanc*
Que la lune onduleuse envoie au lac tremblant,
Quand elle y veut baigner sa beauté nonchalante (*Le vin du solitaire*)

Dans tous ces emplois la couleur blanche, à la différence de la couleur noire des cheveux de la femme, parle d'une beauté asexuée et froide – un coeur de neige (sans doute, à l'exception du 'corps blanc et rose' où c'est le rose qui anime cette froideur).

A la couleur blanche s'associent ses nuances – *clair* et *limpide* – dont l'union intensifie le sentiment de la beauté et de la spiritualité:

À la sainte jeunesse, à l'air simple, au doux front,
À *l'œil limpide et clair* ainsi qu'une eau courante,
Et qui va répandant sur tout, insouciante
Comme l'azur du ciel, les oiseaux et les fleurs,
Ses parfums, ses chansons et ses douces chaleurs! (*V)*

Envole-toi bien loin de ces miasmes morbides;
Va te purifier dans l'air supérieur,
Et bois, comme une pure et divine liqueur,
Le feu clair qui remplit les *espaces limpides*. (*Elévation)*

Vert

En plus de l'emploi traditionnel et logique du vert lorsqu'il est question de la nature:

Pendant que le parfum des verts tamariniers,

Qui circule dans l'air et m'enfle la narine,
Se mêle dans mon âme au chant des mariniers. (*Parfum exotique)*
… le *bois vert* des jeunes arbrisseaux...
De la couleur des yeux:
Tout cela ne vaut pas le poison qui découle
De tes yeux, de *tes yeux verts* (*Le poison)*
De celle de l'eau – couleur réelle:
Si vous alliez, Madame, au vrai pays de gloire,
Sur les bords de la Seine ou de la *verte Loire (À une dame créole)*
Ou bien imaginée, symbole de l'oubli:
Où coule au lieu de sang *l'eau verte du Léthé* (Spleen)
Le vert est aussi le symbole de l'innocence, d'un paradis perdu:
Mais *le vert paradis* des amours enfantines,
L'innocent paradis, plein de plaisirs furtifs,
Est-il déjà plus loin que l'Inde et que la Chine? *(Mœsta et errabunda)*

Ainsi, on peut en conclure que la poésie de Charles Baudelaire, complexe, à plusieurs couches, est bénéfique pour son lecteur. Elle ne le jette pas dans un état d'abattement, de consternation, ne l'accule pas dans une impasse sans issue, mais après l'avoir mené à travers tous les méandres de la vie réelle, sans fard, sans une auréole ‘poétique', lui offre un espoir en attestant avec toute la force de génie qu'à travers le mal on voit des fleurs, et surtout que l'azur des cieux aura vaincu la noirceur de l'enfer.

Et, finalement, citons ces mots du poète qui en disent long sur sa conception de la poésie [Ch. Baudelaire, 19]:

"Ainsi le principe de la poésie est, strictement et simplement, l'aspiration humaine vers une beauté supérieure".

Le catalogue de l'emploi des lexemes de couleur dans la poesie analysee

Gamme sombre:

1 Noir

Ce noir tableau plein d'épouvantement, les noirs ennuis des neigeuses soirées, profondeurs noires (des coeurs), le coin le plus noir de mon cœur, sa noire légende (du coeur), gouffre noir, enfant

des noirs minuits, le néant vaste et noir, plaisirs noirs et mornes, un philtre noir, drapeau noir, Puits de Vérité, clair et noir, le noir firmament, un ciel bourbeux et noir, le flot noir, du noir océan de l'immonde cité, le noir tableau, dévorés de noires songeries, noirs enchantements, (pour moi) tout était noir, noire colère (du Satan), noir mystère, messe noire, un bijou rose et noir, tes noires tresses, les objets noirs ou roses (du corps), tes grands yeux de velours sont plus noirs que ta chair, tes yeux (noirs), qui sont d'accord avec tes noirs cheveux, tes yeux sont noirs comme la boue, nuit noire (3), un jour noir, l'œil noir, (Le Ciel!) couvercle noir de la grande marmite, le roc noir et nu, les ifs noirs, les bois noirs, (ô vers.)! noirs compagnons sans oreille et sans yeux, panthères noires, poudreuse et noire (maison déserte), cette île triste et noire, le ciel et la mer sont noirs comme de l'encre, complots des noirs filous, la couleur noire

1a *Noircir*

le soleil a noirci la flamme des bougies

1b *Le noir*

(je cherche le vide) et le noir, le noir illimité, (la vapeur) se détache en noir

2Ténébreux

une ténébreuse et profonde unité (d'échos), un froid ténébreux, un ténébreux orage, (vous êtes tous les deux) ténébreux et discrets, (l'Amour) ténébreux, des fronts ténébreux, le cercle ténébreux, mendiant ténébreux, un sillon ténébreux

2a *Ténèbres*

ténèbres futures, lourdes ténèbres, déchirer des ténèbres, ses ténèbres vides, pâles ténèbres, (et le ciel versait) des ténèbres, rafraîchissantes ténèbres, la mer des Ténèbres, charmantes ténèbres, noyé dans les ténèbres,(tes sourcils surbaissés, d'où semblent couler des ténèbres

3 *Obscur*

l'obscur Ennemi qui nous ronge le cœur, les désirs obscurs, des yeux obscurs, atmosphère obscure, songes obscurs, nuit obscure

3a *Obscurci*

un gouffre obscurci de miasmes humains,

3b *Obscurcir*

Obscurcir la splendeur de tes froides prunelles.

4 *Sombre*

(Léonard de Vinci,) miroir profond et sombre, un sombre mendiant, une sombre flamme, une enfant sombre, tête-à-tête sombre et limpide, un sombre ouragan, le sombre Paris, crinière sombre, sombres pleurs

5 *Brun*

tétines brunes, (bizarre déité,) brune comme les nuits, flots bleus et bruns, corps brun (du chat), fourrure blonde et brune (chat), la brune enchanteresse, ma brune, les bruns adolescents.

Couleurs intermédiaires:

6 *Pâle*

(femmes) pâles comme des cierges, ces pâles roses, la pâle clarté, teint pâle, pâle marguerite, cette larme pâle, ma pâle étoile, le tonneau des pâles Danaïdes, les pâles Boucher, (lune verse) son pâle enchantement, pâles lustres, pâles ténèbres, visions pâles, pâle clarté des lampes, pâle beauté

6a *Pâleur*

la pâleur du ciel, prunelles pâles (chat)

23b *Pâlissant*

front pâlissant

Gamme claire

1 *Rouge*

coeur, oeil, bras, sang, aurore, clarté, vapeur (du vin), tache, idéal, soleil (amour)

1a Rougir

soleil, front

2 *Vermeil*

fruits, cires (de la bouteille de vin), aube, blessures vermeilles (du soleil couchant), matin

3 *Pourpré*

seins

4 *Rose*

vapeurs, objets noirs et roses (du corps), chrysalides funèbres glacés de rose, pointes roses (des seins), corps, quais, bijou, rayon, souvenir, soir, ciel d'automne, (l'aurore) en robe rose et verte,

5 *Jaune*

homme débile et jaune, les guenilles jaunes, domino jaune, le rayon jaune et doux, un brouillard sale et jaune, dans le cœur un Serpent jaune

6 *Or*

(les soleils couchants revêtent la ville entière) d'hyacinthe et d'or; (chrysalides funèbres) lamés d'or

7 *Roux*

une mendiante rousse, fille aux cheveux roux

8 *Blanc, blanchir*

ailes, front, corps blanc et rose, lèvres blanches, sommet blanc et neigeux, blanche maison, voiles, aube blanche et vermeille, été, soleil, soleil blanc et terne, rayon blanc de la lune, ô ma si blanche, ô ma si froide Marguerite, blanche fille, blancheur des cygnes, blanc plumage du cygne, visions blanches,blancs compagnons, blanchis dans les batailles, vapeur blanchit

9 *Clair*

diadème, feu, l'œil, étonnement, (ses prunelles pâles, clairs fanaux, les panneaux bombés et clairs (seins), tes yeux, clairs comme le cristal, le vin rend l'œil plus clair, l'œil clair (du Satan), (vous êtes) un beau ciel d'automne, clair et rose, un clair azur, cieux froids et clairs, ciel clair (3), océan bleu, clair, profond, Puits de Vérité, clair et noir, clair emblème (de destin),

9a *Clarté*

(vaste comme la nuit et comme) la clarté, la clarté rouge d'un réverbère, la clarté des lampes, (mes larges yeux) aux clartés éternelles, pâle clarté, (femme), claire et joyeuse ainsi qu'une fanfare, la clarté vibrante; une clarté (de tes bras et de tes épaules), la pâle clarté des lampes languissantes, (à la très chère, à la très belle Qui remplit mon cœur) de clarté, clarté vivante,

10 *Eblouissant*

diadème éblouissant et clair

11 *Lumineux*

champs lumineux et sereins, passé lumineux

12 *Blond*

jeunesse blonde, fourrure blonde et brune (du chat)

13 *Azur*

l'azur du ciel, (des Cieux Spirituels) l'inaccessible azur, un clair azur, l'œil d'azur, (tes yeux pleins) d'azur et d'étoiles, ces rois de l'azur, chrysalides teintés d'azur, une niche (dans le coeur), d'azur et d'or tout émaillée

13a *Azuré*

voûtes azurées

14 *Irisé*

reflets irisés, (et tout, même la couleur noire, semblait fourbi, clair,) irisé

15 *Bleu*

cheveux bleus, (tes cheveux), comme un casque bleu, flots bleus et bruns (des cheveux), ton œil mystérieux (est-il bleu, gris ou vert?), le plafond peint en bleu, le réseau mobile et bleu (de la fumée), vapeur bleue (de la fumée), immensités bleues, Bleu, clair, profond (océan), nappes d'eau s'épanchaient, bleues, le ciel ironique et cruellement bleu, les horizons bleus, pays chauds et bleus, des pays bleus, une nuit bleue et froide, le bleu cristal du matin, un soir fait de rose et de bleu mystique,

15a *bleuâtres*

des horizons bleuâtres

16 *Violet*

tes deux pieds violets, la mer violette (Notons aussi une remarque de Baudelaire sur la couleur violette : De la couleur violette (amour contenu, mystérieux, voilé, couleur de chanoinesse) [Baudelaire Fusées]

17 *Vert*

Parfums verts comme des prairies, la verte prairie, bois de sapins toujours vert, le parfum des verts tamariniers, le bois vert des jeunes arbrisseaux, Belle île aux myrtes verts, la verte Loire, quais roses et verts, tes yeux verts, Ton œil mystérieux (est-il bleu, gris ou vert?), vert paradis des amours enfantines, l'eau verte du Léthé, verts tapis (du jeu), L'aurore grelottante en robe rose et verte.

LITTERATURE

1. *Barrdahl Myrto Ingrid* Les couleurs dans Les fleurs du Mal de Baudelaire / Institutionen för språk och litteraturer/ Uppsats, 2016.

2. Baudelaire, Charles (1821–1867). Journaux intimes. Fusées. Mon coeur mis à nu / Charles Baudelaire ; texte réimprimé sur les manuscrits originaux https://fr.wikisource. org /wiki/Fusées.

3. *Ch. Baudelaire* Notes nouvelles sur Edgar Poe https://fr.wikisource.org/wiki /Nouvelles_ Histoires_extraordinaires/Notes_nouvelles_sur_Edgar_Poe

4. *Pages Jean-Pierre Jossua* Quelques interprétations de la religion de Baudelaire In : https://www.cairn.info/revue-recherches-de-science-religieuse-2006-2-page-169-.htm#re8no8

5. *Sartre Jean-Paul* Baudelaire – Paris. Gallimard, 1947.

Надійшла до редколегії 12.08.17

O. Solomarska, Doctor of Philology, prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

The symbolism of colours in Charles Baudelaire's poetry

The aim of this essay is to study the meaning of the colours in Baudelaire's verses and to investigate their symbolic distinction. The context analysis of two opposite groups – dark colours and light colours – proves that Baudelaire's poetry is multilayered and by no means depressive. On the contrary, having brought the readers through different vicissitudes of real life with its unadulterated truth, it finally gives them a hope.

Key-words: *Fleurs du Mal, dark colours' group, light colours' group, antinomy of good and evil, orchestration of two groups.*

О. Соломарська, канд. філол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Символіка кольорів у поезії Шарля Бодлера

Розглядається проблема інтерпретації символіки кольорів у поезії Шарля Бодлера. Контекстуальний аналіз двох протилежних груп – темної гами і світлої гами – доводить, що поезія Бодлера, складна й багатошарова, справляє життєдайний вплив на читача. Вона не діє на нього депресивно, не пригнічує його, а, навпаки, провівши його через усі складнощі реального життя, зрештою дає йому надію.

Ключові слова*: Квіти Зла, темна гама, світла гама, антиномія Добра і Зла, гармонійне поєднання протилежних груп кольорів.*

Е. Соломарская, канд. фил. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Символика цвета в поэзии Шарля Бодлера

Рассматривается проблема интерпретации символики цвета в поэзии Шарля Бодлера. Контекстуальный анализ двух противоположных групп – темной

гаммы и светлой гаммы – показывает, что поэзия Бодлера, сложная и многозначная, оказывает благотворное влияние на читателя. Она не вводит его в состояние депрессии, не угнетает его, а, проведя его через превратности реальной жизни без прикрас, дает ему надежду.

***Ключевые слова**: Цветы Зла, темная гамма, светлая гамма, антиномия Добра и Зла, гармоничное сочетание противоположных групп цвета.*

УДК 821.134.3 (81) Paulo Lins

O. M. Wronska, professora
Universidade Nacional Taras Shevchenko de Kiev (Ucrânia)

FUNÇÕES ESTILÍSTICAS DA PAISAGEM NA C*IDADE DE DEUS* DE PAULO LINS

A palavra nasce no pensamento, desprende-se dos lábios adquirindo alma nos ouvidos e às vezes essa mágia sonora não salta à boca porque é engolida a seco.
Paulo Lins

Este artigo analisa as funções da paisagem e dos fenômenos da natureza no texto do romance de Paulo Lince Cidade de Deus *com especial destaque em sua relevância para a percepção do texto pelos leitores.*

***Palavras-chave:** paisagem, descrições paisagistas, função, meios expressivos, recursos estilísticos.*

Uma vez publicado pela primeira vez em 1997, o romance *Cidade de Deus* de Paulo Lins, um famoso escritor contemporâneo brasileiro, adquiriu uma fama e popularidade enormes. Para os leitores brasileiros este romance converteu-se numa verdadeira revelação porque antes ninguém escreveu assim das favelas, estes aglomerados gigantescos, onde habita uma parte considerável das cidades grandes brasileiras, sobretudo, no Rio de Janeiro. Em 2002, o diretor de cinema brasileiro Fernando Meirelles fez o filme que leva o mesmo nome o qual recebeu reconhecimento em todo o mundo e recolheu uma coleção muito grande de vários galardões nacionais e internacionais.

Sem dúvida, para criar um romance semelhante é necessário saber detalhadamente todos os problemas enfocados no livro. Paulo Lins

nasceu no Rio de Janeiro em 1958. Começou sua atividade literária como poeta na década dos oitenta do século vinte como participante do grupo *Cooperativa de poetas*. Graduou-se em Letras na Universidade Federal do Rio de Janeiro. Foi integrante de um grupo de sociólogos, antropólogos e linguistas que realizava uma pesquisa da vida nos bairros pobres da cidade e ao mesmo tempo começou a escrever seu primeiro romance, *Cidade de Deus*. Sendo morador da favela, Paulo Lins sabe muito bem todas as peculiaridades da vida quotidiana local, as lendas, a história de criminalidade e violência. Assim, o mesmo autor e os numerosos pesquisadores de sua obra sublinham que o romance se baseia em fatos reais. [http://guiadoestudante. abril.com.br]. Em *Notas e agradecimentos*, publicados na última página do romance, o autor dice que "parte do material utilizado foi extraído das entrevistas feitas para o projeto "Crime e criminalidade nas classes populares", da antropóloga Alba Zaluar, e de artigos nos jornais *O Globo, Jornal do Brasil* e *O Dia*" [Lins 2003, p. 419].

Neste artigo queiramos examinar as funções da paisagem na estrutura do romance e analisar os recursos linguísticos que emprega Paulo Lins para dar a sua obra maior espressividade e influir de maneira mais eficiente aos leitores.

Como em todas as obras grandes e épicas que abarcam largos períodos temporais e grande número dos protagonistas e eventos, no romance *Cidade de Deus* um papel muito importante desempenha a paisagem.

A paisagem é um dos recursos mais potentes para criar um mundo imaginado, "virtual" da obra, que se converte num componente importantíssimo do espaço e do tempo literário [2].

Na pintura, a paisagem frequentemente tem seu significado independente por ser uma obra de arte acabada. Porém, na literatura a paisagem só costuma ser um dos componentes do sistema artístico das imagens ocupando um lugar peculiar e específico para certo estilo literário [3].

As principais funções da paisagem numa obra artística são: a) definir o local e o tempo da ação; b) oferecer uma motivação do tema quando os fenômenos da natureza influem nos eventos

descritos; c) a função psicológica quando a paisagem é um recurso para revelar o caráter de protagonista, prenunciando uns ou outros eventos, criar um humor correspondente. Frequentemente, estas funções são combinadas e realizam uma influência complexa sobre os recipientes do texto literário [4].

Agora passemos a examinar as funções das descripções paisagistas no texto do romance *Cidade de Deus*. Já o nome dele nos indica inequivocamente o lugar onde se desenvolverão os eventos da obra. E se para um leitor estrangeiro o nome da favela significa pouca coisa, um brasileiro, e sobretudo, um carioca, já desde início vai saber que se tratará da vida de um *bidonville*, dos problemas e dificuldades caraterísticas para o bairro e os moradores dele.

O romance começa com a seguinte descrição vasta:

Segundos depois de terem saído daquele casarão mal-assombrado, Barbantinho e Busca-Pé fumavam um baseado à beira do rio na altura do bosque de Eucaliptos...

Nuvens jogavam pingos sobre as casas, no bosque e no campo que se esticava até o horizonte. Busca-Pé sentia o sibilar do vento nas folhas dos eucaliptos. À direita, os prédios da Barra da Tijuca, mesmo de longe, mostraram-se gigantescos. Os picos das montanhas eram aniquilados pelas nuvens baixas. Daquela distância, os blocos de apartamentos onde morava, à esquerda, eram mudos, porém parecia escutar os rádios sintonizados em programas destinados às donas de casa, a cachorrada latindo, a correria das crianças pelas escadas. Reposou o olhar no leito do rio, que se abria em circunferências por toda a sua extensão às gotas de chuva fina, e suas íris, num zoom de castanhos, lhe trouxessem flash-backs: o rio limpo; o goiabal, que, decepado, cedera lugar aos novos blocos de apartamentos; algumas praças, agora tomadas por casas; os pés de jamelão assasinados, assim como a figueira mal-assombrada e as mamoneiras; o casarão abandonado que tinha piscina e os campos do Paúra e Baluarte – onde jogara bola defendendo o dente-de-leite do Oberom – deram lugares às fábricas [Lins 2004, p. 13–14].

Já a partir da primeira página, o leitor entra na favela. O espírito do fragmento é tristonho e desalentado que se logra graças à descrição

de uma chuva fina e chata, umas nuvens baixas que vertem as gotas sobre os edifícios, sobre o bosque, sobre o mar que se perde no horizonte, também o vento que uíva na folhagem dos eucaliptos. Usando a antítese, o autor contrapõe os prédios luxuosos da Barra de Tijuca e as construções lúgubres e mudos da favela. A contraposição do passado e presente também encheia o leitor do pessimismo: dantes, o rio era limpo, em vez dos blocos de apartamentos havia bosque, agora as casas e fábricas ocupam o espaço onde antes estavam situadas praças, campos, casarões antigos com piscinas. Para criar uma antítese, Paulo Lins não só usa antônimos mas também opera com grande mestria os tempos verbais confrontando o Imperfeito do Indicativo (na função do *presente no passado*) com o Pretérito Mais-que-Perfeito do Indicativo.

Um pouco mais tarde, aparece outra paisagem que entreabre toda a violência e todo o horror dos acontecimentos vindouros:

... já ia perguntar ao amigo se estava a fim de descolar mais uma trouxa, quando notou que a água do rio encarnara. A vermelhidão precedera um corpo humano morto. Vermelhedão esparramando-se na correnteza, mais um cadáver. As nuvens apagaram as montanhas por completo. Vermelhidão, outro presunto brotou na curva do rio. A chuva fina virou tempestade. Vermelhidão, novamente seguida de defunto. Sangue diluindo-se em água podre acompanhado de mais um corpo trajando calça Lee, tênis Adidas e sanguessugas sugando o líquido encarnado e ainda quente [Lins 2003, p. 16].

O principal recurso estilístico desta descrição paisagista é anáfora, porém, não isolada mas em combinação com outros meios expressivos. Aqui temos chamada anáfora arquitetônica que dá ao texto um certo ritmo e tempo que permite à prosa a se aproximar da linguagem poética. Efetivamente, graças ao grande número de descrições da paisagem, ao rima interno, a abundância dos epítetos e comparações, a prosa de Paulo Lins aproxima-se da poesia. Para criar uma imagem macabra, o autor usa palavras do grupo léxico-semântico do sangue, de cor vermelha. São verbos (*encarnar*), substantivos (*vermelhidão, sangue, sanguessugas*), adjetivos (*encarnado*). As repetições lexicais desempenham o papel de intensificadores: *um corpo humano morto, mais um corpo*. Assim,

um dos protagonistas do romance, Busca-Pé, e junto com ele, os leitores pressentem que logo virão tempos e eventos difícies, cheios de tragismo, uns verdadeiros rios de sangue e de violência.

Bastante frequentemente as descrições da natureza, do meio ambiente no romance se contrastam com o estado do ânimo dos protagonistas. A tranquilidade e o silêncio, as cores e os sons suaves provocam inquietude e desassossego, despertam a suspeita e a desconfiança, como podemos ver no seguinte fragmento quando um dia assim maravilhoso foi morto o protagonista central da primeira parte do romance, Inferninho.

Inferninho atravessou a rua, ainda pensou em seguir direto pela Via Onze, mas prefiriu descer pela Gabinal, entrar nos Apês, passar no Barro Vermelho. Um vento brando e frio arrepiava-lhe o corpo, a paz das ruas lhe causou temor, gostava de agitação, porque tudo que está muito calmo de repente se agita. O homem é assim, como o mar, o céu, a própria terra e tudo que nela habita [...] *Muito calma, a manhã produzia pouco barulho, Inferninho não escutava nada, era personagem de un filme mudo. Os girassóis dispostos nos jardins, o pião nas mãos das crianças, os carros que passavam na Esgar Werneck, as carroças de leite, o sol de final de maio e o braço direito do rio eram tão familiares, então por que aquela aflição? Por que aquela vontade de voltar para perto dos amigos?* [...] *A qualidade da paz era superlativa também na rua do Meio e fazia crescer aquele temor, temor do nada. E o que é o nada? O nada eram os pardais em vôos curtos dos fios para os telhados, dos telhados para os galhos e dos galhos para os muros, dos muros para o chão e do chão para longe dos passos dos homens que passavam sem notá-lo na viela em que dobrou em direção à casa da Tê.* [...] *As mais vivas cores do dia tornaram-se significantes de significados muito mais intensos, confundindo a sua visão. O vento mais nervoso, o sol mais quente, o passo mais forte, os pardais tão longe dos homens, o silêncio inoperante, os piões rodando, os girassóis vergando-se, os carros mais rápidos e a voz de Belzebu agitando tudo:*

– Deita no chão, vagabundo! [Lins 2003, p. 178–179].

Neste fragmento, como já se disse acima, a tranquilidade e o silêncio da paisagem despertam a inquietude e nervosismo do protagonista que caminha pelas ruas bem familiares de Cidade de

Deus. O ritmo monôtono, retardado é criado graças às repitições lexicais, e no nível sintático, devido aos membros homogêneos e assíndeto. A inquietude crescente é acentuada pelas perguntas retóricas e repetições de tipo: *O nada eram os pardais em vôos curtos dos fios para os telhados, dos telhados para os galhos e dos galhos para os muros, dos muros para o chão e do chão para longe dos passos dos homens* [Lins 2003, p. 179].

Quando a tensão nervosa de Inferninho chega ao auge e ele já quer sacar a pistola e tirar no silêncio do dia tranquilo e sonolento, todas as cores de repente se fazem mais vivas, os sons mais agudos, tudo adquire um significado novo.

Neste fragmento, que se culmina com a detenção e morte de Inferninho, o assíndeto faz o ritmo mais rápido e aumenta a tensão emocional, enquanto a alteração do grau comparativo do adjetivo com o gerúndio permite elevar ao máximo a intensidade do texto.

As descrições da natureza na segunda parte do romance frequentemente acentuam o estado de espírito dos protagonistas, por exemplo:

Pardalzinho riu e seguiu com os cocotas debaixo de um azul-celeste sem nuvem, somente o sol explodia num verão estupendo [Lins 2003, p. 264].

O azul-celeste sem nuvens e o sol brilhante harmonizam perfeitamente com o sentimento de uma felicidade total que encheia Pardalzinho.

No seguinte fragmento, ao contrário, a paisagem noturna lúgubre sublinha o perigo que ameaça a um dos moradores da favela:

A noite de chuva fina com rua deserta, luzes fracos em postes distantes um do outro. Sorrateiro, pulou a cerca do vizinho, ganhou o fundo de seu quintal, pulou novamente a cerca com suas ágeis pernas longas. Os invasores chamaram-no pelo nome [Lins 2003, p. 295].

O epiteto *chuva fina* representa uma repetição ao nível textual ao longo de todo o romance sendo o marcador de algo sinistro, perigoso e triste. A seu turno, o sol, na maioria dos casos, simboliza felicidade, alegria e tranquilidade. A palavra *sol* frequentemente é acompanhada pelos epítetos hiperbolizados:

Era um domingo de sol maior do que tudo e todos no céu da Cidade Maravilhosa [Lins 2003, p. 302].

Incluso no dia quando Pardalzinho foi morto, o sol brilha, enquanto ele sorri sem que tenha pressentimentos sinistros alguns:

Pardalzinho ria, desejava feliz ano-novo até a quem não conhecia. O sol quente, as ruas movimentadas como só nos dias de festas [Lins 2003, p. 306].

Podemos ver que na segunda parte do romance a paisagem desempenha o papel de um meio que ajuda a descrever ou transmitir mais detalhadamente o caráter do principal protagonista desta parte, ou seja, Pardalzinho, um bandito simpático que "*nunca pensava em matar ninguém, embora gostassem de maconha como ele. Era esse o seu sonho: ganhar uma mina bonita, morar entre gente bonita e dançar discoteca até o fim da vida, numa boa. Nada daqueles crioulos com cara nervosa e sem dentes"* [Lins 2003, p. 283–284]. Não em vão a segunda parte que acaba com a morte de Pardalzinho é adornada com a seguinte paisagem:

E uma lua redonda, claríssima, encantou ainda mais o eterno mistério que a noite sempre traz, e o enterro foi o maior que já se viu. Batia quarenta e três graus [Lins 2003, p. 309].

O meio expressivo principal aqui é hipérbole que não só enfatiza a riqueza e abundância da natureza tropical, mas também acentua o grande alma e a ânsia de viver do jovem assim como o afeto que despertava em outras pessoas.

Na terceira parte do romance que se dedica à guerra entre dois grupos um elemento da natureza muito importante que pressagia desgraças e males é vento. A maioria das descrições paisagistas vinculadas com Zé Bonito estão cheias de tristeza, pressentimentos maus em fundo de um vento. Ao mesmo tempo, este vento simboliza uma ameaça latente para Zé Miúdo que se enfrentou com um rival digno, preparado a seguir lutando porque é abraçado por um único desejo de vingança pela namorada estuprada, avô e irmão mortos, casa incendiada:

Lá no Morrinho, onde estavam sendo construídos mais blocos de apartamentos, um vento irado balançava a vegetação tasteira e verde, o barro do barranco descia até o casarão abandonado com piscina e recheado de pedra e tabatinga [Lins 2003, p. 371].

No seguinte fragmento, o sol já não simboliza alegria nem felicidade como na segunda parte do romance, mas, junto com a brisa, se converte no mensageiro trágico da morte:

Ganha a Miguel Salazar, onde a brisa da manhã se demonstra mais intensa, mas que se danem a desgraçada da brisa e o infeliz do sol que lhe queima a face, queria mesmo que tudo aquilo fosse ilusão, que seu irmão estivesse vivo. Avista a multidão. O sangue jorra-lhe calça abaixo e torna seu pé escorregadio dentro do tênis [Lins 2003, p. 384].

A morte de Zé Bonito também é acompanhada pelo vento, assim podemos chegar à conclusão que para a terceira parte do romance *Cidade de Deus* este fenômeno da natureza é símbolo da morte, destrução, sinistro:

E veio o vento para fazer pequenos redemoinhos na terra seca, levar o som dos estampidos a lugares mais longínuos, destruir ninhos malfeitos, balançar as pipas presas aos fios, quebrar pelas vielas, entrar por debaixo das telhas, fazer uma espécie de inspeção nas mínimas brechas daquela hora, movimentar de leve o sangue que escorria da boca de Zé Bonito, e veio uma chuva de pingos grossos, ricocheteando nos telhados, alagando as ruas, aumentando o volume da água do rio e de seus dois braçs. Para alguns, parecia querer, daquela hora em diante, encharcar o percurso do tempo para sempre, de tão forte que era [Lins 2003, p. 391].

A chuva fina, cuja imagem é tradicional para o romance e se repete ao longo de todo o texto, é substituida aqui, neste fragmento trágico, pela chuva de pingos grossos. Assim, o leitor pode obter a impressão de que incluso a natureza chora a morte de Zé Bonito, uma outra morte inecessária nesta guerra sem sentido.

A última morte do romance, a de Zé Miúdo, é acompanhada pela chuva tradicional para este texto literário:

Na véspera de um Natal chuvoso, na praça da Loura, trinta homens desceram de vário táxis, todos armados de metralhadoras, somente Miúdo portava uma pistola [Lins 2003, p. 415].

E mais tarde:

A lua quase morta em cima de um tempo nublado vez por outra dava sinais de vida, estrelas apagadas e somente fogos do final de

ano iluminando a noite, a noite de Miúdo, a noite em que seria de novo o dono de Cidade de Deus [Lins 2003, p. 417].

Uma vez mais, a chuva simboliza uma morte próxima, e este pressentimento é aumentado pela presença de trinta homens armados. No último fragmento analisado, já vemos a lua quase morta, estrelas apagadas e tempo nublado que também só podem simbolizar alguma coisa sinistra, uma morte violenta mais. E assim é, porque dentro de um pouco o romance acaba com a morte de Zé Miúdo e advento de novos donos da favela e da violência em Cidade de Deus.

O análise dos fragmentos selecionados do romance que contêm as descrições da paisagem permitam chegar às seguintes conclusões:

1. A paisagem serve para definir o lugar onde se desenvolvem os acontecimentos do romance, é dizer, a favela Cidade de Deus e outras zonas da cidade de Rio de Janeiro.

2. Outra função da paisagem no romance *Cidade de Deus*, que a nossa opinção é mais importante, é a função psicológica que ajuda revelar o caráter, o estado de espírito dos protagonistas, prever os eventos que deveriam acontecer e o desenrolo da ação.

3. Entre os marcadores paisagistas mais relevantes no texto do romance cabe destacar a chuva fina como símbolo de algo negativo, de assassinatos e atos de violência; o sol, que pode simbolizar tanto felicidade como morte se vai acompanhado pelo vento; o vento, que simboliza um perigo latente, uma morte próxima e eventos sinistros.

LITTERATURA

1. Lins P. Cidade de Deus / P. Lins. – Lisboa : Caminho, 2003.

2. Пейзаж в литературе / Электронный ресурс. Режим доступа: www.bukinistu.ru /literaturnyiy-peyzazh.html

3. Пейзаж [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http:// dic.academic.ru /dic.nsf/enc_literature/3612/%D0%9F%D0%B5%D0%B9%D0%B7%D0%B0%D0%B6

4. Пейзаж / Электронный ресурс. Режим доступа: www.philol.msu.ru /~tezaurus/library.php#course3

5. A "neofavela" de Cidade de Deus / Recurso eletrônico. Regime de acesso: http://guiadoestudante.abril.com.br/estudo/cidade-de-deus-analise-da-obra-de-paulo-lins.

Надійшла до редколегії 10.02.17

O. M. Wronska, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Stylistic Functions of Landscape in the Paulo Lins Novel *Cidade de Deus*

The article analyses stylistic functions of landscape and natural phenomenon in the text of the Paulo Lins novel Cidade de Deus with the special accent in their relevance for the perception of the text by readers.

Key-words: *landscape, descriptions of landscape, function, expressive recourses, stylistic recourses.*

О. М. Вронська, асистент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Стилістичні функції пейзажу в романі Пауло Лінса "Місто Бога"

Проаналізовано функції пейзажу та опису природних явищ у тексті роману сучасного бразильського письменника Пауло Лінса "Місто Бога". Головну увагу приділено важливості пейзажних описів для сприйняття тексту читачами.

Ключові слова: *пейзаж, пейзажні описи, функція, експресивні засоби, стилістичні прийоми.*

О. М. Вронская, ассист.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Стилистические функции пейзажа в романе Пауло Линса "Город Бога"

Представлен анализ стилистических функций пейзажа в тексте романа современного бразильского писателя Пауло Линса "Город Бога". При этом основной акцент ставится на важной роли пейзажных описания для понимания текста романа и его надлежащего восприятия читателями.

Ключевые слова: *пейзаж, пейзажный описания, функция, экспрессивные средства языка, стилистические приёмы.*

УДК 81'38 Меріме

G. S. Tchaikivska, candidat ès sciences philologiques
Université nationale de Kiev Taras Chevtchenko (Ukraine)

PARTICULARITÉS DU STYLE D'AUTEUR DE PROSPER MÉRIMÉE (SUR LE MATÉRIEL DES RÉCITS BREFS DE L'ÉCRIVAIN)

Une analyse des particularités du style d'auteur de Prosper Mérimée dans le contexte des tendances générales de la littérature française de la première

moitié du XIX siècle est faite dans l'article. En particulier, la présence dans la structure lexico-stylistique de ses récits brefs de tels éléments comme descriptions, définitions, référence aux lieux et événements, datation, expression de la gradation / dégradation émotionnelle, figures du détournement de sens est étudiée ainsi que le rôle de ces éléments dans la formation du style référentiel de l'écrivain dans ses formes narratives brèves.

Mots-clés : *Prosper Mérimée, récit bref, description, définition, datation, référence à l'actualité, figure du détournement de sens, style référentiel.*

Le début de la Monarchie de juillet en 1830 en France a été marqué par une série de bouleversements sociaux et économiques. Ces changements avaient des conséquences immédiates sur la littérature de fiction : l'apparition de l'écriture marchande liée au développement de la presse. "Un conflit avéré entre presse et roman" est apparu suite au but économique poursuivi par la première et au but esthétique pour le dernier [Thérenty 2000, 4–5]. Dès le début du XIXe siècle tous les écrivains sont donc impliqués dans la presse périodique qui constitue une solution de recours à la faillite de la librairie et au déclin du mécénat. La presse périodique existait sous la forme de journaux satiro-politiques, journaux voleurs ou reproducteurs (reproduisant des articles parus dans d'autres journaux), magazines, journaux à lectorat restreint (pour enfants, féminins), feuilles conteuses, dont, par exemple, "L'Artiste", "L'Europe littéraire", "La France littéraire". Le sommet de la pyramide périodique est occupé par "La Revue des Deux Mondes" et "La Revue de Paris" [Thérenty 2000, 29].

L'écriture fictionnelle est fortement influencée par cette participation journalistique. Dans son ouvrage "Les journalistes" [Balzac 1991] Honoré de Balzac dénonce la toute-puissance des journalistes de son temps, l'influence abusive qu'ils exercent sur le gouvernement. Il constate le rôle secondaire de la valeur littéraire des œuvres publiées dans la presse et du talent de l'auteur, le but unique étant de servir aux lecteurs: "Un journal, pour avoir une longue existence, doit être une réunion d'hommes de talent, il doit faire école. Malheur aux journaux qui s'appuient sur un seul talent!" [Balzac 1991, 25].

Poétiquement, la participation à la presse engendre un nouveau rapport à l'actualité ce qui nous permet d'appeler le style nouvellement apparu *l'écriture référentielle*. C'est au début du XIXe

siècle que les récits brefs référentiels apparaissent suite à une tentative de fictionaliser l'écriture documentaire, d'expérimenter dans le journal de nouvelles formes narratives brèves.

C'est dans ce style que *Prosper Mérimée* (1803–1870) créait ses récits brefs. Ses nouvelles reflétaient les nouveaux défis dictés par la situation littéraire de cette époque. Les récits brefs référentiels de P. Mérimée, dans le contexte culturel de la première moitié du XIXe siècle, poursuivent tout d'abord un but didactique: à l'image de l'article de journal, il veut donner des informations et compétences. L'auteur propose alors des renseignements des domaines différents en parlant du lieu de l'action et des personnages, rend son récit porteur de savoirs variés.

Les formes narratives brèves s'approprient la matière référentielle (historique, géographique) et même *la matière d'actualité*. Suite à la contamination de la matière du journal, les nouvelles de P. Mérimée deviennent nouvelles contemporaines et la distance entre l'histoire et le temps de la narration est exhibée et revendiquée.

Tout type de narration connait une part importante de *description diffuse*. Les récits brefs référentiels des années 1830 en agglomérant et en allongeant considérablement cette part descriptive. La description se caractérise par une hypertrophie des détails, par un lexique technique extrêmement développé et par une amplification démesurée. Selon une critique littéraire française M.-E. Thérenty: "Elle s'affiche donc comme un objet hétérogène, monstrueux, a-romanesque, importé dans le récit" [Thérenty 2003, 511].

La description présente une rupture référentielle par excellence, puisqu'elle arrête le récit, morcelle le réel ou le rapproche d'une manière synecdochique et fragmentée. Le chercheur Bernard P. R. Haezewindt désigne trois fonctions des touches descriptives:

– "un apport de données pour étayer la logique interne de l'histoire,

– une fonction isotopique ou "athmosphérique",

– elles peuvent servir à mettre en évidence un contraste qui existe parfois entre le cadre d'une anecdote et les événements qui la constituent" [Haezewindt 1993, 103].

La description est aussi une technique ambiguë. D'un coté, elle se met du coté du savoir référentiel et s'oppose pour une grande partie

au fictif. Mais de l'autre, "elle emblématise le travail de l'écrivain dans un objet linguistique qui sédimente les savoirs et compétences en faisant souvent allusion à la "bibliothèque", voire un musée" [Thérenty 2003, 512].

La description se veut donc preuve que la nouvelle parle du réel, en dédommageant le lecteur de la fiction et prouve alors sa fonction didactique. Elle se fait souvent spécialisation, représentation de la variété des terres provinciales, portraits des autochtones et énumération des métiers. Les chercheurs français prouvent ici une concurrence à l'écriture du journal [Thérenty 2003].

La *description de nature géographique*, présente souvent dans les nouvelles de P. Mérimée, illustre des paysages exotiques, typiques pour une région ou un pays. Le souci référentiel est emblématisé dans la nouvelle "*Mateo Falcone*" par la transmission de l'exotisme corse:

"*En sortant de Porto-Vecchio et se dirigeant au nord-ouest, vers l'intérieur de l'île, on voit le terrain s'élever assez rapidement, et après trois heures de marche par des sentiers tortueux, obstrués par de gros quartiers de rocs, et quelquefois coupés par des ravins*" [Mérimée 1983, 41].

Cette description de la Corse est l'incipit du récit. Ce procédé au début du texte fictionnel est assez fréquent dans les formes narratives brèves des années 1830 [Thérenty 2003, 514]. Nous pouvons constater aussi la référence au récit de voyage, le procédé du voyageur qui arrive sur les lieux de la province. Le narrateur prétend s'être rendu lui-même en Corse. Il chiffre les distances : *en sortant* et *se dirigeant au nord-ouest, après trois heures de marche*.

Il décrit et donne les *définitions* des réalités corses, les activités quotidiennes de la vie des gens locaux:

"*On se trouve sur le bord d'un maquis très étendu. Le maquis est la patrie des bergers corses et de quiconque s'est brouillé avec la justice. Il faut savoir que le laboureur corse, pour s'épargner la peine de fumer son champ, met le feu à une certaine étendue de bois: tant pis si la flamme se répand plus loin que besoin n'est; arrive que pourra; on est sûr d'avoir une bonne récolte en semant sur cette terre fertilisée par les cendres des arbres qu'elle portait. Les épis*

enlevés, car on laisse la paille, qui donnerait de la peine à recueillir les racines qui sont, restées en terre sans se consumer poussent au printemps suivant, des cépées très épaisses qui, en peu d'années, parviennent à une hauteur de sept ou huit pieds. C'est cette manière de taillis fourré que l'on nomme maquis" [Mérimée 1983, 41].

Nous pouvons voir une description du maquis des deux points de vue différents. La première est faite sur un ton ironique et fait référence à la vie sociale: "*la patrie des bergers corses et de quiconque s'est brouillé avec la justice*". La deuxième explication est plus développée, d'ordre géographique, description de la flore sur un ton didactique. Le narrateur emploie alors *le lexique du pays*. Il montre une compétence qui n'est plus exclusivement celle d'un écrivain mais aussi celle d'un professionnel de l'écriture qui revendique un savoir particulier.

Dans la nouvelle fantastique "Lokis" de Mérimée, le compte fait une conclusion suivante après avoir des rithes magiques de la vieille femme:

"*Voici, me dit le comte en allemand, un échantillon de couleur locale; une sorcière qui charme un serpent, au pied d'un kapas, en présence d'un savant professeur et d'un ignorant gentilhomme lithuanien*" [Mérimée 1989, 67].

Il s'oppose alors après avoir décrit et commenté la vie locale à son interlocuteur qui est "*ignorant gentilhomme*". En employant le lexique local il étale alors ses connaissances du pays et des mœurs des habitants.

Les paysages maritimes sont souvent évoqués dans les formes narratives brèves des années 1830, et notamment dans les œuvres de Prosper Mérimée. Marie-Ève Thérenty en donne des raisons principales: " l'influence de la littératture maritime anglo-saxonne avec Fenimore Cooper et Byron qui crée le personnage de corsaire, et surtout le réinvestissement littéraire de certaines expériences maritimes" [Thérenty 2003, 503].

"*Les voiles sans mouvement pendaient collées contre les mâts ; la mer était comme une glace ; la chaleur était étouffante, le calme désespérant*" [Mérimée 1983, 147].

Ce souci de description présente une accumulation nominale et adjectivale. L'emploi des termes de marine *voiles, mât, mer, glace*,

ainsi que des adjectifs émotionnellement forts *étouffant, désespérant*, donnent de la couleur à cette description.

Le style référentiel de P. Mérimée se caractérise par l'insertion des *études ou descriptions de mœurs* dans ses récits. Ils constituent souvent un ensemble avec la description des paysages dans les nouvelles. Ces passages servent à "tisser un lien entre dynamique narrative et cause sociologique" [Therenty 2003, 524]. La chercheuse accentue le lien de ce savoir extra-diégétique entre originaire de la presse et son irruption dans la fiction [Therenty 2003, 524–529].

Ce type de desription a également une valeur stylistique :

"L'étude de mœurs est, dans un sens, un discurs-prétexte car l'objet décrit est souvent utilisé pour faire montrer d'un savoir-faire stylistique" [Thérenty 2003, 526].

Le sujet principal de la description de mœurs insérée dans les nouvelles de P. Mérimée est presque toujours un homme au travail. Il engendre alors sans difficulté un discours professionnel itératif et mécanique avec le lexique approprié. L'individualité du personnage est présentée par le type de l'activité exercée.

Citons un extrait de "*Vénus d'Ille*" sur les mœurs de mariage dans la ville d'Ille:

"*Cependant les femmes étaient fort empressées; autour de la mariée, qui leur faisait admirer sa corbeille. Puis elle changea de toilette, et je remarquai qu'elle couvrit ses beaux cheveux d'un bonnet et d'un chapeau à plumes, car les femmes n'ont rien de plus pressé que de prendre, aussitôt qu'elles le peuvent, les parures que l'usage leur défend de porter quand elles sont encore demoiselles*" [Mérimée 2011, 39].

La description de la tradition du mariage est présentée d'une façon développée et nous lisons un peu plus loin dans la nouvelle :

"*Un joli ruban blanc et rose qu'il venait de détacher de la cheville de la mariée. On appelle cela sa jarretière. Elle fut aussitôt coupée par morceaux et distribuée aux jeunes gens, qui en ornèrent leur boutonnière, suivant un antique usage qui se conserve encore dans quelques familles patriarcales*" [Mérimée 2011, 41].

Une liaison forte avec la tradition toujours respectée et présente est accentuée: *l'usage défend, suivant un antique usage qui se*

conserve encore. Ces études de mœurs présentent alors le désir de la fiction d'atteindre l'universel, d'illustrer sur un exemple typique la vie ordinaire des habitants d'une région.

Une sorte de fascination pour le milieu professionnel est nettement perceptible dans les récits brefs référentiels. Il représente un monde de travail, avec son lexique technique en mettant en valeur *la description de l'ordre des métiers et des activités*. Il montre le métier des personnages au moment où ils travaillent en mettant en valeur leurs activités professionnelles. Les textes se spécialisent en nomenclature et description des métiers, incluant un vocabulaire technique au sein de la narration.

Citons l'extrait de "*Lokis*" de Mérimée sur l'expérience professionnelle du comte qui est opposé à son jeune compagnon :

"*Les difficultés de la route avaient interrompu notre conversation. Je mettais tous mes soins à suivre le comte, et j'admirais l'imperturbable sagacité avec laquelle il se guidait sans boussole, et retrouvait toujours la direction idéale qu'il fallait suivre pour arriver au kapas. Il était évident qu'il avait longtemps chassé dans ces forêts sauvages*" [Mérimée 1989, 65].

Selon les indices sur lesquels s'attarde le narrateur, il comprend que le comte *avait longtemps chassé dans les forêts sauvages*, ce qui mérite son respect et il le suit sans déranger.

Donnons en guise d'exemple une description des compétences pratiques du capitaine dans "*Tamango*":

"*Le capitaine Ledoux était un bon marin. Il avait commencé par être simple matelot, puis il devint aide-timonier... et à l'occasion de se rembarquer se présentant, il servit en qualité de second lieutenant à bord d'un corsaire. L'argent qu'il retira de quelques prises lui permit d'acheter des livres et d'étudier la théorie de la navigation, dont il connaissait déjà parfaitement la pratique. Avec le temps, il devint capitaine d'un corsaire de trois canons et de soixante hommes d'équipage...*" [Mérimée 1989, 81].

Le texte commence par l'introduction du personnage à travers ses activités professionnelles qui conditionnent ses habitudes et son caractère. Nous pouvons parler d'une *gradation* dans les noms des

titres à travers sa carrière dans la marine : *matelot, aide-timonier, second lieutenant, capitaine*. Le conte présente aussi plusiers passages avec les attardements sur les activités marines.

Le suspens et l'émotion dans la nouvelle est donc souvent mis en œuvre par le procédé de *gradation / dégradation*:

"*Un instant après, Tamango vit la flamme d'un canon et entendit le bruit de l'explosion; puis il vit la flamme d'un autre canon, mais il n'entendit aucun bruit; puis il ne vit plus rien. Le lendemain pas une voile paraissait à l'horizon. Tamango se recoucha sur son matelas et ferma les yeux. Sa femme Ayché était morte cette nuit-là*" [Mérimée 1983, 99].

Nous voyons l'exemple de la dégradation des forces et des capacités physiques du héros et de sa femme. D'abord il voyait et il entendait bien, puis il n'entendait plus, jusqu'à ce qu'il ne pouvait plus ni voir ni entendre. La "culmination" de la dégradation vient avec le mot *morte* qui termine le passage.

Les périodiques où la majorité des nouvelles des années 1830 sont publiées constituent de véritables laboratoires d'écriture. L'écrivain apprend à manier des tournures stylistiques spécifiques: l'allusion, l'ironie, la caricature, l'ellipse.

Après une analyse fonctionnelle et sémantique des passages descriptifs nous avons remarqué qu'ils sont systématiquement suivis des *conclusions paradoxales*, *d'un détournement de sens, des oxymores* qui contredisent ce qui était dit précédemment [Smouchtchynska 2010]. Illustrons cette tendance sur un extrait de "*Mateo Falcone*":

"*Pendant que les voltigeurs s'occupaient, les uns à faire une espèce de brancard avec des branches de châtaignier, les autres à panser la blessure de Gianetto, Mateo Falcone et sa femme parurent tout d'un coup au détour d'un sentier qui conduisait au maquis. La femme s'avançait courbée péniblement sous le poids d'un énorme sac de châtaignes, tandis que son mari se prélassait, ne portant qu'un fusil à la main et un autre en bandoulière ; car il est indigne d'un homme de porter d'autre fardeau que ses armes*" [Mérimée 1983, 49].

Après une description générale du paysage et des occupations des personnages, le portrait de la femme de Mateo est donné. Au niveau

lexical, la femme est représentée en opposition à l'image de son mari: elle *s'avançait courbée péniblement* et Mateo *se prélassait*, elle porte *un énorme sac de châtaignes* et il ne portait *qu'un fusil à la main et un autre en bandoulière*. La description est alors suivie d'*une conclusion paradoxale* qui ridiculise la situation décrite.

Une autre conclusion du même type est donnée concernant l'image de l'homme et de la femme:

"*Sa femme marchait sur ses talons, tenant son fusil de rechange et sa giberne. L'emploi d'une bonne ménagère, en cas de combat, est de charger les armes de son mari*" [Mérimée 1983, 49].

Le rôle de la mère de famille est alors paradoxalement réduit à *charger les armes de son mari.* La femme est donc ridiculisée, présentée dans son image caricatural dans la nouvelle en plaçant l'homme à la position centrale qui sera aussi détournée (Falcone tue son fils pour "une trahison").

Ou bien analysons un extrait suivant de "*Tamango*":

"*Les Noirs, le dos appuyé aux bordages du navire, et disposés sur deux lignes parallèles, laissaient entre leurs pieds un espace vide, qui, dans tous les autres négriers, ne sert qu'à la circulation. Ledoux imagina de placer dans cet intervalle d'autres Nègres, couchés perpendiculairement aux premiers. De la sorte, son navire contenait une dizaine de Nègres de plus qu'un autre du même tonnage. À la rigueur, on aurait pu en placer davantage ; mais il faut avoir de l'humanité, et laisser à un Nègre au moins cinq pieds en longueur et deux en largeur pour s'ébattre pendant une traversée de six semaines et plus: "Car enfin, disait Ledoux à son armateur pour justifier cette mesure libérale, "les nègres, après tout, sont des hommes comme les Blancs*" [Mérimée 1983, 82].

Après une description de la corvée des esclaves noirs et les conditions de l'existance sur le navire que le capitaine Ledoux arrive à une conclusion paradoxale *les nègres sont des hommes comme les Blancs*. Cette conclusion contredit la description antérieure en opposant le capitaine blanc aux esclaves. Nous pouvons constater la présence d'un oxymore. Les noirs ne sont pas présentés comme les blancs sur le navire. Finalement, ils sont comptés sans approche humaine, par unités:

"*Il nous est mort cette nuit trois esclaves ; nous avons de la place*" [Mérimée 1983, 87].

Les esclaves sont alors estimés par rapport aux places occupées – ils sont alors opposés aux blancs.

Le style référentiel des récits brefs de Prosper Mérimée se caractérise par un rapport didactique qui démontre un savoir (historique, géographique, du lexique spécialisé) et une compétence spécifique de l'écrivain à traduire le monde. "Il se vit comme une encyclopédie, la fiction étant en quelque sorte admise dans le cercle des œuvres littéraires lues et au sein du périodique grâce à cet alibi" [Thérenty 2003, 333].

Prosper Mérimée, entrant dans la tendance générale des années 1830 [Чайківська 2014, 149–154], se référentie alors à l'intertexte culturel pour rendre ses œuvres plus d'actualité et par voie de conséquence plus intéressantes aux lecteurs. Il recourre alors à *la datation* ou aux *événements d'actualité.* La datation peut paraître:

– au début du texte (comme pour "*Vision de Charles XI* (1829)", "*Le Vase étrusque* (1830)");

– dans le corps du texte ("*Mateo Falcone, quand j'étais en Corse, en 18–, avait sa maison à une demie-lieue de ce maquis*" [Mérimée 1989, 44]);

L'écrivain fait systématiquement *allusions aux revues et journaux contemporains*. C'est une manière particulière de dater et de contextualiser la nouvelle. Illustrons sur quelques exemples:

"*Il était ce soir-là habillé avec élégance, exactement d'après la gravure du dernier numéro de Journal des Modes* " [Mérimée 2011, 14].

Cette tendance aide à créer un lien avec les "textes-frères" car les derniers donnent aussi leurs commentaires et remarques sur les contes et romans parus en librairies. Ce n'est pas par hasard que la nouvelle nous renvoie *au dernier numéro* sans le nommer quand même (pas de numéro, ni de date de parution) comme pour laisser durer ce sens d'actualité, ne jamais devenir périmé.

"*Je publiai, dans la Gazette scientifique et littéraire de Koenigsberg, un article dans lequel, tout en rendant pleine justice aux efforts de l'interprète et aux pieuses intentions de la Société*

biblique, je crus devoir signaler quelques légères erreurs, et, de plus, je fis remarquer que cette version ne pouvait être utile qu'à une partie seulement des populations lithuaniennes" [Mérimée 1989, 45].

Nous pouvons dédier que les publications et leurs auteurs sont mis en valeur ne serait-ce que par leur appartenance à la presse périodique. Il assure un point d'ancrage et un effet de réel global. Il constitue un appareil citationnel implicite qui souligne l'actualité du discours de la nouvelle.

Le périodique est alors représenté comme source principale et fiable d'information, comme partie intégrante de la vie sociale. Nous pouvons constater l'effet "de miroir" entre les événements représentés dans le livre comme réels et le journal, donc leur équivalence en quelque sorte.

Nombreuses sont les références à d'autres *publications*, notamment *non périodiques*. Le narrateur donne ses réflexions sur la vérité dans l'art et se montre comme un critique par rapport aux œuvres littéraires.

"*On m'avait donné une lettre pour le jeune comte Michel Szémioth, dont le père, à ce qu'on m'assurait, avait possédé le fameux Catechismus Samogiticus du père Lawiçki, si rare, que son existence même a été contestée, notamment par le professeur de Dorpat, auquel je viens de faire allusion*" [Mérimée 1989, 46].

La mise en valeur de l'ouvrage se fait grâce à l'emploi des adjectifs valorisants: fameux, rare. Le titre est donné en italique pour le mettre en relief visuellement:

"**Voir Messire Thaddée, de Mickiewicz; – la Pologne captive, de M. Charles Edmond*" [Mérimée 1989, 64].

Cette référence est donnée dans la note en bas de page comme dans un ouvrage scientifique pour permettre au lecteur d'enrichir ses connaissances sur les faits historiques et sociaux de la vie en Pologne.

En guise de conclusion, il faut noter que tous les procédés lexico-stylistiques des récits brefs de Propser Mérimée servent à donner la référence au monde réel et à l'époque contemporaine. Son style se caractérise par l'insértion des passages descriptifs, souvent présentés d'une façon développée, attardant la narration mais s'y intègrant d'une manière naturelle et presque inaperçue, des explications et définitions, parfois même encyclopédiques, des réalités locales dans

les récits, des études de mœurs. L'auteur recourt régulièrement à la datation et aux mentions des actualités, à l'allusion aux autres publications périodiques et non-périodiques populaires. L'ensemble de tous ces traits des récits brefs de Prosper Mérimée nous permet de désigner son style d'auteur en tant que référentiel.

LITTERATURE

1. *Чайківська Г. С.* Еволюція французької авторської казки: лінгвопоетичний аспект : дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05. "Романські мови" / Г. С. Чайківська. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2014.

2. *Balzac Honoré de*. Les journalistes : monographie / Honoré de Balzac. – P. : Arléa, 1991.

3. *Haezewindt Bernard P. R.* Guy de Maupassant : de l'anecdote au conte littéraire / Bernard P. R. Haezewindt. – Amsterdam ; Atlanta : GA, 1993.

4. *Smouchtchynska I.* Stylistique des figures : Les figures non-tropiques : manuel / I. Smouchtchynska. – Kiev : Logos, 2010.

5. *Thérenty M.-E.* Mosaïques : être écrivain entre presse et roman (1829–1836) : [réécriture d'une thèse de doctorat] / Marie-Eve Thérenty. – Paris : Honoré Champion, 2003.

6. *Thérenty M.-E.* Mosaïques : être écrivain entre presse et roman (1829–1836) : thèse de doctorat nouveau régime : PA070012-littérature et civilisation françaises, UFR sciences des Textes et Documents / Marie-Eve Thérenty. – Paris : Université Paris VII Denis Diderot, 2000.

7. *Mérimée P.* La Vénus d'Ille : [appareil pédagogique par Michèle Sendre-Haidar] / Prosper Mérimée. – Varese : Magnard, 2011.

8. *Mérimée P.* Mosaïque / Prosper Mérimée. – P. : Calmann-Lévy, éditeurs, 1900.

9. *Mérimée P.* Quatre contes fantastiques : [texte intégral avec considérations sur le fantastique, des notes, des exercices, une bibliographie par Henri Baudin] / Prosper Mérimée. – P. : Bordas, 1989.

10. *Mérimée P.* Tamango, Matéo Falcone et autres nouvelles : [introd., bibliographie et notes par Antonia Fonyi] / Prosper Mérimée. – P. : Flammarion, 1983.

Надійшла до редколегії 17.10.16

G. S. Chaikivska, candidate of philological sciences
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

Peculiarities of the author's style of Posper Merimee (on the material of his short stories)

The analysis of the peculiarities of Prosper Mérimée author's style according to the general tendencies of the French literature of the first part of the XIXth century

is made in the article. In particular, the presence in the lexical and stylistic structure of his short stories of such elements as descriptions, definitions, reference to the real places and events, dating, expression of the emotional gradation / degradation, stylistic figures of paradox and oxymore is studied as well as their role in the formation of the referential style in the Prosper Mérimée's short stories.

Key words: *Prosper Mérimée, short stories, descriptions, definitions, dating, reference to the up-to-dateness, lexical and stylistic structure, referential style.*

Г. С. Чайкивская, канд. филол. наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Особенности авторского стиля Проспера Мериме
(на материале кратких наративных форм)

Проанализированы особенности авторского стиля Проспера Мериме в контексте общих тенденций литературы Франции в первой половине XIX века. Особое внимание уделено появлению в лексико-стилистической структуре кратких наративных форм автора таких элементов как описания, определения, упоминания реальных мест и событий, датирования, выражение эмоциональной градации / деградации, а также изучается их роль в формировании референциального авторского стиля в кратких наративных формах Проспера Мериме.

Ключевые слова: *Проспер Мериме, краткая повествовальная форма, описание, определение, ссылка на реальные события, референциальный стиль.*

Г. С. Чайківська, канд. філол. наук
Київський національни університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Особливості авторського стилю Проспера Меріме
(на матеріалі коротких наративних форм)

Проаналізовано особливості авторського стилю Проспера Меріме в контексті загальних тенденцій літератури Франції у першій половині XIX ст. Особлива увага приділена появі у лексико-стилістичній структурі коротких наративних форм автора таких елементів як описи, визначення, посилання на реальні місця та події, датування, висловлення емоційної градації / деградації, а також їхню роль у формуванні референційного авторського стилю у коротких наративних формах Проспера Меріме.

Ключові слова: *Проспер Меріме, коротка оповідна форма, опис, визначення, відсилання до реальних місць і подій, референційний стиль.*

UDC 801.614

Y. V. Kozhukhovska, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

INFLUENCE OF PROSODY ON SHAPING THE POETIC IMAGERY

The article focuses on the study of prosody as a device of construction of the poetic imagery and bases on its verbalization from the perspective of realization of poetic concept. Special attention is paid to the correlation of sound and meaning as part and parcel of phenomenon of sound-symbolism and its role in creation of prosody. The study examines the character of poetic melodiousness, basing on the interrelation of music and poetry. The research highlights the significance of axiological component of poetic concept that traces roots back to emotional nature of poetry.

***Key words**: prosody, poetic concept, stylistic devices, poetic imagery, sound symbolism.*

The issue of correlation of sound and meaning goes back to the antiquity with the following hypotheses concerning the origin of language, as well as to religious and mystical texts of peoples of the world [Chukarkova 2001, 395]. The modern science reveals a growing number of studies devoted to sound symbolism, for instance, the works: "The Sound of Poetry / The Poetry of Sound" by M. Perloff, C. Dworkin, "The case for sound symbolism" by J. B. Nuckolls, "Sound and Form in Modern Poetry" by H. S. Gross, R. McDowell, etc.

The phenomenon of sound symbolism finds vivid reflection in poetry. The research is topical, as the interest of linguists increase to the issues of interaction of language, culture and consciousness, and the study of concepts allows us to consider language in its integral interaction with the mentality and culture of people.

Poetic discourse is the most ancient form of artistic speech that emerged from spells and chants, accompanying the magic rituals in the mythological epoch [Erofeyeva 2007, 13]. J. B. Nuckolls emphasizes the mythopoetic constituent in language structure that is associated with phonosymbolism [Nuckolls 1999]. According to the studies of I. Y. Cherepanova [1995], sound symbolism correlates

with magic and suggestive language function through meanings that are derived from the sounding of the text.

Sound-symbolism is a tendency of particular sounds "to correlate with aspects of the meaning of words containing these sounds" [Hiraga 2005, 132]. Theories of sound symbolism, according to A. B. Mikhalev [Voronin 1982, 11], group in four areas: sound symbolism and problem of language origin; the study of phonetic iconism; the study of synaesthetic phenomena associated with different language sounds; the study of phonosemantic universals. The goal of this article is to determine the influence of prosody on shaping the poetic imagery. In order to achieve this goal, the following tasks should be set:

1) to determine the role of phonic layer in the structure of poetic concept, shaping the prosody;

2) to set the correlation of properties of music and poetry in prosody objectification;

3) to identify the role of axiological component that originates in the emotional nature of poetic concept;

4) to find the correlation of sound and meaning in aspects of cross-language phonosemantic space and ethnolinguistic perspective of sound verbalization in poetry.

Concept is a primary key constituent of human consciousness. The paper centers around the definition of a concept as multidimensional mental unit, which includes figurative, perceptive, conceptual and axiological aspects [Karasik 2004, 71]. Furthermore concept as an element of worldview manifests in various language levels: phonological, lexical, phraseological, derivational, morphological, syntactic, textual and over-textual [Boldyrev 2009, 26]. It is evident that the core of poetic concept receives an intensive emphasis in the phonetic level.

In the meantime, all levels are interrelated to each other. So, for example, basing on the definition of sound pattern by A. Bely [1934, 234], its essence "roots in the inmost coherence of metaphor and thought with the primary phenomena of hearing". Thereafter the figurative level is imposed upon the phonetic one with the primary role of metaphor.

Image is the central constituent of the figurative level of a concept. From the perspective of cognitive science image is considered as "a reflection of external world in the consciousness" [Arnold 1981, 139]. This perspective is closely related to the view of nature of sounds by A. Pope [1847, 353]: "the sound must seem an echo to the sense". It follows that poetic imagery is closely concerned with the phenomenon of music.

Basing on the structure of primitive songs, the melodies and rhythms precede words, as primitive cultures did not make the distinction between music and poetry [Preminger, Brogan 1993, 803]. Ezra Pound introduced the poetic mode "melopeia" that charges words "over and above their plain meaning, with some musical property, which directs the bearing or trend of that meaning" [Preminger, Brogan 1993, 755]. The poetic melodiousness comprises the melodical component that searches for the ways of certain verbalization in poetic texts. For instance, lexical units of same sound-associated row tend to cluster within visible segment of the poetic text: altogether, it seems, as if one word "powerfully" attracts the other elements of the sound-associated row [Goncharenko 1995]. It follows that communication of poetry and music takes place, when the text acquires the melodiousness, seeking the means of assimilation to music.

Poetry approaches to music in its properties, as it affects the locutionary target "in some subrational fashion, just as both are in some way involved in the communication of feeling rather than of knowledge" [Perloff, Dworkin 2009, 15]. In this context, the axiological component of the concept structure comes to the foreground, suggesting the inalienable property of sound pattern to allocate the emotional connotation to poetry.

The objective world breaks to pieces from the point of view of the addressant in terms of the axiological character – good and evil, benefit and harm, etc., and this secondary socially-deterministic division reflects in language structure in a complicated way [Wolff 2009, 5]. As a result, the axiological component is an indispensable part of a concept. According to O. D. Prokopchik [2010, 153], along with the rational assessment that has two aspects: intellectual and

psychological one, there is actually an emotional assessment with a certain illocutionary force, causing perlocutionary effect (in case of communicative luck). It attains an enhanced force especially in poetry, as main purpose of prosody is influence on the locutionary target. Consequently, the emotional assessment comes to the foreground from the point of view of the phonetic layer in the structure of a poetic concept.

The prosody comprises the following components:

1) rhythmics (rhythmicity as a perceptual mode), which includes metrics, meter;

2) sonics (harmonics or theory of sound-patterning), its effects and types, such as, for instance, rhyme;

3) strophics [Preminger, Brogan 1993, 986].

Specific aspects of the poetic concept are the characteristics of form that include such formal constituents, as meter, rhythm, rhyme, etc. Meter, for instance, creates an illusion of time [Gross, McDowell 2000, 36]. This means, the prosody correlates with temporal dimension through the poetic form.

The peculiarities of usage of these characteristics differ from one poetic movement to another, and they can be absent in some traditions, especially in poetry of modernism and postmodernism. Therefore, as far as 20–21th century poetry concerns, the figurative component takes center stage, while the formal component finds less expression. The phonetic stylistic devices that find realization as the source of imagery are onomatopoeia, sound-symbolism, assonance, alliteration, phonetic anaphora, etc. O. Y. Orlova [2013, 93–94] marks the ambiguousness of the terms in the studies devoted to phonetic devices, for instance, the term "onomatopoeia" means echoism, as well as sound symbolism in the research papers of different authors.

In general, the prosody of poetic text is created not only by means of phonetic stylistic devices, but also, for example, by means of syntactic devices. I. Arnold [1981, 210] marks that the general phonetic pattern of text arises from the prominent (on the general phonetic background), closely spaced repetitions, the fact that supposes their rhythmic role in development of melodics of text. Therefore, repetition and, in some

cases, gradation (primarily syntactic devices) also influence on the development of prosody in poetry.

Visual qualities also contribute to prosodical arrangement, as the poetry has been written and printed [Gross, McDowell 2000, 20]. In view of this, the graphical level of poetic concept determines its special aspects of realization.

Phonetic level of poetic concept deals with the type of aural symbolics. H. S. Gross and R. McDowell name prosody a symbolic structure which meanings are perceived by means of "the symbolizing activities of human consciousness" [Gross, McDowell 2000, 16]. A. B. Mikhalev determines the types of symbolism of sound form: "echoic symbolism", when the phonetic sound directly replicates some sounding side of the displayed, and "synaesthetic symbolism", when the sound causes the feeling of qualities of the displayed phenomena that belong to another sensory modality (for instance, when talking about the sound: "hard" or "soft", "bright" or "dark", "sweet" or "bitter", "heavy") [Voronin 1982]. This definition is associated with the "phonesthetic words" (first mentioned by J. R. Fert), which determine the semantic content of the text. Didier Bottineau argues that phonesthemes "emphasize one salient, and therefore relevant, piece of multimodal sensorimotor experience through which the object can be apprehended" [Bottineau 2008, 24].

The question of correlation of prosody and meaning emerges in light of the phenomenon of phonosymbolism: "neither meaning, nor sound can operate independently" [Gross, McDowell 2000, 20], as well as, if prosody is meaning, meaning also shapes prosody [Gross, McDowell 2000, 18]. This is front and center especially in poetic space, where the aural characteristics predesignate the perception.

I. N. Shadrina admits that native speakers have common psychological space of sound perception, while there is also a cross-language phonosemantic space [Shadrina 2001, 6–7]. In the context of latter, the phonetic significance of speech sounds bases on their physical characteristics: sound perception depends on the softness – hardness and height of sounds, consequently, this significance is not a result of the meanings of words [Zhuravlev 1991, 23]. Three

principles: identity, proximity and progression are identified with regard to euphonic arrangements of sound [Preminger, Brogan 1993, 390]. The investigations that focus on the prosody independently of belonging to concrete language identify the specifics of human perception in general, and demonstrate the sound-meaning correlation irrespective of cultural factors. For instance, the most euphonious consonant sounds are the liquids, nasals, and semi-vowels: "l", "m", "n", "r", "v" and "w" [Preminger, Brogan 1993, 390]. The investigations of A. P. Zhuravlev [1991] demonstrate the peculiarity of sound perception that objectifies in unconscious association of sounds with color-grade in cross-language perspective, where he also mentions the color-associations of sounds by Arthur Rimbaud in his poem "Vowels". Some distinctions of interpretation of sound-color correlation prove a certain degree of subjectivity in sound perception.

Ethnolinguistic aspect of prosodic studies is conducted on a more frequent basis and, to the contrary, supposes the influence of culture on the conscious of ethic group, resulted in the specific features of phonosemantics. Thus, the aspect of ethnolinguistics determines the unique features of sound verbalization in different languages, for example, the case study of Ukrainian language demonstrates the energetics of vowels "u", "i", "e" and consonant sounds "ʃ", "g", "p", "b" to be assessed as negative, while the sounds "o", "a", "i", "l", "s", "m" must cause the pleasant associations [Ukrayinets 2006, 5–6]. Sound "i" is called "vernal, sunny, lovely, elegant, dynamic, funny, sweet, beautiful, cheerful, ringing, sociable"; sound "u" is "painful, rough, pessimistic, slow, screaming"; sound "l" is "melodious, gentle, sincere, soft, tender, mild, attractive, nice, interesting"; sound "b" is "unpleasant, blunt, heavy, slow, criminal" [Rizun 2005, 125].

The correlation of sound and meaning finds realization in the concept of language-game, introduced by Ludwig Wittgenstein, that becomes the basic principle of postmodernism. The task of postmodernism is the enciphering of the reality that, according to Jean Baudrillard, consists of simulacra. In this context, the phonetic devices contribute to construction of hyperreality, and the verbalization of phonetic level takes place, along with other levels, such as graphical and syntactic.

Language-game as a device is juxtaposition of formally similar concepts one after another [Smirenski 2009, 53]. In modern poetry there is a technique of "arranging words, not according to their semantic meanings, but according to their phonetic valences" (in the poems by Christian Bök, Hugo Ball) [Perloff, Dworkin 2009, 13], which doesn't present explicit correlation with meaning due to the abstract character of sounds.

The phonetic level is objectified, for instance, by means of euphony and cacophony that, according to E. A. Titova [2011, 184] create a contrast perception of the reality. The primary role of the expressive function of sounds follows. The other case of realization of phonetic devices as a means of language game is usage of poetic paronyms that cause the joining of levels of expression and content, noted by Smirenskiy, with the following reconceptualization [2009, 53]. The usage of poetic paronyms finds bright verbalization in poetry of modernism, the fact that widens the occurrence of the phenomenon under study. Consequently, the phonic level is objectified in language-game with the role of construction of modernism and postmodernism imagery.

As can be seen from the above, the poetic concept as a unit with multiaspect structure comprises prosody as a component of paramount importance: phonological layer of concept provides a necessary persuasive effect on locutionary target. Poetic creativity reflects the work and content of imagination, and thereafter, the prosody bases on the figurative level with the cognitive metaphor as a primary storage of the ideas of people. It follows that phonic component finds verbalization as an integral part of figurative level of poetic concept, while the phonestheme acts as its constituent. Along with the figurative constituent, the prosody comprises the axiological component that bases on the emotional character of poetry.

Despite the subjectivity of sounds perception and controversial role of phonosemantics in general linguistics, the poetic space implies melodic component for the comprehensive realization of the idea of the poetic text. Basing on the interaction of music and poetry, a poem can't be objectified to the utmost without prosody, and

consequently, the phonetic component becomes the framework of the poetic form. Such characteristics as rhythmics, sonics and strophics, correlating with meaning, predetermine the phenomenon of sound symbolism as a key component of prosody. As a result, phonosemantics finds realization in a poetic space and becomes an integral part of poetic concept from both perspectives: as part of cross-language phonosemantic space, as well as from ethnolinguistic aspect of sound verbalization.

REFERENCES

1. *Bottineau D.* The submorphemic conjecture in English: Towards a distributed model of the cognitive dynamics of submorphemes / D. Bottineau // Lexis. – 2008. – № 2. – P. 17–40.

2. *Gross H. S.* Sound and Form in Modern Poetry / H. S. Gross, R. McDowell. – Michigan : University of Michigan Press, 2000.

3. *Hiraga M.* Metaphor and Iconicity: A Cognitive Approach to Analyzing Texts / M. Hiraga. – New Yourk : Palgrave MacMillan, 2005.

4. *Nuckolls J. B*. The case for sound symbolism / J. B. Nuckolls // Annual Review of Anthropology, 28, 1999. – P. 225–252.

5. *Pope A.* The Works of Alexander Pope, Esq.: With Notes and Illustrations by Himself and Others / A. Pope, W. Roscoe. – London : Gilbert & Rivington, printers, St.John's square, 1847. – Vol. II.

6. *Preminger A.* The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics / A. Preminger, T. V. F. Brogan. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1993.

7. The Sound of Poetry / The Poetry of Sound / edited by M. Perloff, C. Dworkin. – Chicago : University of Chicago Press 2009.

8. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981.

9. *Белый А.* Мастерство Гоголя. Исследование / А. Белый. – Л. : ОГИЗ, 1934.

10. *Болдырев Н. Н.* Концептуальная основа языка / Н. Н. Болдырев // Когнитивные исследования языка: Вып.ГУ. Концептуализация мира в языке : монография. – М. : Институт языкознания РАН ; Тамбов : ТГУ им Г. Р. Державина, 2009. – С. 25–77.

11. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Книжный дом "Либроком", 2009.

12. *Воронин С. В.* Основы фоносемантики / С. В. Воронин. – Л. : Ленингр. гос. ун-т, 1982.

13. *Гончаренко С. Ф.* Символическая звукопись: квазиморфема как "внутреннее слово" в процессе поэтической коммуникации / С. Ф. Гончаренко // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М.: 1995. – С. 165.

14. *Ерофеева Л. А.* Метафорические репрезентации доминантных концептов в поэтической картине мира Р. М. Рильке : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. А. Ерофеева. – Саратов, 2007.

15. *Журавлев А. П.* Звук и смысл / А. П. Журавлев. – М. : Просвещение, 1991.

16. *Карасик И. В.* Языковой круг: личность, концепт, дискурс / И. В. Карасик. – М. : Изд-во "Перемена", 2004.

17. *Орлова О. Ю.* Фонетические средства выразительности в языке и тексте: существующие подходы и перспективы исследования / О. Ю. Орлова // Вестн. Пермского ун-та. – 2013. – Вып. 3 (23). – С. 93–99.

18. *Прокопчик О. Д.* О рациональной и эмоциональной оценке / О. Д. Прокопчик // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2010. – Т 1. – Вып. 3. – С. 149–153.

19. *Різун В. В.* Лінгвістика впливу : монографія / В. В. Різун, Н. Ф. Непийвода, В. М. Корнєєв. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2005.

20. *Українець Л.* Породження фонетичними засобами емоційної конотації у процесі спілкування / Л. Українець // Проблеми фонетики, лексикології, граматики, лінгводидактики. – Полтава, 2006.

21. *Смиренский В. Б.* "Так надо играть". О поэтической звукописи и звукосмысловой организации стиха / В. Б. Смиренский // Новый филологический вестник. – 2009. – Вып. 1. – Т 8. – С. 41–57.

22. *Титова Е. А.* Прагматический анализ звукоизобразительных особенностей стихотворных произведений Джона Китса / Е. А. Титова // Вестн. Челябин. гос. ун-та. – 2011. – Вып. 33 (248). – С. 184–187.

23. *Черепанова И. Ю.* Дом колдуньи. Начала суггестивной лингвистики / И. Ю. Черепанова. – Пермь : Изд-во ПГУ, 1995, ч. 1.

24. *Чукарькова О. В.* Основные тенденции расширения интегративности фоносемантики как науки на современном этапе / О. В. Чукарькова // Теория и практика общественного развития. – 2011. – Вып. 8. – С. 395–397.

25. *Шадрина И. Н.* Фоносемантическая доминанта как структурообразующий компонент текста перевода (экспериментальное исследование на материале русского и английского языков : автореф. дис. ...канд. филол. наук / И. Н. Шадрина. – Горно-Алтайск, 2001.

Надійшла до редколегії 12.12.16

Ю. В. Кожуховська, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Вплив просодії на формування поетичної образності

Присвячено виявленню просодії як засобу формування поетичної образності, вона ґрунтується на вербалізації просодії з погляду реалізації поетичного концепту. Особливу увагу приділено співвідношенню звуку та значення як невід'ємної частини феномену звукосимволізму і їх роль у створенні просодії.

Розглядається феномен поетичної музикальності, ґрунтуючись на взаємозв'язку музики та поезії. Дослідження підкреслює значущість аксіологічної складової поетичного концепту, яка походить з емоційної природи поезії.

Ключові слова: *просодія, поетичний концепт, стилістичні прийоми, поетична образність, звукосимволізм.*

Ю. В. Кожуховская, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Влияние просодии на формирование поэтической образности

Посвящена выявлению просодии как средству формирования поэтической образности и основывается на ее вербализации, с точки зрения реализации поэтического концепта. Особое внимание уделяется соотношению звука и смысла как неотъемлемой части феномена звукосимволизма и их роль в создании просодии. Рассматривается феномен поэтической музыкальности, основываясь на взаимосвязи музыки и поэзии. Исследование подчеркивает значимость аксиологической составляющей поэтического концепта, которая происходит из эмоциональной природы поэзии.

Ключевые слова: *просодия, поэтический концепт, стилистические приемы, поэтическая образность, звукосимволизм.*

UDC 81 ’811.82-31

G. Cherniyenko,
maître de conférence, traductrice,
membre d'Union des écrivains d'Ukraine
Université Nationale de Kiev (Ukraine)

MOYENS D'EXPRESSION D'UNE QUETE SPIRITUELLE DANS LE ROMAN "LA TRANSCENDANTE" DE PATRICIA REZNIKOV

Dans l'article ci-joint il s'agit de la nécessité de l'analyse littéraire et traductologique du texte, de son herméneutique, de ses moyens d'expression, de ses sens ouverts et cachés avant sa traduction dont le but est de trouver le lexique thématique, le style du dit texte, le choix des moyens d'expression propres de l'auteur, la précision linguistique dans le choix des unités à traduire, la connotation, l'implicite, l'explicite, le thème et le rhème.

Mots clés: *analyse littéraire et traductologique du texte, l'intertextualité, l'intertexte, le choix du lexique thématique, la connotation, l'implicite, l'explicite.*

Une tragédie personnelle, passée mais qui n'est pas encore raisonnée et analysée, pousse Pauline, l'héroïne du roman "La Transcendante" de Patricia Reznikov, à traverser l'Atlantique pour se rendre sur les lieux où s'est déroulé le drame d'Hester Prynne, personnage principal du roman "La lettre écarlate", l'œuvre la plus puissante du grand transcendantaliste américain Nathaniel Hawthorne. Le livre est le seul qui est demeuré intact après un malheur épouvantable – l'incendie causé par Tristan, le frère de Pauline, pendant l'aggravation de sa maladie mentale. Au début du roman, Pauline a donc perdu son frère, les bonnes relations avec ses parents qui l'ont punie de sa mort, son appartement, sa bibliothèque et sa foi en elle-même.

À peine sortie de l'hôpital, ses plaies n'étant pas encore cicatrisées, son âme douloureuse et vide et encore faible physiquement, elle puise dans les restes de sa volonté et part pour l'Amérique afin de rechercher les traces de l'écriture du roman "La lettre écarlate", et de renaître. Tâche qui n'est pas simple, ni facile, en plus d'être illogique – parfois elle agit consciemment, parfois à tâtons, se souvenant tout le temps de la douleur, des brûlures subies, des greffes de peau, supportant la solitude et une chaleur de plomb, la peur, la déprime et le désespoir. Ce faisant, elle fait l'expérience de nouveaux types de relations humaines, nouvelles et meilleures, incompréhensibles ou curieuses, et le résultat vaut le temps et les efforts investis. À l'issu de son voyage, l'héroïne revient chez elle la même mais intérieurement renouvelée, nantie d'une force et d'une connaissance nouvelles sur elle-même et le monde et, ce qui est le plus important encore, avec la résolution de vivre et d'être utile à ses proches.

Dans "La Transcendante", sorti en 2013 aux éditions Albin Michel (traduit en 2016 sous le titre "Tavro", éditions Pulsary), il est question des profonds bouleversements psychologiques d'une jeune femme qui, sur les ruines de son habitation incendiée, trouve en elle la force pour un ultime et décisif effort. Il est terriblement difficile de revenir à la vie, surtout si on a des cicatrices de brûlures au troisième degré, si, empoisonné par les gaz carboniques, vous suffoquez à cause d'une impitoyble fumée noire qui pénètre partout, vous persécute dans vos cauchemars nocturnes et emporte non seulement

votre désir de vivre, mais votre capacité d'agir: "Quelque chose en moi, de temps en temps, abdiquait soudain toute volonté, abandonnait la partie. Dans ces moments, j'étais envahie par un flot d'indifférence, une puissante sensation d'absence. Je ne sentais plus rien. J'avais alors brusquement une pensée pour ma fille et, de très loin, des confins de ce vide ouaté, me revenait son visage, sa voix fluette, puis un frisson. Je n'avais pas le droit de me laisser aller à ce vide vertigineux, parfois presque agréable, car une loi, écrite en lettres d'or quelque part au fond de moi et au centre du monde dont j'étais une étincelle, me l'interdisait".

Voici comment cette force agit en elle et qu'elle nous offre en partage.

Parallèlement à son malheur, Pauline vit une histoire qui est le sujet du roman de Nathaniel Hawthorne "La lettre écarlate": pour avoir cédé à l'adultère, l'héroïne du roman, la belle Hester Prynne, est jugée et condamnée à être " clouée " au pilori comme une femme de petite vertu, sur la place du marché de Boston. Elle est aussi condamnée à porter la lettre "A" brodée au fil rouge sur le corsage de ses vêtements, à une existence isolée aux confins de la ville, et à la gravure de cette lettre honteuse sur sa pierre tombale après sa mort, comme symbole d'opprobre et afin que cela serve de leçon à d'autres...

Hélas, le marquage au fer rouge, qui s'appliquait pour indiquer la possession des bêtes et des esclaves depuis le Néolithique, continue à être utilisé encore au XIXième siècle (Abolition de l'esclavage aux USA a eu lieu en 1863, en Ukraine en 1861). Entre les mains des puritains, cette pratique barbare se transforme en une lettre rouge, symbole de punition et d'exclusion. Les puritains ont voulu blâmer Hester Prynne et sa fille, mais chez elles ce marquage se transforme en symbole d'exclusivité – il rend la pauvre femme plus forte que les circonstances et les obstacles, plus sage et plus honnête que les deux hommes de sa vie : son mari malhonnête et Arthur Dimmesdale, père de Pearl, un pasteur peureux et prisonnier de la tradition. Stigmatisée par l'opprobre social et la trahison de ses hommes, Hester devient pourtant une composante inaliénable de la vie des Bostoniens. Ses travaux d'aiguille raffinés, son art de la broderie, ses dentelles, vêtements, robes de baptême et de mariées et ses linceuls accompagnent

tous les moments de la vie des bons bourgeois des plus modestes jusqu'à la plus haute société, de la naissance jusqu'à la mort. Ils ont voulu l'anéantir et elle a survécu et triomphé de leur "*lapidation*" en leur offrant son art et son activité caritative. Le *talon d'Achille* de son destin se transforme en sa victoire. La société l'avait punie et elle l'a habillée! Un conflit moral monstrueux, qui s'est déroulé dans cette société *puritaine hypocrite,* prend la forme des belles broderies d'une femme forte et solitaire, jugée, ou dénudée, par cette société, mais dotée d'un esprit critique, d'un talent remarquable et d'un puissant instinct de survie!

Pauline, l'héroïne du roman de Patricia Reznikov, est illustratrice-graphiste comme l'écrivain elle-même l'a été, elle est férue de littérature comme elle, elle s'y connaît aussi bien qu'elle, elle aime par-dessus tout les littératures française et américaine. C'est pourquoi, inspirée par ce livre unique qui n'a pas disparu dans le feu, symbole de la Providence, très seule car la plupart de ses amis l'évitent après avoir exprimé leur compassion, Pauline part dans une quête de sa propre identité – du sens de sa vie, comme à la recherche des sources du roman "La lettre écarlate". Cette incorporation d'un texte étranger dans la théorie de la littérature est appelée intertextualité ou intertexte. Elle apparaît pour la première fois dans les écrits de l'écrivain franco-bulgare, psychanaliste, philosophe et chercheuse Julia Kristeva, qui insistait sur l'interaction intertextuelle des textes nouveaux avec toutes les œuvres littéraires, indépendamment du fait que leur sens se trouve, implicitement ou explicitement, en relation de similitude avec un texte nouvellement écrit. Ce qui veut dire que ce qui a été écrit plus tôt, lu et pris en considération par l'auteur et le lecteur, influence consciemment et inconsciemment le texte, lequel en rend compte en élargissant ses limites. De ce fait, le texte compris de cette manière dépasse ses limites textuelles et investit la noosphère ou la sphère de la pensée humaine dans laquelle se stocke tout ce qui est pensé, éprouvé, dit et écrit, c'est-à-dire toute l'experience intellectuelle et spirituelle de l'humanité. Le niveau de compréhension et de réceptivité des passages intertextuels dépend du niveau de culture générale du

lecteur, car les moyens de leur mise en texte sont très différents: ce peut être une allusion (*le vilain petit canard)*, un nom (*Kant, Kafka, Cyclope)* ou un chiffre signifiant (*1789, 1945*), un toponyme (*pont Alexandre-III*), une expression (*fil d'Ariane*) ou une citation courante *(To be or not to be)*, ou des fragments d'une œuvre littéraire, comme chez Patricia Reznikov. L'idée maîtresse du roman "La Transcendante" – "Tavro" s'exprime par le biais des passages tirés de "La lettre écarlate" de Nathaniel Hawthorne. Dans le texte sont cités également des chefs-d'œuvre de la culture mondiale comme "Macbeth" de Shakespeare, "Alice au pays des merveilles" de Lewis Carroll, "La Case de l'Oncle Tom" de Harriet Beecher-Stowe, la poésie de Victor Hugo, de Rimbaud, d'Apollinaire et d'autres. Ces intertextes complètent le discours romanesque de l'œuvre en y ajoutant de nouvelles touches linguistiques, stylistiques et culturelles. Ils sont utilisés en tant que codes connus et verbalisent certaines réactions psycholinguistiques de l'auteur et du lecteur, en poussant en même temps ce dernier à rechercher des vérités principales déjà hors du texte, le faisant réfléchir, l'incitant à rechercher la perfection, lui donnant le besoin de trouver des réponses aux questions cruciales de l'individu et de l'humanité en général, le tout constituant une puissante composante éducative du roman.

G. Genette dans sa recherche "Palimpsestes: La littérature au second degré" étudie les différents types d'interaction textuelle en les appelant paratextualité, métatextualité, hypertextualité ou architextualité, et même plagiat, ce qu'il comprenait comme une relation transtextuelle des œuvres et de la connaissance de base des lecteurs. Or, en partant du roman de Hawthorne, nous revenons à la vérité évangélique "Que celui de vous qui est sans péché jette le premier la pierre contre elle..." (Jean, 8 ;7). La lettre "A" connote cette pierre figurative. Après elle, nous descendons encore plus profondément vers la mythologie, jusqu'*au talon d'Achille,* comme un point vulnérable de l'homme derrière lequel le guette sa mort, ou encore vers les *travaux de Sisyphe,* comme une œuvre rédemptrice faisant penser aux actes significatifs de sa vie, afin de briser les chaînes des traditions obsolètes et, par la révolte, se frayer un chemin

vers une nouvelle vie digne dans une société qui doit réviser ses lois. Les citations tirées de "La lettre écarlate" nous rappellent les vérités bibliques et anté-bibliques et réunissent tous les textes issus de la même problèmatique – marquage au fer rouge, tache, opprobre, blâme servent à mettre en valeur une personne qui porte un certain signe d'exclusivité et qui doit impérativement trouver la résolution d'un conflit nécessaire pour l'avancée de la société sur la voie de l'évolution et de la liberté spirituelles, et vaincre le poids de la tradition barbare. Celui qui surmontera tout ce qui accompagne cette épreuve vaincra non seulement sa solitude, mais trouvera une nouvelle méthode et saura créer quelque chose de neuf et d'utile. Là est le but de ces recherches et le sens de la vie en général – la naissance d'une belle, juste et nouvelle utilité.

L'acte suivant est la rupture des stéréotypes. C'est seulement alors qu'une nouvelle connaissance prévaudra. Les deux héroïnes, Hester Prynne et Pauline, en se servant d'une expérience accumulée de l'humanité créent une nouvelle réalité. Leurs points faibles les aident non seulement à survivre mais à *devenir*! En respectant les préceptes de la société humaine, elles deviennent indépendantes, solides, capables de prises de décisions, se défendent et défendent leurs filles auxquelles elles transmettent leur expérience acquise. Elles enseignent ainsi aux futures mères.

L'intertextualité et ses différents types ont fait l'objet d'études chez R . Barthes, J. Derrida, G. Genette, M. Foucault, M. Bachtine, le dernier ayant considéré le texte comme un espace polyphonique dans lequel s'entrelacent les différents composants linguistiques, stylistiques et culturels avec un but très concret. En produisant de l'intertexte, par exemple, *To be or not to be*... l'auteur peut initier un contact avec le lecteur, canalisant ses réactions émotionnelles, son activité intellectuelle, son imagination. Les intertextes servent à créer l'intrigue, aident, explicitement ou implicitement, à valider une situation, à amener à une conclusion (le Cyclope de la librerie bostonienne). Ils deviennent un moyen de propagande ou un procédé original de manipulation mentale, stimulent les réflexions, modèlent l'opinion, mais par-dessus tout favorisent la consolidation intellectuelle,

psychologique et physique de l'homme dans un monde globalisé et instable. Grâce à l'intertexte le sens de l'œuvre peut advenir complètement, comme dans le cas de "La Transcendante": les brûlures et la douleur émotionnelle de Pauline sont sa *lettre écarlate*. L'auteur du roman rompt avec les stéréotypes bourgeois: le signe d'opprobre d'Hester Prynne, les blessures émotionnelles et les brûlures de Pauline, les souffrances de la vieille Georgia qui tâche, à l'aide de ses déquisements, de faire revivre son mari et oncle, sa tante et sa cousine Doumia, assassinés dans un camp d'extermination, font miroir à l'étoile jaune, au châtiment violent des femmes tondues à la Libération, à la colonisation des autochtones amérindiens (*Société des Boston Watchers* qui explore l'héritage spirituel des Indiens), à la lutte contre l'esclavage, au trafic d'êtres humains, c'est-à-dire à toutes les espèces d'humiliation qui résultent de l'exploitation du prochain. Chaque être pensant doit comprendre – quelle que soit l'époque – que c'est le même mécanisme qui est à l'œuvre – une violence inhumaine qui doit être éradiquée de la vie d'une société civilisée. Malgré une platitude décevante des relations dans la société en général et entre l'homme et la femme en particulier, les valeurs principales prévalent, l'homme, s'il veut atteindre le "Royaume de Dieu", ne doit pas perdre son humanité – Il doit tâcher d'avoir la conscience tranquille et, appliquant une expérience acquise dans des circonstances nouvelles, savourer le plus pleinement possible la beauté et l'harmonie de l'Univers en le protégeant de la perte. Surtout par les temps qui courent...

Nous aimerions exprimer notre profonde reconnaissance à Patricia Reznikov pour son beau roman féminin plein de questionnements qui ne sont pas seulement l'apanage du féminin, lesquels, après analyse, ne sauraient être facilement surmontés… Le roman est écrit dans une belle langue, les styles parlé et littéraire sont propres au texte. Le roman fait état d'une exactitude singulière dans le choix des moyens d'expression, d'une sobriété hors du commun dans l'expression de la pensée, peut-être un pragmatisme propre aux Français... Le fond verbal général de l'œuvre se distingue par une tranquillité cachée, comme si l'auteur racontait son histoire à travers une trame protectrice, comme une mère attentive et tendre berçant son enfant en larmes

après un drame, désireuse de le calmer et de lui trouver un coin douillet dans un monde qui n'a pas été juste envers lui. Patricia Reznikov a réussi à doter son héroïne d'un trait singulièrement précieux, d'une relation critique envers elle-même, dans laquelle se réunissent l'analyse et la synthèse, c'est-à-dire le travail intellectuel sur le vécu et sa relecture à un niveau plus élevé, sans tomber dans l'égoïsme et dans une sentimentalité maniérée. Tout un chacun voudrait vivre dans la quiétude et le bien-être matériel et spirituel, mais l'héroïne de Patricia Reznikov veut vivre juste. L'écrivain a su faire en sorte que son héroïne s'élève au-dessus des circonstances et des événements et qu'elle-même et le lecteur conçoivent sa tragédie autrement, qu'elle n'apparaisse pas si exacerbée, si mortelle. Cette expérience des errances émotionnelles de l'héroïne est riche et fructueuse. Sans connaissance mais d'une manière assez sûre, elle cherche son propre salut, son chemin dans la vie, et, dans une imprévisibilité transparente du temps, les trouve grâce à son esprit critique. On rencontre beaucoup d'humour dans le roman, qui contribue à concevoir autrement la frustration de l'existence qui a amené Pauline à Boston. Les jeux de mots, les calembours, les plaisanteries, les comparaisons des traditions françaises et américaines, les commentaires satiriques des préjugés des premiers Américains (les procès abominables des sorcières de 1862), la description des personnages célèbres et des curiosités historiques, l'explication et la comparaison de leur signification dans les deux pays élargissent les limites du texte et, à leur manière, nous poussent à la conclusion que sur notre chemin de vie nous professons tous les mêmes valeurs. Et que ces valeurs sont inébranlables, puisque leur importance est sans cesse prouvée par la vie elle-même.

Les recherches de Pauline coïncident avec une bizarrerie de Georgia. Malgré la différence d'âge, Pauline paraît plus mûre que Georgia. Comme sa compagne, elle est capable de prises de décisions inattendues et atypiques, le résultat desquelles sera toujours l'occasion d'une découverte. Les recherches spirituelles de Georgia accompagnées de ses déguisements qui, tout d'abord, dérrangent Pauline et lui font peur, l'initient en fait à une nouvelle connaissance – aucun geste humain, aucune pensée, conscients ou inconscients,

aucune douleur ne restent sans effet ou trace. C'est une composante ancestrale de toutes les croyances humaines, à partir des préceptes primitifs et interdictions tribaux jusqu'aux profondeurs de la philosophie contemporaine, puisque et le premier et le dernier reflètent l'unité des lois universelles. On ne sait donc où réside la perfection, chez les sauvages avec leur primitivisme où dans une société présumée civilisée. Toute injustice doit être acquittée, chaque vie manquée doit être pleurée et justifiée – l'étoile jaune, les femmes tondues à la Libération, le génocide des Ukrainiens, la honte et l'humiliation des siècles passés et des temps modernes ne disparaîtront que s'il se trouve une âme pure pour les rappeler et les libérer de l'oubli, ce que fait maladroitement et à sa manière la vieille Georgia et, derrière elle, sa créatrice Patricia Reznikov. Et grâce aux œuvres littéraires qui nous parlent à travers les siècles... Comme ces célèbres vers de Shakespeare tirés de Macbeth:

Demain, demain, et encore demain
Se glisse à pas minuscules d'un jour à l'autre,
Jusqu'à la dernière syllabe des minutes du temps;
Et tous nos hiers n'ont fait qu'éclairer aux imbéciles
Le chemin de la mort poudreuse. Eteins-toi, brève chandelle!
La vie n'est qu'une ombre qui marche, un pauvre acteur,
Qui se pavane et s'agite une heure sur la scène d'un théâtre
Et qu'on n'entend bientôt plus : c'est une histoire
Racontée par un idiot, plein de bruit et de fureur,
Et qui ne signifie rien.

(Macbeth, acte V, scène 5, traduit de l'anglais par Patricia Reznikov).

Comme elle est est courte, notre vie miraculeuse et changeante, comme une *brève chandelle*! – Shakespeare, au début du XVII siècle, nous prévient: il n'y a pas de lendemain, il n'y a qu'ici et maintenant, la plénitude de l'instant que nous vivons, qui nous appartient et qui se reflète à perpétuité dans la mémoire de notre monde. Nous devons devenir autres, mais nous devons garder, comme notre plus grand trésor, cette *ombre qui marche* et qui est notre vie...

Les Français connaissent l'écrivain Patricia Reznikov sous ce nom. Ils trouvent son pseudonyme recherché et exotique. Il est à noter qu'ils savent apprécier et considèrent comme les leurs, tous

ces élus du destin que cet inconséquent à fait débarquer sur leur sol et dont ils ont francisé les noms! Yann Pototsky devient pour eux Jean Potocky, Maria Bachkirtséva est Marie Bachkirtsev, Seruiy Lifar est Serge Lifar...

Patricia Reznikov a voulu garder ce nom de famille, celui que les amis et les voisins des Reznikov leurs donnaient lorsqu'ils vivaient à Kyïv dans le vieux quartier de Podil, au XIX siècle... Патрисія Рєзнікова... Avant les événements qui ont causé autrefois tant de changements et de malheurs. À tel point que certains descendants de ceux qui ont souffert veulent, de nos jours, retrouver quelque trace, quelque allusion à leurs propres racines, et s'identifier à un pays où la destinée a voulu les ramener, où ils ont découvert la plénitude du monde et où ils lui rappellent que, d'une certaine manière, ils ont vécu ici...

LITTERATURE

1. Патрисія Рєзнікова. Тавро / П. Рєзнікова ; пер. Г. Чернієнко. – К. : Пульсари, 2016.

2. *Коптілов В*. Теорія і практика перекладу / В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003.

3. *Бахтин М. М*. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986.

4. *Patricia Reznikov*. La Transcendante / P. Reznikov. – Paris : Albin Michel, 2013.

5. *Genette G.* Palimpsestes : La littérature au second degré / G. Genette. – Paris : Editions du Seuil, 1982.

6. *Berman A.* L'épreuve de l'étranger / A. Berman. – Paris : Gallimard, 1984.

7. *Samoyault T*. L'intertextualité : Mémoire de la littérature / T. Samoyault. – Paris : Armand Colin, 2005.

8. *Larbaud V.* Sous l'invocation de Saint Jérome / V. Larbaud. – Paris : Gallimard, 1997.

9. *Oséki-Dépré I.* Théories et pratiques de la traduction littéraire / I. Oséki-Dépré. – Paris : Armand Colin, 1999.

Надійшла до редколегії 07.08.17

G. Cherniyenko, associate professor, translator,
member of Union of Writers of Ukraine
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Means of expression of a spiritual quest in the novel "Tavro" by Patricia Reznikov

The article "Means of expression of a spiritual quest in the novel "Tavro" by Patricia Reznikov" is dedicated to the problems of the literary and translatological

analysis, hermeneutics of the text before his translation into the foreign language, choice of the thematic vocabulary, determination of his gender, style and modality, key words, connotation, implicit, explicit, entropy, topic.

Key words: *literary and translatological analysis of the text, choice of the thematic vocabulary, intertextuality, connotation, implicit, explicit, topic, comment.*

Г. В. Чернієнко, доц., перекладач,
член Союзу письменників України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

**Засоби вираження духовних пошуків
у романі Патрисії Рєзнікової "Тавро"**

Ідеться про потребу літературного та перекладацького аналізу художнього тексту, дослідження герменевтики тексту перед його перекладом на цільову мову з метою визначення та добору тематичної лексики, відтворення модальності названого тексту через визначення основних прийомів, за допомогою яких автор вибудував свій твір, дослідження інтертекстуальності, конотації, імпліциту, експліциту, теми й реми, порівняльний аналіз перекладу.

Ключові слова: *літературний і перекладацький аналіз художнього тексту, інтертекстуальність, точність при виборі тематичної лексики, конотація, імпліцит, експліцит, тема, рема.*

Г. В. Черниенко, доц. переводчик,
член Союза писателей Украины
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

**Средства выражения духовных поисков
в романе Патрисии Резниковой "Тавро"**

Речь идет о необходимости литературного и переводческого анализа художественного текста, исследовании герменевтики текста перед его переводом на целевой язык с целью определения жанра и стиля текста, выбора тематической лексики, воспроизведения модальности данного текста через определение авторских прийомов построения текста, коннотации, имплицита, эксплицита.

Ключевые слова: *литературный и переводческий анализ художественного текста, точность при выборе тематической лексики, интертекстуальность, коннотация, имплицит, эксплицит.*

УДК 811.133.1

Д. В. Бритвін, канд. філол. наук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна)

ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР НОСТАЛЬГІЇ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ІНТЕРНЕТУ

Зроблено спробу окреслення дискурсивного простору ностальгії у французькій мові Інтернету. Намагаючись зрозуміти сутність феномену ностальгії, зміни, яких вона зазнає під час існування в мережі та її сучасну роль, дослідник звертається до прикладів реалізації зазначеного феномену у франкомовному Інтернеті (*контент сайтів, хостингові сервіси, соцмережі*) *і робить відповідні висновки наприкінці статті.*

***Ключові слова*:** *ностальгія*, *пам'ять*, *дискурс*, *дискурсивний простір*, *тригери ностальгії.*

Із часів виникнення поняття *ностальгії*, його подальшої фіксації у вигляді позначення ментальної хвороби солдатів на фронті далеко від рідної домівки, місце цього явища, способи його використання (політичного, маркетингового, індивідуального) за різних епох, безумовно, змінювалися. Нині, за часів інформаційного суспільства, феномен *ностальгії*, перебуваючи у центрі уваги вчених, все ж зазнає значних модифікацій, що пов'язано насамперед із культурно-історичними змінами у суспільстві (зокрема, у французькому), аксіологічною динамікою, розвитком технологій як нового каналу та "середовища" існування багатьох явищ (так, лише кількість згадувань в Інтернеті лексеми *ностальгія* та його похідних сягає мільйонів). У сучасному світі слово *ностальгія* (*nostalgie*) стало соціально значущим та затребуваним, а його семантична модифікація яскраво виявляється в кризові моменти життя суспільства.

Аналіз словникових дефініцій показує, що лексема *nostalgie* відсилає до емоційної сфери людини та найчастіше має два визначення. Так, словник Le Petit Larousse illustré [Larousse, 1999] експлікує ностальгію наступним чином: *1. Tristesse ou état de*

langueur causé par l'éloignement du pays natal; *mal du pays. 2. Regret attendri ou désir vague accompagné de mélancolie* (*avoir la nostalgie des vacances*). Проте, цікаво, що у Nouveau petit Larousse illustré видання 1936 р. [Nouveau petit Larousse illustré, 1936] другої дефініції ще не зафіксовано, маємо лише: *mélancolie causé par un vif désir de revoir sa patrie.* Отже, це вказує на розширення семантики досліджуваного поняття протягом XX ст. і, відповідно, на збільшення тригерів ностальгії, що і можемо спостерігати в Інтернеті.

Окрім лексем *mélancolie*, *regret* та інших, через які тлумачні словники найчастіше експлікують ностальгію, французькі словники синонімів [Le Robert, 1996; Le Robert, 2007; Dictionnaire Bordas, 2008] називають наступні іменники, що виступають синонімами лексеми *nostalgie*: *angoisse* (тривога), *affliction* (сум, скорбота), *ennui* (нудьга), *chagrin* (засмучення), *tristesse* (печаль, смуток) та ін.

На окрему увагу заслуговують дослідження ностальгії або синонімічних понять у річищі концептології та когнітивної лінгвістики. Так, велику увагу емоційним концептам загалом приділили у своїх працях такі науковці, як Ю. Апресян, М. Голованівська, А. Вежбицька, М. Красавський, В. Шаховський та інші, зазначаючи, що емоційний концепт формується саме емотивними смислами, а отже, у тексті можуть актуалізуватися один або декілька емотивних смислів концепту ностальгія (наприклад, виражених однією з лексем: *angoisse*, *tristesse*, *chagrin*, *anxiété*, *ennui*, *inquiétude*, *mélancolie*, *tourment*, *désir*, *regret*, *spleen*) при актуалізації інших вже на рівні свідомості.

У нашій розвідці ми спробуємо проаналізувати феномен ностальгії у французькій мові Інтернету на засадах дискурсології. Так, під *дискурсивним простором* будемо розуміти явище, що охоплює множину продукованих дискурсивних потоків, які, у свою чергу, формуються дискурсивним полем у сукупності з дискурсивним тенором і модусом. При цьому дискурсивний простір обмежений тематикою конкретного дискурсу (у нашому випадку – ностальгії) [Гнатюк 2012, 270–275].

Актуальність статті зумовлена інтересом науковців, зокрема лінгвістів, культурологів і літературознавців до явища ностальгії та набування ним нових ознак у сучасному глобалізованому світі.

Метою статті є аналіз феномену ностальгії у сучасній французькій мові Інтернету та визначення його ролі, меж та впливу.

Об'єктом дослідження є феномен ностальгії у сучасній французькій мові Інтернету.

Предметом дослідження стали особливості дискурсивного простору ностальгії у сучасній французькій мові Інтернету.

Матеріалом дослідження став французький Інтернет, зокрема вербальне наповнення тематичних сайтів, опції соціальних мереж, сервісів стримінгу музики, клауд-хостингів та ін.

Як зазначає відомий дослідник Д. Валдер [Walder, 2010], у західноєвропейській, а надто в американській традиції довго існувала традиція протиставлення **mémoire (англ. memory)** і **nostalgie**, причому якщо перша асоціювалася з автентичністю індивідуальної картини світу, то друга – із певною соціальною надбудовою. Нині такий напрям думки зникає, і ностальгія перебирає на себе більше випадків вживання. Засвідчує це, серед іншого, і мова Інтернету. У цьому контексті стикаємось із *ностальгією* як втіленням чогось сталого, створеного здебільшого індивідуальною чи колективною уявою, адже до локусів – уявних просторових чи метафорико-часових – набагато легше повернутися саме як до чогось непорушного.

Проте, ностальгія у сучасному контексті виходить далеко за межі звичного для нас тяготіння та суму за певним окресленим часопростором чи "кращими часами": вона є індикатором психологічної реакції на сукупність політичних, економічних, культурних чинників. Зокрема, відома дослідниця-культуролог Світлана Бойм [Boym, 2001] у своїй праці "The future of nostalgia" доводить, що ностальгія є реакцією на імплементацію нових ідей простору і часу часів модерної доби: "*Ностальгія є бунтом проти сучасної ідеї часу*, *часу історичного та прогресу. Ідеться про ідею відвідин часу як простору*, *відмовляючись від невідворотності часу*, *що чатує на людську долю*".

Отож, виходячи з такого розуміння, ескапізм за сучасних реалій – це вже свідомий вибір відкидання логіки модерності та того, на що Світлана Бойм посилається як на "тунельне бачення" так званих "прогресивних" ідеологій. Як твердить у своїй праці "Етика ностальгії" Джон Дж. Су, саме тут ностальгія нарешті остаточно позбувається "семантики патології", перебираючи на себе щось на зразок етико-світоглядного виміру [Su, John J, 2010].

Ностальгія стала не лише маркетинговим інструментом в Інтернеті, який просто спонукає користувача до певної комерційної дії (прикладом цього можуть слугувати ряд комерційних сайтів – насамперед, їх дизайн), але й є дієвим засобом періодизації, виміру життя користувача. Відтак, користувач мережі постає істотою, якій "заборонено" забувати: наведемо приклад функції "нагадування" таких ресурсів як Дропбокс ("*Цього дня один рік тому…*") або ж "*Year in review*" (перегляд активності користувача за рік на сайті) на Фейсбуці (що існувало, безумовно, і у французькій версії сайту) чи інших соціальних мережах (коли користувачу пропонується, ба навіть нав'язується переглянути, згадати, підвести певні підсумки за рік користування певним сервісом: нові друзі, фотографії, опубліковані за цей період часу тощо). Отже, з одного боку, Інтернет потенційно створює нові структури дещо вигаданої ностальгії, але з іншого боку, маємо визнати, що підгрунтям є насамперед те, що було реально спродуковано користувачем, тобто користувач виступає одночасно як автор і актор у своєму ж дискурсі, якого підштовхують до певної логіки, скеровують у напрямі певних оцінок та емоцій.

Дійсно, Інтернет є вочевидь важливим інструментом продукування так званої "вигаданої ностальгії", і в цьому контексті вже зафіксованим є поняття **fauxstalgie** – американський вираз, що набув популярності й у франкомовній мережі. Прикладом цього можуть бути нагадування й заохочення таких сервісів стримінгу музики як *Spotify*, де користувачу пропонують послухати пісню, що була популярною, наприклад, у день його народження. Зрозуміло, що самосвідомість користувача в день його народження не набула розмаху, достатнього для того, щоб віднести зазначену композицію до реєстру "індивідуально пережитого".

За словами французького письменника Даніеля Ішбіа, "*Internet a créé une société de recyclage et de nostalgie*". Таке твердження, хоча й вказує на важливу роль ностальгії, є надто безапеляційним і в дечому завузьким, тому погодимося із ним лише частково. Так, Інтернет є сукупністю певних корпусів, баз даних у вільному доступі, а отже вільно існує величезна кількість тригерів ностальгії, які можуть як просто "існувати на відстані кліку" (і тоді сам користувач вирішує, що саме "зробити своєю новою ностальгією": прикладом може бути будь-яке музичне відео 70-х рр. на youtube), так і оприявнюватися певним чином і бути заздалегідь спланованими (і *ностальгія* у такому процесі грає не останню роль: наприклад, можна згадати сайти, що створюються з певною метою, серед франкомовних – **Coup de vieux** (і тут одразу пригадуємо вираз *prendre un coup de vieux* – постаріти і, зважаючи на те, що сайт комплексно представляє інтереси покоління 80–90-х рр. у численних рубриках, представники якого парадоксально вважаються вже "застарими", тут постає цікава спокуса висновку про те, що вербальна та візуальна складові таких сайтів підштовхують нас до ідеї існування розмежування між поколінням *до-інтернету* та *інтернет-поколінням*)). Окрім цього, цю позицію можна також проілюструвати різними групами у соціальних мережах на зразок "*покоління року X*, *випуск року X*" та ін.

Тригери ностальгії прямо чи опосередковано стають частиною проекту інвентаризації – логіки, яка почасти створює і розширює Інтернет, і таким чином, безумовно підвищується поріг їхньої потенційної "ностальгієпороджуваності". Саме тому все частіше будь-яка емоція "приємного пригадування" коментується саме як "*nostalgie*", що безумовно є свідченням розмиття кордонів і гібридної семантики досліджуваного поняття в контексті Інтернету.

Завдяки гіпертекстовій структурі мережі та плюрисеміотичному виміру ностальгійних дискурсів, з одного боку, і загальній доступності матеріалу та інформації будь-якого гатунку та походження, з іншого, веб-"подорожі" часопростором можуть відбуватися значно легше, швидше та різноманітніше, у декілька

"кліків", залучаючи різні сценарії людського сприйняття та уявлення. Тому, оскільки умовою для виникнення і відчування ностальгії, очевидно, є певна тривала відстань (чи то просторова, чи то часова), ностальгія має усі шанси перетворитися в майбутньому у "ностальгію за ностальгією", і, очевидно, саме мережа відіграє в такому процесі ключову роль.

Серед уявних і реальних ділянок дійсності, представлених у французькому Інтернеті, що є особливо чутливими з огляду на своє потенційно легке "інфікування" ностальгією, можемо згадати такі:

- комфорт життя, коли певні цінності чи речі вбудовують ностальгію в себе, і тут вона переважно виявляє себе опосередковано. Так, автор повідомлення не хоче викликати одразу інтенсивну емоцію, а хоче наблизити саме відчування ностальгії до того, про що йдеться або що рекламується (до комфортного існування), примусити працювати ностальгію на полі комфорту – найчастіше це можна спостерігати в рекламних повідомленнях в Інтернеті;
- певні реальні події у минулому. Оскільки минуле виступає джерелом стабільності та авторитету, ці явища легко асоціювати з чимось непорушним або просто це минуле підлаштувати, міфологізувавши його (наприклад, травень 1968 р.). Тоді рух буде вже зворотним – від сильної емоції до бажання знову це пережити, виконавши певну дію (перегляд сайту, відео в повному обсязі, придбання матеріальних речей онлайн та ін.).

Підіб'ємо підсумки нашого дослідження:

- у мережі феномен ностальгії, симпліфікуючись, набуває ознак емоційної реакції на певний об'єкт, що її породжує. Яскравим прикладом цього є лексема *Nostalgie!* зі знаками оклику чи смайликами.
- виходячи із зазначеного вище, дискурсивний простір ностальгії в Інтернеті є надзвичайно широким і динамічним, охоплюючи явища, які не є обов'язково знаковими для певного покоління на глобальному рівні. Може йтися і про тимчасові культурні чи модні явища та відповідні реакції на них.

- Тенденція до інвентаризації: *ностальгія*, існуючи у мережі, дедалі частіше набуває холодної форми переліку певних явищ, і саме тут вона є дотичною до пам'яті (прикладом цього може бути сайт *Wayback machine*, що є базою даних збережених веб-сторінок, які були чи могли бути видаленими).
- Рвучке періодичне тимчасове зростання ностальгії в мережі є типовою реакцією користувачів на певні "вкидання" інформації. Так, маємо реліз комп'ютерної гри чи трейлер надзвичайно популярного фільму, дія яких відбувається в минулому, – і кількість переглядів / прослуховувань відповідної музики з фільму збільшується. Це приклад сучасної прогресуючої транснаціональної та трансдискурсивної природи феномену ностальгії.

Французький Інтернет, безумовно, як частина всесвітньої мережі, не уникає усіх зазначених вище тенденцій. *Ностальгія* в Інтернеті стає потужною віссю об'єднання навколо себе різних людей, утворюючи певне (транс)національне, хоч і часто нетривке ком'юніті. Проте, водночас стає зрозуміло, що *ностальгія* на теренах Інтернету, зокрема франкомовного, сягає далеко за межі формату "певної популярної спільної теми для багатьох", виступаючи структуруючим чинником інтернет-контенту, тим самим підриваючи себе зсередини, зазнаючи "розсіювання і знешкодження себе" – мабуть, у цьому її доля спільна з багатьма явищами, що існують у мережі.

Перспективним, на нашу думку, є дослідження лінгвокультурного феномену *ностальгії* та його видозмін і варіацій у французькій картині світу в інших хронологічних межах і сферах вербалізації, а також виокремлення більшої кількості диференційних ознак суто французької репрезентації феномену ностальгії в мережі Інтернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гнатюк А. В.* Семантичні зв'язки між термінами "Дискурсивний простір-потік-поле-оточення" / А. В. Гнатюк. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации". – 2012. – Т. 25 (64). – № 1, ч. 1. – С. 270–275.

2. *Boym S.* The Future of Nostalgia / S. Boym. – New York : Basic Books, 2001. – P. 41–55.

3. *Coup de vieux*. – Режим доступу : http://www.coup-de-vieux.fr/

4. *Su John J.* Ethics and nostalgia in the contemporary novel / *Su John J.* – Cambridge : University Press,1st edition, 2010.

5. Walder D. Postcolonial Nostalgias Writing, representation and memory. Routledge 1st edition, 2010.

6. *Wayback machine*. – Режим доступу: https://archive.org/web/

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

7. *Dictionnaire Bordas* (Synonymes, analogies et antonymes). – Bordas, Paris, 2008.

8. *Le Maxidico* : Dictionnaire encyclopédique de la langue française. – Éditions de la Connaissance, 1996.

9. *Le Petit Larousse illustré*. – Paris, Larousse, 1999.

10. *Le Robert* : Dictionnaire d'expressions et locutions (Alain Rey, Sophie Chantreau), Dictionnaire, Le Robert, Paris, 2003.

11. *Le Robert* : Dictionnaire des combinaisons de mots, les synonymes en contexte, Le Robert, Paris, 2007.

12. *Le Robert* : Dictionnaire des synonymes // Les usuels du Robert Poche, 1996, Paris.

13. *Nouveau petit Larousse illustré* : Dictionnaire encyclopédique // Librairie Larousse. – Paris, 1936.

Надійшла до редколегії 24.01.17

D. **Brytvin**, PhD,
Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

The discursive space of nostalgia in french language of the Internet

The article deals with an attempt to single out the discursive space of nostalgia in French language of the Internet. Trying to understand the essence of the notion of nostalgia as well as the changes it undergoes on the internet and its modern role, the author invokes examples of realization of this phenomenon on French-language internet (content of different sites, hosting services, social networks) and comes up with specific conclusions at the end of the article.

Key words*: *nostalgia, memory, discourse, discursive space, triggers of nostalgia.

Д. В. Бритвин, канд. филол. наук, ассист.,
Институт филологии Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко (Украина)

**Дискурсивное пространство ностальгии
в современном французском языке Интернета**

Автор делает попытку очертить дискурсивное пространство ностальгии во французском языке Интернета. Пытаясь понять сущность феномена

ностальгии, а также изменения, которые он претерпевает, существуя в сети и его современную роль, исследователь обращается к примерам реализации обозначенного явления во франкоязычном интернете (контент сайтов, хостинговые сервисы, соцсети) и приходит к определенным выводам своего исследования в конце статьи.

***Ключевые слова**: ностальгия, память, дискурс, дискурсивное пространство, триггеры ностальгии.*

УДК 821.112.2.09

Х. Б. Павлюк, канд. філол. наук, доц.
Інститут філології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна)

СПЕЦИФІКА АФОРИСТИЧНОЇ БАГАТОЗНАЧНОСТІ ЛІРИЧНИХ ТЕКСТІВ УЛЛИ ГАН ЗІ ЗБІРКИ "HERZ ÜBER KOPF"

Окреслюються відмінності жіночої моделі картини світу, презентованої в поезії сучасної німецької авторки Улли Ган, зокрема, у текстах збірки "Herz über Kopf". Розглядаються особливості співіснування жіночого ліричного Я та чоловічої особи в ліричному тексті крізь призму фразеологізмів, які оприявнюються завдяки аналізу віршів У. Ган на рівні лінгвопоетики. При цьому наголошується на таких прикметних рисах творчості поетеси, як активне використання сталих зворотів почасти у значенні, діаметрально протилежному до узвичаєного, смілива гра із двозначністю, інтерпретація традиційних смислів, а також домінування тілесного над психічним.

***Ключові слова:** фразеологізм, ліричний текст, мовний зворот, багатозначність, тілесне, афористичність, сонет.*

Улла Ган, одна з найвідоміших сучасних німецьких поетес, досягла успіху в ліричній царині доволі пізно – їй виповнилося 35 років, коли було опубліковано її першу поетичну збірку "Herz über Kopf" ("Поспішаючи серцем", 1981 – *тут і далі переклад наш*). Зростаючи у робітничій родині в Монгаймі поблизу Кельна, Улла старанно працювала над власним мовленням, очищенням від діалектизмів та наближенням до Hochdeutsch (німецької

літературної мови) за допомогою читання класичної поезії. Відтак вона доволі рано дистанціювалася від своєї сім'ї, про що згадувала пізніше в автобіографічному романі "Das geborgene Wort" ("Приховане слово", 2003). Наприкінці вісімдесятих відбулося знакове знайомство У. Ган із Марселем Райх-Раніцкі: працюючи літературним редактором на радіо Бремена, вона зустрілася із видатним критиком під час телевізійної дискусії. Вочевидь, перебуваючи в доброму гуморі, літератор запитав, радше жартома, чи має редакторка якого-небудь романа у шухляді? Улла заперечила, проте зізналася, що пише вірші; М.Райх-Раніцкі зреагував на це вимогою надіслати йому декілька поезій. Саме за сприяння захопленого критика ці тексти було невдовзі опубліковано у FAZ (Frankfurter allgemeine Zeitung), а в серпні 1979 р. у літературному додатку вийшов друком "Anständiges Sonett" ("Пристойний сонет") – перший із віршів до того часу ще зовсім невідомої авторки. Таким був початок творчої кар'єри Улли Ган, яка від кінця дев'яностих мешкає в Гамбургу разом зі своїм чоловіком Клаусом. Її поетичний доробок відзначено численними нагородами, серед яких Friedrich-Hölderlin-Preis (1985), Roswitha-von-Gandersheim-Medaille (1986) та ін. Натепер вийшло друком одинадцять поетичних збірок і три романи письменниці: "Ein Mann im Haus" ("Чоловік у домі", 1994), уже згадуваний "Das geborgene Wort" та "Unscharfe Bilder" ("Розмиті образи", 2005). Прикметно, що той-таки М. Райх-Раніцкі на початку 2000-х рр., зокрема, у передачі "Literarisches Quartett" ("Літературний квартет") гостро критикував прозові тексти Улли Ган; на думку знаного літературознавця, перейшовши від лірики до прози, авторка збилася на манівці [Literarisches Quartett 2001]. Відтак, у критиків залишається простір для подальших досліджень.

У цій розвідці йтиметься про оригінальність авторської інтерпретації сталих зворотів, прислів'їв, приказок тощо на матеріалі поезій Улли Ган із її першої збірки.

Назвою збірки "Herz über Kopf" авторка зосереджує увагу реципієнта довкола мовних зворотів і прислів'їв. Очевидно, вже у заголовку помічаємо зміну вислову "Hals über Kopf" ("стрімголов, сторчголов, поспішаючи") на "Herz über Kopf" ("поспішаю-

чи серцем"). У такий спосіб Улла Ган вказує на те, що її поетичні тексти мають безпосереднє відношення до царини особистого, а також на перемогу соматичного над психічним. Уже в заголовку відбувається знайомство з мовною багатошаровістю та двозначністю, які можуть виникати шляхом застосування усталених мовних зворотів; тут оприявнюється вагомий стилістичний елемент, притаманний письму Улли Ган – застосування та перекодування фразеологізмів і прислів'їв. Так, у двох третинах текстів аналізованої збірки можна віднайти ті чи інші приказки та сталі звороти; німецькі дослідники, зокрема, Вольфганг Мідер, у численних публікаціях вказують на наявність корпусу фразеологізмів у лірициУлли Ган [Mieder 2005, 128]. Відтак, є всі підстави вважати сталі звороти у текстах авторки домінантною прикметою її лірики.

Узагалі приказкові чи ідіоматичні поезії не являють собою нічого незвичного, і у сучасних, і у попередніх німецьких авторів можна зустріти подібні тексти. Улла Ган у сенсі поетичної традиції перебуває в одному ряду із такими авторами як Бертольт Брехт, Роза Ауслендер, Ганс Магнус Енценсбергер, Еріх Фрід, Маша Калеко та Гізела Штайнекерт, – і це лише деякі імена. У першу чергу, афористичність у текстах Улли Ган спричиняє ефект пригадування: перед реципієнтом прислів'я з'являються наче старі добрі знайомі, а посилюється цей ефект завдяки використанню рядків з народних / дитячих пісень і біблійних цитат. Проте надалі авторка раптово висмикує читача з ідилії звичних спогадів, повертаючи оповідь у зворотному напрямі, граючись при цьому з багатозначністю прислів'їв і перетворюючи гармонію кохання на "скриню стосунків почасти із нечіткими обрисами" [Reithinger 2007, 320].

Варто нагадати, що поетичній творчості Улли Ган у 70-х рр. передувала її активна діяльність у царині політичної журналістики, від якої надалі поетеса свідомо дистанціюється. Так, у наведеному нижче тексті "Ihr Kampfgenossen all" ("Всі ваші товариші у боротьбі") очевидною є потреба у зміні суспільної позиції:

Ihr könnt mich mal	Ви ж знаєте мене
mir hängt mein Grinsen	їдкий осміх вже давно
schon längst zum Maul raus ich	зник із мого обличчя

geh lieber in die Binsen	я краще зникну
schnitz mir aus Schilfrohr	виріжу собі із очерету
eine helle Flöte	дзвінку флейту
blas auf dem letzten Loch	зіграю на останнім клапані
der Abendröte	вечірньої зорі

"Dem Morgenrot entgegen" [Hahn 1993, 115–116]. "Світанкові назустріч".

У своїй заключній промові у поетичній формі Улла Ган констатує зміну власної громадянської позиції: уїдлива гримаса зникла з її обличчя, а отже і з голосу, їй це набридло, вона хотіла б радше зникнути. Улла Ган використовує тут сталий зворот "in die Binsen gehen" ("піти в очерети", тобто зникнути), застосовуючи його різними способами. Спочатку цей вислів означає, що попереду очікують неприємності, і ліричне Я свідоме тих ризиків, які на нього чатують. Однак воно зникає (тобто, іде в очерети) також ще й для того, щоб за допомогою прописних істин ("mit der Weisheit" – очеретяна мудрість, тобто прописна істина) осягнути любов: кожен знає її, проте й тут авторка пропонує варіанти для опанування цієї вічно актуальної теми. На думку Міхаеля Брауна, Улла Ган створила новий тип поетичного тексту, у якому реабілітовано гармонійну форму герметичного вірша, ліричну прототему кохання знову повернено до центру уваги, натомість царину політичного полишено на маргінесах [Braun 2002, 12]. Сама поетеса зазначає: "Людина потребує кохання, краси, розуміння, захищеності. Без любові – у всіх сенсах, від незугарного сексу аж до саможертовного всепрощення – не було би ні її, ані мене" [Hahn 1994, 24].

За допомогою вислову "auf dem letzten Loch blasen" ("видувати на останньому отворі", тобто грати з останніх сил) Улла Ган змальовує власну відмову від політичної діяльності, при цьому енергію, що залишилася, слід використати для нового старту. Вона полишила намагання рухатися "назустріч вранішній зорі" ("Dem Morgenrot entgegen" – заспів відомої пісні робітничого руху), натомість новим стартом став доробок Улли Ган, що інтерпретується як її інтимна лірика.

У подальших поезіях У. Ган знову й знову переймається психологічною проблематикою: розчиняючись у своєму почутті, жінка губить власну ідентичність, поступається у всьому чоловікові, втрачає голову через домінування тілесного тощо. Завдяки використанню мови афоризмів, поетесі вдається створювати тексти, що скидаються на "образні коктейлі" [Reithinger 2007, 322]: при більш пильному їхньому прочитанні ці поезії набувають зовсім іншого значення, аніж те, що традиційно вкладається у сталий зворот. У цьому сенсі посутнього значення набуває текст Улли Ган "Wenn Dann" ("Якщо потім"):

Wenn wir uns wieder in den Haaren liegen und du mich nochmal Sterne sehen läßt dann geb ich dir von Mal zu Mal den Rest wenn wir uns wieder in den Haaren liegen. Wenn du mich nochmal Sterne sehen läßt bis du wo dir der Kopf steht nicht mehr weißt bring ich dich wieder in das rechte Gleis wenn du mich nochmal Sterne sehen läßt. Wenn du wo dir der Kopf steht nicht mehr weißt du aus der Haut fährst und hinein in meine dann halt mich kurz doch lang an deines Leibes Leine wenn du wo dir der Kopf steht nicht mehr weißt [Hahn 1981, 72]	Коли ми знову боремося і знову ти мене перемагаєш тоді подекуди даю я тобі здачі Коли ми знову боремося. Коли ти знов мене перемагаєш аж доки обертом не піде голова я знов тебе на вірну колію направлю Коли ти мене знов перемагаєш. Коли тобі вже обертом йде голова вривається терпець й ти в мене поринаєш тоді залиш на довгу мить мені у владі своє тіло коли тобі вже обертом йде голова

Цю поезію з еротичним підтекстом Улла Ган розпочинає зі словосполучення "in den Haaren liegen" (дослівно: лежати у волоссі). Буквальне значення демонструє реципієнтові нібито інтимну сцену закоханої пари, що лежить в обіймах одне одного. Однак ідилічне полотно одразу ж руйнується, варто лише зазирнути до фразеологічного словника: повищий вислів означає "сперечатися, боротися, сваритися" [Röhrich 1991, 262], відтак, очевидною стає суперечливість цього кохання. На сексуальну кульмінацію жінки також натякає сталий зворот, позаяк вона йому "den Rest gibt" ("дає здачі"). І знову ж таки очевидною тут є суцільна двозначність: ідеться про натяк на сексуальну кульмінацію чоловіка, натомість афористичність змінює мовну ситуацію на протилежну – давати здачі кому-небудь означає завдавати шкоди, руйнації чи навіть знищувати. На потужні почуття руйнівної сили вказує стан чоловіка, якому голова йде обертом; він дезорієнтований у цій шаленій любовній насолоді, але жінка знову спрямовує його у потрібному напрямі / темпі. Зрозуміло, що саме вона є домінантою цих стосунків, зберігаючи контроль над актом кохання. Вислів "aus der Haut fahren" ("виходити зі шкіри, виходити з себе") застосовано в цьому тексті в доволі вибагливий і ніжний спосіб: зазвичай виходять із себе у стані злості чи роздратованості, натомість тут чоловік виходить зі своєї шкіри, щоб прослизнути у жіночу плоть – у такий спосіб з'являється смілива авторська інтерпретація загальноприйнятих мовних зворотів, завдяки якій у тексті створюється атмосфера задушевності, глибини почуттів і зворушливої інтимності. Відтак, афористичність трансформується в напружену любовну сцену, у якій у жінки виникає лише одне бажання: "halt mich kurz doch lang an deines Leibes Leine" ("залиш на довгу мить мені у владі своє тіло"). Однак вислів "jemanden an der langen Leine haben" ("тримати когось на довгому повідку") насправді мислиться як надання обмеженої свободи. Хоч це і виглядає доволі примхливо й суперечливо, але жінці хотілося б бути зв'язаною з чоловіком, водночас вона не збирається втрачати власну незалежність. На відміну від повищих зворотів вислів "kurz doch lang"

(дослівно: "коротко однак довго") не потребує надто глибокої інтерпретації: власне реальна мить насправді коротка, проте цій парі закоханих вона видається довгою, нескінченною миттю. Отже, засоби сексуальної ідентифікації ліричної героїні формуються залежно від погляду й оцінки значущого Іншого (чоловіка).

До процесу гри з двозначностями Улла Ган активно залучає загальновідомі вислови, що набули значення прислів'їв і приказок. У ліричному "Я" вбачаємо емансиповану жіночу особистість, яка бореться супроти примусу відмовитися від вибореної рівноправності, коли йдеться про втягування її до сексуального типу стосунків. Довкола теми фальшивої рівності також зосереджено увагу поезії "Mit Haut und Haar" ("Без остачі"):

Ich zog dich aus der Senke deiner Jahre	Я витягла тебе з низини твоїх років
und tauchte dich in meinen Sommer ein	й занурила тебе у своє літо
ich leckte dir die Hand und Haut und Haare	я лизала тобі руку й геть усе
und schwor dir ewig mein und dein zu sein	й клялась тобі довіку належати й собі
Du wendest mich um. Du branntest mir dein Zeichen	Ти перегорнув мене. Ти випалив мені своє .
mit sanftem Feuer in das dünne Fell	тавро лагідним вогнем на ніжній шкірі.
Da ließ ich von mir ab. Und schnell	І я сама себе зреклася. І поспіхом
begann ich vor mir selbst zurückzuweichen und meinem Schwur.	я почала сама себе сахатись і власної обітниці.
Anfangs blieb noch Erinnern	Спочатку лишався тільки спо-
ein schöner Überrest der nach mir rief.	гад прекрасний уламок що кликав мене.
Da aber war ich schon in deinem Innern vor mir verborgen.	Але тоді я вже була у тебе всередині прихованій від мене. Ти

Du verbargst mich tief.	мене глибоко заховав.
Bis ich ganz in dir aufgegangen war:	Аж поки я цілком була поглинута тобою:
Da spucktest du mich aus mit Haut und Haar	Ти виплюнув мене геть всю і без остачі.

[Hahn 1981, 19].

Як і у вище викладених текстах, тут жінка є головною особою; вона витягає чоловіка "з низини його років", отже, він старший за ліричну героїню, яка наразі проживає літо свого життя. Вона лиже йому руку, немов покірна собака, але надалі з'являється подвійний вислів "Haut und Haar" ("шкіра і волосся"), який набуває фразеологічної інтерпретації "цілком", "геть усе". Жінка відчуває небезпеку втрапити у залежність від чоловіка, розчинитися в ньому, а тому присягається належати йому, намагаючись однак зберегти власну гідність ("довіку належати й собі"). У другій строфі стає очевидним, що лірична героїня таки потрапила в залежність: чоловік хоча й ніжно, але все ж таки заволодів жінкою. Вислів "das dünne Fell" ("ніжна шкіра") має подвійне значення; він є антитезою до поняття "das dicke Fell haben" ("бути товстошкірим") і в такий спосіб у тексті акцентується жіноча вразливість; водночас авторка наголошує на неспроможності ліричного "Я" чинити опір чоловікові. Він невідворотно оволодіває жінкою, яка зрікається себе, власне, частини самої себе, позаяк не може більше дотримуватися обітниці бути собою, бути особистістю, отже, почувається розгубленою. Тут поетеса використовує ще й біблійну алюзію – йдеться про старозавітного Йону, який порушив божий наказ стосовно Ніневії: він мав піти у велике розбещене місто, щоб проповідувати там розкаяння і якого через непослух проковтнув кит; у нетрях чоловічого єства лірична героїня загубилася, немов Йона у череві величезної риби. Проте згодом чоловік вивергає жінку "mit Haut und Haare" ("зі шкірою й волоссям"), тобто геть усю, як за Господнім повелінням "риба викинула Йону на суходіл" [Біблія 1988, 927: Йона: 2, 11]. Лірична героїня здається врятованою, однак чоловік не хоче більше нічого знати про неї.

Ця поезія – шекспірівський сонет (три чотиривірші та двовірш). Вона написана п'ятистопним ямбом, має гармонійну та впорядковану форму, перехресне (абаб) і кільцеве / охопне (аббa) римування чергуються між собою. У кожному рядку міститься десять (деколи одинадцять) складів, що сприяє дуже спокійному ритмові, який витворює в поетичному тексті враження мелодійності та плавності. Завдяки цій м'якій плинності гармонійної сонетної форми зменшується напруга у процесі розриву болісних стосунків, а також тихого, майже безсилого опору ліричного "Я" власному самозреченню. Таким чином, текст Улли Ган, схожий на одвічну любовну поему, еволюціонує завдяки концентрації сюжету довкола сучасної боротьби жінки за власне місце в інтимних стосунках із чоловіком.

У своїх поетичних текстах Улла Ган розповідає історії, точніше б сказати, історії стосунків, де стан "verlassen sein" ("бути покинутою") є наслідком нещасливого кохання, а також сумнівів у вірності й щирості. У двох наступних поезіях авторка змальовує безглуздя ("Ungereimtheit") в особистих стосунках. Проте тут поняття "ungereimt" ("неримований; безглуздий, недоладний") можна розглядати також і як формальний чинник віршованого тексту.

Як і переважна більшість сучасних німецькомовних поетес, Улла Ган почасти звертається у своїх текстах до традиційних віршових форм і римування, зокрема, й у поезії "Altes Lied Ungereimt" ("Стара неримована пісня"):

Breit mich als Bärenfell	Розстелю себе немов ведмежу шкуру
unter sein Leib	під його тіло
dreh ihm kohlschwarze	закручу йому вугільно-чорні
Locken ins Haar	кучері в волоссі
Halt ihm mein Mäulgen hin	Простягну до нього своє личко
schenk ihm mein Herz	подарую йому своє серце
küßt er mich tausend Stund	цілуватиме він мене тисячі годин
bis auf den Grund	аж до скону
Holt mich am Morgen	Перенесе мене вранці
über den Zaun	через паркан

schmeißt mich beim Abendgraun aus seinen Federn	викине мене під вечір зі свого ліжка
Sitzt hinterm Ofen bei seinem Frauchen macht ihr ein Kratzefuß will uns nicht tauschen	Сидітиме удома при жіночці своїй упадаючи перед нею не схоче нас міняти
Kraul mir ein Kätzelein in meinem Schoß leckt mir die Fingerspitz macht mich nicht naß	Пеститиму пушок на своєму лоні облизаний кінчик пальця не зволожить мене.

[Hahn 1981, 41–42].

Змальовані в цьому тексті стосунки видаються відвертими та глибокими взаєминами двох закоханих людей. Лірична героїня ладна робити все можливе для свого коханого, він же відповідає їй "тисячами годин поцілунків" – тут Улла Ган послуговується алюзією на середньовічну альбу Вальтера фон дер Фогельвайде "Unter der Linden" ("Під липами"): "Kuste er mich? wol tausentstund" [Vogelweide 2002, 82]. Зазвичай альба оспівує таємне побачення рицаря з дамою серця – дружиною вельможі, а також неминуче розлучення закоханих на світанку. Натомість в аналізованій поезії закохані зустрічаються вдень, до того ж чоловік одружений, а отже на титул рицаря аж ніяк не тягне. У третій строфі стає очевидним, що закохана пара разом не живе, позаяк він переносить кохану вранці через паркан, а увечері викидає зі свого ліжка, допоки дружина не повернеться додому. Із подальшого тексту дізнаємося, що чоловік сидить у запічку, а отже байдикує, і грає роль зразкового сім'янина, розкланюючись перед дружиною ("Macht ihr ein Kratzefuß") і демонструючи улесливу поведінку підлабузника. Сенс фразеологізму "Kratzefuß machen" ("розшаркатися") заснований на одній із форм ввічливості минулого, відповідно до якої одну ногу слід було відвести назад і ковзнути нею по підлозі. Відтак лірична героїня залишається сама й змушена задовольнятися самотужки, так і не зволоживши. Очевидно, що вислів "naß machen" ("змочувати,

зволожувати") не слід розглядати в позитивному сенсі, позаяк жінка залишається ні з чим. Фразеологічна інтерпретація дає однак змогу стверджувати, що "sich nicht naß machen" для чоловіка не має жодного значення. Виконуючи роль коханки, жінка намагається не поспішати розчинитися у власних болісних роздумах, оскільки чоловік сидить у запічку ("sitzt hinterm Ofen") і не збирається звідти виходити, щоб змінити ситуацію. Отже, стосунки ліричної героїні та її коханця видаються безглуздими й неправильними. Світ ідей означеної поезії суголосний сюжетові роману Улли Ган "Ein Mann im Haus" ("Чоловік у домі", 1994), у якому авторка розповідає історію жінки, що мститься своєму коханцеві за його відмову взяти на себе відповідальність за неї, натомість він залишається поруч зі своєю дружиною "у запічку".

Якщо в попередньому тексті лірична героїня знала, що її коханий одружений, то в наступній поезії "Winterlied" ("Зимова пісня") жінка, перебуваючи в безглуздому любовному зв'язку, почувається непевно через власні підозри – їй здається, що в коханого є ще хтось крім неї:

Als ich heute von dir ging	Коли я йшла сьогодні від тебе
fiel der erste Schnee	падав перший сніг
und es machte sich mein Kopf	і від жалю мені на думку
einen Reim auf Weh.	спало декілька рядків.
Denn es war die Kälte nicht	А що холоду не було
die die Tränen mir	через який у мене
in die Augen trieb es war	сльози на очах це було
vielmehr Ungereimtes.	радше безглуздя.
Ach da warst du schon zu weit	Ах тоді ти був вже задалеко
als ich nach dir rief	коли я кликала тебе
und dich fragte wer die Nacht	й питала хто дрімає
in deinen Reimen schlief	у твоїх римах уночі.

[Hahn 1981, 38].

Як і більшість поезій зі збірки "Herz über Kopf" цей текст має чітко витриману структуру. Інтерпретуючи його, Карл Кролов

зазначає, що римування тут близьке до народнопісенного й максимально спрощене, проте "Winterlied" заримований не зовсім так, як це зазвичай притаманне традиційному пісенному віршу [Krolow 1983, 260]. Перша та третя строфи цього тексту римовані, однак жіноче ліричне "Я" виявляє у своїх стосунках із коханим деякі нісенітниці, які вона змальовує у другій строфі, щось у них негаразд; надалі жінка доходить висновку, що коханий не зовсім щирий із нею. Пейзажним тлом аналізованого тексту є зима, яка своїми похмурими днями суголосна журливому емоційному станові ліричної героїні, проте сама по собі зимова холоднеча не є власне причиною її сумних почуттів. На думку К. Кролова, слово "Reim" ("рима, вірш, сенс, глузд") у цій поезії може багато що означати; очевидно, "Reim" мислиться тут як життя, екзистенція, любов і ніжність, близькість та оманлива ідилія [Krolow 1983, 261]. Улла Ган обходиться з римами доволі обережно й в особливий спосіб, що надає її текстам вибагливої гармонійності. Можна лише здогадуватися про автобіографічність цих поезій, звісно, сама авторка не завжди погоджується з подібними асоціаціями: "Отже, пережила: так. Була: ні. Дізналася: так. Сталося: ні. Прочитання віршів крізь призму загальновідомого життєпису автора призводить здебільшого до спецефекту, подекуди до помилкових висновків. Ліричне "Я" жодним чином не ідентичне моїй особі" [Hahn 1994, 49]. Однак текст "Winterlied" засвідчує: змальована тут ситуація передбачає щонайменше події й почуття, пережиті особисто. Лірична героїня ледь чутно прощається із чоловіком, вона більше не може поділяти із ним його власні сумніви, але чого ж вона власне прагне? Жінка йде від коханого, розлучається з ним, навіть якщо це дуже важко, але вона не збирається більше ризикувати, вислуховувати відмовки замість відповідей на питання і вплутуватися у ці безглузді стосунки.

Поезія "So" ("Отак") також схожа на миттєву світлину, коли реципієнт ніби поринає у полон миттєвості. Улла Ган примушує його зупинитися посеред виснажливої буденності, створюючи текст, схожий на поезію Емілі Дікінсон; як і у віршах знаної аме-

риканської поетеси, в поезіях У. Ган приватний світ почасти перетворюється на своєрідний мікрокосмос, де навіть тривіальні речі набувають несподіваної значущості й виступають провідниками містично-екстатичних переживань. Улла обирає конкретну мить, уповільнює її і у такий спосіб посилює її значення та глибину:

Auf der rechten Seite	На правому боці
so liegen daß	лежати так що
die Knie das Kinn	коліна підборіддя
fast berühren. Sich den	майже торкаються.
Rücken freihalten für einen	Притиснутись спиною
nicht zu weichen	до не надто м'якого
schmiegsamen Bauch.	піддатливого живота.
Beine auch die mit meinen	Ноги також із моїми
scharf in die Kurve gehn	утворюють гостру ламану лінію
zwanzigfach Zeh'n	двадцять пальців
ganz unten. Ums Herz	геть унизу. Довкола серця
in der linken Brust eine	на грудях ліворуч
Hand die den Schlag spürt	рука що відчуває биття
und bleibt im Nacken	яке пульсує в потилиці
ein schlafender	ниточки слини сплячого рота.
Mund Speichelfäden.	Вранці прокинутись.
Morgens aufwachen.	Лиш бути тут завжди.
Immer noch da sein.	Отак.
So	

[Hahn 1981, 31].

Доцільно розглянути цей текст спочатку з граматичної перспективи, оскільки він складається переважно з інфінітивних речень, утворених безособовими номінативами. Відсутність означуваного дієслова спричиняє темпоральну невизначеність описуваного моменту: чи це пригадування, чи теперішній досвід, чи лише візія, що проектується на майбутнє? У будь-якому випадку тут немає однозначного потрактування. "So" ("так") можна вимовляти абсолютно по-різному, змінюючи при цьому значення цього крихітного слова. В аналізованому тексті воно

стоїть на початку змальованої Уллою Ган сцени – теплого, спокійного, гармонійного начерку, причому подієвість тут відсутня, за винятком того, що він і вона лежать, обійнявшись. Прикметно, що лірична героїня лежить на правому боці (хоча вислів "auf der rechten Seite" фразеологічно можна інтерпретувати як "мати рацію"), перебуваючи у позі ембріона; її спина захищена, так що схопити чи завдати шкоди жінці не так просто, отже, вона почувається незалежною. Надалі дізнаємося, що він притискається до її спини – цим вона засвідчує свою довіру до чоловіка; тут вислів із військового обігу "Rücken freihalten" ("забезпечувати відступ") доцільно трактувати як вияв довіри чи підтримку, а "поза ложок", у якій перебуває закохана пара, очевидно, має позитивну конотацію. Глибоко інтимного характеру ця поезія набуває не через опис тілесних принад сплячого коханця, а радше згадкою про його заслинений уві сні рот. Слина, що необхідна для мовлення, тут вочевидь тісно пов'язана з бажанням їжі [Сузнель 2003, 442], з прагненням поглинути об'єкт кохання, щоб не довелося надалі ні з ким його ділити.

Еротичне задоволення жінки тут відокремлене від сексуального; воно виникає як смислоутворюючий компонент при змалюванні перед/пост-сексуальних стосунків [Темкина 2014]. Однак питання, чи є у цих стосунків майбутнє, залишається відкритим: вірш, немов вибагливе плетиво, закінчується тим самим "So", яке може означати "отак воно є", або "так це було", або ж "усе тільки починається" із кожним наступним "отак".

Більш динамічною видається ситуація, що її зображує поетеса у тексті "Anständiges Sonett" ("Пристойний сонет"), демонструючи при цьому, що вона охоче працює із традиційними віршовими формами: "Писати мірним чи вільним віршем не є виявом ані прогресивності, ані реакційності. Ці техніки не протиставляються, а доповнюють одна одну" [Hahn 1994, 51]. Водночас Міхаель Браун та інші дослідники схвалюють те, як поблажливо обходиться Улла Ган у своїх поезіях із традицією. "Anständiges Sonett" – один із таких прикладів довільного використання класичних форм сонету та альби, а також це перший

опублікований, найчастіше цитований і найбільш відомий вірш зі збірки "Herz über Kopf":

Schreib doch mal	Напиши-но
ein anständiges Sonett	пристойного сонета
St. H.	Шт. Г.
Komm beiß dich fest ich halte nichts	Ходи-но я тебе як слід вкушу
vom Nippen.	не можу я тобою напитися.
Dreimal am Anfang küß	Спочатку тричі поцілуй мене
mich wo's gut tut. Miß	де тільки можна.
mich von Mund zu Mund. Mal	Позбав мене цілунку з уст в
angesichts der Augen mir Ringe um	уста.
und laß mich springen unter	Намалюй кола мені навкруг
der Hand in deine. Zeig mir wie's	очей і дай стрибнути у твої
drunter geht und drüber. Ich	обійми.
schreie ich bin stumm.	Покажи мені як то воно там
Bleib bei mir. Warte. Ich komm	У хаосі. Я кричу і мовчу.
wieder zu mir zu dir dann auch	Побудь коло мене. Зажди. Я
"ganz wie ein Kehrreim schöner	повернуся потім до себе до
alter Lieder".	тебе також "зовсім як приспів
Verreib die Sonnenkringel auf	старих гарних пісень".
dem Bauch mir ein und allemal.	Плетеники сонячні на животі
Die Lider halt mir offen. Die	намалюй мені раз і назавжди.
Lippen auch	Повіки мої не змикай.
	Губи також.

[Hahn 1981, 12–13]

Перед нами довершений зразок сонету, цій формі, по суті, вірш і завдячує потужним емоційно-естетичним впливом на реципієнта. "Anständiges Sonett" вражає своєю унікальністю в епоху, коли сонетною формою вже фактично не послуговуються. У цьому контексті Вальтер Гінтерер у своєму дослідженні наводить літературознавчу тезу, датовану 1803 р.: "Сонетів у німецькій літературі така величезна кількість, що ними можна

було б обклеїти всю землю, геть усе: в будь-якому випадку решти вистачило б для футляру з пап'є-маше для місяця" [цит. за: Hinterer 1983, 264]. Як слушно зауважує В. Гінтерер, наразі від подібного "сонетного шаленства" не лишилося й сліду [Hinterer 1983, 265]. Натомість Улла Ган знову повертається до класичної форми й саме завдяки сонету здобуває популярність в німецькій ліриці.

Епіграф до цього тексту видається вочевидь іронічним, і знову авторка грається із полісемією та неоднозначністю, якими вона насичує слово "anständig" ("порядний, пристойний, прийнятний, значний"). Важливо писати саме "пристойно", як цього потребує сонетна форма, однак така поезія видається "пристойною" ще й у моральному сенсі, оскільки однозначних натяків сексуального характеру тут немає, текст залишається суспільно "прийнятним", як це побутувало в німецькій куртуазній ліриці часів мінезангу. На думку В.Гінтерера, своєю витонченою довершеністю "Anständiges Sonett" завдячує поєднанню стриманої форми та еротичного змісту [Hinterer 1983, 265]. Як і у попередніх текстах, тут спочатку почуття беруть гору над розумом, відтак тріумф тілесного очевидний вже у перших рядках: "beiß dich fest" ("вкушу тебе сильно") – фразеологічний аналіз цієї еротичної пропозиції дає змогу стверджувати, що тут йдеться радше про намагання прив'язати до себе чоловіка, адже він зобов'язаний "sich festbeißen" ("припалюватися, прикипати, припектися"). Число "три" – магічне за своєю суттю, фігурує у більшості казок як необхідна кількість повторів певних дій з метою досягнення бажаного результату; жінка прагне будь що здійснити своє бажання, тому й вимагає поцілувати її тричі. Взагалі у цій поезії оприявнюється цілий перелік вимог жінки до свого коханого: серед них й доволі вибагливе бажання намалювати кола навкруг очей. Зазвичай такі кола з'являються у людини, змученої безсонням, таким чином, лірична героїня вимагає тілесних свідчень свого любовного переживання. Активна жінка тут уявляється рушійною силою у стосунках, кульмінаційними є рядки із її проханням показати, "wie's drunter geht und drüber" ("як там справи вгорі й унизу"). Проте означений фразеологізм має значення хаосу, відтак ситуація у тексті набуває руйнівного

відтінку, а наступний рядок про крик і мовчання водночас лише підсилюють емоційні враження щодо суперечливих почуттів у душі ліричної героїні.

Наступна строфа, а саме рядки про повернення "до себе також" – це пряме відсилання до повищого тексту "Mit Haut und Haar", однак тут жінка не є непритомною від пристрасного кохання до чоловіка, не розчиняється повністю у вирі власних почуттів; натомість вона повертається до тями й до самої себе із хаосу чуттєвості. Навіть повертаючись до коханого знову, лірична героїня оберігає межі власної незалежності від нього, вона свідома своєї звільненої й природної сексуальності та тілесної ідентичності [Темкина 2014]. Абсолютна гармонія, злагодженість й рівновага цих стосунків найбільш яскраво оприявнюються у порівнянні із "приспівом старих гарних пісень". Наприкінці вірша авторка транслює жіноче прагнення балансу свідомого і тілесного, соматично втілюючи це через вимогу не закривати очі й губи. По суті, це прохання долає антиномію "мороксвітло", бажання бачити по ту сторону дуальності – це шлях повернення до цілісності любовного союзу. Інтегрований у текст Улли Ган фразеологізм "Augen für j-m haben" ("розібратися у чомусь, розумітися на чомусь, мати смак до чогось") дає підстави стверджувати, що жінці важливо впевнитися у важливості цих стосунків для чоловіка, який вкладається у них так само, як і вона. У відповідь на це тріумфально лунає останній рядок "Die Lippen auch" ("Губи також") – цей чуттєво-еротичний натяк не просто нагадує про важливість тілесного аспекту в особистих стосунках. Тут губи ототожнені із жіночим началом, вони хочуть проголосити "добру новину", яку вимовляє язик, що став Логосом [Сузнель 2003, 439], отже, вони прагнуть творити поезію.

Назагал зауважимо, що побіжний аналіз деяких поезій зі збірки "Herz über Kopf" засвідчує активне використання Уллою Ган сталих зворотів, ідіом та фразеологізмів почасти у значенні, діаметрально протилежному до узвичаєного. Цей прийом більшість дослідників творчості поетеси вважають центральним елементом у її ліриці. При цьому зміст поетичних текстів набу-

ває тієї неповторної мінливості, яку Вікі Райтінгер та інші критики визначають як "ефект хамелеона" [Reithinger 2007, 331]. Попри традиційну форму поезії Улли Ган за тематикою та змістом є сучасними й такими, що, на думку М. Райх-Раніцкі, переконують: німецька лірика здатна й сьогодні бути прекрасною [Reich-Ranicki 1999, 495]. На жаль, фразеологізми притаманні лише одній мові, виявляючи її національний колорит, однак при перекладі іншою мовою він втрачається так само, як руйнується зміст поетичного тексту. Відтак важко переоцінити необхідність більш пильної рецепції, уважного прочитання та якісного перекладу текстів Улли Ган, насичених мовними зворотами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Біблія.* Книги письма Старого й Нового Заповіту ; пер. з давньоєвр. та грец. – М. : Видання московського патріархату, 1988.

2. *Сузнель Аннік де.* Символіка людського тіла / Сузнель Аннік де : пер. з фр. – К. : Знання-Прес, 2003.

3. *Темкина Анна.* Сценарии сексуальности и сексуальное удовольствие в женских биографиях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pseudology.org/kon/ScenariiSexualityInBios.htm.

4. *Braun Michael.* Ulla Hahn. [In: Kritisches Lexikon zur deutschsprachigen Gegenwartsliteratur]. – München : Edition Text und Kritik, 2002. – S. 1–17.

5. *Hahn Ulla.* Herz über Kopf: Gedichte / Hahn Ulla. – Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1981.

6. *Hahn Ulla.* Klima für Engel: Gedichte / Hahn Ulla. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1993. – S. 115–116.

7. *Hahn Ulla.* Poesie und Vergnügen – Poesie und Verantwortung / Hahn Ulla. – Heidelberg : Müller, Jur. Verlag, 1994.

8. *Hinterer Walter.* Liebe im Zeilensprung / Hinterer Walter. – Frankfurt am Main : Insel, 1983. – Bd. 7. – S. 264–267.

9. *Krolow Karl.* Abschied und Zweifel / *Krolow Karl*. – Frankfurt am Main : Insel, 1983. – Bd. 7. – S. 259–262.

10. *Literarisches Quartett:* Sendung vom 19. Oktober 2001. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.zdf.de.

11. *Mieder Wolfgang.* "Du sagtest es mir durch die Blumen" : Zur sprichwörtlichen Zwiesprache in der modernen Liebeslyrik / W. Mieder. – Tübingen : Francke Verlag, 2005. – S. 127–143.

12. *Reich-Ranicki Marcel.* Mein Leben / Reich-Ranicki Marcel. – Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1999. – S. 494–495.

13. *Reithinger Vicky.* "Wenn wir uns wieder in den Haaren liegen": sprichwörtliche Ambiguitäten in Ulla Hahns Lyrikband "Herz über Kopf" / Reithinger Vicky // Proverbium. – 2007. – № 24. – S. 319–334.

14. *Röhrich Lutz.* Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten / *Röhrich Lutz*. – Freiburg : Herder, 1991. – Bd. 2.

15. *Walther von der Vogelweide.* Unter der Linden. – Frankfurt am Main : Fischer, 2002. – S. 81–82.

Надійшла до редколегії 29.07.17

Kh. B. Pavliuk, PhD, docent
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

Specifics of aphoristic ambiguity in Ulla Hahn's collection of poems "herz über kopf"

The article discusses the differences in female worldview represented in poetry written by contemporary German poet Ulla Hahn. The dominant feature of Ulla Hahn's poems is usage of idioms. This paper focuses on coexistence of female lyrical I-identity and male identity in poetry through the lens of idioms. However, the author uses her own approach and adds new meanings to traditional connotations. We advocate further researches on analysis and translation of Ulla Hahn's poetry.

Keywords: *idiom, lyrical text, speech pattern, ambiguity, corporeal, aphoristic nature, sonnet.*

К. Б. Павлюк, канд. филол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Специфика афористической многозначности лирических текстов Уллы Хан из сборника "Herz über Kopf"

Выявляются отличия женской модели картины мира, представленной в поэзии современного немецкого автора Уллы Хан, в частности, в текстах сборника "Herz über Kopf". Рассматриваются особенности сосуществования женского лирического Я и мужского лица в лирическом тексте сквозь призму фразеологизмов, которые проявляются благодаря анализу стихов У. Хан на уровне лингвопоэтики. При этом акцентируются такие примечательные черты творчества поэтессы, как активное использование устойчивых выражений чаще в значении, диаметрально противоположном к общепринятому, смелая игра с двузначностью, интерпретация традиционных смыслов, а также доминирование телесного над психическим.

Ключевые слова: *фразеологизм, лирический текст, речевой оборот, многозначность, телесное, афористичность, сонет.*

UDK 81'373.23

I. D. Stoyanova, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

LINGUISTIC MEANS OF VERBALIZATION OF THE FIGURATIVELY VALUABLE LAYER OF THE CONCEPT *PEOPLE* IN THE DISCOURSE OF ANTI-UTOPIA

The article deals with the comprehensive analysis of the ways of expressing the concept PEOPLE, which is considered to be a constituent of the conceptual space of discourse of anti-utopia. The research is done within the framework of the anthropocentric, functional-cognitive linguistic paradigm and is based on the integrated methodology of cognitive studies. The article explores procedure of the conceptual analysis supported by the empirical evidence from English language. The investigation was carried out on the basis of belles-lettres texts of anti-utopia by English and American authors of the 20th century. The database includes 643 examples of contextual usage of the names of the concept PEOPLE. The author provides a detailed description of the ways of expressing the figuratively valuable layer of the linguistic cultural concept PEOPLE. Peculiar features of linguistic means of the figuratively valuable layer verbalization of the investigated concept in discourse of anti-utopia have been singled out. The author shows that the ways of expressing the concept in the English discourse of anti-utopia include the following lexical means: metaphor, simile, Proper nouns, metonymy, and epithets. The most productive linguistic means of representation of the concept are metaphor, simile, Proper nouns. The figuratively valuable layer of the concept PEOPLE is implemented in the English discourse of anti-utopia with the help of syntactical models of negation, subordinate attributive constructions, semantic repetition and parallel constructions, but they are less productive.

Key words: *discourse of anti-utopia, concept, figuratively valuable layer, conceptual metaphor.*

The work focuses on the analysis of the discourse of anti-utopia as a specific type of interpersonal speech activity in the aggregate of intra- and extralingual parameters of its communicative organization and the dynamics of its functioning in the English, Ukrainian and Russian belles-lettres texts of the XXth century. Discourse of anti-

utopia has been distinguished as a certain kind of communication, its main distinctive features, its place and status among other types of discourse have been determined, the peculiarities of the role structure within the discourse in question have been analyzed in the languages of diverse structure. The universal and differential characteristics of the conceptual space structure of the discourse under study and the peculiarities of its verbalization have been explicated in the languages of comparison.

Appeal to the research of the discourse of anti-utopia is caused by the growing interest of linguists to study the principles of constructing texts and the specifics of individual functional types of texts as communication units [Арутюнова 1990, 6; Бєлова 1999; Каменська 1990; Колєгаєва 1991; Колшанський 1990; Почєпцов 2001; Радзієвська 1998].

Anti-utopia is associated with the sphere of communication, which extends the research achievements of the general theory of discourse and communication theory.

The analyzed discourse of anti-utopia in terms of its outcome, appears as a collection of texts that emerged in the communication process. In analyzing it as a process, discourse is verbalized speech-mental activity.

The definition of the discourse as a specific mental world [Степанов 1996, 44] represented by modern linguists requires not only to be limited by the analysis of communication strategies and tactics that are specific to a particular type of discourse, but to be engaged in conceptual analysis that is the semantic foundation of the discourse, to study the peculiarities of verbalization of the discourse-forming concepts in the language.

Recently, great attention was given to the problem of a person in linguistic investigation in terms of anthropocentric approach. It manifests the fact that "the person is a starting point during the process of analyzing various notions, the person is involved in the analysis, and the person is its perspective and the final objective" [164: 212]. The problem of the person's role in the language has been raised in the works of many scientists, philosophers,

linguists; many attempts have been done to create the verbal image of a person in the works of such native linguists as Y. M. Karaulov [Караулов 1987], V. M. Teliya [Телія 1987, 87–192], Y. D. Apresyan [Апресян 1995], Y. S. Stepanov [Степанов 1997], A. P. Chudinov [Чудінов 2001] etc.

Concept PEOPLE – is the key concept of any culture. According to R.I. Rosina, it is impossible to make the analysis of any culture without making the analysis of the structure of the concept PERSON: the place of every realia in the system of cultural values may be defined only due to the role that is performed by this person [Rosina 1991, 52–56]. Besides geographical coordinates, domestic space distribution, an important part of the anti-utopian state as a social community is its people.

The article deals with the peculiar features of verbalization of the figuratively valuable layer of the linguistic and cultural concept *PEOPLE* in the mentioned above discourse. The topicality of research is defined by anthropocentric nature of investigated concept and its affiliation to the fundamental mental notions which is the basis of conceptualization and categorization and the involvement of cognitive discourse procedures which give new opportunities to study concepts through their operation in the discourse.

The object of study is the complex of linguistic means of verbalization of the linguistic and cultural concept *PEOPLE* on the lexical syntactical levels in discourse of anti-utopia. The aim of the article is to reveal the linguistic and cultural peculiarity by means of clarification the characteristic linguistic means which represent it.

The investigation was carried out on the basis of belles-lettres texts of anti-utopia by English and American authors of the 20th century. The database includes 3929 pages.

The analysis of linguistic material helps to reveal linguistic means and explain the peculiar features which verbalize the concept *PEOPLE* in English linguistic picture of the world. Taking into consideration the notion of concept as the unit of cognition, which reflects person's knowledge and experience [Залевская 1999, 95; Кубрякова 19996, 91], after H.H. Slyishkin [Слышкин 2000],

V.I. Karasyik [Карасик 2002, 129], we differentiate conceptual, figurative and valuable layers of the concept *PEOPLE*, which correlates with the components of nominative linguistic units meanings verbalizing it in the discourse.

The figuratively valuable layer of the concept is reflected in its sensory perception and in the complex of evaluation which individuals possess [Воркачев 2001, 49; Степанов 1997, 47; Стернин 2001, 62].

The figuratively valuable layer of the concept *PEOPLE* is implemented in the English discourse of anti-utopia with the help of various linguistic means of different levels. Among the main linguistic means which represent the concept *PEOPLE* the lexical means prevail (73 %). According to the analysis of linguistic material the most productive linguistic means of the figuratively valuable layer representation of the concept *PEOPLE* is ***metaphor***.

At this stage of the investigation, it was found that the notion people is conceptualized in English discourse of anti-utopia primarily through anthropomorphic, zoomorphic and naturmorphic metaphors.

Anthropomorphic metaphorization of emotions is performed by assigning it biophysical, psychological characteristics and qualities of the person, as well as its social and cultural characteristics. The range of conceptual metaphors includes such correlates as PHYSICAL SPHERE, SOCIOLOGICAL SPHERE, PHYSIOLOGICAL SPHERE [Борисов 2005, 173–175]. The correlate PHYSICAL SPHERE is very productive, it represents the conceptual metaphor EMOTIONS – PERSON.

Such characteristics as: **moving:** (vide. ex. 1): *"It was curious how that predestined* ***horror*** *moved in and out of one's consciousness"* (Orw); (2) *"While the* ***fingers of his mind*** *reached out and smothered away the tentions of her fear"* (Gold); **verbal activity:** (3) *"They had some vivid glimpse of the mind-chattering* ***horror*** *locked up beyond that shield"* (Bell) are conceptualized. The correlates SOCIOLOGICAL SPHERE, PHYSIOLOGICAL SPHERE represented by the conceptual metaphor EMOTIONS – PERSON mostly conceptualize such characteristics as: **ethical relationships**: (4) *"They were becoming*

reacquainted with FEAR" (Hux), **temporary state**: (5) *"He quieted his panic sufficiently to stop it"* (Hux).

The perception of feelings and emotions involves numerous characteristics of wildlife to represent the person's emotional sphere. ***Zoomorphic metaphor*** is based on the conceptual metaphor EMOTION – ANIMAL. It is verbalized in the discourse by means of attracting the nominations of animals and their peculiar actions: (6) *"Each was afraid that to mention such things would be to spread a poison of fear through the ship"* (Lond).

Naturmorphic metaphor involves the perception of the referent – PERSON – in terms of the phenomena of inanimate nature. For the conceptualization of the concept PEOPLE such correlates as: NATURAL PHENOMENON, INVIRONMENT, NATURAL OBJECT, SUBSTANCE are involved. The most common metaphor FEAR – SUBSTANCE is perceived through such characteristics of physiomorphic nature, as:

temperature: (7) *"...cold terrible fear seized me"* (Orw);

smell: (8) *"...there was a sort of like stiffening and excitement and like the von of fear spreading from outside the cell"* (Burg).

The concept FEAR is perceived as flood destructive forces of nature, it emphasizes the power of emotion "fear". Among the concepts of the sphere ELEMENT, two concepts as WATER and AIR are distinguished:

(9) *"A hideous ecstasy of fear seemed to flow through the whole group of people…"* (Orw).

The next productive linguistic means of the figuratively valuable layer representation of the concept PEOPLE is ***simile.*** The cognitive process of similar thinking by the individual of the inner and outer world fragments [Мезенин 1971, 75]. It is manifested with the help of such concepts as PERSON, NATURAL OBJECT, and ANIMAL WORLD.

The constituent **PERSON** correlates with physiological characteristics possessed by people:

(10) *"I was filled with fear that can be compared only with seasickness"* (Orw).

The concept *PEOPLE* is represented as inanimate object:

(11) *"Montag blinked. Betty was looking at him as if he were a museum stature"* (Bell);

(12) *"Then two of the men hoisted her up by knees and shoulders and carried Julia out of the room like a sack"* (Orw 1), the parts of the body are compared with a broom:

(13) *"His lungs were like burning brooms in his chest"* (Bell); people are compared with animals:

(14) *"People were shooting into the doorways like rabbits"* (Orw).

One of the most numerous means of concept PEOPLE representation is ***proper nouns***. The main function of proper nouns in discourse of anti-utopia is the depersonalization of human being in anti-utopian state. In English discourse of anti-utopia there is some specific focusing on neuter, leveling males and females: *Alphas, Betas, Deltas, Gammas, the black Semi-Morons, Delta-Minus attendants, creatures, twins, dwarfs, a Party member, comrade*:

(15) *"...the incubators; where the Alphas and Betas remained until definitely bottled; while the Gammas, Deltas and Epsilons were brought out again"* (Hux);

(16) *"It was Mrs Parsons…('Mrs' was a word somewhat discountenanced by the Party – you were supposed to call everyone 'comrade')"* (Orw).

The next productive linguistic means of the figuratively valuable layer representation of the concept PEOPLE is ***metonymy*** – a combination of concepts in a word, when the expression of the concept is recognized as secondary onomasiological function of the word [Падучева 2004, 160]. The most typical representation of the concept PEOPLE is revealed by means of such artifact-symbol, as ***hand:***

(17): *"His **hand** had done it all, his hand with a brain of its own, with a conscience and curiosity in each trembling finger…"* (Bell).

The cognition and modeling of conceptualized notion PEOPLE is revealed in the process of ***epithets***. The functions of epithets which verbalize the concept PEOPLE, fulfill ***the adjectives***: (18): *"Montag's face was entirely numb and featuresless"* (Bell); ***substantive units***:

(19): *"He was a…man of paralysing stupidity, a mass of imbecile enthusiasms"* (Orw); participial forms: (20) *"I was filled with that stomach-twisting fear"* (Orw).

In order to represent the concept PEOPLE in the investigated discourse syntactical linguistic means are involved. English discourse of anti-utopia is based on the principle of general ***negation***, the constructions of negation create the general background of communication. It is displayed in the usage of such syntactical models of negation as:

there / it was no + N (noun) + of + G (gerund), which are symmetrically repeated in communicative situations: (21) *"There was of course no way of knowing whether you were being watched at any given moment"* (Orw);

to be not used to + G or **one could not help** + **G**: (22) *"Actually he was not used to writing by hand. He could not help feeling a twinge of panic"* (Orw). In a result of resorting to above mentioned types of sentences the image of the absurd antiutopian world is created, a person is not free to think and to act.

One of the means of the concept PEOPLE figurative interpretation in English discourse of anti-utopia is complex syntactical constructions, in particular ***subordinate attributive constructions.*** The following sentences render the information, which defines, clarifies and characterizes the person, subject or idea: (23) *"...her only regret in dying had been her* ***fear*** *that he couldn't take care of himself"* (Gold); (24) *"****Winston,*** *who was thirty-nine and had a varicose ulcer above his right ankle"* (Orw).

The most productive syntactical linguistic means which represent the concept *PEOPLE* in English discourse of anti-utopia is ***semantic repetition.*** Its main purpose is rendering the emotional state of a person in some critical period of its life, for example: (25) *"But that was another Mildred, that was a Mildred so deep inside this one, and so bothered, really bothered"* (Bell). A variety of semantic repetition is ***parallelism***: (26) *"He confessed to the assassination of eminent Party members. He confessed that he had been a spy. He confessed that he was*

a religious believer… He confessed that for years he had been in personal touch with Goldstein" (Orw).

The analysis of quantitative calculations suggests that the most numerous means of concept representation PEOPLE is metaphor (34 %), simile (20 %), Proper Nouns (18 %), metonymy – (17 %), epithets – (12 %).

In the result of the mentioned lexical language means usage the image of anti-utopian society is created. This image is recognized in the English linguistic culture as the depersonalization of human being in totalitarian state.

Perspective for modern linguistics is further consideration and investigation of ways the anti-utopian discourse conceptual sphere represented in the English, Ukrainian languages to reveal the native speakers' mentality.

REFERENCES

1. *Апресян Ю. Д.* Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки русской литературы, 1995.

2. *Арутюнова Н. Д.* Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990.

3. *Белова А. Д.* Американизм, американский политический дискурс и идиостиль президента Теодора Рузвельта / А. Д. Белова // Вісн. Харків. держ. ун-ту, 1999.

4. *Борисов О. О.* Мовні засоби вираження емоційного концепту страх : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози) : дисс. … канд. філол. наук : 10.02.04 / *О. О. Борисов.* – Житомир, 2005.

5. *Воркачев С. Г.* Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – М. : Нефтяник, 2001.

6. *Залевская А. А.* Основные направления психолингвистических исследований в Тверском университете / А. А. Залевская // Язык, культура и социум в гуманитарной парадигме: сб. науч. трудов / отв. ред. А. А. Романов. – М. ; Тверь : ИЯ РАН Твер. гос. ун-т, 1999.

7. *Каменская О. Л.* Текст и коммуникация : учеб. пособ. / О. Л. Каменская. – М. : Высшая школа, 1990.

8. *Карасик В. И.* Языковый круг: личность, концепты, дискурс : монография / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.

9. *Караулов Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Карулов. – М. : Наука, 1987.

10. *Колегаева И. М.* Текст как единица научной и художественной коммуникации : монография / И. М. Колегаева. – Одесса : ОГУ им. М. И. Мечникова, 1991.

11. *Колшанский Г. В.* Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшански. – М. : Наука, 1990.

12. *Кубрякова Е. С.* Концепт // Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996.

13. *Мезенин С. М*. Образное сравнение с точки зрения функциональной перспктивы (на материале языка произведений Шекспира) / С. М. Мезенин // Учёные записки. Синтаксические исследования по английскому языку. – 1971.

14. *Падучева Е. В.* Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004.

15. *Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К. : Ваклер, 2001.

16. *Радзієвська Т. В.* Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : Видво НАН України, 1998.

17. *Розина Р. И.* Человек и личность в языке / Р. И. Розина // Логический анализ языка. Культурные концепты : сб. науч. трудов / под ред. Н. Д. Арутюновой. – М. : Наука, 1991. – С. 52–56.

18. *Слышкин Г. Г.* От текста к символу: лингвокультурные концепты прецендентных текстов сознании и дискурсе: монография / Г. Г. Слышкин. – М. : Академия, 2000.

19. *Степанов Ю. С.* Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца XX века. – М., 1996.

20. *Степанов Ю. С.* Концепт // Словарь русской культуры: опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Школа "Язык русской литературы", 1997.

21. *Стернин И. А.* Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методолог. проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001.

22. *Телия В. Н.* Метафора как проявление антропоцентризма в естественном языке / В. Н. Телия // Язык и логическая теория : сб. науч. трудов. – М., 1987.

23. *Чудинов А. П.* Россия в метафорическом зеркале : когнитивное исследование политической метафоры (1991–2000) : монографія / А. П. Чудинов // Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2001.

24. *Bellamy E*. Looking Backward (from 2000 to 1887) / E. Bellamy. – N. Y. : Modern Library, 1951.

25. *Burgess A.* Clockwork Orange / A. Burgess. – L. : Penguin Books, 2000.

26. *Golding W.* The Lord of the Flies / W. Golding. – N. Y. : Odyssey Press, 1963.

27. *Huxley A.* The Brave New World / A. Huxley. – L. : Chatto a. Windus, 1934.

28. *London J.* The Iron Heel / J. London. – Chicago : Library of Congress, 1930.

29. *Orwell G.* 1984 / G. Orwell. – N. Y. : New American Library, 1949.

Надійшла до редколегії 10.05.17

І. Д. Стоянова, канд. філол. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Мовні засоби вербалізації образно-ціннісного складника концепту PEOPLE в дискурсі антиутопії

Присвячена вивченню засобів вираження концепту PEOPLE, що є одним із базових у концептуальному просторі дискурсу антиутопії. Дослідження базується на методології та стратегіях когнітивної лінгвістики й антропоцентричному підході до аналізу мовних явищ. Робота містить фрагмент дослідження, що описує процедуру концептуального аналізу емпіричного матеріалу з англійської мови. Аналізуються особливості репрезентації образно-ціннісного складника визначеного концепту в англійському дискурсі антиутопії. Автор доводить, що концепт PEOPLE в англійському дискурсі антиутопії вербалізується такими лексичними одиницями: метафора, порівняння, власні назви, метонімія, епітети. Образно-ціннісний складник концепту PEOPLE в дискурсі антиутопії актуалізується за допомогою синтаксичних моделей заперечення, підрядних означальних речень, семантичного повтору, паралельних конструкцій, але визначені мовні засоби є менш продуктивними.

***Ключевые слова**: дискурс антиутопії, концепт, образно-ціннісний складник, концептуальна метафора, концептуальний простір.*

И. Д. Стоянова, канд. филол. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Языковые средства вербализации образно-ценностной составляющей концепта PEOPLE в дискурсе антиутопии

Посвящена изучению средств выражения концепта PEOPLE, который является одним из базовых в концептуальном пространстве дискурса антиутопии. Исследование базируется на методологии и стратегиях когнитивной лингвистики и антропоцентрическом подходе к анализу языковых явлений. Работа содержит фрагмент исследования, в котором описана процедура концептуального анализа эмпирического материала из английского языка. Анализируются особенности репрезентации образно-ценностной составляющей исследуемого концепта в английском дискурсе антиутопии. Автор приходит к выводу, что концепт в английском дикурсе антиутопии вербализуется такими лексическими единицами: метафора, сравнения, собственные имена, метонимия, эпитеты. Образно-ценностная составляющая концепта PEOPLE в дискурсе антиутопии актуализируется с помощью синтаксических моделей отрицания, сложноподчиненных определительных конструкций, семантического повтора и параллельных конструкций, но эти языковые средства менее продуктивны.

***Ключевые слова**: дискурс антиутопии, концепт, образно-ценностная составляющая, концептуальная метафора, концептуальное пространство.*

УДК 81-119 165.194

С. Б. Маслова, канд. филол. наук
доцент кафедры иностранных языков № 2 Национального
университета "Одесская юридическая академия" (Украина)

СОТОВАЯ СТРУКТУРА АНГЛОЯЗЫЧНОГО ДИСКУРСА

Посвящена проблеме выявления основных закономерностей англоязычного дискурса. Эвристические стратегии логики в единстве с философией, когнитивной семантикой и общим языкознанием приводят к новым научным открытиям в сфере лингвистических исследований дискурса в его непосредственной связи с процессом мышления.

Определены, обощены и выделены шесть основных взаимосвязанных и взыимозависимых закономерностей англоязычного дискурса, что позоляет провести аналогию с шестиугольником – сотой.

Ключевые слова: *сота, мыслеобраз, мыслеформа, пропозиция, предикат, микропропозиция, номинализация, инфинитивизация, макропропозиция, модель, образец, алгоритм.*

Постановка проблемы. Англоязыйный дискурс исследован детально, глубоко и обширно, однако его основные закономерности не выведены.

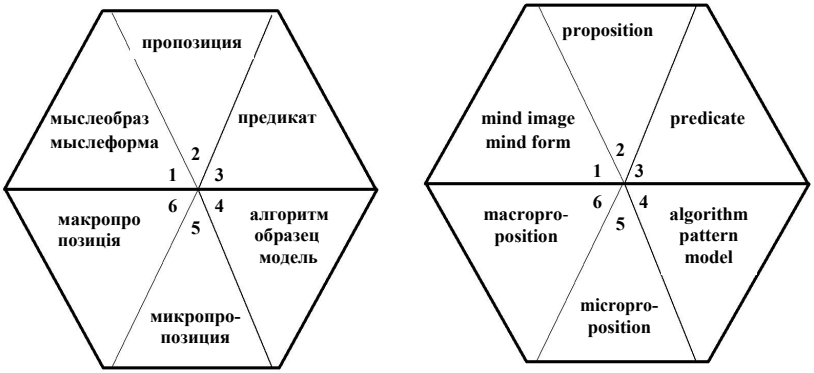
Установление взаимосвязей и взаимозависимости мышления и дискурса на основе концептуального аппарата когнитивной семантики, на базе знаний научных лингвистичеких исследований, толковых словарей и философии способствует разрешению проблемы выявления основных закономерностей англоязычного дискурса.

Цель статьи – показать основные закономерности англоязычного дискурса, что имеет большое практичекое значение и непосредственное отношение к процессу его познания.

Изложение основного материала исследования. Всесторонний и глубокий анализ фактического материала всей лексико-грамматической системы английского язика (алгоритмы, модели и образцы кодирования и декодирования англоязычного дискурса пропозициональными знаками) позволяет произвести обобщённый синтез знаний и вывести общие основные закономерности англоязычного дискурса.

Закономерности англоязычного дискурса можно представить для наглядности структурой "сота". Сота – это правильный шестиугольник, структура из взаимозависимых единичных треугольников.

Англоязычный дискурс как цельная система знаний (информации) представляет собой общую логически упорядоченную систему знаний. Данная система может быть представлена мыслеформой "сота", где "общее" (синтез) – шестиугольник – обобщённая система знаний англоязычного дискурса, а "частное" (анализ) – единичный треугольник из шести взаимозависимых треугольников соты, вскрывающих шесть основных частных закономерностей англоязычного дискурса.

Мышление и его продукт – мысль человека – не фикция. Мысль, будучи субъективно-объективной реальностью, является причиной и аргументом. А следствием и функцией мысли выступают язык и дискурс.

Человек мыслит, и мысль человека воспроизводит, отражает, фиксирует, фотографирует объективную реальность в уме, в сознании, во внутренней речи, в умозрении, на внутреннем экране и воплощает её в языковой форме и дискурсе.

И здесь возникает резонный вопрос, что же собственно воспроизводит или отражает мысль человека. Как мыслит человек? Какова природа, форма, сущность мысли человека? Что возни-

кает, вырисовывается в уме, в нашем сознании, когда мы думаем, мыслим, кодируеи и декодируем дискурс, осуществляем дискурсный перевод?

1. Мыслеобраз или Мыслеформа (Mind (Mental) Image or Mind (Mental) Form)

Согласно одному из определений, понятие "перевод" рассматривается как "a complete transcript of the ideas of the original work" [1, p. 9], то есть "как полное изложение мыслей оригинала", что в переводе с английского языка – языка оригинала звучит точнее как "абсолютная, полная, совершенная копия, расшифровка идей оригинала" (англ. idea – (mental concept) идея) [2, p. 686]. Так что же есть мысль? Мысль – это идея? (англ. idea: 1. A picture in the mind (картина, картинка в уме); 2. An opinion, thought (мнение, мысль); 3. A plan, suggestion (план, предложение) [3, с. 302].

Толкование понятия "идея" ("idea") как "a picture in the mind" – "картинка в уме" и как "мысленный образ чего-нибудь" [4, с. 232] приводят к удивительному, но очевидному открытию, суть которого в том, что люди мыслят образами ("people think in images"). Английское слово "image" (idea, conception) означает "образ" [2, p. 688].

Когда мы думаем, мыслим, а мыслим мы всегда, в нашем сознании возникают объемные, яркие, цветные, красочные, трехмерные картинки, как кадры в кинофильмах (3D) – возникают образы как субъективной реальности, так и объективной действительности.

Именно мысленный образ как "живое, наглядное представление о ком-чём-нибудь" [17, с. 422] и возникает, проявляется в нашем сознании.

Таким образом, человек мыслит образами. Продукт мыслетворчества индивида – мыслеобразы. Мыслеобразы – живая картинка, возникающая в сознании индивида.

Мыслеобраз субъективно окрашен и может представлять собой иллюзию, фантазию, вымысел. Если мыслеобраз воспроизводит в уме формы объективной действительности, абсолютно соответствуя ей, то мыслеобраз приобретает качество мыслеформы и трансформируется в мыслеформу.

Форма существенна, сущность формирована, следовательно, мыслеформа есть отражение в сознании человека сущностей (форм) объективного мира во всем его многоообразии. Мыслеформа – это мыслеобраз, выраженный знаком или кодом дискурса, соответствующий объективной действительности, апробированный практикой, школой жизни, опытом и подтвержденный реальными действиями человека.

Согласно закону причинно-следственных связей мысль (мыслеобраз или мыслеформа) – причина, "слово" – следствие. Под условным понятием "слово" необходимо понимать языковое выражение мыслеобраза или мыслеформы:

средство языка; символ сопровождения; знак; код; формальный элемент иерархии дискурса (слово, словосочетание, предложение, сверхфразовое единство, текст).

Так, к примеру, начальный, минимальный формальный элемент иерархии дискурса – слово – в родном (украинском или русском) языке соответствует мыслеформе и успешно декодируется: "зима"; "понедельник"; "(давно) пора"; "холодно"; "дождь" и т. д. В английском языке знак – слово вне контекста, вне предложения (пропозиции), как правило, мыслеформу не воссоздаёт, являясь по сути омонимом. Так, приведённые выше примеры слов в англоязычном дискурсе соответствуют пропозициям (безличным предложениям): "It's winter"; "It's Monday"; "It's (high) time"; "It's cold"; "It's raining" / "It rains".

2. Пропозиция (Proposition)

Мыслеобраз или мыслеформа может быть выражен(а) исключительно пропозициональным знаком – кодом. Таким знаком является пропозиция, соответствующая вербально выраженному или эксплицитному (англ. explicit – ясный, чёткий, точный) элементу иерархии дискурса – предложению.

Предложение рассматривается как подлинный, реальный знак [5, с. 119–120], как предикативная единица (выражение, группа, конструкция), то есть синтаксическая структура, заключающая в себе предикат, как коммуникативная единица – высказывание, служащая средством общения и сообщения, выража-

ющая мысли и чувства человека, которые возникают в результате его контакта с внешним миром [6, ст. 5], как "единственная (может быть в будущем – минимальная) единица языка и речи (дискурса), способная передавать информацию [7, с. 24].

Пропозиция, соответствующая предложению; суждению; высказыванию [8, с. 338], рассматривается как аппарат выявления семантического или информативного содержания предложений (высказываний) текста [9, с. 107–110]. Пропозиция признается основной коммуникативной единицей дискурса, элементарной единицей сознания, а, следовательно, и элементарной единицей передачи знания [10, с. 10].

В англоязычном дискурсе высказывание соответствует элементарному предложению и всем видам дискурса (текста): монолог, диалог и др.

Элементарное предложение – высказывание – пропозиция является минимальным конститутивным сроком языкового компонента вербального общения как когнитивно-коммуникативного взаимодействия сознаний индивидов в социуме. В этом смысле элементарное предложение выступает основным носителем передаваемого языковыми формами содержания [11, с. 43]. Эта простейшая синтаксическая единица характеризуется наличием предикации, т. е. содержит как минимум имя вещи и имя признака, связанные подчинительным отношением [5, с. 121]. Следовательно, предложение – пропозиция состоит минимум из двух элементов: субъекта, который непосредственно соотносится с предметом мысли, и предиката, выражающего состояние (свойство, отношение) и действие, которые связываются с субъектом. Эта связь устанавливается сознанием и выражается в предложении – пропозиции; внешней грамматической формой предикации является отношение между подлежащим (subject) и сказуемым (predicate). [6, с. 61–62]

Пропозиция рассматривается как "зародыш, ядро предложения, формирующееся на синтаксическом уровне. Ее предикат – это прототипическое сказуемое, актанты предиката, которые выделяются среди его аргументов как обязательные участники данного события, – это прототипические подлежащее и допол-

нения, сирконстанты (факультативные участники события) – прототипические обстоятельства" [12, с. 325–326].

Фактически, ядром пропозиции является и выступает вербально выраженная структура – алгоритм "Субъект + Предикат".

Пропозиция как один из пропозициональных символов (знаков) англоязычного дискурса является базовым адекватным элементом выражения мыслеобразов и мыслеформ индивида.

Овладеть англоязычным дискурсом означает овладеть навыком структурирования всех моделей и образцов пропозиций!

3. Предикат (Predicate)

Главенствующим звеном пропозиции выступает предикат.

Предикат – вербально-выраженный глаголом как частью речи член предложения (пропозиции). Предикат рассматривается как центральный элемент пропозициональной структуры, он определяет структуру пропозиции, несет в себе существо "положения дел" [13, с. 96]. И в этом смысле предикат определяется как пропозициональная функция, т. е. форма суждения или пропозиции, равнозначная содержанию предиката или предложения. Понятие предиката, таким образом, определяется как особая семантическая сущность языка, которая типизируется не в форме словарных единиц, а в форме пропозициональных функций и соответствующих им семантических структур пропозиции (предложения). [14, с. 131–133]. Предикат занимает господствующее положение в иерархической системе "предикат – аргументы". Предикат выделяется как своеобразное конструктивное ядро, задающее свое окружение, в состав которого может входить определенное число членов (аргументов/семантических актантов).

К аргументам или непредикатным знакам относят существительные (имена нарицательные и имена собственные) и субстантивные местоимения.

Предикатность понимается как функциональная, а не субстанциональная категория слов [5, с. 77–78; 81].

Сама пропозиция понимается как некий элемент мысли, т.е. релационный предикат, "места" которого заполнены конкретными обозначениями (образами), а развертывающийся в пропо-

зициях мыслительный процесс есть то, что психологи называют внутренней речью [15, с. 8].

Предикат или предикатный символ (знак) – центральный основной компонент пропозиции, выражающий предикативность – ключевое понятие воссоздания мыслеобразов и мыслеформ в англоязычном дискурсе.

Детальное и обширное изучение англоязычного дискурса приводит к открытию, к установлению двух моделей предиката (predicatepatterns), которые можно представить следующими мыслеформами: I "TO BE" pattern / II "NOT TO BE" pattern.

Модель предиката – I "TO BE"pattern – означает, что в состав предиката обязательно входит глагол "BE", то ли как смысловой (MainVerb), то ли как вспомогательный (AuxiliaryVerb): He is a law student. He is speaking English now.

Модель предиката – II "NOT TO BE" pattern – показывает, что в составе предиката употребляются любые глаголы английского языка, кроме самого глагола "BE": He has entered the Academy. He studies Law.

Глагол-предикат имеет два основных значения: действие (action) и состояние (state).

Все смысловые главные глаголы англоязычного дискурса можно представить обобщенной мыслеформой "DO/BE/HAVE":

"DO" (action): to read; to know etc.

"BE"(state): to be polite; to be a student etc. a)"HAVE" (action): to have dinner; to have a talk etc.

b) "HAVE"(state): to have a sister; to have a car; to have flu etc.

Именно предикат как член предложения – пропозиции, выраженный глаголом как частью речи, воссоздает всю суть, сущность мыслеобраза или мыслеформы.

Овладеть навыком структурирования всех моделей пропозиций означает овладеть двумя моделями предиката и всеми образцами глагола-предиката (формами и характеристиками английского глагола) как центрального звена, главного носителя смысла и значения пропозиции!

4. Алгоритм (Algorithm). Модель (Model). Образец (Pattern)

Построение английских пропозиций подчинено твёрдому порядку слов.

Порядок слов (Word Order) или членов предложения (пропозиции) представляет собой фактически алгоритм. Алгоритмы прослеживаются практически во всех моделях (patterns) англоязычного дискурса: построение предложений (пропозиций) – утвердительных (Affirmative sentences), отрицательных (Negative sentences), вопросительных (Interrogative sentences) во всех грамматических временах (Tenses); залоге (Voice); наклонении (Mood) – практически во всех грамматико-синтаксических структурах (моделях) в рамках пропозиции как основной знаковой структуры воссоздания мыслей человека.

Так, к примеру, в алгоритме утвердительного предложения Субъект (Subject) – производитель действия или носитель состояния ("doer of the state/action") в действительном залоге (ActiveVoice) или Объект ("sufferer" – "страдалец") действия в страдательном залоге (PassiveVoice) всегда стоит на первом месте (Позиция I) и всегда предшествует своему Предикату (Predicate), выражающему действие или состояние), а предикат неизменно следует сразу же за Субъектом (Позиция II); Объект (Object) всегда стоит за Предикатом

Англоязычный дискурс алгоритмичен и моделирован, и многие пропозиции выстраиваются согласно готовым устоявшимся структурам – моделям и образцам.

Все члены предложения (пропозиции) всегда занимают определенные, утвержденные системой языка позиции и места. И в этом прослеживается закономерность, которая соответствует математическому алгоритму.

Так, и позиция обстоятельства (Adverbial Modifier) в составе пропозиции также подчинена алгоритму, но зависит от самого обстоятельства [16, с. 23].

5. Микропропозиция (Microporoposition)

Мыслеобраз или мыслеформа в англоязычном дискурсе может быть выражен(а) ещё одним пропозициональным знаком – микропропозицией.

Особый интерес представляет проблема репрезентаций пропозиций.

Научные лингвистические исследования приводят к выводу, что "пропозиция охватывает как ситуации предложений, так и ситуации словосочетаний" [5, с. 120]. И здесь возникают понятия вторичной репрезентации пропозиции: номинализация и инфинитивизация. [17, с. 348; 18, с. 132–135].

Номинализации и инфинитивизации актуализируют содержание пропозиции частично вербально, частично имплицитно (во внутренней речи) (англ. implicit – подразумеваемый, недосказанный). Отсюда и возникает аналогичное понятию "пропозиция" (предложение) новое понятие "микропропозиция" словосочетание как второй после слова формальный элемент иерархии дискурса в составе предложения.

Пропозиция формируется не абстрактно, а на основе объединяемых предикатной связью единиц, ибо важнейшим принципом осуществления речевой деятельности в норме, является принцип симультанного согласования номинации и предикации, [19, с. 128–129] либо вступлением в действие одного из этих феноменов с опережением другого [19, с. 110].

Предикативность или предикация рассматривается как одно из свойств рече-мысли (внутренней речи). Это мнение сводится к тому, что "человек никогда не может "помыслить мысли", в которой не было бы предиката и отсылочного элемента" [20].

Следовательно, можно считать, что отсылочный элемент, т.е. одна единственная номинация (англ. nominative – showing that a word is the subject of a verb: "We" is nominative, but "us" is accusative) в англоязычних словосочетаниях – номинализациях выступает в роли субъекта, а сам предикат составляет суть рече-мысли – мыслеобраза или мыслеформы и моментально воспроизводится в сознании.

В номинализациях (словосочетаниях) предиката как такового нет, т.е. он вербально не выражен, однако факт наличия мысленной предикативности неопровержим, поскольку "существование чего-либо" восходит к "скрытому" или атомарному предикату (обобщенному), который называет не конкретный тип связи, как реальный глагол, а либо указывает на ее наличие ("copula"– связь), либо указывает самый обобщенный и абстрактный тип связи, не нуждающийся в ее конкретизации. К атомарным могут быть отнесены предикаты типа "быть"; "иметь"; "делать" [19, с. 119]. В обобщенной мыслеформе эти значения можно представить тремя атомарными глаголами английского языка:

"TO DO" = action: "to follow", "to study", "to work" etc.

"TO HAVE" = a) action: "to have dinner" b) state: "to have a car" etc.

"TO BE" = state: "to be talented" etc.

Указанные обобщенные мыслеформы трёх глаголов – предикатов беспрепятственно выявляются, восстанавливаются и конкретизируются по значению и смыслу в сознании (во внутренней речи) индивида, формируя пропозицию "Subject + Predicate" ("Субъект + Предикат") как основной элементарный пропозициональный знак или код воспроизведения мыслей индивида – мыслеобразов или мыслеформ:

shoe shop = A shop where shoes are sold and bought. (action) my friend = The friend is mine. (state)

Peter's car = Peter has got a car. (state)

certificate of competence = There is some competence. (state)

Наряду с номинализацией к вторичной репрезентиции пропозиции относится инфинитивизация, представляющая имплицитную пропозицию с помощью инфинитива и инфинитивных конструкций (оборотов).

Одна из пяти форм английского глагола "Инфинитив" ("Infinitive") является фактически не словом, а словосочетанием – структурой, состоящей как минимум из двух слов: TO + BaseVerbForm(частица to" плюс базовая форма (BaseForm) английского глагола): tostudy; tospeak; towrite.

Будучи мысленно вычлененной из состава пропозиции в форме инфинитива, инфинитивизация представляет собой словосочетание, соответствующее потенциальному глаголу-предикату (Verb-Predicate) или группе глагола-предиката.

Инфинитивизация также соответствует имплицитной пропозиции ("Субъект + Предикат"), субъект которого моментально выявляется во внутренней речи благодаря памяти и опыту: "to read" = "He/She can read" / "to know" = "He/She/It can know" / "to be" = "He/She/It is at home".

Имплицитный (вербально не выраженный) "Субъект" мысленно вычлененной из состава пропозиции инфинитиваизации восстанавливается в сознании как атомарный знак, соответствующий одному из личных местоимений в единственном числе (Personal Pronoun Singular): "He / She / It".

К микропропозиции относится и член предложения – обстоятельство

(Adverbial Modifier), поскольку все обстоятельства соотносятся с основными значениями глагола-предиката – действием или состоянием, указывая их место, время, причину и т.п.

Микропропозициям соответствуют все научные термины, например, юридические термины:

International Law – международное право

Tax Law – налоговое право to escape (evade) justice – избежать правосудия to bring to justice –предать правосудию

to hire (retain) a counsel (a lawyer) – нанимать адвоката.

И пропозиция, и микропропозиция являются пропозициональными знаками англоязычного дискурса, воссоздающими мыслеобразы или мыслеформы индивида.

6. Макропропозиция (Macroproposition)

В современной лингвистике текст идентифицируется с дискурсом, то есть, рассматривается как продукт действенного, процессуального, динамического непосредственного коммуникативного акта [9; 21].

Текстовая база дискурса (сверхфразовое единство и сам текст) представляет собой некую информативную общность, единое целое по значению и смыслу, когерентное (англ. coherent – связный, последовательный) единство; обобщенное знание, в котором осуществлён процесс перехода от единичного к общему, от менее общего к более общему знанию, зафиксированному как результат этого процесса в обобщенном суждении – в названии самого текста.

Обобщённое знание макроструктуры текста (топика, темы) как более глубокое отражение действительности, проникновение в её сущность и есть суть макропропозиции [22, с. 41–67].

Если пропозиция как семантическая структура сводится к предложению, то макропропозиция как семантическая макроструктура охватывает знание ряда пропозиций, выраженных предложениями дискурса.

Макропропозиция как пропозициональный знак (код) воссоздает обобщённый образ какой-либо сферы нашего мира (мыслеобраз или мыслеформу) и, как правило, вербально выражается словосочетанием (реже одним словом). Макропропозиция – это тема (topic), то есть, заглавие темы; название (title) или заголовок (title; heading; headline) темы, статьи, книги и т. п.

Макропропозиция, выраженная словосочетанием (реже словом) употребляется как независимая пропозициональная структура вне рамок предложения – собственно пропозиции.

Таким образом, в англоязычном дискурсе к пропозициональным знакам – элементарным единицам сознания и лежащего в его основе знания относятся следующие формальные элементы иерархии дискурса: словосочетание (микропропозиция); предложение (пропозиция); текст (макропропозиция).

ЛИТЕРАТУРА

1. *Tytler A. F.* Essay on the principles of translation (first printed 1791) / A. F. Tytler // London ; New York : Dent, Dutton, sine anno.

2. The Concise Oxford Russian Dictionary. – M. : Весь Мир, 2000.

3. Словарь активного усвоения лексики английского языка. – М. : Рус. яз. 1988.

4. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Сов. энциклопедия, 1970.

5. *Никитин М. В.* Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк. – 1988.

6. *Гак В. Г.* Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / В. Г. Гак. – М. : Высш. шк. – 1981.

7. *Черемисина М. И.* Очерки по теории сложного предложения / М. И. Черемисина, Т. А. Колосова. – Новосибирск : Наука, 1987.

8. *Коваленко Е. Г.* Англо-русский словарь по науковедению. Более 20000 терминов / Е. Г. Коваленко. – М. : "ЭТС", 1999.

9. *Brown G.,* Yule G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983.

10. *Сусов И. П.* Деятельность, сознание, дискурс и языковая система / И. П. Сусов // Языковое общение: процессы и единицы / Межвуз. сб. науч. тр. – Калининград, 1988. – С. 7–13.

11. *Марчук Ю. Н.* Проблемы машинного перевода / Ю. Н. Марчук. – М. : Наука, 1983.

12. *Кибрик А. Е.* Предикатно – аргументные отношения в семантически эргативных языках / А. Е. Кибрик // Изд. АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1980. – Т. 39. – № 4. – С. 324–335.

13. *Чейф У. Л.* Значение и структура языка / У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975.

14. *Степанов Ю. С.* В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики философии искусства / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985.

15. *Кацнельсон С. Д.* Речемыслительные процессы / С. Д. Кацнельсон // Вопр. языкознания. – 1984. – № 4. – С. 3–12.

16. *Суон М.* Английский язык в современном употреблении / М. Суон. – М. : Высш. шк., 1984.

17. *Арутюнова Н. Д.* Сокровенная связка (К проблеме предикативного отношения) / Н. Д. Арутюнова // Изд. АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1980. – Т. 39. – № 4. – С. 347–358.

18. *Шмелева Т. В.* Пропозиция и ее презентации в предложении / Т. В. Шмелева // Вопр. русск. языкознания. – М. : МГУ, 1980. – Вып. 3. – С. 131–137.

19. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986.

20. *Sampson G. R.* Making Sense / G. R. Sampson. – Oxford : Univ. Press, 1980.

21. *Crombie W.* Discourse and Language Learning: A Relational Approach to Syllabus Design / W. Crombie. – Oxford University Press, 1985.

22. *Ван Дейк Т. А.* Язык. Познание. Коммуникация ; пер. с англ. / Т. А. Ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989.

Надійшла до редколегії 25.06.17

S. B. Maslova, PhD
Odessa Juridical Academy (Ukraine)

The hexagonal structure of the English-language discourse

The article deals with the problem of revealing the basic laws (regularities, normalities) of the English-language discourse.

Heuristic strategies of logic together with philosophy, cognitive semantics and general science of language lead to new scientific discoveries in the sphere of linguistic investigations of the English-language discourse taking into account its direct connection with the process of thinking.

Six basic interrelated and interdependent laws (regularities) of the English-language discourse have been defined, generalized and deduced. That allows to draw an analogy with the hexagon – a figure with six sides.

Key words: *hexagon, mind (mental) image, mind (mental) form (thought-form), proposition, predicate, microproposition, nominalization, infinitivization, macroproposition, pattern, model, algorithm.*

С. Б. Маслова, канд. филол. наук,
доцент кафедры иностранных языков № 2 Национального университета
"Одесская юридическая академия" (Украина)

Сотова структура англомовного дискурсу

Присвячено проблемі виявлення основних закономірностей англомовного дискурсу.

Евристичні стратегії логіки в єдності з філософією, когнітивною семантикою та загальним мовознавством приводять до нових наукових відкриттів у сфері лінгвістичних досліджень дискурсу в його безпосередньому зв'язку з процесом мислення.

Визначені, узагальнені та наведені шість основних взаємозв'язаних та взаємозалежних закономірностей англомовного дискурсу, що дозволяє провести аналогію з шестикутником – сотою.

Ключові слова: *сота, образ думки, форма думки, пропозиція, предикат, мікропропозиція, номіналізація, інфінітивізація, макропропозиція, модель, зразок, алгоритм.*

СТАТТІ ТА ГЛОСАРІЇ

УДК 811.16

Л. О. Романовська, аспірант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ТЕРМІНИ *ОЛІЯ, МАСЛО, ЖИР* У ТЕРМІНОСИСТЕМІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто вживання термінів олія, масло, жир у дискурсі харчової промисловості. Встановлено чітке розмежування зазначених термінів в українській мові. Розглянуто синонімічний ряд слів і словосполучень на позначення жирових продуктів. Виявлено, що російським відповідником вказаних термінів є термін масло. Вироблено рекомендації щодо правильного вживання термінів на позначення жировмісних продуктів харчової промисловості в сучасній українській мові.

Ключові слова: *олія, масло, жир, харчова промисловість.*

Берегти українське мовне довкілля нині означає не лише шукати способи й засоби уникати російськомовних термінів, а й правильно вживати свої.

Вироблення досконалої української термінології, яка б відповідала нормам української літературної мови, є однією з нагальних проблем сучасності. У словниках (у тому числі академічних), науковій, технічній літературі, ДСТУ натрапляємо на неоднозначне вживання деяких термінів жировмісних продуктів харчової промисловості.

Вивченням термінології у різних галузях знань займаються науковці Інституту української мови НАН України, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка [Дерба 2013, 66–69; Іщук, 2005, 9–19; Кияк 2013, 42–47], Національного університету "Львівська політехніка" [Литвин 2006, 117–118], Національного університету харчових технологій [Науменко 2009, 66–69, Романовська 2015, 435–438], Харківського технічного університету "ХПІ" [Дубічинський 2013, 112–118] та інші [Вакуленко 2013, 16–21; Гінзбург М. 2005, 21–23; Іщук 2005, 9–19; Кобилян-

ський 2012, 69; Левчук 2015, с. 211–216; Селіванова 2013, 58–65]. Нагальною натепер є проблема правильного вживання термінів харчової промисловості.

Об'єкт дослідження – проблеми вживання термінів на позначення жирових продуктів у наукових і технічних текстах харчової промисловості.

Предмет дослідження – терміни харчової промисловості.

Метою дослідження є дослідити специфіку вживання термінів *масло, олія, жир* у технічних, наукових джерелах і словниках і сформулювати пропозиції щодо дотримування чіткого розмежування вказаних термінів у сучасній українській мові.

Академічний словник української мови [СУМ IV, 639] фіксує три значення слова *масло* в українській мові: "1. Харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани. 2. Жирова речовина, яку видобувають із мінеральних речовин. 3. Технічний термін, синонім *мастило*".

У харчовій промисловості український термін *масло* вживають у першому значенні: *вершкове масло, коров'яче масло*; у хімічній промисловості – у двох останніх.

У російській мові термін *масло* має два значення: "1. Жировое вещество, получаемое из молока домашних животных, из некоторых растений (преимущественно из их семян или плодов) и из веществ минерального происхождения. *Сливочное масло, топленое масло, постное масло*. <…> Эфирные масла. <…> Пищевой продукт, приготавливаемый путем сбивания сливок; то же, что и *сливочное масло*. <…> 2. спец. Масляная краска <…>" [ССРЛЯ Т. 6, 665].

Російською мовою три значення україномовного терміна об'єднані у першому тлумаченні з доданням ще одного значення – "жирова речовина з рослин".

Отже, у російській мові термін *масло* має ширше значення, ніж в українській. Розмежування значень у російській мові відбувається з використанням словосполучень за моделлю "іменник + прикметник", які актуалізують певні ознаки: *сливочное масло, коровье масло, растительное масло, подсолнечное масло, постное масло,*

топленое масло, постное масло, техническое масло, трансформаторное масло, веретенное масло.

В українській мові термін *олія* за СУМом [СУМ V, 690] має три значення: "1. Рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів). <…> Харчовий продукт, який добувають з насіння або плодів деяких рослин (перев. соняшнику). <…> Ефірна олія. <…>. 2. спец. Олійна фарба. 3. заст. *Мастило*".

У Сільськогосподарському енциклопедичному словнику натрапляємо на таке визначення російського терміна *масла растительные*: "жирные растительные масла – жиры растительные, получаемые в основном из семян или плодов масличных культур. Чаще жидкие, но бывают твёрдые. <…> Масло растительное получают из семян и плодов подсолнечника, арахиса, сои, маслины, льна частичного, горчицы, клещевины и др.; семян прядильных культур – хлопчатника, льна-долгунца, конопли; некоторых эфирномасличных культур – кориандра, тмина, аниса; из плодов оремоплодовых – грецкого ореха, миндаля, кедровой сосны, а также из зародышей семян кукурузы и пшеницы, семян персика и абрикоса – косточковое масло – и другого сырья" [СЕС 1989, 292–293].

Російською мовою українськомовний термін *олія* перекладають терміном *масло*.

Звернімо увагу, що укр. *олія* має значення "жирова речовина, добута з рослин" (ідеться про речовину рослинного походження), а укр. *масло* – "харчовий продукт, який виробляють збиранням вершків або сметани" (ідеться про продукцію тваринного походження).

Термін *мастило* в українській мові використовують як синонім до термінів *масло* і *олія*. Синонімізація цих термінів відбувалася за ознакою "наявність жиру", проте вживання терміна *мастило* як синоніма до терміна *олія* марковане ремаркою *застаріле*, що засвідчує тенденцію до розмежування термінів *олія* і *масло* в українській мові.

Відіменниковий прикметник *олійний* уживають з іменником *фарба*, а словосполучення *олійна фарба* перекладають російською

як *масляная краска*, що також підкреслює ширшу семантику терміна *масло* в російській мові.

В українській мові термін *мастило* має два значення: "1. техн. Жирова речовина для змащування поверхонь тертя механізмів і деталей машин; масло (у 3 знач.). 2. розм. Те саме, що *мазь*" [СУМ IV, 642].

Відповідником терміна *мастило* в першому значенні в російській мові є термін *смазка*. Пор. "2. Вещество, которым что-либо смазывают; мазь, жир" [ССРЛЯ Т. 13, 1318].

Як бачимо, терміни *масло*, *олія* і *мастило* виформовують синонімічний ряд, до якого входить також термін *жир*.

Зазначимо, що термінології мастильних матеріалів присвячено праці М. Д. Гінзбурга і колег [Гінзбург 2005, 21–23; Іщук 2005, 9–19], у яких подано класифікацію термінів і розмежовано терміни *мастило*, *масло*, *олива*, *оливка*, з чим ми абсолютно погоджуємося. Для продуктів перероблення нафти, які застосовують як мастильні матеріали, запропоновано термін *олива* з прикметниками *нафтова*, *дьогтева* чи *синтетична*, які актуалізують ознаку "джерело отримання" [Іщук 2005, 9–19]. Російською ці терміни мають такі еквіваленти: *минеральное масло, дегтярное масло, синтетическое масло*.

Терміном *олива*, зазначає М. Д. Гінзбург, колись позначали оливкову олію, яку використовували як технічний продукт – для спалювання в лампадах [Гінзбург 2005, 21–23]. Цей термін, наголошує М. О. Вакуленко, зазнає семантичної інтерференції трьох слів: *олива* (*маслинове дерево*), *оливка* (*маслина*), а також *оливо* (*станум*) [Вакуленко 2009, 43–44]. Термін *олива* тривалий час не вживали. У сучасну українську мову він повернувся й набув дещо виразнішого значення та використовується на позначення технічних продуктів [ДСТУ 3437–96 1996, 1–100].

Цікавим є слово *мастильниця* на позначення посудини для мастила з капілярним пристосуванням для змащування деталей машин тощо. Російською її називають *маслёнка*. Ідеться, насамперед, про мастильну рідину, яка видавлюється через капілярний носик. М. О. Вакуленко звертає увагу, що саме для змащування підшипників використовується мастильниця [Вакуленко 2009, 43–44].

Вдалим і призабутим терміном є також термін *коломазниця* [Шелудько 1928, 136; Шило 2004, 80].

М. Гінзбург та ін. [Іщук 2005, 11–13] розмежував уживання термінів *мастило* й *олива*.

Нині з появою на полицях магазинів оливкової олії, яку все частіше вживають і використовують під час приготування їжі, активізувався термін *оливка* й похідні до нього. Оливкова олія – це олія отримана з оливки, яка є плодом оливкового дерева.

У СУМі зафіксовано, що термін *жир* має значення "маслянистая, нерозчинна у воді речовина, що входить до складу організму людини, тварини й рослини. <…> Риб'ячий жир – добутий із печінки риб жир, який уживається як ліки, а також у техніці" [СУМ II, 530].

Одне зі значень цього терміна в російській мові – "маслянистое, нерастворимое в воде вещество, находящееся в тканях животных и растений" [ССРЛЯ Т. 4, 156–157).

Отже, термін *жир* використовують на позначення речовини тваринного й рослинного походження.

Жири класифікують: за походженням (тваринного й рослинного походження), за сферою застосування (харчові й технічні), за хімічним складом (зокрема жирнокислотним складом триацилгліцеринів) [Химия жиров 1992, 366–367].

Серед жирів тваринного походження розрізняють запасні жири наземних тварин, птахів, морських тварин, риби, земноводних і плазунів [Химия жиров 1992, 366]. Оскільки в побуті українці широко використовують жири тваринного походження, найчастіше вживаючи їх у їжі, тому кожний вид жиру має свою назву: *сало*, *смалець*, *здір*, *лярд*, *лій*, *шпик*, *риб'ячий жир*.

Словники сучасної української мови фіксують такі значення цих термінів:

- *сало* – "1. Жирове відкладення у тілі живого організму; жир. 2. Відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним. 3. Відокремлений від м'яса жир інших тварин і птахів. 4. Розтоплений тваринний жир (перев. свинячий). 5. Жирова речовина, яку виділяють сальні залози. 6. техн. Мінеральне або рослинне масти-

ло" [СУМ IX, 18]. Знову ж таки словник фіксує широке вживання терміна *сало*, навіть для технічних потреб;

- *смалець* (синонім терміна *жир*) – "Жир, витоплений перев. із свинячого здору // Жир, витоплений із птиці. // Взагалі будь-який жир" [СУМ IX, 394];
- *здір* – "Нутряне сало" [СУМ III, 542];
- *лярд* (синонім слова *смалець*) – "Топлене свиняче сало; смалець" [СУМ IV, 581];
- *лій* – "Жир рогатої худоби, що вживається в їжу; у старовину використовувався для освітлення // перен. Жирова речовина, що виділяється залозами шкіри людини" [СУМ IV, 512];
- *шпик* – "Підшкірне свиняче сало у шматках, перев. просолене" [СУМ XI, 520].
- Синонімами до слова *жир* є *сало, товщ* (діал.) [Бусел 2005, 1458], *сить* (*овечий*) (діал.) [Бусел 2005, 1321], *омаста* (діал.) [Бусел 2005, 842], *тук* (заст.) [Бусел 2005, 1484], *ворвань* (добувають із морських тварин) [Бусел 2005, 202], *лій* (перев. Рогатої худоби, овець) [Бусел 2005, 618], *смалець* (витоплений переважно зі свинячого здору) [Бусел 2005, 1347], *лярд* (топлене свиняче сало) [Бусел 2005, 633].

Серед жирів рослинного походження розрізняють тверді й рідкі за кімнатної температури [Химия жиров 1992, 367]. До групи рідких жирів рослинного походження належать олії, знайомі нам у побуті: соняшникову, ріпакову, соєву тощо.

Рідкою також є тропічна олія, отримана з м'якоті плодів пальми Elaeis guineensis, яку називають пальмовою. Зазначимо, що жирнокислотний склад триацилгліцеринів пальмової олії лише наполовину складається з насичений жирних кислот, а решта – ненасичені, тому за кімнатної температури пальмова олія має рідку консистенцію. Саме наявність насичених жирних кислот у складі триацилгліцеринів визначає зовнішній вигляд олії. До групи твердих жирів рослинного походження зараховують тропічні олії: кокосову, пальмову, пальмоядрову й олію какао [ХЖ, 367].

У СУМі стаття до прикметника *пальмовий* має пояснення: "<…> // Зробл. з пальми; добутий із її плодів" і в прикладі натрапляємо на "<…> з її плодів виготовляють пальмову олію" [СУМ VI,

34]. Таке ж саме маємо пояснення до прикметника *кокосовий*: "<…> // Який добувають із кокосової пальми, з її плодів; Кокосова олія" [СУМ IV, 215].

Пальмоядрову олію отримують з ядра насіння плодів пальми, але у СУМі такого терміна немає. До терміна *какао* подано три значення, із яких звернімо увагу на перше: "1. Тропічне вічнозелене дерево, з насіння якого виготовляють шоколад; шоколадне дерево" [СУМ IV, 73]. До речі, саме олія какао має входити до складу якісного шоколаду. Вочевидь, опосередковано вказуючи на шоколад, мали на увазі олію з насіння бобів какао.

Також є термін *сивушна олія*, що означає рідкоподібну суміш спиртів. Зовнішнім виглядом сивушна олія схожа на олію. Вона зі специфічним запахом самогону і є продуктом спиртового бродіння. Спиртові заводи реалізують сивушну олію для парфумерно-косметичної та хімічної промисловості. "*Сивушна олія* – отруйна з різким, неприємним запахом рідина <…>" [СУМ IX, 156].

Синонімом до терміна *жир* є також слово *мазь*, яке має два значення: "1. Маслянисте суміш жирів із лікарськими речовинами для втирання в шкіру, змазування її. 2. Густа жирна речовина для змащування чогось" [СУМ IV, 596].

В Українській Радянській енциклопедії термін *мазь* зафіксовано зі значенням: "м'яка лікарська форма для зовнішнього застосування. Мазь складається з лікарських речовини і т. з. мазевої основи (вазеліну, ланоліну, нафталану тощо). Кількість порошкуватих лікарських речовин у мазі не перевищує 25 % маси основи" [УРЕ, 304].

Отже, термін *масло* рекомендовано вживати на позначення харчових продуктів, отриманих із молока тварин; термін *олія* – на позначення продуктів, отриманих шляхом пресування чи екстрагування плодів чи насіння олійних культур.

Терміном *мастило* радимо називати речовини для змащування деталей і поверхонь, а терміном *олива* – речовини, що застосовують як пальне.

Терміном *жир* рекомендуємо називати масло й олію, а прикметники *жировий*, *жироподібний* використовувати у тлумаченнях термінів *масло*, *олія*, *мастило* і *олива*.

Одержані результати стануть підґрунтям для подальших наукових пошуків у напрямі вивчення російсько-українських міжмовних еквівалентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вакуленко М.* Методологічні засади вивчення наукової термінології / М. Вакуленко // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2. – С. 16–21.

2. *Гінзбург М. Д.* Що таке технічна олія і що таке олива? / М. Д. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2005. – № 1. – С. 21–23.

3. *Дерба С. М.* Системна організація української термінології / С. М. Дерба // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : Ін-т української мови НАН України, 2013. – Вип. 9. – С. 66–69.

4. *ДСТУ 3437-96.* Нафтопродукти. Терміни та визначення. – К. : Держстандарт України, 1996.

5. *Дубічинський В. В.* Функція термінологічних праць / В. В. Дубічинський // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : Ін-т української мови НАН України, 2013. – Вип. 9. – С. 112–118.

6. *Іщук Ю.* Мастильні матеріали: класифікація та термінологія / Ю. Іщук, М. Гінзбург, Є. Кобилянський та ін. // Катализ и нефтехимия. – 2005. – № 13. – С. 9–19.

7. *Кияк Т. Р.* Лінгвістичні аспекти термінознавства : навч. посіб. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989.

8. *Кияк Т. Р.* Термінологічна норма (суть, реалії, прагматика) / Т. Р. Кияк / Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : Ін-т української мови НАН України, 2013. – Вип. 9. – С. 42–47.

9. *Кобилянський Є.* Волюнтаризм у термінології / Є. Кобилянський, Ю. Іщук, Б. Ярмолюк, Й. Любінін // Проблеми української термінології : зб. наук. праць. – Львів: ЛПУ, 2012. – С. 69.

10. *Левчук Л. О.* Термінологія олійножирової галузі харчової промисловості / Л. О. Левчук // Термінологічний вісник: зб. наук. праць : У 2-х ч. – К. : Ін-т укр. мови НАН України, 2015. – Вип. 3 (2). – С. 211–216.

11. *Литвин О. Г.* Деякі проблеми унормування української технічної термінології // Зб. матеріалів Міжвузівської наук.-техн. конф. науково-педагогічних працівників (21–22 березня 2006). – Львів ЛПУ, 2006. – С. 117–118.

12. *Науменко Н. В.* Сенсорна образність у найменуваннях харчових продуктів / Н. В. Науменко // Праці НУХТ. – 2009. – № 20. – С. 66–69.

13. *Романовська Т. І.* Тенденції розвитку технічної термінології харчової промисловості / Т. І. Романовська, Л. О. Левчук // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2015. – Вип. 51. – С. 435–438.

14. *Селіванова О. О.* Метафора в лінгвістичній термінології: когнітивний аспект / О. О. Селіванова // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : Ін-т української мови НАН України, 2013. – Вип. 9. – С. 58–65.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Бусел – *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. – Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005.

2. ССРЛЯ – *Словарь современного русского языка:* [в 17 т.] / под ред. В. И. Чернышева. – М. ; Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1950–1965. – Т. 4, 6, 13.

3. СУМ – *Словник української мови* : у 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. II, III, IV, V, VI, X, XI.

4. СЕС – *Сельскохозяйственный энциклопедический словарь*. – М. : Сов. энциклопедия, 1989.

5. УРЕ – *Українська Радянська енциклопедія*. – К. : Поліграфкнига, 1981. – Т. 6.

6. ХЖ – *Химия жиров* / Б. Н. Тютюнников, З. И. Бухштаб, Ф. Ф. Гладкий и др. – М. : Колос, 1992.

7. Шелудько – *Словник технічної термінології* (Загальний проект) / І. Шелудько, Т. Садовський. – К. : Державне видавництво України, 1928.

8. Шило – *Шило Н. І.* Російсько-український словник. Термінологічна лексика / Н. І. Шило. – К. : Видавничий центр "Просвіта", 2004.

Надійшла до редколегії 10.03.17

L. Romanovska, PhD student
Taras Shevchenko University of Kyiv

Terms *oil, butter, fat* in food industry

The use of terms such as: oil, butter, fat in food industry was reviewed. A clear difference between these terms in Ukrainian language was established. We have reviewed a number of synonymous and phrases to describe fat products and have revealed that the Russian equivalent of these terms is the term масло. The recommendations of using the appropriate terms to describe fat-containing products in food industry were made.

Key words: *oil, butter, fat, food industry.*

Л. О. Романовская, аспирант
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Термины масло подсолнечное, масло сливочное, жир в пищевой промышленности

Рассмотрено употребление терминов масло посолнечное, масло сливочное, жир в пищевой промышленности. Установлено четкое разграничение указанных терминов в украинском языке. Рассмотрен синонимический ряд слов и словосочетаний, обозначающих жировые продукты. Выявлено, что российским аналогом указанных терминов является термин масло. Выработаны рекомендации по правильному употреблению терминов для обозначения жиросодержащих продуктов пищевой промышленности в современном украинском языке.

Ключевые слова: *масло растительное, масло сливочное, жир, пищевая промышленность.*

УДК 81'373.7.255.4[821.161.2.367.4]

О. М. Bohomolets-Barash, Forth-year student,
О. В. Sharko, Master's student
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

ГЛОСАРІЙ ТИПОВИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ВАРІАНТІВ УЖИВАННЯ СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У пропонованому глосарії систематизовано помилки в типових варіантах уживання сталих словосполучень – експресем і нейтрально забарвлених одиниць – української мови за різновидами порушення принципів української фонетики, морфеміки, словотворення, синтаксису та лексикології, а також надано рекомендовані відповідники. Лексичний матеріал охоплює некнижні стилі й регістри української мови. Глосарій складено задля підвищення фахового рівня філологів усіх спеціальностей, дотичних до україністики та художнього перекладу українською мовою, зокрема перекладачів художньої літератури.

Ключові слова: *художній переклад, українська мова, слововживання, фразеологізм, експресема, некнижні стилі, глосарій.*

Умовні позначення:

номер у квадратних дужках [1] позначає автора рекомендованого варіанта відповідно до позиції у списку використаних джерел.

* – фіксація словосполучення (зазначено наприкінці), слово чи граматична форма (зазначено безпосередньо після слова) у "Словнику української мови" в 11 томах;

** – фіксація у "Всесвітньому словнику української мови";

*** – фіксація в "Новітньому онлайновому словнику української мови".

Типовий варіант слововживання	Рекомендований варіант
Орфоепічні помилки	
дружне ставлення	дружнє ставлення [7]
земля обітова́нна	земля обітова́на*, ** [7]
лізти на рожон	лізти на рожен*, ** [7]
мчати на всіх порах	мчати на всіх парах* [2]
над містом висить смок	над містом висить смог [7]

недружний тон	недружній тон [7]
ноєв ковчег	ноїв ковчег [7]
отчайдушні зусилля	відчайдушні зусилля [7]
покласти в узголов'я*	покласти в узголів'я* [7]
поплутати усі правила	переплутати\сплутати всі правила [7]
працював помало	працював помалу [7]
щось несусвітнє**	щось несусвітне [7]
як домоклів меч	як дамоклів меч* [7]
Помилкове вживання або невживання префіксів	
беззаперечні істини	незаперечні істини [7]
болюче запитання	болюче питання*, **[3, 7]; пекуча справа [7]
брати на помітку	брати на замітку* [7]
вибивається в пір'я (=дорослішає)	вбивається в пір'я*, ** [7]
вибирати наречену	обирати наречену [4]
вимін(а) думками (думок)	обмін думками** [2]
відкривати нові таланти*	розкривати нові таланти [3]
відстоювати незалежність	обстоювати\ обставати за незалежність [1]
вічна каторга	довічна каторга [3]
вічні істини (допускається, синонімічна)	одвічні\відвічні істини [3]
віщати світові	сповіщати світові [7]
вовік-віки	повік-віки*, ** [7]
вразило блискавкою (евфонія призвела до омонімії)	уразило блискавкою [3]
вразити в саме серце (евфонія призвела до омонімії)*	уразити в саме серце [3]
глузливо усміхається	глузливо посміхається [4]
довічний студент	вічний студент* [3]
дружні зносини з країнами	дружні відносини з країнами [3]
загрожувати відплатою	погрожувати відплатою (страхати, залякувати) [3]
запитання життя і смерті	питання життя і смерті* [3]
звертають на себе увагу*	привертають до себе увагу* [7]
здоров'я погіршується	здоров'я гіршає [1]

лагідна\весела удача	лагідна\весела вдача [3]
ласкаво посміхається	ласкаво усміхається [4]
ми з вами задарма витрачаємо час	ми з вами дарма витрачаємо час [7]
не оправдав надії	не виправдав надій [7]
Не треба мені загрожувати!	Не треба мені погрожувати! (мене страхати\залякувати) [3]
нехай попробують перешкодити	нехай спробують перешкодити [7]
обездолений народ	знедолений народ [7]
одвічна слава	вічна слава [3]
освоювати урок	засвоювати урок (у значенні "сприйняти щось нове") [3]
підмітити вади	помітити вади [7]
повисати в повітрі*, **	зависати в повітрі [1]
посміхнулась вдача	посміхнулась удача [3]
поступати на працю	стати на працю*, влаштуватися на роботу [2]
потратив час	витратив час [7]
похожі між собою	схожі між собою [7]
приближається літо	наближається\надходить літо [2]
придавати значення	надавати значення\ваги\чинності\сили* [2]
риторичне запитання (риторична фігура)*	риторичне питання (яке не потребує відповіді)* [3]
розжати руку	розтулити руку [7]
сонце висвітило землю	сонце освітило землю [3]
стати в нагоді	стати в пригоді* [4, 7]
такі заходи погрожують вибухом	такі заходи загрожують вибухом (становити загрозу) [3]
уразила новина (евфонія призвела до омонімії)	вразила новина [3]
цей твір мене уразив (евфонія призвела до омонімії)	цей твір мене вразив [3]
Рекомендації щодо вживання відмінків	
гребують наше ремесло	гребують нашим ремеслом [7]
дивуватися чому*	дивуватися з чого* [1]
завдячувати кому чим*	завдячувати кому що [1]
запобігати ласки перед ким	запобігати ласки у кого* [1]
зневіра в завтрашній день	зневіра в завтрашньому дні [7]

зраджувати другові	зраджувати друга [1]
зрадити батьківщині	зрадити батьківщину [1]
легковажити чим*	легковажити що* [1]
мати не пускає милу (Зн. в.)	мати не пускає милої (Р. в.) [1]
нехтувати порадами (О. в.)*	нехтувати поради (З. в.)* [1]
опікувати один одного	опікуватися одне одним* [7]
переповнений невиразного горя	переповнений невимовним горем [7]
постачати матір хлібом (кого — чим)* (рідко)	постачати матері хліб (кому – що)* [1]
радіти (радий) чому*	радіти (радий) з чого* [1]
раннім ранком	раннього ранку [7]
розуміючий що* (рідко)	свідомий чого* [1]
тудою не пройдете*	туди не пройдете* [7]
це тисячома фактами підтверджує	це тисячами фактів підтверджує [7]
Помилкове вживання відмінків і прийменників	
близькі по духу	споріднені духом [7]
будь-якою ціною	за будь-яку ціну* [7]
буквально на днях	буквально цими днями* [7]
в інший час*	іншим часом [7]
від кожного по здібностям	від кожного за здібностями [7]
для будь-кого зрозуміло	будь-кому зрозуміло [7]
з піною біля рота	з піною в роті** [1]
задобритися перед народом	задобрити народ [7]
зволікати сівбу	зволікати із сівбою* [7]
мати по максимуму	мати за максимумом [7]
менш усього	менш за все [7]
мов по команді*	мов за командою* [7]
не шкодуйте про те, що минуло	не шкодуйте за тим*, що минуло [7]
плисти по течії**	пливти за течією*, ** [7]
по великому рахунку	За великим рахунком [7]
по нинішнім міркам	як на нинішні мірки [7]
по старості літ	через старість [7]
по-мойому вийшло	на моє вийшло [7]
при одній думці про те	на саму думку про те [7]

сподіватися кращих часів*	сподіватися на кращі часи* [7]
ставити вище* усього	ставити над\понад* усе [7]
чим можуть скористатися	з чого можуть скористатися [7]
чого нема й у помині	про що й спомину (помину, згадки) нема [7]
Помилкове вживання прийменників	
виявились в повну силу	виявилися на повну силу* [7]
зрікатися від ідеалів	зрікатися ідеалів [7]
під ранок	на ранок* [7]
позбутися від звички	позбутися звички [7]
спраглим до* правди і волі	спраглим правди й волі [7]
в повен ріст	на повний зріст*, ** [7]
в угоду політичним амбіціям	на догоду* політичним амбіціям [7]
Помилкове вживання родів	
був у розпачу	був у розпачі* [7]
Гуляй, співай, Дніпро широке!	Гуляй, співай, Дніпро широкий! [4]
сказано на мій адрес	сказано на мою адресу* [7, 4]
Помилкове вживання категорії числа	
війна від верху до низу	війна від верхів до низів [7]
дві великі різниці	велика різниця* [7]
добитись успіхів	домогтися успіху [7]
зайві клопоти	зайвий клопіт [7]
зілля запашні	зілля запашне [7]
не оправдав надії	не виправдав надій [7]
пускає міцні корені	пускає міцне коріння* [7]
Словотвірне калькування фразеологізмів	
всеоб'ємні розміри	всеосяжні розміри [7]
кристально чистий	кришталево чистий [7]
розжати зуби	розціпити зуби [7]
сміхотворна ціна	сміховинна ціна [7]
це була муравлина праця*	це була мурашина праця [7]
Рекомендації щодо вживання активних дієприкметників	
всепоглинаючий гріх	всепоглинальний, всепоглинний гріх [6]
горяща путівка	гаряча путівка [4]

З наступаючим святом	Із прийдешнім святом! Із передсвятом! Зі святом! [4]
З наступившим Новим роком!	з настанням Нового року! [6]
захоплююче видовище	феєричне видовище [1]
лютуюча криза	люта криза [7]
на слідуючий день	на другий день, наступного дня [6, 7]
недрімаюче око	недремне око* [7]
оточуюче середовище	навколишнє середовище; довкілишній світ; довкілля (не як біологічний термін)*** [2, 4, 6]
пануюча ідея	панівна ідея [6]
підростаюче покоління	молоде покоління, памолодь*, ** [7]
правляча хунта\кліка	керівна\панівна\урядуща хунта\кліка [1]
руйнуюча енергія	руйнівна енергія [6]
слідуючим разом	наступним\іншим разом* [6]
спляча красуня	приспана красуня, сон-краса, сон-красуня [1]
тверезомислячі люди**	люди з тверезим розумом* [7]
ціни найнижчі з існуючих	ціни найнижчі з наявних тепер\із теперішніх [6]
Рекомендації щодо вживання пасивних дієприкметників	
битком набитий	повний ущент, переповнений* [7]
виручені гроші	уторговані гроші [1]
голова як свинцем налита	обважніла голова, голова мов чавуном налита* [7]
змучені люди	втомлені люди [7]
масований наступ	шквальний наступ [1]
натянутий сміх	удаваний, нещирий, неприродний сміх [7]
не ликом шитий	не в тім'я битий* [6]
рукоположена людина	висвячена людина [7]
тінями упавших героїв	тінями полеглих героїв [2]
усопший	померлий, покійний, небіжчик [2]

як вижатий лимон	як видушений \ вичавлений лимон [7]
яскраво виражений	чітко окреслений, як вирізьблений [1]
Однослівні відповідники калькованих фразеологізмів	
без малого чверть століття	майже чверть століття [7]
без утайки	відкрито* [7]
брати в толк*	уторопати* [7]
в нерішучості	нерішучо [7]
в обнімку	обійнявшись, обіруч* [7]
в обхід*	боком-боком [1]
від нічого робити*	знічев'я* [6]
віддавати собі звіт*	усвідомлювати* [7]
він зробив вигляд*, що не помітив	він удав, ніби не помітив [7]
він не губив часу даремно	він не марнував часу [7]
давати поблажку*	потурати* [7]
дирекція дає добро	дирекція погоджується*, схвалює* [7]
діяти на нерви*	нервувати*, дратувати* [7]
з таким трудом заговорив	насилу* заговорив [7]
з усіх ніг*	щодуху*, з усієї сили* [7]
зачинити двері на замок	замкнути двері [7]
знахабнілих до крайності	вкрай знахабнілих [7]
зовсім недопустиме	неприпущенне* [7]
зруйнувати до основи	зруйнувати дощенту* [7]
із заздрістю	заздрісно* [7]
із тих пір*	із того часу*, відтоді*, відта́к* [1]
криміналу в цьому нема	криміналу тут нема [7]
мати види на когось	розраховувати\сподіватися на когось* [7]
на авось	навмання* [7]
ні одного разу	жодного разу [7]
ні під яким видом	нізащо*, ніколи*, в жодному разі, ні за які скарби у світі* [7]
один в один*	добірні [7]
під кінець* дня	наприкінці* дня [7]

по нинішній день	донині* [7]
По руках!*	Згода!* [7]
поговорити по душам	поговорити щиро, відверто [7]
почуття власної гідності	самоповага* [1]
при всій чесній компанії	привселюдно*; при всіх [7]
прийшов до пам'яті*	отямився*, опам'ятався*, опритомнів*[7]
пробитися на верх	пробитися нагору [7]
рукою подати*	поблизу*; недалеко ходити [7]
словник у нього завжди під рукою*	словник у нього завжди напохваті* [7]
у скорому часі	незабаром*, скоро*, невдовзі* [7]
часопис носить назву*	часопис називається* [7]
часто падати в обморок	часто непритомніти* [7]
шаром покоти	порожнісінько* [7]
як це мало місце	як було [7]
ясне діло*	ясна річ*, зрозуміло* [7]
Паронімічні помилки	
братські народи	братні народи [7]
встократно цінніше	стократ* цінніше [7]
глуха ніч	глупа ніч* [7]
дрібничні питання	дріб'язкові питання [7]
духовний інтерес	духовий інтерес [1]
з видом знавця	з виглядом знавця [7]
завітна мрія	заповітна мрія [7]
капає дощ	крапає дощ, накрапає дощ [7]
країна кленового листа	країна кленового листка [7]
поверхневі знання	поверхові знання [4]
показний факт	показовий \красномовний факт [7]
розвити думку	розвинути думку [7]
розтяжиме поняття	розтяжне поняття [7]
силою забирали	силоміць забирали [7]
стержнем єдності	стрижнем єдності [7]
Неправильна синонімія	
будуть нестися звуки колядок	будуть лунати\лунатимуть звуки колядок [2]
будучи в руках	перебуваючи в руках [7]

в одній сорочці*	в самій сорочці [7]
вибухонебезпечна ситуація	передвибухова\вибухова ситуація, ситуація пахне порохом* [1]
вилучити користь із ситуації	здобути користь із ситуації [7]
витоки історії/козацтва	коріння\джерела історії/козацтва [1]
витоки талантів	джерела талантів [1]
відкласти в сторону	відкласти вбік [7]
відкрити очі (собі)	розплющити\роззувати очі [7]
відняти землі	відібрати землі [7]
він уперто працював	він наполегливо працював [7]
вірний спосіб	надійний спосіб [7]
вляглися пристрасті	вгамувалися пристрасті [7]
вмішуватися* у цю справу	втручатися* в цю справу [7]
губити терпіння	утрачати терпіння*; виходити з терпіння; не стає терпцю* [7]
губити\тратити час даремно	гайнувати\гаяти\марнувати час [7]
діставалося* більше від батька	перепадало* більше від батька [7]
дістали благословення	отримали благословення [7]
жахи війни	страхіття війни [7]
живописні сни	барвисті сни [7]
загубити надію	втратити надію* [7]
задівати самолюбство	зачіпати самолюбство [7]
зажиточні люди	заможні люди [7]
закаляти волю	загартовувати волю [7]
запахло смаженим*	запахло смаленим* [7]
затронути/задівати чиєсь самолюбство	зачепити чиєсь самолюбство [7]
здоровий смисл	здоровий глузд* [7]
злопам'ятний день	злощасний день [7]
змилуватися на людей	зглянутися на* людей [7]
істинно* так	достеменно* так [7]
їх далеко більше	їх значно більше [7]
капризна* дитина	вередлива*\примхлива* дитина [7]
квартира з усіма зручностями	квартира з усіма вигóдами [4]
клеймо ганьби	тавро ганьби [7]

крайній строк	крайній термін [7]
кропітлива робота	копітка*\забарна*\загайна* \марудна* праця [2]
ледь шиї не вивихнув	мало шиї не вивернув [7]
лоскотливе питання	дражливе питання [1]
мілка тема	дрібна тема [7]
міцна течія	сильна течія [7]
на ступінь вище	на щабель вище [7]
на фоні подій	на тлі подій [2]
навести порядок	навести (дати, зробити) лад [7]
надокучати балаканиною	набридати балаканиною [7]
накаляти атмосферу	розпалювати атмосферу [7]
накопичувати знання	нагромаджувати знання* [7]
наступила тиша	настала*, залягла, запала, запанувала тиша [7]
недостойна поведінка	негідна поведінка [7]
незаживна рана	незагойна рана* [7]
непроторена стежина	невторована стежина [7]
обширні права	широкі права [1]
одержав по заслузі	дістав по заслузі [7]
осушати чарку	вихиляти чарку [1]
отримати\одержати досвід	набути досвід [6]
переймати досвід	запозичувати досвід [7]
попадати в біду	опинитися в біді [7]
попасти у "яблучко"	влучити в "яблучко" [7]
поприще мистецтва	нива мистецтва [7]
потягнув* із цеху	поцупив*\украв* у цеху [7]
представляти інтерес (чийсь)	становити інтерес (для когось) [6]
проникся бажанням	пройнявся бажанням [7]
протирічливі відчуття	суперечливі відчуття [7]
радувати око*	тішити око* [7]
рік був невдалий	рік був несприятливий [7]
робити багато галасу	зчиняти багато галасу [7]
розгорілися пристрасті	розпалилися пристрасті [7]
розжати зуби	розціпити зуби [7]
розносяться звуки	розлягаються\лунають звуки [1]

розповсюджують думку	поширюють думку [6, 7]
сажати за стіл	садовити за стіл* [7]
слабе місце	уразливе місце [7]
слово шахтаря – нерушиме*	слово шахтаря – непорушне* [7]
справи запущені	справи занедбані [7]
старі друзі	давні друзі [7]
трубка миру	люлька миру* [7]
хвороба запущена	хвороба задавнена [7]
хворого знобить	хворого морозить [7]
ходять чутки	ширяться чутки [7]
як з козла молока*	як з цапа молока* [7]
як снігова грудка	як снігова куля [7]
Рекомендації щодо вживання фразеологізмів із частковим збігом компонентів	
а віз і нині там	а хура й досі там [6]
багато значить	багато важить [7]
баснословні ціни	неймовірні, небувало або надзвичайно високі, нечувані ціни [7]
баяністи були оповиті лавровими вінками	баяністи здобули лаврові вінки переможців [7]
бенкет горою	бенкет на всю губу*, ** [7]
близоруке бачення суті	короткозоре бачення суті [7]
болтати язиком	теревенити*, молоти язиком*; плести\плескати язиком* [3, 7]
братися до літературної праці	братися за перо*, ** [1]
бреше не червоніючи	бреше не соромлячись [7]
бурхливі овації	бурхливі оплески, овації [7]
бути обузою	бути тягарем* [7]
бути при повному розсудку	бути при повному розумі [7]
в поті лиця	у поті чола* [7]
варто мені лягти, як миттю засинаю	тільки ляжу, миттю засинаю [7]
вартує говорити	годиться говорити [7]
вартує говорити про	годиться, варто говорити про [7]
велика суматоха	великий гармидер, велика метушня\біганина [7]
взуття тисне	взуття муляє [7]
ви своє вже відспівали	ви спечені [1]

вибраний круг людей	вибране коло людей [7]
вид із вікна	краєвид із вікна [7]
викладач вийшов із себе*, **	викладач втратив самовладання [7]
викликати супротив	викликати опір [7]
винести враження	дістати враження [7]
вирішити всі біди	позбутися всіх бід [7]
висловив своє бачення	окреслив своє бачення [7]
вище сил	понад силу* [7]
від зорі до зорі*	від світання до смеркання* [7]
від чистого серця*	від щирого серця* [7]
відсторонюватися від чого	усуватися/відходити від чого; умивати руки [1]
він знову попав впросак	він знову пошився в дурні (осоромився)* [7]
влаштував усі справи	залагодив усі справи* [7]
влучний вираз	влучний вислів [7]
вникати у дрібниці	влазити у дрібниці [1]
вона може звернути гори	вона може гори зрушити* [7]
вони не приносять користі	вони не дають користі, вони не йдуть на користь* [2]
все навкруги його не обходить	нічого навкруги його не обходить [7]
вступило до ладу	стало до ладу* [7]
гарна пропозиція	слушна\прийнятна\вдала, доречна\добра пропозиція [7]
Годі розглагольствувати!	Годі просторікувати!* [7]
голова закрутилася	голова запаморочилася [7]
гра варта свічок	справа варта заходу*, це того вартує [7]
губити землю під ногами	утрачати ґрунт під ногами* [7]
далі не наведено ладу	досі не наведено ладу [7]
дивитися в упор*	дивитися у вічі* [7]
дівчина з ізюминкою	дівчина з перчиком* [7]
добиватися ласки*	запобігати ласки* [7]
досаджували словом	допікали словом [7]
доходне місце	зискове, вигідне місце [7]
душі не чаяти	душі не чути* [7]
жили на відшибі	жили на узбіччі [7]

жити під одною стелею	жити під одним дахом [7]
з голубою каймою	з блакитною \голубою облямівкою [7]
з деяких пір	з якогось часу [7]
з нетерпінням чекати	нетерпляче чекати [7]
за ним водиться звичка	у нього є звичка, він має звичку [7]
завойовувати незалежність	виборювати незалежність [7]
зажиточні люди	заможні люди [7]
закатувати сцену	учиняти, улаштовувати сцену [7]
закон восторжествував	закон переміг [7]
заряд бодрості	Заряд бадьорості [7]
заціпило мову	заціпило рота* [7]
збавляти ціну	спускати ціну [1]
збиратися в дорогу	лагодитися в дорогу [7]
звільняти товариша з біди	визволяти товариша з біди [7]
зіркий розум	бистрий, проникливий розум [7]
злісний п'яниця	затятий п'яниця, пияк* [7]
знизу доверху*	знизу догори* [7]
ісконно наші	відвічно, споконвіку наші [7]
їхні потуги були марними	їхні зусилля були марними [7]
його гостроти всім сподобались	його дотепи всім сподобалися [7]
категорично не можу	ніяк не можу [7]
кинути камінь розбрату	кинути яблуко розбрату* [7]
коверкати слова	калічити слова [7]
коротше кажучи	коротко кажучи [7]
крига рушила	крига скресла* [7]
кровоссальна комаха*	кровопивча комаха, комаха-кровопій, комаха-вампір [1]
легке недомогання*	легке нездужання* [7]
легкоранима душа	вразлива душа [7]
ледь зводять кінці з кінцями	ледве зводять кінці з кінцями [7]
лиш тільки	як тільки, тільки-но [7]
лізти зі шкіри*	пнутися зі шкури* [7]
ловити на вудочку	ловити на гачок* [7]
минає безнаказанно	минає безкарно [7]
мов пелена спала з очей	мов полуда спала з очей* [7]
мовляв, що ви пристали	мовляв, чого чіпляєтесь [7]

мухи не обідить	мухи не скривдить (не зачепить) [7]
мучиться у в'язниці	знемагає у в'язниці [7]
на розвалинах імперії	на руйновищі, руїнах імперії [7]
навішують йому всіх собак	вішають на нього всіх собак* [7]
надзвичайна пригода	виняткова\страшна\жахлива пригода, пригода з пригод, халепа [1]
нам нема чого плакатися, самі винні	нам нема чого бідкатися\ нарікати\скаржитися, самі винні [7]
настала тишина	запала тиша [7]
наступає полегшення/весна	настає полегшення/весна [7]
не буде з нього толку	не буде з нього пуття [7]
не мати часу для думок	не мати часу на роздуми [7]
не підпускати на пушечний вистріл	не підпускати на гарматний постріл* [7]
нести ахінею	верзти нісенітниці*; говорити дурниці [7]
ні в якому разі*, **	у жодному разі [7]
облюбувати місце	нагледіти місце [1]
обнадійлива думка	свята/щаслива думка [1]
обнадійливий* студент	здібний* студент [7]
образ\стиль життя	спосіб життя* [7]
обставляти* квартиру	умебльовувати* квартиру [7]
один сум, зневіра	тільки сум, зневіра [7]
одинокі* люди	самотні* люди [7]
одна страшніша за іншу	одна страшніша за другу [7]
озвучення було приємне для вуха	озвучення було приємне для слуху* [7]
палати з цікавості	умирати з цікавості [1]
паперова волокита	паперова тяганина [7]
пеняй сам на себе	нарікай (ремствуй) сам на себе [4, 7]
перетворювати в життя	втілювати в життя [7]
першить в горлі	дере в горлі, дере горло** [7]
пилинка в оці	порошинка в оці** [7]
під відкритим небом	просто (голого) неба* [4]
по мірі можливості	у міру сил* [7]

по простоті душевній	із сердечної простоти* [7]
по слухах	за чутками; з чуток [7]
по сходній ціні	за прийнятну ціну [7]
повітряний поцілунок	поцілунок рукою [1]
поміж наковальнею і молотом	поміж ковадлом і молотом [7]
послужив стимулом	став стимулом [7]
поставити претензії	висунути претензії [7]
потерпіти фіаско	зазнати фіаско* [7]
працювати спустивши рукава*, **	працювати абияк [7]
пресловута справа*, **	горезвісна, сумнозвісна справа*, ** [1, 7]
при бажанні цього можна досягти	коли є бажання, цього можна досягти [7]
прибавити слівце	додавати\докидати\прикинути слівце** [7]
приймати (вірне) рішення*	ухвалювати (слушне) рішення*, виносити ухвалу* [7]
прийшов час*, **	настав час*, ** [7]
приміняли силу	застосовували силу [7]
прискіпуємось до щепки у чужому оці	бачимо тріску в чужому оці [7]
пристальний погляд	пильний, уважний погляд [7]
пристально вдивлятися	пильно вдивлятися [7]
продовження буде	далі буде [7]
проявляється ностальгія	відчувається ностальгія [7]
ричаги влади	важелі влади [7]
робити з нальоту\з копита\ з місця в кар'єр	робити спрожогу*, **\просто з мосту [1]
робити зусилля	докласти зусиль* [7]
розбирається глибоко у цьому питанні	знає глибоко це питання [7]
розказав про цю історію	розповів про цю пригоду [7]
розмашистий крок (хода)	сягнистий крок (хода)*, ** [1]
розмова зайшла в тупик	розмова зайшла в глухий кут** [7]
рости не не щодня, а щогодини	рости як на дріжджах\ як з води** [1]
рубати сук, на якому сидять	рубати гілку, на якій сидять** [7]

серце зжимається	серце стискається* [7]
слідом їхати**	услід їхати** [7]
служити прикладом	бути прикладом [7]
сміливо сказати	сказати без боюсь\без вагань\ в очі [1]
смокче під ложечкою**	смокче під грудьми [7]
справа не варта виїденого яйця**	справа не варта ламаного гроша* [7], не варта дірки з бублика** [4]
ставити у відомість	доводити до відома* [6]
стихла хвиля*	вляглася хвиля* [7]
стоять незасіяні поля	лежать незасіяні поля*, ** [7]
страждають від цього*, **	терплять від цього** [7]
сумбур у голові	плутанина\каша у голові [1]
суперечка відлунилася	луна суперечки докотилася [7]
так і кишить, кишма кишить	аж кишить*, ** [1]
текучка кадрів	плинність кадрів [7]
Тихше!..	Тихо!.. [7]
тішити себе думкою*, **	багатіти думкою*, ** [1]
тривати до безконечності	тривати нескінченно [7]
тримати в полі зору**	мати на оці* [1]
тюремні застінки	тюремні катівні [7]
тягнув з вирішенням*, **	зволікав із вирішенням*, **[7]
у нього тяжкий характер	у нього важка вдача [7]
у піт ударило**	піт пройняв*, ** [7]
у суперечливих ситуаціях	у спірних, складних ситуаціях** [7]
увійти до смаку	добирати смаку*, входити в смак**, розсмаковувати* [4]
упадок духу	занепад духу*; зневіра** [7]
упадок сил	занепад (спад) сил*; знесилення*, ** [7]
упиратися на своєму**	затинатися** (затятися) на своєму [7]
ущент пограбований**	дощенту пограбований** [7]
ходять чутки**	ширяться чутки** [7]
холостяцька вечірка	парубоцька вечірка [4]
це їхня привілегія	це їхній привілей*, ** [7]
це йому до нічого	це йому ні до чого [7]

це матиме печать	це накладе відбиток** [7]
ціле життя попереду	усе життя попереду [7]
чинить по-справедливості	чинить справедливо [7]
Ще би!..	Ще б пак!..* [7]
щоб не зглазити	щоб не зурочити* [7]
я не в стані	я не годен\спроможний [1]
я не можу винести цього	я не можу стерпіти; я не знесу цього* [7]
я рішуче нічого не чув	я нічогісінько не чув [7]
як водиться	як ведеться**; як заведено*; як звичайно* [7]
як на убой	як на заріз** [7]
Як не крути, але він…	Що не кажи, але він…* [7]
як подобає сусідам**	як личить сусідам*, **[7]
як полагається	як годиться; як треба; як слід; як має бути*, ** [7]
якщо дозволить час	якщо (коли) матиму час*; якщо матиму коли [7]
Рекомендації щодо вживання фразеологізмів без збігу компонентів	
в усіх відношеннях	куди не кинь*[1]
взгрустнулось	огорнув смуток [4]
виявляти гуманне ставлення	мати бога в животі** [1]
відволікатися*	відвертатися, відвертати свою увагу*, відвертати себе [1]
відволікатися від занять	давати собі спокій, давати спокій голові, забувати про клопоти [1]
відмежуватися	умити руки* [1]
він утратив дар мови	йому заціпило* [4]
вникати у щось*	заглиблюватися, старатися осягнути щось, влазити у дрібниці [1]
волею-неволею	рад-не-рад, хочеш-не-хочеш, хоч-не-хоч* [1]
вона не вартує доброго слова	вона не варта доброго слова [7]
всеціло віддатися праці	з головою віддатися праці*, ** [1]
глибокий поклін*, **	низький уклін*, ** [7]
говорити колкості	говорити ущипливі слова, шпигати словами** [7]

Годі-бо! Давайте не будем!	Менше з тим! [1]
губить своє достоїнство	принижує (втрачає) свою гідність [7]
дати толк	довести до пуття*, ** [7]
держати себе з достоїнством	достойно (гідно) триматися [7]
диву даєшся	не надивуєшся, дивина та й годі [7]
дихає в плечі футбольному клубові	наступає на п'яти футбольному клубові*, ** [7]
діло минуле	давня справа [7]
для видимості\галочки	для годиться**; про людське (людські*) око (очі*) [7]
до відходу на спання	перед сном [7]
душі не чути в кому	умирати за ким**, * [1]
з братом трапилася біда	з братом сталося лихо [7]
з вогню та в полум'я*	(синонім) з дощу та під ринву** [6]
забили тривогу	забили на сполох*, ** [7]
задати собі запитання	запитати в себе [7]
залишити когось у спокої	дати комусь спокій* [4]
Залізно!	Муровано! [1]
зарапортуватись	сісти в калюжу [1]
застосовувати фізичну силу	давати волю рукам*, **[1]
затягувати роботу	зволікати з роботою [7]
звернути шию	скрутити в'язи* [6]
згущати фарби	передавати куті ме́ду*, ** [1]
знати в чомусь толк*	розумітися на чомусь*, бути в чомусь компетентним [7]
знімати з себе відповідальність	умивати руки*, ** [1]
кидається у вічі	впадає в око* [6]
користуватися\увінчатися успіхом	мати успіх [1]
котрим не байдуже до долі держави	яким не байдужа доля держави [7]
крайнє недопустимі	вкрай недопустимі [7]
крутиться голова	паморочиться в голові [7]
лишитися ні з чим, "піти не солоно сьорбнувши"	скуштувати\спіймати облизня*, **[4, 6]

мальчишник	парубоцький вечір, парубоцька вечірка [4]
мені по силі	я посильний [1]
нанести поразку	завдавати поразки* [6]
наука тримає пальці на пульсі життя	наука базується на реаліях життя [7]
не бачила виходу з цього станови-ща	не знала як зарадити в цій ситуації [7]
не в змозі*	не спроможен, не годен* [1]
не виявляти ознак життя	лежати трупом** [1]
не володіти достатньою мірою мовою	не могти й двох слів стулити* [1]
не припускати й думки	і в голову не покладати*, ** [1]
немає і тіні сумніву	нема найменшого сумніву, поза всяким сумнівом* [7]
неможливо уявити	не вкладається в голові*, ** [1]
нічого гріха таїти	ніде правди діти*, ** [7]
новомісяччя**	молодий місяць, молодик*, ** [7]
обнадіювати	подавати надію* [1]
осінила думка когось*	думка блиснула/стукнула в голову комусь** [1]
оточити тісним кільцем	обстати, наче рій [1]
пасти смертю хоробрих	полягти як герой [7]
перебувати в стані радісного збудження	землі не чути під собою*, ** [1]
під стать*	до пари* [7]
підноситися духом	молодіти душею [1]
підняти шум	зчинити галас [7]
після дощика в четвер	як\коли\ рак у полі свисне*, як бабак свисне [7]
повертатися до попередньої практики	братися за своє** [1]
покінчив життя самогубством	сам собі смерть заподіяв*, кінець собі зробив*, віку собі збавив*, наклав на себе руки*, порішив із собою* [7]
покінчити	покласти край* [1]

поправити положення	виправити становище [7]
поставити заслон комусь	перейняти когось*, перетяти шлях (дорогу, стежку) комусь* [1]
потрапляв у немилість*	впадав (попадати*) у неласку [7]
придавати речам уваги	брати до уваги*, зважати на обставини* [2]
прийняти за чисту монету**	сприймати за щиру правду [7]
прийшли з повинною	призналися (зізналися) у провині; покаялися*; повинилися*[7]
приносити неприємності	завдавати прикрощів [7]
приступати до чогось	розпочинати щось [1]
приступають до роботи	стають до праці*, розпочинають працю [1]
притягатися до судової відповідальності	ставати перед судом* [1]
про це говорити не приходиться	про це нема чого й казати (нічого й казати*) [7]
проявив вірність	залишився вірним [7]
ратувати за щось	обстоювати щось*, обставати*/ розпинатися за щось, обставати за чим*[1, 6]
рахуватися з чужою думкою*	зважати на чужу думку*; враховувати чужу думку*[7]
роздосадуватися	вдарити об поли руками** [1]
розчудесний*	збіса гарний [1]
самозабутньо*	самовіддано*, забувши все на світі* [1]
сисний біль (сосущая боль)	п'явка на серці (мов п'явки за серце ссуть*), смокче коло серця* [1]
сказати в'їдливо	відважити солі*, ** [1]
скінчитися невдачею	піти прахом*, ** [1]
складають надійну підмогу	є надійною підмогою [7]
скритися з виду	зникнути з очей* [7]
скромничати*	удавати скромного [7]
сполохом тривоги прозвучав	тривожно прозвучав [7]

справа в капелюсі	рибка в сітці [4]
ставати об'єктом обговорення	потрапляти на язик*, ** [1]
стануть на чолі боротьби	очолять боротьбу [7]
стати жертвою вогненної стихії	піти з димом*, ** [1]
стоятиму на законі та моралі	стоятиму на засадах закону та моралі [7]
творити з допомогою фантазії	брати з голови [1]
у даний момент	цієї миті [7]
у чорта на куличках	у чорта на болоті\в зубах*; де чорти навкулачки б'ються; на краю світу; де макар телят пасе**; за тридев'ять земель; у тридесятому царстві; куди ворон і кісток не донесе; де волам роги правлять, і кіз кують підковами* [4]
уклонятися в сторону	кинутися\метнутися вбік\набік; уломити вбік\набік, ухилятися вбік; збочувати* [7]
ходити колесом	іти в переверти* [1]
холостяк літнього віку	старий парубок* [4]
хтось відчуває сисний біль у серці	засмоктало коло серця когось* [1]
це ж можна сказати	те саме можна сказати* [7]
ця справа простіша простого	це дуже просто [7]
чистої води обман	чистісінька брехня [7]
чорти полосаті	бісові діти** [7]
шури-мури (= любовні приго-ди)*, **	фіґлі-миглі (= хитрощі)*, ** [1]
щось перебуває поза досягом	руки не доходять до чогось* [1]
як би там не було	хоч би як [7]
як ні в чому не бувало	наче й не було нічого [7]
Рекомендації щодо вживання етикетних фразеологічних формул	
бажаю вдачі (має значення "характер")	бажаю удачі [4]
величезне дякую	велика\величезна подяка, дуже дякую, вельми вдячні, щиро дякуємо [6]

Всього доброго!..	На все добре!.. [7]
Добрий ранок!	Доброго ранку! [6]
З приїздом!	З прибуттям! Раді, що повернулися. Вітаємо [7]
ізбав нас, всевишній	визволи, звільни нас, всевишній [7]
милості прошу*	щиро запрошую [7]
не в обіду сказано	даруйте, пробачте на слові**; не бажаючи образити, скажу; не ображайтесь; не майте того за зле [7]
Приємного апетиту! Смачного!	Хліб та сіль!*, ** [1]
Скільки годин?	Котра година? [7]
якщо це вас не затруднить	якщо це вас не обтяжить [7]

ЛІТЕРАТУРА

1. *Караванський С. Й.* Секрети української мови / С. Й. Караванський. – К. : УКСП "Кобза", 1994. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors /Karavanskyy_ Sviatoslav/Sekrety_ukrainskoi_movy/

2. *Одарченко П. В.* Про культуру української мови. Збірник статей / П. В. Одарченко. – К. : "Смолоскип", 1997.

3. *Косенко Н. Я.* Як правильно говорити українською мовою. Практ. посіб. / Н. Я Косенко, Т. М. Вакуленко. – Х. : Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2007. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Kosenko_Natalia /Yak_pravylno_hovoryty_ukrainskoiu/

4. *Авраменко О. М.* Експрес-уроки української мови [Електронний ресурс] / О. М. Авраменко. – Режим доступу: http://ippo.kubg.edu.ua/ekspres-uroky

5. Термінологічно-правописний порадник для богословів та редакторів богословських текстів [Електронний ресурс] – Український католицький університет, 2010. – Режим доступу: http://poradnyk.ucu.edu.ua/appendices /misc/errors/

6. *Пономарів О. Д.* Культура слова: Мовностилістичні поради / О. Д. Пономарів. – 4-те вид., доп. – К. : Либідь, 2011.

7. Українська мова – питання та відповіді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://movnyk.com.ua/

8. Словник української мови : У 11 т. – К. : Наукова думка, 1970–1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua/s/

9. Новітній онлайновий словник української мови (2013–2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sum.in.ua/f/

10. Всесвітній словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://worldwidedictionary.org

Надійшла до редколегії 23.10.17

O. M. Bohomolets-Barash, Forth-year student,
O. B. Sharko, Master's student
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

A Ukrainian glossary of typical and recommended uses of set expressions

A glossary systematizes typical erroneous uses of Ukrainian set expressions, both with and without connotative meaning, in accordance with the principles of Ukrainian phonetics, morphology, derivation, syntax and lexicology as well as presents recommended equivalents. The lexis embraces registers of colloquial styles. The material is glossed to professionalize the students of any chief subject related to Ukrainian linguistics and free translation into Ukrainian.

Key words: *free translation, Ukrainian language, word usage, set expressions, phraseological unit, colloquial styles, glossary.*

О. М. Богомолец-Бараш, студ.,
О. Б. Шарко, студ.
Институт филологии
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

Глоссарий типичных и рекомендованных вариантов употребления устойчивых выражений украинского языка

В предлагаемом глоссарии систематизировано ошибки, которые допускаемые в типичных вариантах употребления устойчивых выражений украинского языка – как экспрессем, так и единиц без коннотаций – за видами нарушения принципов украинской фонетики, морфемики, словообразования, синтаксиса лексикологии, а также даны рекомендуемые соответствия. Лексический материал охватывает некнижные стили и регистры украинского языка. Глоссарий составлен с целью повышения профессионального уровня филологов всех специальностей, связанных с украинистикой и художественным переводом на украинский язык, в частности для переводчиков художественной литературы.

Ключевые слова*: художественный перевод, украинский язык, словоупотребление, фразеологизм, экспрессема, некнижные стили, глоссарий.*

ПЕРЕКЛАДИ

Грація Деледда

БІЛА ДАМА

(переклад виконаний О. А. Веклич, аспіранткою
Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Вступний коментар перекладача

Перекладений твір належить до збірки "Сардинські оповідання письменниці Грації Деледди, що у 1926 р. стала першим лауреатом Нобелівської премії з літератури серед італійських жінок. Збірка вперше вийшла друком у 1984 р. Загалом у творах Деледда описує життя загублених в горах і лісах Сардинії сіл і містечок, розповідає про важку працю селян і бідність, про забобони і владу грошей, що штовхає на скоєння злочинів, вірність та високу поезію кохання.

Недалеко від одного з наймальовничіших сіл біля Нуоро стоїть садиба, виплекана однією родиною з цього самого села.

Голова цієї родини, вже в літах, але все ще міцний та сильний, – дивакуватий сардинець з м'яким та світлим, як у святого, що зійшов з картини Перуджіно, волоссям, – зрідка приїздить до Нуоро, щоб заплатити за землю та пригостити усіх плодами свого саду, і кожного разу розповідає чудернацькі історії, що хоч і здаються вигадками, але насправді відбувалися в горах, серед прірв та таємничих рівнин, де він провів усе своє мандрівне життя, і у більшості з цих історій він брав участь сам… Звуть його дядько Сальваторе.

Цю історію він розповів нам останньою, і багато хто не повірить у сказане, але все це дійсно відбулось на нашій землі, багатій на легенди, оповідки про криваві та незвичайні події, неймовірні пригоди.

Це відбулося однієї травневої ночі 1873 р. У курені, що стояв посеред пасовиська у селі, де жив дядько Сальваторе, біля напівзгаслого вогнища спало двоє молодих пастухів. Надворі біля

куреня спали корови в загоні з каміння та гілля, й призахідний рожевувато-золотавий місяць на сході освітлював безкраї чорні поля, оточені на горизонті стрімкими скелями. Раптом один із пастухів прокинувся, і, підійнявшись, подивився, чи не світає. Оскільки ще була ніч, він роздмухав вогонь, і, схрестивши ноги, якусь мить сидів мовчки і нерухомо, охоплений однією думкою; а потім розбудив товариша.

Вони обидва були чорноволосі, вродливі та сильні, але того, що прокинувся першим, звали Беллія, або ж Джоммарія, він був вищим на зріст, ставний, з благородними рисами обличчя, що привертало до себе увагу, змушуючи замислитись, а чи не належить воно синові якогось багатого Дона.

– Антоніо? – покликав він товариша, і почав його трясти, щоб розбудити.

– Ну що? Що трапилось? – відказав Антоніо, різко сідаючи з широко розплющеними очима. – Що таке?..

– Нічого. Я тебе розбудив, щоб сказати дещо. Послухай. Це вже третю ніч поспіль мені сниться один і той самий сон. Я не вірю в сни, але, заради господа, коли тобі три ночі поспіль сниться одне і те ж саме, тут є над чим замислитись.

– Мене ти навіщо розбудив? – спитав його другий з недовірливою та жалісливою усмішкою на вустах. – Можливо, тобі наснилось, що тебе ведуть на шибеницю?

– Ні! – незворушно скрикнув Беллія. – Послухай. Уві сні до мене приходить жінка, вдягнута по-старовинному, я так думаю, бо зараз жінки так не вдягаються, вкрита білою оксамитовою накидкою з голови до ніг. Обличчя в неї таке саме біле, як і накидка, очі чорні, великі, брови чіткі, густі, розташовані близько одна від одної, коси так само чорні, закручені над вухами…

– Ну! Так ходять в Ольєні! – вигукнув Антоніо з недовірою в голосі. Те видіння мало його цікавило, і він дуже хотів знову заснути.

– Жінка одна і та ж… три ночі поспіль, розумієш?

– І що тут в біса такого? Ну наснилась жінка, заради Господа!

– Почекай. Вона довго-довго дивиться на мене своїми суворими гарними очима, що водночас лякають і зачаровують, і го-

ворить: "Белліє, ходи, ходи! Іди до полів Сан Маттео біля лісу, а далі до струмка. Там ти побачиш гранітовий камінь, він лежатиме за десять кроків від струмка біля першого дерева в лісі, воно матиме найтовщий стовбур. Підніми той камінь: під ним у землі лежатиме ще один. Прибери і його, і в заглибині знайдеш залізний хрест. Белліє, ходи, ходи, іди туди прямо сьогодні: а то заблудишся, і нечисть забере у тебе щастя".

– Дідько, який чудовий сон! – вигукнув Антоніо. Незважаючи на свою недовіру, він відчув, як по спині побігли мурашки. Ще малим він чув багато історій про сховані скарби, які відбирав диявол, якщо їх вчасно не знаходили, і коли він вже був юнаком з ним одного разу сталася дивна пригода: вночі, коли він біг через ліс, тікаючи від карабіньєрів, які його шукали, звинувативши у вбивстві, хоча потім і довели його невинність, у світлі місяця Антоніо побачив цілу купу розкішних тканин, парчі, тонких полотен і шовку, і два глека, повних золота, і він був певен, що розчув голос, що линув з тієї купи скарбів: – Зупинись, це все твоє, зупинись! – Але неподалік він також чув і кроки карабіньєрів, тож зупинитися не міг ніяк, і продовжував бігти. Втікши від небезпеки, наступного дня він повернувся на те ж саме місце, але замість купи тканин там були тільки великі гранітові брили, що їх нагадували формою, і два обгорілих поліна з обрисами глеків.

Антоніо, що після того прикрого випадку вірив лише в реальні речі, висміяв бажання Беллії піти, щойно світає, до Сан Маттео, щоб знайти камінь, про який розповіла біла дама у сні. Але Беллія, що теж не сильно вірив у сни, все одно хотів пересвідчитись в почутому, і залишався при своїй думці до кінця ночі і, без вагань, таки б пішов до зазначеного місця, якби на світанку, зайшовши до загону, не побачив, що одна з його найкращих корів захворіла: це була гарна сіра корова, висока і розумна, її Беллія любив найбільше з усіх корів, і називав ніжним іменем *Красуня*.

Неочікувана хвороба *Красуні* змусила його забути про той дивний сон і намір піти до місця, вказаного дамою. Натомість він пішов до села і привів із собою старого пастуха, який знав усі

найтяжчі хвороби, які могла підхопити худоба, і вмів їх лікувати. Але навіть дядько Лаллану не зміг зрозуміти, що за лихо сталося з *Красунею*. Це було щось таємниче: здавалось, ніби корову отруїли, або ж у неї вселився злий дух. Також ні ветеринар, ні лікар, якого привели, не змогли нічого сказати. Проте за кілька днів *Красуня* раптово видужала, так несподівано, як і захворіла, і знову стала спокійно пастись на зелених полях, серед копиць запашного сіна та маргариток, радіючи, що Беллія, звичайно, більше не думав іти на кам'янисті рівнини Сан Маттео.

І все ж, через деякий час, Беллія і Антоніо, коли переводили корів з одного пасовиська на інше, випадково пройшли тими місцями. Перед ними розгортався суворий краєвид: пустинні дикі гірські поля, скелясті і порослі папороттю, оточені лісом столітніх кам'яних дубів. Їх називали поля Сан Маттео на честь зруйнованої пізанської церковки, розташованої неподалік.

Двоє пастухів згадали сон, чи радше сни, Беллії, і Антоніо першим запропонував подивитись, чи там дійсно є той камінь і те дерево зі сную Вони пройшли вздовж берега засохлого струмка, і коли вже підходили до лісу, Беллія поблід. Він бачив дерево з найтовщим стовбуром, що вирізнялося з-поміж інших, і гранітовий камінь, і це все було точнісінько таке, як в його сні!

– Господи! Господи! – промовив він з побілілим обличчям і блиском в очах. Він вперся в камінь, але сам не зміг його зрушити, Антоніо кинувся допомагати, і доклавши великих зусиль, вони змогли відсунути його: під низом був ще один камінь, менший, заритий в землю, як і говорила біла дама уві сні!

В цю мить почав хвилюватися і Антоніо, і мовчки почав допомагати товаришеві, мертвотно блідому, з тремтячими губами, який руками вигортав землю з-під каменю. Вони змогли витягнути і цю брилу, і, без слів, здивовані, перелякані подивились один на одного: внизу в заглибині був залізний хрест, про який говорилося вві сні. Беллія закричав:

– Ти це бачиш? Ти це бачиш? – З усіх сил він вирвав хреста з землі, засунув руку глибше у отвір, і витягнув звідти великого іржавого залізного глека. Неможливо описати потрясіння, яке

отримали обоє пастухів, особливо Беллія. Без сумніву, глек мав бути повен золота і перлин, Святий Боже… Святий Боже!...

Взявши леппу, великого кинджала з лезом, якого пастухи в Логудоро майже постійно носять з собою на поясі, Беллія підняв накривку глека, і в цю мить згадав останні слова дами: "Іди туди прямо сьогодні: а то нечисть забере у тебе щастя". Глек був повний вугілля і попелу, аж до дна!... Непотрібно навіть говорити про враження, здивування і жах двох молодих пастухів.

Вони все ж були переконані, що скарб таки існував, і що нечиста сила, відповідно до сардинських вірувань і легенд, забрала його собі, бо у день, визначений тим, хто його сховав (білою дамою, звичайно), Беллія не прийшов по нього. Вони згадали про дивну хворобу *Красуні*. Звичайно, це був саме якийсь пекельний дух, що наслав хворобу на улюблену корову Беллії, щоб завадити йому дістатись до Сан Маттео.

Двоє молодиків, як усі інші сардинці, що жили в горах, мали хорошу уяву, все ще продовжували вірити у все те, що з ними сталося, і сумно продовжили свою дорогу за коровами, жалкуючи за втраченим скарбом і у страху перед надприродними силами. Вони ніколи нікому не розповідали про цю таємничу пригоду, аж доки не сталась одна подія, що лише зміцнила їхню віру.

Минуло п'ять років. Беллія, одружений і вже батько чарівної донечки, жив собі спокійно і скромно, випасаючи, як і раніше, худобу, аж доки одного травневого дня 1878 року не отримав звістку від сільського священника, щоб той навідався до його дому. Беллія, що досить мало спілкувався зі старим священником, відразу пішов на зустріч, сповнений цікавості, що ж той може йому розповісти.

Священник, чиє ім'я ми не називатимемо, і який помер десять років тому, чекав його в маленькій спальні, чистій і заповненій світлом; посадив його поруч зі своїм зеленим кріслом, потім самотужки пішов і зачинив двері попередньої кімнатки, про всяк випадок… його малі внучата були такі допитливі… особливо Марія. Все. Подбавши про безпеку, що їх ніхто не потурбує, священник сів у крісло, начепив окуляри і показав на аркуш старого пожовклого паперу.

Беллія відчув легкий страх від того всього, що щойно зробив літній священник, і здригнувся, коли той йому сказав серйозним голосом:

– Цей листок стосується тебе!

Пастух спробував щось відповісти, але не дібравши слів вирішив промовчати.

– Мені дев'яносто років, – продовжував священник, який дійсно виглядав дуже старим, але не настільки, піднявши окуляри, він дивився на Беллію своїми світлими очима, які, під білими бровами, виглядали ще світлішими і добрішими, – мені вже дев'яносто років, сину мій, і вже більше сімдесяти років я служу Господові в нашому селі. Я ще й двадцяти років не мав, коли відслужив першу службу.

– Так Ви можете прожити і до ста! – вигукнув Беллія.

– …Того самого року помер, також вже в літах, старий настоятель нашої церкви, і за кілька днів перед тим, як віддати душу нашому Святому Господк, він мені сказав: "Після моєї смерті Вас, безсумнівно, зроблять новим священником, отож я повинен Вам довірити одну важливу місію. Сідайте, спочатку я повинен дещо розповісти". Я присів біля узголів'я його ліжка, і мій старий шанований настоятель повідав мені таке:

"Тридцять п'ять чи тридцять шість років тому, тобто десь в 1773 році, тут, в цьому селі був один парубок із родини М., яка досі тут живе. Він був багатий, гарний, вивчився на адвоката, і незадовго до того одружився з однією дівчиною з Сассарі, де він навчався. Його дружину звали Донна Марія Кроче М***, вона була дочкою одного генуезького пана і сардинської дами, обоє були дуже багаті і мали оселю в Сассарі, де вона і народилась. Їй було років із двадцять п'ять, і вона була дуже гарна, але видавалась суворою з її великими чорними очима і чіткими бровами, і її косами, закрученими над вухами, по-фламандськи, як вона казала. Одягалась вона завжди багато, і носила накидку з білого оксамиту.

Можливо якраз через її дивний одяг, що робив її схожою на фею, чи через те, що всі знали, що її батько цікавився фізикою та астрономією, і вона долучалася до його експериментів, як

тільки вона сюди приїхала, почали ширитись злі чутки: Донна Марія Кроче спілкується з духами; Донна Марія Кроче зачаклувала Дона Гавіно, її чоловіка, за допомогою чар примусила його одружитися, і багато іншого схожого.

Справа була в тім, що Дон Гавіно, перш ніж одружитися з нею, кохався з іншою дівчиною з села, з хорошої родини, також гарненькою, але бідною, як Ісус Христос, яку звали Розанна. Отож, щоб не гаяти час, і отримавши святу обіцянку про майбутнє весілля, Розанна народила від Дона Гавано гарненьку донечку. Через це дівчину вигнали з дому, хоч і Гавіно клявся і божився одружитися з нею, як тільки завершить навчання.

Але протягом останнього року, який він провів у Сассарі, Гавіно познайомився з Донною Марією Кроче: і дивитись на неї, закохатись в неї, запропонувати їй руку і серце означало одне і те ж саме.

Розанні від цього стало зле, але вона не вимовила і слова скарги. Та ледве минуло шість місяців після весілля Дона Гавіно, як однієї ночі, коли він повертався додому якийсь чоловік у темряві схопив його, і убив його ударом кинджалу. Цього разу вже зле стало Донні Марії Кроче: але як тільки вона вилікувалась, вирішивши будь-якою ціною знайти вбивцю чоловіка, дізналась, що це був юнак, безнадійно закоханий у Розанну, яка йому пообіцяла руку і серце, якщо той уб'є Дона Гавіно. Донна Марія Кроче подала на нього до суду: його арештували, але оскільки бракувало речових доказів скоєння злочину, незважаючи на гроші та силу вродливої вдови, його відпустили.

Тим не менше, дама була певна в своїй правоті, і оскільки людське правосуддя не прийняло її сторони, вона вирішила помститись особисто.

Минув рік після смерті Дона Гавіно, і в цей час також помер і батько Донни Марії Кроче, залишивши її власницею багатої спадщини. Вона поїхала до Сассарі, продала усе, а потім повернулася сюди. У день Великодня Розанна одружилася. У церкві було повно людей, і серед натовпу виділялась Донна Марія Кроче, вдягнута у чорний одяг, з білою накидкою та срібним стилетом на поясі, вона стояла на колінах за перилами вівтаря.

Коли я благословив молодят, то побачив, як вона піднялась, її обличчя було бліде, а очі палали. Розанна та її наречений якраз спустилися по сходах від вівтаря, коли вона кинулась на них і вдарила молодого стилетом, промовляючи: – Я вам повертаю ваше!...

Уявіть собі те сум'яття, ту метушню, ті крики людей і те, що відбулось потім. Розанна зомліла, а потім захворіла від того переляку і померла за кілька місяців у муках, бо через неї загинуло двоє чоловіків. Донну Марію Кроче арештували, і, оскільки людей в ті часи людей судили по-іншому, ні золото, ні вплив родичів не змогли змінити вирок.

Її засудили до страти на шибениці, і так вона й загинула.

Перед смертю вона пішла до мене і висповідалась. Потім розповіла про золото, отримане від продажу своєї спадщини, яке сховала в лісі Сан Маттео біля церковки, під деревом в глеку. І мені вона призналась, що хоче залишити цей скарб третьому поколінню Розанедди, дочки Розанни і Дона Гавіно, щоб хоч якось спокутувати свої гріхи заради милосердя Господа.

– Це мій заповіт, – сказала вона, даючи мені аркуш паперу, – збережіть його, і перед своєю смертю передайте вашому наступникові, і хай той зробить так само. Нехай це продовжується до тих пір, допоки не народиться людина з третього покоління Розанедди. Отож передайте нащадку дівчинки цей аркуш, за кілька днів до вказаної дати, і він дізнається, що робити. Попередьте його, що все потрібно виконати лише в зазначений день, якщо він спізниться хоча б на годину, все буде втрачено…

Я благав даму пояснити мені свої слова, але вона не захотіла мені нічого про це казати, проте того дня, прости Господи, і я повірив, що вона має зв'язок з потойбічним світом, оскільки коли я спитав: – А якщо Розанедда помре, не залишивши нащадків? – вона мені відповіла:

– Ні! Вона вийде заміж і матиме доньку, яка, в свою чергу, знайде чоловіка, з яким створить велику родину. Старший син, врешті-решт, також матиме синка, серед імен якого буде одне із моїх імен. Ось йому заповіт і призначається…

– А якщо, – я спитав, – хтось інший спробує заволодіти скарбом?...

– Байдуже! Лише той, кого виберу я, знайде його, і лише якщо прийде вчасно.

Донна Марія Кроче більше нічого мені не сказала; передала листок із заповітом, і з тієї миті аж до смерті більше нічого не робила, як молилась. Вона пішла на смерть сміливо, як справжня християнка, і я її оплакав, як дочку.

Як це було в передбаченні, Розанедда через багато років одружилась і народила доньку, яка зараз жива, вона дуже гарна дівчина, і Ви її, безсумнівно, знаєте.

Я свято зберігав заповіт Донни Марії Кроче, і мені жодного разу не спадало на думку сумніватися в тому, що вона мені довірила. Зараз я передаю його Вам, як вона мені наказувала, і Ви зробите так само, якщо Господь не захоче, щоб ви дізналися, хто стане тим спадкоємцем".

– Отже, – продовжував старий священник, – мій шанований попередник передав мені папір, який ти, Беллія, зараз бачиш ось тут.

Через деякий час вона померла, і я, в свою чергу, добрі сімдесят років зберігав цю цінну таємницю, про яку ніхто не знає.

Як і заповідала Донна Марія Кроче, я також бачив, як вродлива дочка Розанедда одружилась, і продовжила свій численний рід. Її старший син також дочекався своєї черги, одружився, і його сином став ти, Беллія, або ж Джованні Марія, у тебе навіть одне з імен раніше належало Донні Марії Кроче. І ось час настав. Я тобі передаю заповіт, і ти, без нічиєї допомоги, можеш його виконати!...

– Я думаю, що вже надто пізно! – скрикнув Беллія, в якого протягом всієї розповіді змінювався колір обличчя, бо він постійно кусав себе за губи, щоб не кричати і не показати неповагу священнику, перериваючи його мову. – Вірніше, зараз і справді надто пізно!

– Звідки ти знаєш? – запитав вражений старий.

Беллія розповів йому про свою пригоду, як трапилась п'ять років тому.

Священнику здалося, що це все йому сниться; він насупив білі брови, знову начепив окуляри, вдруге прочитав заповіт, і вигукнув:

– Господи Ісусе, що ж це означає? Ось я зробив усе, що мав; тут, без сумніву, є щось нечисте. Звірся з заповітом: він написаний не латинською мовою, не іспанською, не італійською. Він

написаний саме сардинською мовою, на логудорському діалекті. Прочитай сам…

Беллія взяв цей аркуш тремтячими руками. Це був жовтуватий аркуш товстого паперу, прикрашеного золотими вензлями. В куточку стояла печатка батька Донни Марії Кроче, що складалася з кавалерійської корони і літер Д. Е. та М., з'єднаних маленьким мечем, що радше скидався на кинджал – всі символи були золотими, хоч і з часом трохи зблякли.

Дивний заповіт дійсно був написаний по-логудорськи незвичним почерком, товстим, непевним, але все ж розбірливим, і Беллія його прочитав по складах злегка тремтячим голосом:

Там було написано таке:

"Я, Донна Марія Кроче М***, вдова Дона Ґавіно М***, заповідаю внукові дочки Розанедди Р***, дочки Розанни Р*** та мого покійного чоловіка скарб, захований під найбільшим деревом в лісі Сан Маттео, що знаходиться в десяти кроках від струмка. Скарб потрібно забрати двадцятого травня 1878 року, в іншому випадку він нічого не знайде. Також нехай він помолитися за упокій моєї душі і замовить поминальну службу.

Донна Марія Кроче М***, *вдова* Дона Ґавіно М***"

Було б надто довго розповідати про всі здогадки і припущення Беллії та священника. Для впевненості Беллія двадцятого травня знову повернувся до Сан Маттео, і перерив землю під усіма деревами, але так нічого і не знайшов.

Щоб роз'яснити цю диявольську таємницю, священник розіслав заповіт усім своїм письменним друзям, як церковним, так і мирським, але ніхто нічого не зміг відповісти.

Врешті-решт злощасний аркуш потрапив до рук сільського молодика, племінника дядька Сальваторе, що навчався у семінарії в Нуоро, і який, крім усього іншого, був талановитим каліграфом. І він йому пояснив цю загадку. Друга вісімка числа 1878, зазначеного у заповіті, виявилась не вісімкою, а трійкою. Передні гачечки були виведені так, що здавалось, що то вісімка, і, таким чином, старий священник, оповіщаючи Беллію, помилився на п'ять років.[35]

[35] Схожу історію розповідають і в провінції Галурія, і, можливо, вона ґрунтується не лише на легендах.

Емброуз Бірс

ПРИВАЛ ДЛЯ ПОЛЕГЛИХ

(переклад виконаний **О. Б. Шарко**, магістром Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Ген від осереддя Алеганів округу Покахонтас, Західна Вірджинія, розташований мальовничий придолинок, крізь який тече правий рукав річки Грінбраєр. У місці, де залізниця перетинає магістраль Стонтона-Паркерсбурга, свого часу головну артерію, у селитьбі міститься поштове відділення. Воно має назву "Спочинок мандрівця", адже колись було таверною. Оточивши кілька узгір'їв, до яких рукою подати від будинку, розляглися довгі гряди старих паланок Конфедератів, так старанно вихолощених майстрами й часом, що протягом години загін здатен довести їх до такого ладу, що хоч чекай на наступну громадянську війну. Тут мала місце битва, яка впродовж боротьби за державну владу дістала назву "знамення часу". Загін федеральних військ, серед яких і полк оповідача, оточили Чит-гору, розташовану за п'ятнадцять миль на захід, і, простягнувши линву повз долину, долали ворогів від світання до смеркання; ті теж давали про себе знати. Могутній гарматний вогонь поклав із дюжину з обох боків; тоді, знайшовши вдалий прихисток, аби витримати напад, і поховавши полеглих, федерали за підтримки чинної розвідки відступили до більш принадних місць, звідки починали наступ. Дбайливо згуртовані, щойно їх упізнали, разом із іншими полеглими федералами з ряду таборів і полів бою Західної Вірджинії, ці загиблі наразі спочивають на чудовому національному цвинтарі в Графтоні. Доки ратникам, що впали, можна віддати почесть лише у такий скромний спосіб:

Їхнє сяйво у променях світла,
Що огортає Пагорби літа,
Тліє в труні попід мохом.

По правді, більше, ніж половина вбраних у мох надгробків на кладовищі Графтон тавровані як "невідомий", тож хтось

подекуди припускає суперечність, за якої трапляється "вшанування пам'яті" тих, кого пам'ять й не пригадує вшановувати; та хоча б із погляду логіки таке припущення може скривдити тих, хто нині живий.

За кілька сотень ярдів від тилових валів старих Конфедератів розташований лісистий пагорб. Проте багато років тому його вигляд разюче різнився. Тут, посеред крон, у підліску, як пошукати попід нагромадженим листям, простягаються ряди дрібних баюр. Із декотрих вдалося потихеньку підняти (ба, навіть із відчуттям пієтету перемістити), невеличкі плити з гранульованого каміння з села, на яких товариші лишили кострубаті, геть невичерпні відомості. Лише на одному із них мені пощастило віднайти дату, й іще на одному – повні імена та звання. Загалом їх було вісім.

Решта полеглих Конфедератів – під цими забутими Богом могилами, укупі налічують від вісімдесяти до сотні, хто вже скільки зміг розгледіти. Декотрі з бійців загинули в "битві", проте більшість злягли з хвороби. Двоє (лише двійко!) з них викопали, аби перепоховати їх у рідних пенатах. Єдиний, хто знає про таке занедбане й відмежоване від решти світу кладовище, – літній поштар із "Спочинку мандрівця". Люди, що живуть за милю звідси, ні сном ні духом про це не відають. Та все ж має топтати ряст хтось із тих людей, які потурбувалися про тутешнє захоронення солдатів із Півдня, і які б могли б розпізнати деякі надгробки. Чи не знайдеться хтось із солдатів, хоч чий бік він не боронив би – Півночі чи Півдня – хто пожалкував би витрати на належну пошану полеглих братів під цими позеленілими могилами? Гадаю, що ні. Та насправді таких місцин, полишених нащадкам машиною громадянської війни, із десяток сотень. Про той факт, що всіх найсильніших зазвичай замовчують, красномовно промовляє голосіння за втраченими братами: "… справжній Бог – серед нас".

Окрім нього, були й відважні вороги, які чимось скидаються на теперішніх політичних засланих козачків, що переконують у своїй правоті, а згодом викрили й осіб, що оголошували себе очевидцями.

Вони не застали часи величної боротьби на шляху до відлиги – як і ніколи й не прокладали шлях від Залізного віку до Мідного, або ж від доби стилету до доби стилосу. Серед них нема однолітків Південної війни; у відлуннях цивільних й серед пострілів не чути їхніх голосів. Не з їхньої вини забуті доблесть і слава Програної Битви. Повернімо цим беззаперечним сміливцям право на місце під сонцем, що огортає Пагорби літа.

Переклад надійшов до редколегії 24.05.17

Росаріо Кастельянос

А ЩО ДУМАЮТЬ З ЦЬОГО ПРИВОДУ МАТЕРІ?

Есе

(переклад виконаний магістром **М. Марчук**)

Росаріо Кастельянос (1925, Мехіко – 1974, Тель-Авів), письменниця, поетеса, есеїстка та дипломат, яку називають найважливішою жінкою в історії Мексики XX ст. Вихід у світ її дисертації на тему "Про жіночу культуру" ("Sobreculturafemenina") став ключовим моментом для сучасних мексиканських письменниць, що знайшли у цій праці для себе потужний заклик до самоусвідомлення і боротьби за жіночі права.

Останніми роками пристрасно, агресивно, а інколи навіть посилаючись на певні аргументи,обговорюють проблему контролю народжуваності. З релігійної точки зору, ця проблема є щонайделікатнішою і ставить під загрозу прадавні уявлення щодо абсолютної поваги домайбутнього життя людини, тим самим зобов'язуючи нас переглянути численніетичні норми, що регулюють нашу поведінку. Економісти, у свою чергу, спираються на цифри. Вони вказують на зростання населення, що мовою термінів називається "демографічним вибухом", який і надалі буде рухатися по висхідній аж до того моменту, коли на планеті вже ні для кого не знайдеться ні місця, ні продовольства. Немає

необхідності уявляти таку похмуру перспективу, щоб усвідомити всю її серйозність. Достатньо поглянути на країни, у яких злидні – це звичне явище, а багатство – виняток для тих небагатьох, що розкошують до нестями; країни, у яких голод – хронічний стан більшості; у яких освіта – привілей; у яких, врешті-решт, здоров'я–лотерея, де не всім щастить, де немає жодних умов, денемає захисту з боку державної установи, де немає закону, щоце гарантував би.

Соціологи волають в пошуках засобів як щодо того, що відбувається, так і того, як уникнути катастрофу, яка насувається. Психологи вивчають позитивні та негативні аспектибагатодітних та однодітних сімей. Політики на міжнародних зібраннях вираховують, наскільки потужною буде позиція держави, що здійснюватиме (або ж ні) волю маси, яка, за словами з Біблії, будечисельнішою "зазірки на небі і запісок на березі моря".

Серед стількох факторів, що ставлять сучасну людину перед однією з найскладніших і найтяжчих проблем, губиться ще один, що, між іншим, теж є важливим: хто народжує дітей? Тому що дитина це не лише показник, що змінює статистику, це також не тільки споживач, потреби якого неможливо задовольнити, нетільки причина емоційних конфліктів, не засіб посилення влади чи захисту позицій певної держави. Дитина це, передусім(попередні факти ми не заперечуємо, але ставимо на друге місце)– живе створіння, людина з плоті і крові, яку народила інше живе створіння, інша людина з плоті і крові, з якою дитя (принаймні впродовж певного часу) підтримує глибокий міжособистісний зв'язок. Цим іншим живим створінням, про якого ми говоримо, є мати.

Промовляючи слово "мати", чоловіки зводяться на ноги, знімають капелюха і аплодують, стримано чи у захваті, але завжди щиро. На честь жінок влаштовують свята і фестивалі, на які приходять видатні митці, щоб без усякого зиску для себе оспівати материнськічесноти, а публіка, розчулена цим жестом щедрості, в цей час плаче. Ця щедрість є лиш слабким відлунням

тієї щедрості, яка коштувала життя сивоголовій матері. А вонапід час всіх цих урочистостей вже майже не усвідомлює , що відбувається навколо і виною тому похилий вік, що робить її ще більше гідною пошани.

Гаразд, хоча нам і складно відродити минуле, ця старенька бабуся, яка викликає "напади" вдячності, була, у свій час, головною героїнею високого мистецтва материнства. Протягом усім відомих дев'яти місяців її тіло стало притулкомдля зародку, який розвивався за її рахунок, який користувсяусіма її органами, іноді навіть їй на шкоду, і який, як тільки став спроможним витримувати інші умови існування, прорвався повз перешкоди, що стояли у нього на дорозі, щоб з'явитися на світ.

Потім наступає період годування (природнього або штучного), безсонні ночі і особливий догляд, яким мають бути забезпечені особливо ті малюки,які складно адаптуються до земних умов життя, які заслабкі, але дуже дорогі для серця.

З роками обов'язки тільки примножуються. Тепер не лише догляд за фізичним здоров'ям, а й пильний нагляд над інтелектуальним розвитком та емоційною урівноваженістю.Турбота про те, щоб забезпечитиякнайкращу освіту тому, хто незабаром відійде від материнського лона, щоб здійснити свою подорож, свою історію, свою боротьбу і свій успіх.

Якщо материнствовимагає стільки енергії, часу і умінь, якщо воно таке всепоглинаюче, такевинятково жіноче, то найменше, що могли б зробити експерти, якірозмірковують над контролем народжуваності, це запитати, як ставляться до цього контролю самі матері.

Тож незалежно від того, чи чинні на сьогоднішній день табу утримують свої позиції, чи вони вже зникли, чи народжуваність залишається тягарем, яким Природа нас засмучує так, що аж проникає на територію власне чоловіків, варто порушити (так ніби ніхто раніше цього не робив)питання про материнство не як біологічний процес, а як людський досвід (до речі, хтось колись це робив? коли? які результати?).

Часто виголошують, мов аксіому, думку про те, що материнство – це інстинкт, що проявляється абсолютно регулярно як у жінок, так і у самок розвинених видів тварин. Якщо це так (що слід ще довести, оскільки потім одного прекрасного днянауковці заявляють, що материнський інстинкт у тварин виникає і зникає спорадично, а як тільки пройде певний відрізок часу, самки абсолютно байдуживтьдо долі своїх дітей; що він може зростати або зникати в залежності від харчування, гормонів і т.д., тожє не настільки невід'ємним і роковим, як його описують), було б замахомна цейінстинкт завадити його повноцінному розвитку і пожертвувати ним заради інших інтересів.

І тут несподівано пригадується, що завдяки нашій свідомості інстинкти підкоряються іншим цінностям. І що материнство, у західному світі, було і є однією з найвищих цінностей, заради якої часом жертвують життями, почестями, радощами.

Проте, ця цінність, що, як показує історія і антропологія, неоднаково сприймається в різнихкультурах. У деяких випадках, материнство зовсім нею не є. Тож, цю цінність не можнарозглядати якістинну, а якщо так станеться, то від цього слід відмовитися.

Як наслідок, можна стверджувати, що нав'язувати материнство жінкам, якщо вони не мають такого покликання, якщо уникають його, тому що народження дитини іноді є перепоною для того стилю життя, який вони собі обрали, які його не хочуть, бо це небезпечно для їхнього здоров'я, – це замах на індивідуальну свободу вибору.

Щоб розкрити глибше цю тему, необхідно спочатку розглядати жінку не так, як до неї ставляться сьогодні: всього лиш об'єкт, інструмент (який,на жаль, неможливо замінити) для відтворення собі подібних, або ж створіння, якимкерують його функції, а як особистість у повному обсязі її здібностей, потенціалу і прав.

6 листопада, 1965

Переклад надійшов до редколегії 20.06.17

Маріо Бенедетті

ПОЕЗІЇ ЗІ ЗБІРКИ "КОХАННЯ, ЖІНКИ І ЖИТТЯ"

(перекладиви конані учасниками Всеукраїнського конкурсу перекладів поезії Маріо Бенедетті)

Маріо Бенедетті – один із найвідоміших іспаномовних письменників сучасності. Народжений у 1920 р. в Уругваї, Маріо Бенедетті спромігся за 88 років свого життя здобути неабияку прихильність читачів та залишити світу багатожанрову спадщину: більш ніж 70 книг перекладених 25 мовами, серед яких – романи, невеличкі оповідання, ліричні та драматичні твори,публіцистика. До недавніх пір в Україні не існувало офіційно опублікованих перекладених українською мовоютворів письменника. Проте завдяки ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ КОНКУРСУ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЇ МАРІО БЕНЕДЕТТІ, що проходив під егідою Асоціації Іспаністів України у співпраці з Міжкультурним центром іспанської мови "28 пararель", український читач отримав змогу познайомитися з творчим доробком Маріо Бенедетті. Конкурс відбувався з 1 червня по 16 жовтня 2016 р. 65 учасників із різних регіонів України надіслали 207 перекладів, а 4 грудня на закритті Конкурсу були оприлюднені результати їхнього оцінювання і вручені сертифікати та подарунки його учасникам. Читали конкурсові роботи науковці-іспаністи України та відомі поети: Олександр Пронкевич, Галина Верба, Ігор Оржицький, Юлія Кощій, Едуардо Сотело, Анна Малігон і Тарас Малкович.

1. **НАБАГАТО СЕРЙОЗНІШЕ**

У кожному кутку мого життя є щось твоє,
і в цьому насправді немає нічого дивного,
ти ж про це знаєш так само добре, як і я

але я хочу пояснити тобі:
коли кажу "у кожному кутку",
я маю на увазі не тільки те, що відбувається зараз
чекати тебе і, хвала Богу, знайти тебе,
і чорт візьми, втратити тебе,
і знайти тебе знову,
і сподіватися, що все закінчиться цим

я не маю на увазі, що ти раптом скажеш:
"Я зараз заплачу".
і я з комком у горлі:
"Давай, заплач".
і ми опинимося під захистом чудового невидимого дощу,
і завдяки цьому одразу ж з´явиться сонце…

і не маю на увазі також, що з кожним днем
розширюється запас наших маленьких
і рішучих спільних дій,
чи що я можу, чи думаю, що зможу
обернути свої невдачі в перемоги,
чи що ти мені ніжно подаруєш
свій останній відчай…

ні!
тут все набагато серйозніше,
коли я кажу "у кожному кутку",
я хочу сказати, що, крім цього солодкого перелому,
ти повертаєш мене в дитинство,
у той час, коли я вимовляв дорослі та урочисті фрази,
та урочисті дорослі розхвалювали їх,
але ти, навпаки, знаєш, що це не годиться.
хочу сказати, що ти знову будуєш мою юність,
той час, коли я був старим, повний побоювань,
і ти, навпаки, вмієш вийняти з цієї пустелі
мій росток радості і поливати його своїм поглядом.

хочу сказати, що ти хвилюєш мою молодість,
той сосуд, який ніхто ніколи не брав у руки,
ту тінь, що ніхто не приблизив до своєї тіні,
але ти, навпаки, цю тінь умієш трясти,
поки не почне осипатися сухе листя
та залишиться тільки несуча конструкція моєї безславної правди.

хочу сказати, що ти обіймаєш мою зрілість,
це суміш зацiпеніння та досвіду,
цю даль тривоги і снігу,

цю свічку, що осяює смерть,
це провалля бідного життя.

як ти бачиш, усе дуже серйозно.
набагато серйозніше,
бо цими чи іншими словами
хочу сказати, що ти одна така самотня
та кохана дівчина, яка ти є,
але ще ти – всі прекрасні
чи обережні жінки,.
яких я любив чи люблю,

бо, завдяки тобі я відкрив
(ти скажеш, що вже давно було пора,
і матимеш рацію),
що кохання – це гарна та щедра бухта,
яка світліє чи темніє
залежно від життя,

бухта, де кораблі
припливають чи відпливають,

припливають з птахами та передвістями
та відпливають з русалками і чорними хмарами,
гарна та щедра бухта,
де кораблі припливають
та відпливають.

але ти,
будь ласка,
не йди.

(переклала **Вікторія Суханова**)

2. **ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД**

Більше з ностальгією, ніж із захопленням
згадую одна за одною своїх жінок:

з першою пізнав я небо,
із другою освоїв землю,
від третьої дар – дівочий усміх;
запам'яталась шкірою четверта,
п'яддю кожною – п'ята,
цілунком побіжним – шоста,
сьома – інакшістю і незбагненністю,
восьма – єретичною непостійністю,
дев'ята – грайливістю показною;
десята не прийде більше;

насправді
вже протягом певного часу дехто
головою схиляється до одинадцятої,
що задрімала біля нього.

(переклав **Віктор Марач**)

3. **БЛИЗЬКІСТЬ**

Разом дивимося сни
разом прокидаємось
а час тим часом
минає або ні

йому однаково що сниться тобі
і що мені
чи ми простацькі
чи занадто обережні

думаємо що ця чайка
не падає
віримо що це квиління
вічне
що це наша битва
або нічия

разом живемо
гинемо разом
проте це знищення
це жарт
дрібничка подмух вітру
залишок
це розтулитися і стулитися
це рай

наша близькість уже
така величезна
що смерть ховає її
у своєму розпадку

хочу щоб ти розповіла мені
про біль який замовчуєш

я ж тобі складаю
свою останню довіру

ти сама
я сам
але часом
самотність може
бути
полум'ям

(переклав **Остап Ножак**)

4. **ЦЕ ТАК МАЛО**

Те, щотизнаєш
це так мало
те, щотизнаєш
про мене
те, що ти знаєш
то мої хмари
то мої мовчання

то мої рухи
те, що ти знаєш
це тільки журба
домівки, що бачиш здалеку
це віконниці моєї журби
це дзвоник моєї журби.

Але не знаєш
Нічого
найбільше
думаєш часом
що це так мало
те, що я знаю
про тебе
те, що я знаю
чи то твої хмари
чи твої мовчання
чи твої рухи
те, що я знаю
це тільки журба
домівки, що бачу здалеку
це віконниці твоєї журби
це дзвоник твоєї журби
Але ти не дзвониш.
Але не дзвоню.

(переклала **Ірина Гінкуль**)

5. **ЗВІТ ПРО ПЕСТОЩІ**

1
Пестощі – це мова,
й коли твої пестощі мовлять до мене,
то не хочу, щоб вони замовкали.

2
Пестощі не є копією
інших пестощів віддалених;
це нова їх версія,
і майже завжди краща.

3
Це свято для шкіри,
доки пестощі тривають;
й коли кінчаються – вже немає
захисту від хтивості.

4
Пестощі в сновидіннях –
це чудо й чарівність,
але в них є той недолік,
що не дають відчуття дотику.

5
Мов авантюра й загадка,
пестощі починаються ще до того,
як стають власне пестощами.

6
Й цілком зрозуміло, що краще
не самі пестощі,
а їх продовження.

(переклав **Віктор Марач**)
Переклади надійшли до редколегії 25.06.17

Benoît Delâtre, interprète de Conférence,
responsable de la Section Interprétation ITIRI/UNISTRA,
Université de Strasbourg (France)

NOUVELLE SALLE DE FORMATION EN INTERPRETATION DE CONFERENCE A L'UNISTRA

L'UNISTRA propose un large éventail de formations. Parmi toutes ces formations, il en existe une, pas forcément très connue et avec peu d'inscrits : le Master 2 parcours Interprétation de Conférence proposé par l'Institut de Traduction, d'interprétation et de Relations Internationales (ITIRI-LSHA).

C'est un paradoxe : le métier d'interprète fascine et attire mais il compte peu d'élus. La Section Interprétation de 1TTIRI forme des interprètes de haut niveau depuis 1985 et diplôme en moyenne 5 interprètes de conférence chaque année. Parfois au grand dam des autorités qui jugent la formation peu viable en raison d'effectifs réduits. Et pourtant, la qualité de la formation, reconnue par les recruteurs et les professionnels à l'embauche des jeunes diplômés, contribue au rayonnement et au prestige de l'Université partout dans le monde.

Les diplômés de 1'TIRI travaillent souvent comme interprètes free-lance sur le marché libre; certains deviennent permanents ou free-lance dans de grandes organisations internationales et les Institutions européennes. Un métier solitaire, pas toujours reconnu ("la voix dans le casque" comme l'a dit un jour un délégué en faisant allusion aux interprètes) et néanmoins indispensable dans le contexte géopolitique actuel. Les interprètes de conférence sont en effet

garants d'une bonne communication entre les différentes délégations; sans eux**,** certaines négociations ou certains sommets seraient tout simplement impossibles.

La salle Interprétation pendant les travaux

L'ITIRI a longtemps été installé dans des locaux préfabriqués situés devant Le Patio. En 2000, l'institut a intégré de nouveaux locaux dans le bâtiment Le Pangloss avec une salle d'interprétation équipée en matériel analogique. Le matériel a été vite dépassé et un cruel besoin d'équipement numérique s'est progressivement fait sentir. Pendant des années, les étudiants et les enseignants de la Section ont dû se passer de connexion internet directe en cabine, s'éloignant ainsi des conditions de travail de la profession.

Cours d'interprétation simultanée avec le nouveau matériel

Aujourd'hui, un moniteur leur permet de voir directement en cabine les orateurs et les supports présentés au public. Ils peuvent suivre et interpréter en direct ou en différé les débats, les réunions et les grandes conférences transmis sur les sites des grandes Organisations internationales.

Leur prestation de traduction à vue en cabine ou en interprétation simultanée est enregistrée et en cas de besoin réécoutée ; elle donne lieu à un bilan détaillé des points forts et des techniques à améliorer. Les intervenants de la Section, tous interprètes professionnels en exercice, animent les cours et suivent pas à pas la progression du groupe. Les effectifs réduits permettent un véritable tête-à-tête pédagogique et une utilisation plus libre du matériel dans le cadre de groupes de travail entre étudiants.

De nombreuses demandes de remplacement du matériel avaient été faites dans le cadre du dialogue de gestion dès 2009. En vain. Mais en 2014, *l'UNISTRA* a finalement octroyé une aide de 45.000,00 euros pour financer une nouvelle salle d'interprétation entièrement numérique. Le matériel, installé par la société VIDELIO,

est identique à celui utilisé au Conseil de l'Europe ou au Parlement européen. Grâce à cette enveloppe tant attendue et très appréciée, le nouvel équipement permet aujourd'hui à tous de travailler dans des conditions très proches de la réalité et par-là même, de faciliter l'intégration des jeunes diplômés de PITOU.

Dr. Vlad E. Genin, PhD, Professor

REVIEW OF THE MONOGRAPH
by **Tetiana Andrienko**

TRANSLATION STRATEGIES AND TACTICS: COGNITIVE-DISCURSIVE ASPECTS (based on literary translation from English into Ukrainian and Russian)

The development of cognitive and discourse linguistics has changed the understanding of human interaction with the environment, the nature of verbal communication, generation and existence of meaning in discourse.This showed the limitations of the traditional view of translation as the transfer of meaning from the recipient to the sender and a translatoras a mediator between them. Research of ideal cognitive processes that underlie translation and cause unavoidable changes in the sense, require the creation of a cognitive methodology focused on this internal stage of translation which is inaccessible to observation, but decisive in terms of translation quality. This approach is proposed in the reviewed monograph written in the framework of activity-based anthropocentric paradigm dominating today's humanitarian sciences.

The monograph focuses on the cognitive mechanisms regulating the translator's discourse-creating activity as is manifested in the translated literary text. The formation of the idea concept of translation as a process and outcome of communicative interaction between the author, the translator, and the reader opens the prospect of studying translation strategies and tactics. The author of the monograph views the translation strategy as a cognitive regulative of discourse that directs the activity of

an interpreter in solving the problems of translation, and explores the cognitive-discursive mechanisms of strategies, subordinated tactics and translation techniques. Defining the role of the human factor, in particular, cognitive factors influencing the process and the result of translation is relevant in view of the humanitarian anthropocentric focus of scientific research.

The work has a logical structure, thoughtful, unique, and reasoned style of presentation. The uniqueness of the work is that the author of the monograph views translation process as a systemic activity, defining the place of strategies and tactics in it. Strategies and tactics are distinguished based on the nature of objects they are directed at.While the global strategy determines the direction of the transformation of integral text concept, a local strategy relates to the rendering of the conceptual meaning or function of specific text fragments containing a translation problem.Tactics determine semantic or formal features of the language units of the original to be translated. A hierarchy of translation system is shown in the vertical subordination of regulatives: global strategy, defined on the basis of principles of translation, in turn, determines the choice of a local strategy that determines the choice of tactics, and tactics – translation procedure and techniques.

The utilization of local strategies is associated with varied translation problems. Categories of translation problems that require strategic decisions define the range of strategies that can be selected for their solution. Divergences in national language and cognitive worldviews involve the application of foreignizing / domestication / universalization strategies; the problem of differences of language and cognitive worldviews of different time periods is solved via archaizing / modernizing strategies / or the strategy of neutralizing temporal distance. The choice between the strategies of semantic / functional conformity and representation of artistic form are employed to solve the problem of semantic ambiguity, individual style etc.

Definitely, the reviewed monograph is characterized by the unique novelty of research methods and results; its findings have both theoretical and practical value. The very special value of the scientific results of the author's fundamental research is in opening new ways of forming architecture of interdisciplinary solutions for addressing systemic problems of computerization of artificial

intelligence models for automated translation of English literary works into Ukrainian and Russian languages.

Thus, the author, while opening a new research direction towards forming the basis for applied interdisciplinary research in this area of scientific knowledgebase, is certainly making a tangible and concrete contribution to its further development and expansion, as well as opening new horizons towards scientific and technological breakthroughs for leading U.S. and major overseas corporations that are intensively working on finding innovative systemic solutions of strategy and tactics of English-Ukrainian-Russian literary translation, as a subsystem of the new generation of big systems of artificial intelligence. The proposed analysis and techniques will be definitely implemented by numerous laboratories, organizations, and companies working in the field of the development of artificial intelligence of machine translation and successfully applied in subsequent academic research studies.

Reviewer

Dr. VladE. Genin, PhD,Professor, Doctor of Business Administration, Campus College Chair, Dean of the School of Business and Information Technologies, University of Phoenix, Bay Area (Metropolis San Francisco – Silicon Valley, California, U.S.A.), Expert of the American Accreditation Council of Business Schools(ACBSP), f.: General Editor of the Research Collection/Book at Stanford University, Institute of International Studies, Chief International Research Programs Coordinator, Morrison Institute, Co-Director, International Research Programs, University of California Los Angeles (UCLA), Senior Specialist, Fulbright Foundation of the U.S. Department of State, Plenipotentiary Representative of the International Higher Education Academy of Science in the United Nations, Member of Editorial Board "Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Public Administration".

BIBLIOGRAPHY

1. *Андрієнко Т. П.* Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську) : монографія / Т. П. Андрієнко. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2016.

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статті:

1. **УДК** – у лівому верхньому кутку.

2. **Прізвище, ініціали автора** – жирним шрифтом у правому кутку; поруч – науковий ступінь, вчене звання; на наступному рядку – місце роботи (назва установи, її місцезнаходження), назва країни в дужках:

Ivanova D.S., Doctor of Philology, Prof.
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

3. **Назва статті** (повинна стисло відображати зміст і за формою бути зручною для складання бібліографічних описів і здійснення бібліографічного пошуку**)** – відцентрована, великими жирними літерами, 14 шрифт.

4. **Статті можна подавати такими мовами:** французька, іспанська, італійська, португальська, англійська, німецька, новогрецька, російська, українська, а також українською мовою друкуються переклади.

5. **Обов'язковими** є **анотації та ключові слова** (12 шрифт, курсив): анотацію мовою публікації розміщують перед текстом після назви; анотації англійською, українською та російською – в кінці.

6. **Обсяг статті** – 7–20 повних сторінок. **Стандарт** – кегль (розмір букв) 14, шрифт – Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,0; абзацний відступ – 1,25, поля:

2,5
3 - -1,5
2,5

7. **Оформлення посилань** у тексті статті [Петров 2000, 24].

8. **Література** подається в кінці статті 12 шрифтом, в алфавітному порядку, кожне посилання з нового рядка, відповідно до чинних стандартів ДСТУ ГОСТ 7.80, ПІБ автора виділяється курсивом: *Bacry P.* Les figures de style / P. Bacry. – P. : Editions Belin, 2000. – 245 p.

9. **Відомості про автора та назва статті** – англійською, українською та російською мовами перед відповідними анотаціями та ключовими словами.

10. Після статті перед анотаціями – **дата надходження авторського оригіналу** до редколегії.

11. Для викладачів без наукового ступеня та аспірантів обов'язковою є **рецензія** наукового керівника, де мають бути визначені актуальність і новизна дослідження.

12. Статті подавати роздрукованими у 2 примірниках та на електронному носії.

13. **Адреса редколегії**: 01033, Київ-033, б-р Т. Шевченка, 14, Інститут філології, кафедра ТПП романських мов ім. М.Зерова, ауд. 65-66; Тел.: (044) 239-34-09, E-mail: tpprm@ukr.net

Редакційна колегія

INFORMATION

Journal "Style and translation" – 2018

The Institute of Philology of Taras Shevchenko National University in Kyiv (Ukraine) is pleased to announce the launch of a new annual international journal, "**STYLE AND TRANSLATION"**.

The interest of the journal is to present high quality original works in Translation Studies, Stylistics and Linguopoetics of Romance, Germanic, Slavic languages and Greek, and also new and previously non-published translations into Ukrainian and Russian. The languages of the journal will be French, Spanish, Italian, Portuguese, English, German, Greek, Russian, Ukrainian.

The articles submitted for the first issue will be published free of charge.

Please submit your article electronically together with your name, affiliation and contact information **to Iryna Smushchynska** (editor of the series) at tpprm@ukr.net.

Format Guide:

Author's name, affiliation, country in parentheses, in the language of the article; as well as in English/ Russian, both preferably (14 pt., bold, right-aligned), e.g.

Ivanova D.S., Doctor of Philology, Prof.
Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine)

– Title of the article, in the language of the article; as well as in English/ Russian, both preferably (14 pt., bold, all capitals, centered);

– Abstract and keywords, in the language of the article (12 pt., italic);

– The number of pages – 7–20 pages; Text of the article (Times New Roman, 14 pt.; single space; first line by 1,25 cm; margins (cm): left – 3,0; right – 1,5; top – 2,5; bottom – 2,5);

2,5
3 - -1,5
2,5

– References in the text of the article [Wilss 2004, 778];

– List of references at the end of the paper (12 pt., in alphabetical order), e. g.: *Bacry P.* Les figures de style / P. Bacry. – P. : Editions Belin, 2000. – 245 p.

– Date of presentation to the Editorial Board;

– Annotations after the references: Author's name, affiliation, country in parentheses in English/ Russian, both preferably (12 pt.) Abstract and keywords in English/ Russian, both preferably (12 pt.);

– Short biographical statement (approx. 150 words);

– Address: 01033, 14 Taras Shevchenko Blvd., The Institute of Philology, Chair of Theory and Practice of Translation from Romance Languages, Phone Numbers +38044-239-34-09; Room № 66, E-mail: tpprm@ukr.net

Editorial Board

ЗМІСТ

Від редакції 7

Гриців Н. *(Україна).* Перекладацький світ Василя Мисика (до 110-річчя від дня народження).....9

Проблеми сучасного перекладознавства

Делатр Бенуа *(Франція).* Місце перекладу з аркуша у навчанні і практиці синхронного перекладу 24

Карабан В. І., Карабан А. В. (*Україна*). Узусний принцип "більшої ваги другої половини речення" в англійському мовленні та українсько-англійському перекладі 35

Андрієнко Т. Н. *(Україна).* Історична стилізація чи архаїзація в перекладі?.....61

Дорофеєва М. С. *(Україна).* Порівняльно-перекладацький аналіз у синергетиці перекладу (досвід практичного застосування).....77

Антонова О. К. *(Україна).* Перекладацька рецепція творчості Данила Кіша в Україні 100

Скиба В. *(Україна).* Особливості перекладу іспанської спортивної лексики у мас-медійному дискурсі українською мовою 110

Лінгвостилістика, лінгвопоетика, теорія фігур. Стилістичні проблеми лексикології, граматики та фонології

Смущинська І. В. *(Україна).* Енантіосемія як особливе семантичне явище.....123

Соломарська О. *(Україна).* Символіка кольорів у поезії Шарля Бодлера 137

Вронська О. М. *(Україна).* Стилістичні функції пейзажу в романі Пауло Лінса "Місто Бога".....154

Чайківська Г. С. *(Україна).* Особливості авторського стилю Проспера Меріме (на матеріалі коротких наративних форм).....163

Кожуховська Ю. В. *(Україна).* Вплив просодії на формування поетичної образності 176

Чернієнко Г. В. *(Україна).* Засоби вираження
духовних пошуків у романі Патрисії Рєзнікової "Тавро" 185

Бритвін Д. В. *(Україна).* Дискурсивний простір ностальгії
у сучасній французькій мові інтернету.....196

Павлюк Х. Б. *(Україна).* Специфіка афористичної
багатозначності ліричних текстів Улли Ган
зі збірки "Herz über Kopf" 204

Стоянова І. Д. *(Україна).* Мовні засоби вербалізації
образно-ціннісного складника концепту PEOPLE
в дискурсі антиутопії.....223

Маслова С. Б. *(Україна).* Сотова структура
англомовного Дискурсу 233

Статті та глосарії

Романовська Л. О. *(Україна).* Терміни *олія, масло, жир*
у терміносистемі харчової промисловості.....247

Богомолець-Бараш О., Шарко О. *(Україна).* Глосарій
типових та рекомендованих варіантів уживання сталих
словосполучень української мови 256

Переклади

Деледда Грація. Біла дама (переклад **Веклич О.**).....279

Емброуз Бірс. Привал для полеглих (переклад **Шарко О.**) 289

Росаріо Кастельянос. А що думають
з цього приводу матері? (переклад **Марчук М.**) 291

Маріо Бенедетті. Поезії зі збірки "Кохання, жінки
і життя" (переклади виконані учасниками Всеукраїнського
конкурсу перекладів поезії Маріо Бенедетті) 295

Рецензування й анотації

Делатр Бенуа (*Франція).* Нова лабораторія для навчання
перекладу конференцій в ЮНІСТРА.....302

Генін Е. Влад (США). Рецензія на монографію
Тетяни Андрієнко "Стратегії і тактики перекладу:
когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього
перекладу з англійської мови на українську та російську).....304

CONTENTS

Editor's note 7

Hrytsiv N. (*Ukraine).* The world of translation of Vassyl Myssyk (in commemoration of his 110th birth anniversary) 9

Modern Translations Studies

Delâtre Benoît *(France).* Off-hand translation in the teaching and practice of simultaneous interpretation 24

Karaban V. I., Karaban A. V. *(Ukraine).* The Usage End-Weight Principle in English Speech and Ukrainian-English Translation 35

Andrienko T. P. *(Ukraine).* Historical stylization or archaization in translation? 61

Dorofeyeva M. S. *(Ukraine).* Comparative Translation Analysis in The Translation Synergetics (operational experience) 77

Antonova O. *(Ukraine).* Translation Reception of Danilo Kiš Oeuvre in Ukraine 100

Skyva V. *(Ukraine).* Characteristics of the Spanish sports lexicon' translation into Ukrainian in the Mass media discourse 110

Linguostylistics, Linguopoetics, the Theory of stylistic Figures. Stylistic issues of lexicology, grammar and phonology

Smushchynska I. V. *(Ukraine).* Enantiosemy as peculiar semantic phenomenon 123

Solomarska O. *(Ukraine).* The symbolism of colours in Charles Baudelaire's poetry 137

Wronska O. M. *(Ukraine).* Stylistic Functions of Landscape in the Paulo Lins Novel "Cidade de Deus" 154

Tchaikivska G. S. *(Ukraine).* Peculiarities of the author's style of Prosper Merimee (on the material of his short stories) 163

Kozhukhovska Y. V. *(Ukraine).* Influence of prosody on shaping the poetic imagery 176

Cherniyenko G. V. *(Ukraine).* Means of expression of a spiritual quest in the novel "Tavro " by Patricia Reznikov 185

Brytvin D. (*Ukraine).* The discursive space
of nostalgia in French language of the Internet.....196

Pavliuk Kh. B. (*Ukraine).* Specifics of aphoristic ambiguity
in Ulla Hahn's collection of poems "Herz über Kopf".....204

Stoyanova I. D. (*Ukraine).* Linguistic means of verbalization
of the figuratively valuable layer of the concept *people*
in the discourse of anti-utopia.....223

Maslova S. B. (*Ukraine).* The hexagonal structure
of the English-language discourse 233

Articles and glossaries

Romanovska L. O. *(Ukraine).* Terms *олія, масло, жир*
in food industry 247

Bohomolets-Barash O., Sharko O. *(Ukraine).*
A Ukrainian glossary of typical and recommended uses
of set expressions.....256

Translations

Gracia Deledda. The white lady. (translated by **Veklich O.**).....279

Ambrose Bierce. A Bivouac of the Dead.
(translated by **Шарко О.**) 289

Rosario Castellanos. And what do mothers think
in this regard? (translated by **Marchuk M.**).....291

Mario Benedetti. Poetries from the collection
"Love, women, life" (translated by participants
of the Pan-Ukrainian contest of translations
of Mario Benedetti's poetry) 295

Reviews and Abstracts

Delattre Benoit (*France).* New laboratory for teaching
of conference interpreting in UNISTRA.....302

Vlad E. Genin *(USA).* Review of the monograph
by **Tetiana Andrienko** "Translation strategies and tactics:
cognitive-discursive aspects" (based on literary translation
from English into Ukrainian and Russian).....304

СОДЕРЖАНИЕ

От редакции.....7

Грыцив Н. *(Украина).* Переводческий мир
Василия Мысыка (к 110-ой годдовщине со дня рождения).....9

Проблемы современного переводоведения

Делатр Бенуа *(Франция).* Место перевода с листа
в обучении и практике синхронного перевода.....24

Карабан В. И., Карабан А. В. *(Украина).* Узусний принцип
"большего веса второй половины предложения"
в английской речи и украинско-английском переводе.....35

Андриенко Т. П *(Украина).* Историческая стилизация
или архаизация в переводе?.....61

Дорофеева М. С. *(Украина).* Сравнительно-переводческий
анализ в синергетике перевода
(опыт практического применения).....77

Антонова О. *(Украина).* Переводческая рецепция
творчества Данила Киша в Украине.....100

Скиба В. *(Украина).* Особенности перевода
испанской спортивной лексики
в масс-медийном дискурсе на украинский язык.....110

**Лингвостилистика, лингвопоэтика, теория фигур.
Стилистические проблемы лексикологии,
граматики и фонологии**

Смущинская И. В. *(Украина).* Энантиосемия
как особое семантическое явление.....123

Соломарская Е. *(Украина).* Символика цвета
в поэзии Шарля Бодлера.....137

Вронская О. М. *(Украина).* Стилистические
функции пейзажа в романе Пауло Линса "Город Бога".....154

Чайкивская Г. С. *(Украина).* Особенности

авторского стиля Проспера Мериме
(на материале кратких наративных форм).....163

Кожуховская Ю. В. *(Украина).* Влияние просодии
на формирование поэтической образности 176

Черниенко Г. В. *(Украина).* Средства выражения
духовных поисков в романе Патрисии Резниковой "Тавро" 185

Бритвин Д. В. *(Украина).* Дискурсивное пространство
ностальгии в современном французском языке интернета.....196

Павлюк К. Б. *(Украина).* Специфика афористической
многозначности лирических текстов Уллы Хан
из сборника "Herz über Kopf".....204

Стоянова И. Д. *(Украина).* Языковые средства
вербализации образно-ценностной составляющей
концепта PEOPLE в дискурсе антиутопии.....223

Маслова С. Б. *(Украина).* Сотовая структура
англоязычного дискурса 233

Статьи и глоссарии

Романовская Л. О. *(Украина).* Термины олія, масло, жир
в пищевой промышленности..... 247

Богомолец-Бараш О., Шарко О. *(Украина).* Глоссарий
типичных и рекомендованных вариантов употребления
устойчивых выражений украинского языка.....256

Переводы

Деледда Грация. Белая дама (перевод **Веклич О.**).....279

Амброз Бирс. Привал для павших (перевод **Шарко О.**) 289

Росарио Кастельянос. А что думают по этому
поводу матери? (перевод **М. Марчук**).....291

Марио Бенедетти. Поезии со сборника "Любовь, женщины
и жизнь" (переводы сделаны **учасниками Всеукраинского
конкурса переводов поезии Марио Бенедетти**).....295

Рецензирование и аннотации

Делатр Бенуа (*Франция).* Новая лаборатория для обучения переводу конференций в ЮНИСТРА 302

Генин Е. Влад (США). Рецензия на монографию **Татьяны Андриенко** "Стратегии и тактики перевода: когнитивно-дискурсивный аспект (на материале художественного перевода с английского языка на украинский и русский).....304

ЗМІСТ

Від редакції 7

Гриців Н. *(Україна).* Перекладацький світ Василя Мисика (до 110-річчя від дня народження).....9

Проблеми сучасного перекладознавства

Benoit Delatre *(Франція)* La place de la traduction a vue dans l'enseignement et la pratique de l'interpretation simultanee.....24

Карабан В.І. *(Україна)* Узусний принцип "більшої ваги другої половини речення" в англійському мовленні та українсько-англійському перекладі.....35

Andrienko T.P. *(Україна)* Historical stylization or archaization in translation?.....61

Дорофеєва М.С. *(Україна)* Порівняльно-перекладацький аналіз у синергетиці перекладу (досвід практичного застосування) 77

Антонова О.К. *(Україна)* Перекладацька рецепція творчості Данила Кіша в Україні 100

Скиба В.Ю. *(Україна)* Особливості перекладу іспанської спортивної лексики в мас-медійнойному дискурсі українською мовою 110

Лінгвостилістика, лінгвопоетика, теорія фігур. Стилістичні проблеми лексикології, граматики та фонології

Smouchtchynska I.V. *(Україна)* Énantiosémie comme phénomène sémantique spécifique.....123

Solomarska O. *(Україна)* La symbolique des couleurs dans la poesie de charles Baudelaire.....137

Wronska O.M. *(Україна)* Funções estilísticas da paisagem na *cidade de deus* de Paulo Lins.....154

Tchaikivska T.S. *(Україна)* Particularités du style d'auteur de Prosper Mérimée (sur le matériel des récits brefs de l'écrivain) 163

Kozhukhovska Y.V. *(Україна)* Influence of prosody on shaping the poetic imagery 176

Cherniyenko G. *(Україна)* Moyens d'expression d'une quete spirituelle dans le roman "La transcendante" De Patricia Reznikov.....185

Бритвін Д.В. *(Україна)* Дискурсивний простір ностальгії у сучасній французькій мові інтернету.....196

Павлюк Х.Б. *(Україна)* Специфіка афористичної багатозначності ліричних текстів Улли Ган зі збірки "Herz über kopf" 204

Stoyanova I.D. *(Україна)* Linguistic means of verbalization of the figuratively valuable layer of the concept *people* in the discourse of anti-utopia.....223

Маслова С.Б. *(Україна)* Сотовая структура англоязычного дискурса 233

Статті та глосарії

Романовська Л.О. *(Україна)* Терміни *олія, масло, жир* у терміносистемі харчової промисловості.....247

Богомолець-Бараш О.М., Шарко О.Б. *(Україна)* Глосарій типових і рекомендованих варіантів уживання сталих словосполучень української мови 256

Переклади

Грація Деледда. Біла дама (переклад **О.Веклич**).....279

Емброуз Бірс. Привал для полеглих (переклад **О.Шарко)** 289

Росаріо Кастельянос. А що думають з цього приводу матері? (переклад **М.Марчук**).....291

Маріо Бенедетті. Поезії зі збірки "кохання, жінки і життя".....295

Рецензування й анотації

Benoît Delâtre. Nouvelle salle de formation en interpretation de conference a l'unistra.....302

Vlad E. Genin. Review of the monograph by Tetiana Andrienko "Translation strategies and tactics: cognitive-discursive aspects (based on literary translation from english into ukrainian and russian)" ...304

Наукове видання

СТИЛЬ І ПЕРЕКЛАД

Збірник наукових праць

Випуск 1(4)

Формат 60x84$^{1/16}$. Ум. друк. арк. 18,6. Наклад 100. Зам. № 217-8522.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Іф 6*.
Підписано до друку 26.04.18

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет",
Б-р Т. Шевченка 14, м. Київ, 01601
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail:vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02